

การแก้ไขความขัดแย้ง: ศึกษากรณีการรับฟังความคิดเห็นในโครงการอ่างเก็บน้ำโป่งขุนเพชร

นายชูเกียรติ ศิวะทกุล

สถาบันวิทยบริการ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการปกครอง ภาควิชาการปกครอง

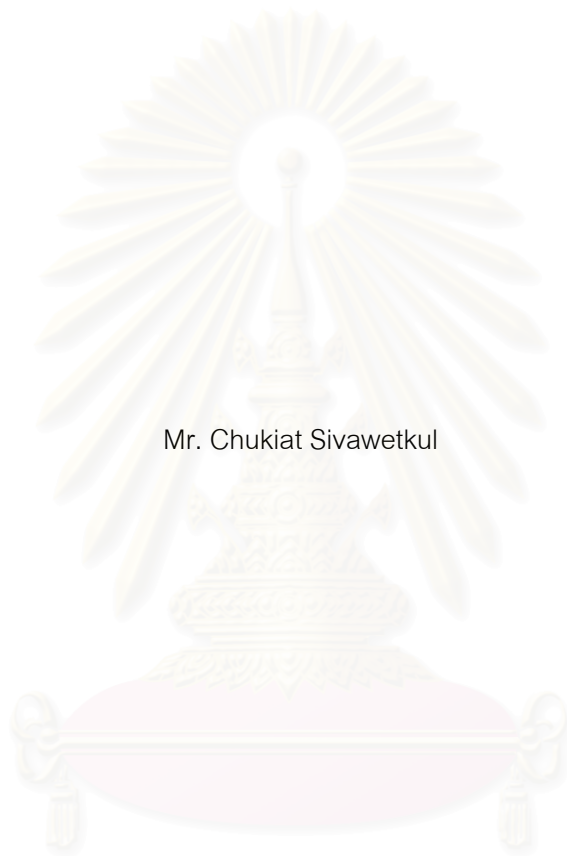
คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2544

ISBN 974-17-0310-4

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

SOLVING CONFLICT: A CASE STUDY OF PUBLIC HEARING IN PRONG KHUN PHET RESERVIOR
PROJECT

Mr. Chukiat Sivawetkul

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Master of Arts in Government

Department of Government

Faculty of Political Science

Chulalongkorn University

Academic Year 2001

ISBN 974-17-0310-4

หัวข้อวิทยานิพนธ์	การแก้ไขความขัดแย้ง: ศึกษากรณีการรับฟังความคิดเห็นในโครงการ อ่างเก็บน้ำไปรษณูปทุมเพชร
โดย	นายชูเกียรติ ศิวเวทกุล
สาขาวิชา	การปกครอง
อาจารย์ที่ปรึกษา	อาจารย์ ดร.แก้วคำ ไกรสรพงษ์

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบริหารธุรกิจ

..... คณบดีคณะรัฐศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร.ไชยวัฒน์ คำชู)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ฉันทนา หวันแก้ว)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(อาจารย์ ดร.แก้วคำ ไกรสรพงษ์)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิษณุ เสงี่ยมพงษ์)

สภามหาวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ชูเกียรติ ศิวะทกุล : การแก้ไขความขัดแย้ง: ศึกษากรณีการรับฟังความคิดเห็นในโครงการ
อ่างเก็บน้ำโป่งขุนเพชร. (SOLVING CONFLICT: A CASE STUDY OF PUBLIC
HEARING IN PRONG KHUN PHET RESERVIOR PROJECT) อ.ที่ปรึกษา :
ดร.แก้วคำ ไกรสรพงษ์, จำนวนหน้า 129 หน้า. ISBN 974-17-0310-4

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ได้ตั้งคำถามวิจัยว่า กระบวนการรับฟังความคิดเห็นประชาชน จะมีส่วน
ช่วยแก้ไขความขัดแย้งจากการจัดทำโครงการอ่างเก็บน้ำโป่งขุนเพชรได้หรือไม่ โดยอาศัยวิธีการเก็บ
ข้อมูลเอกสาร สัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องและการสังเกตการณ์กระบวนการรับฟังความคิดเห็น

จากการศึกษาพบว่า กระบวนการรับฟังความคิดเห็นสามารถแก้ไขความขัดแย้งในส่วนข้อ
มูลที่มีความแตกต่างกันอย่างมากของกลุ่มผู้สนับสนุนโครงการและคัดค้านโครงการ ด้วยการเปิดช่อง
ทางการสื่อสารระหว่างคู่ขัดแย้ง ทำให้เกิดการโต้ตอบในประเด็นและสภาพปัญหาที่กลุ่มผู้คัดค้าน
โครงการสงสัย โดยกระบวนการนี้เป็นการตรวจสอบข้อมูลบนฐานสภาพความเป็นจริงเพื่อประกอบ
การสรุปผล ปัจจัยสำคัญที่ทำให้กระบวนการรับฟังความคิดเห็นสามารถเข้ามาแก้ไขปัญหาคือความ
ขัดแย้งได้ เนื่องจากกระบวนการนี้มีความชอบธรรมที่คณะอนุกรรมการฯ ที่ดำเนินการจัดการรับฟังความ
คิดเห็นได้รับอำนาจหน้าที่โดยตรงจากรัฐในการเข้ามาแก้ไขปัญหาคือความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ตลอดจน
ความเป็นกลางของคณะอนุกรรมการฯ ทำให้กระบวนการจัดรับฟังความคิดเห็นเป็นที่ยอมรับและการ
เข้ามามีส่วนร่วมของคู่ขัดแย้งทั้งสองฝ่าย ขณะที่กระบวนการแก้ไขความขัดแย้งโดยรัฐที่จัดทำขึ้น
ก่อนหน้านี้ อันได้แก่ กระบวนการลงประชามติ และกระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยโดยคนกลาง ไม่
สามารถแก้ไขความขัดแย้งระหว่างกลุ่มผู้สนับสนุนโครงการและคัดค้านโครงการได้ เนื่องจากขาด
การยอมรับในตัวกระบวนการแก้ไขความขัดแย้งที่ไม่เปิดโอกาสให้ฝ่ายคัดค้านโครงการเข้ามามีส่วน
ร่วม และผู้ดำเนินการกระบวนการแก้ไขความขัดแย้งขาดความเป็นกลาง ทำให้ฝ่ายที่คัดค้านโครง
การไม่เข้าร่วมในกระบวนการดังกล่าว

ภาควิชา.....การปกครอง.....

ลายมือชื่อนิสิต.....

สาขาวิชา.....การปกครอง.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....

ปีการศึกษา.....2544

4181118024 : MAJOR GOVERNMENT

KEY WORD: CONFLICT/PUBLIC HEARING

CHUKIAT SIVAWETKUL : SOLVING CONFLICT: A CASE STUDY OF PUBLIC HEARING IN PRONG KHUN PHET RESERVIOR PROJECT THESIS ADVISOR : KEOKAM KRAISORAPHONG, Ph.D., 129 pp. ISBN 974-17-0310-4

This research intends to examine the public hearing process in the case of PRONG KHUN PHET RESERVIOR PROJECT. The methods used in the study consisted of documentary research, personal interviews with key informant, and direct observation in the public hearing

The study of public hearing process of PRONG KHUN PHET RESERVIOR PROJECT reveals that the process of public hearing is capable of solving conflict that has an extreme disagreement in information between the supporters and the opposers. The public hearing process, which is based on evidence revelation, increase communication between both sides, or the conflicting parties, leading to a deliberative dialog. The major factors that made the public hearing process successful and legitimate are: 1) the public hearing committee's direct and official appointment by the central government; and 2) the public hearing committee's non-partisanship. Both factors made both sides agree to participate in the process. This is unlike previous attempts by the government, which were a referendum and a negotiation by each side's representatives. The negotiation was unsuccessful earlier, because the representatives were not neutral and the negotiation did not directly involve the conflicting parties in the negotiation process.

Department.....Government

Student's signature.....:

Field of study.....Government

Advisor's signature.....

Academic year.....2001.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้คงไม่สามารถสำเร็จเสร็จสิ้นลงได้ หากไม่ได้ความเอื้ออาทรจาก ดร.แก้วคำ ไกรสรพงศ์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่คอยให้คำแนะนำตลอดข้อคิดเห็น และให้กำลังใจอยู่เสมอมา ทั้งยังมีความห่วงใยสอบถามถึงความคืบหน้าของการทำวิทยานิพนธ์อย่างสม่ำเสมอ นอกจากนี้ยังได้รับความกรุณาเอาใจใส่จาก ดร.ฉันทนา บรรพศิริโชติ ประธานกรรมการ , ดร.พิษณุ เสี่ยงมพงษ์ กรรมการสอบ ดร.ประภาส ปิ่นตบแต่ง และอาจารย์นฤมล ทับจุมพล เป็นอย่างดีในการให้คำชี้แนะที่มีประโยชน์ยิ่งต่อการปรับปรุงเนื้อหาให้มีความคมชัดยิ่งขึ้น และคอยให้ความหวังจนทำให้คลายความวิตกกังวลลง

ผู้เขียนขอขอบพระคุณคณาจารย์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยทุกท่านที่ได้กรุณาประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ให้กับผู้เขียนจนทำให้สามารถเขียนวิทยานิพนธ์สำเร็จลงได้

ยิ่งกว่าสิ่งอื่นใดทั้งหมดก็คือ พระคุณของคุณพ่อ คุณแม่ผู้ให้กำเนิดซึ่งเป็นที่รักและเคารพยิ่ง ท่านทั้งสองเป็นผู้ที่มีคุณสูงสุดในชีวิตของผู้เขียนเป็นผู้คอยให้กำลังใจ คอยห่วงใยเอาใจใส่ดูแลทั้งสุขภาพ ร่างกายและจิตใจ จนทำให้มีกำลังใจที่จะมานะบากบั่น ต่อสู้กับความยากลำบากต่างๆ อย่างไม่ย่อท้อ อีกทั้งยังเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตที่ดีด้วย ผู้เขียนภูมิใจกับการเป็นบุตรของท่านทั้งสอง และขอกราบขอบพระคุณคุณพ่อ คุณแม่ไว้ในกิตติกรรมประกาศนี้อย่างเป็นทางการอีกครั้ง

ขอขอบคุณพี่ๆ เพื่อนๆ ที่ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง และเจ้าหน้าที่ห้องสมุดทุกคน สำหรับความช่วยเหลือและความห่วงใยที่มอบให้

ท้ายที่สุดหากวิทยานิพนธ์นี้พอจะมีคุณค่าทางวิชาการบ้าง ก็ขอมอบให้แก่ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยไว้ใช้ประโยชน์สืบไป

นายชูเกียรติ ศิวเวทกุล

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ซ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความสำคัญของปัญหา.....	1
ปัญหาการวิจัย.....	4
วัตถุประสงค์การวิจัย.....	4
สมมติฐานของการศึกษา.....	5
แนวคิดที่ใช้ในการวิจัย.....	5
วิธีการศึกษาวิจัย.....	5
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	5
การนำเสนอเนื้อหา.....	6
2 แนวคิดและทฤษฎี.....	7
แนวคิดความขัดแย้ง.....	7
กรอบในการวิเคราะห์ความขัดแย้ง.....	10
แนวทางการแก้ไขความขัดแย้ง.....	13
วิธีการจัดการกับความขัดแย้งในสังคมไทย.....	13
แนวคิดเรื่องประชากรพิจารณ์.....	16
หลักการและกระบวนการจัดประชากรพิจารณ์.....	20
3 พัฒนาการของความขัดแย้ง.....	25
พัฒนาการความขัดแย้งที่เกิดจากวิธีการแก้ไขความขัดแย้งของแต่ละฝ่าย.....	25
ปี 2514-2531 ความเป็นมาของโครงการ.....	26
ปี 2532-2538 การปรากฏตัวขึ้นของกลุ่มผู้ได้รับผลกระทบ.....	26
ปี 2539-2544 การรวมตัวกันเป็นเครือข่ายด้วยการเข้าร่วมกับสมัชชาคนจน.....	29

บทที่	หน้า
ผู้เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งในกรณีโครงการอ่างเก็บน้ำไปรงขุนเพชร.....	42
4	
กระบวนการแก้ไขความปัญหาความขัดแย้งโดยรัฐ.....	46
กระบวนการลงประชามติ.....	48
กระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยโดยคนกลาง.....	51
กระบวนการรับฟังความคิดเห็น.....	56
บทสรุป.....	58
5	
การแก้ไขความขัดแย้งโดนกระบวนการรับฟังความคิดเห็น.....	61
การกำหนดกรอบของปัญหาและประเด็น.....	61
ความเป็นอิสระของคณะอนุกรรมการฯ.....	62
การเตรียมข้อมูลอย่างรอบด้าน.....	62
ผู้เข้าร่วมการรับฟังความคิดเห็น.....	63
กระบวนการรับฟังความคิดเห็น.....	64
งบประมาณในการจัดการรับฟังความคิดเห็น.....	64
การบันทึกรายงานและสรุปผลการดำเนินการรับฟังความคิดเห็น.....	65
ประเด็นต่างๆ ในการรับฟังความคิดเห็น.....	68
ความไม่ชัดเจนของพื้นที่โครงการ.....	68
การจัดการน้ำ.....	72
ทางเลือกระหว่างเขื่อนกับฝาย.....	75
การประเมินผลได้ของโครงการ.....	77
ความคาดหวังในโครงการ.....	79
การประเมินผลเสียของโครงการ.....	81
การจ่ายค่าชดเชย.....	86
การศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ.....	88
รายงานผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม.....	89
ปัญหาการรับฟังความคิดเห็น.....	90
ลักษณะวิธีการเลี่ยงการเผชิญหน้าในการรับฟังความคิดเห็น.....	93
การวิเคราะห์ปัญหาความขัดแย้งกรณีอ่างเก็บน้ำไปรงขุนเพชร.....	93

บทที่	หน้า
ค่านิยมย้ำเน้นระเบียบทางสังคมที่เป็นอยู่.....	94
ค่านิยมที่ตั้งคำถามกับระเบียบทางสังคมในนามความยุติธรรมทางสังคม.....	95
โลกที่มองเห็นได้ถนัด.....	97
โลกที่มองไม่เห็น.....	98
เน้นตัวบุคคลผู้กระทำ.....	99
เน้นโครงสร้าง.....	99
การแก้ไขความขัดแย้งด้วยความรุนแรง.....	100
การแก้ไขความขัดแย้งโดยไม่ใช้ความรุนแรง.....	102
สถานการณ์ความขัดแย้งหลังจากการรับฟังความคิดเห็น.....	104
 6 บทสรุปและข้อเสนอแนะ.....	 107
 รายการอ้างอิง.....	 111
ภาคผนวก.....	114
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	129

สารบัญตาราง

ตาราง

หน้า

1	พื้นที่โครงการสูบน้ำด้วยไฟฟ้าและโครงการสูบน้ำช่วยเหลือเกษตรกรของกรมชลประทานในเขตจังหวัดชัยภูมิ.....	81
2	กิจกรรมและช่วงฤดูกาลในการหาของป่าของประชาชนในเขตพื้นที่อ่างเก็บน้ำ.....	83
3	ประมาณรายได้จากการหาของป่าของประชาชนในพื้นที่.....	84

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ความสำคัญของปัญหา

การใช้แนวคิดการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นหลักในการพัฒนาประเทศ โดยใช้ยุทธศาสตร์ "ความเติบโต" ทั้งทางรายได้ประชาชาติและการพัฒนาอุตสาหกรรมโดยเชื่อว่าจะนำไปสู่การยกระดับมาตรฐานชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชน¹ ได้ทำให้แนวนโยบายสาธารณะที่เป็นการจัดสรรทรัพยากรต่างๆ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาของประเทศไทยเป็นที่มาของประเด็นความขัดแย้งระหว่างกลไกของรัฐที่นำนโยบายไปปฏิบัติกับประชาชนผู้ได้รับผลกระทบจากการดำเนินนโยบาย และระหว่างบุคคลหลายกลุ่มในสังคมที่มีส่วนได้ส่วนเสียจากการจัดสรรทรัพยากรของรัฐ ทั้งนี้เนื่องจากการจัดสรรทรัพยากรต่างๆ ของไทยนั้นมีขอบเขตกว้างขวางกว่านิยามการเมืองของ David Easton ที่ว่าการเมืองคือ การจัดสรรสิ่งที่มีคุณค่าในสังคม โดยอำนาจที่ชอบธรรม² (The authoritative allocation of values in society) เพราะรัฐไทยมีการจัดสรรทั้งสิ่งที่มีคุณค่า / ไม่มีคุณค่าทั้งที่เป็นที่ยอมรับ/ไม่ยอมรับแก่สังคม ซึ่งบางกรณีก็เป็นจัดสรรสิ่งที่มีคุณค่าแก่บุคคลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งในสังคม การจัดสรรสิ่งที่ไม่มีความคุณค่าแก่สังคมมีสาเหตุมาจาก คำว่า "คุณค่า" ในความเข้าใจของรัฐนั้นแตกต่างจาก "คุณค่า" ในความเข้าใจของสังคม ทำให้การจัดสรรคุณค่าของรัฐไม่ตรงกับความต้องการของสังคม จนมีผลนำไปสู่การไม่ยอมรับในการจัดสรรที่เกิดขึ้นของรัฐ

"ผลประโยชน์" ก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้น เนื่องจากทรัพยากรที่รัฐต้องจัดสรรนั้นมีอยู่อย่างจำกัด ดังนั้นการจัดสรรบางครั้งจึงมีลักษณะที่ผู้หนึ่งอาจได้ประโยชน์บนความสูญเสียประโยชน์ของอีกผู้หนึ่ง การจัดสรรที่ทำให้คนจำนวนหนึ่งต้องเสียประโยชน์ เพื่อให้คนจำนวนมากกว่าได้ประโยชน์ จึงทำให้การดำเนินนโยบายจัดทำโครงการต่างๆ ของรัฐมีลักษณะเป็นการจัดสรรกระจายความขัดแย้งไปสู่ภูมิภาคต่างๆ ของประเทศ

¹ ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, สิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (กรุงเทพฯ: คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540) หน้า 21.

² ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 100 ปีแห่งการปฏิรูประบบราชการวิวัฒนาการของอำนาจรัฐและอำนาจการเมือง, (กรุงเทพฯ: บริษัท สุขุมและบุตร, 2538) หน้า 184.

การที่ "คุณค่า" ทั้งของรัฐและประชาชนมีความหมายที่ไม่ตรงกันนั้น เนื่องจากในระยะเวลาที่ผ่านมาสังคมไทยยังขาดกระบวนการสื่อสารทางการเมืองที่ทำให้ "คุณค่า" ของรัฐและประชาชนมีความเข้าใจที่ตรงกัน ซึ่งภายหลังจากการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 อันเป็นผลจากการปฏิรูปการเมือง ได้ทำให้กระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนเกิดขึ้น ตามมาตรา 59 ที่ว่า "บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับข้อมูล คำชี้แจง และเหตุผล จากหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือราชการส่วนท้องถิ่น ก่อนการอนุญาตหรือการดำเนินการโครงการหรือกิจกรรมใดที่อาจมีผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม สุขภาพอนามัย คุณภาพชีวิตหรือส่วนได้ส่วนเสียสำคัญอื่นใดที่เกี่ยวข้องกับตนหรือชุมชนท้องถิ่น และมีสิทธิแสดงความคิดเห็นของตนในเรื่องดังกล่าว ทั้งนี้ ตามกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนที่กฎหมายบัญญัติ" และในหมวด 5 มาตรา 76 ก็ได้มีการระบุชัดเจนว่า "รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดนโยบาย การตัดสินใจทางการเมือง การวางแผนพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง รวมทั้งการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐทุกระดับ"

"กระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน" จึงเกิดขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการรับฟังการแสดงความคิดเห็นในปัญหาสำคัญของชาติที่มีข้อโต้แย้งหลายฝ่าย เพื่อเป็นแนวทางประกอบการตัดสินใจของรัฐในการดำเนินงานอันมีผลกระทบต่อประชาชน³ กระบวนการรับฟังความคิดเห็นจึงเป็นวิถีทางในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งของรัฐ โดยอาศัยบุคคลที่สามเข้ามารับฟังปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างคู่ขัดแย้ง เพื่อแสวงหาการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้ง

นอกจากประเด็นการจัดสรรเรื่อง "คุณค่า" และ "ผลประโยชน์" แล้ว ยังมีอีกประเด็นซึ่งมีความสำคัญที่ ชัยอนันต์ สมุทวณิช ได้ทำการศึกษาไว้คือ การให้ความสำคัญกับการแบ่งปันอำนาจรัฐแก่สังคม โดยชัยอนันต์ เห็นว่า "อำนาจรัฐ" เป็นสิ่งที่มีคุณค่าหนึ่งที่ต้องกระจายออกไปสู่แหล่งอำนาจอื่นๆ ในสังคม⁴ การที่รัฐกุมอำนาจไว้ถือเป็นการผูกขาดอำนาจแต่ฝ่ายเดียวในการกำหนดนโยบายต่างๆ ของประเทศ ขณะที่หากมีการแบ่งปันอำนาจเกิดขึ้น ประชาชนในสังคมเองก็จะมีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย และร่วมแสวงหาทางเลือกอื่นๆ เพื่อให้การ

³ อ่านเพิ่มเติมได้จาก ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการรับฟังความคิดเห็นสาธารณะโดยวิธีการประชาพิจารณ์ พ.ศ. 2539

⁴ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 100 ปีแห่งการปฏิรูประบบราชการวิวัฒนาการของอำนาจรัฐและอำนาจการเมือง, หน้า 184.

กำหนดนโยบายมีลักษณะเป็นการสื่อสาร 2 ทาง ที่ประชาชนสามารถสะท้อนความคิดเห็นต่อนโยบายเพื่อให้รัฐพิจารณาก่อนทำการตัดสินใจ ด้วยเหตุนี้การจัดกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนจึงเป็นการพิสูจน์ว่า "อำนาจรัฐ" ได้ถูกแบ่งปันให้ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดสรรทรัพยากรแล้วหรือไม่ ภายใต้บริบทรัฐธรรมนูญฉบับใหม่

ปัญหาการจัดสรรกระจายสิ่งที่มีคุณค่าแก่ภูมิภาคต่างๆ ของรัฐ ที่เป็นสาเหตุของความขัดแย้งนั้นมักจะเกิดขึ้นกับการก่อสร้างโครงการขนาดใหญ่ของรัฐ⁵ ซึ่งส่งผลกระทบเป็นวงกว้างแก่คนจำนวนมาก เนื่องจากโครงการขนาดใหญ่นั้นมีความจำเป็นต้องเวนคืนที่ดินจากแหล่งที่อยู่อาศัยและที่ทำกินของประชาชน จึงทำให้ชาวบ้านที่อาศัยในบริเวณที่ถูกเวนคืนนั้นต้องย้ายออกจากพื้นที่เกิดความไม่พอใจ และถึงแม้ว่ารัฐจะให้ค่าชดเชยทางเศรษฐกิจและสังคมแก่ประชาชนที่ได้รับผลกระทบเดือดร้อนจากการเวนคืนที่ แต่จำนวนเงินและสิทธิที่ได้รับนั้นก็ยังไม่เป็นที่พอใจของผู้ที่ได้รับผลกระทบ ซึ่งความไม่พอใจนี้ก็เป็นที่นำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างรัฐและประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากโครงการขนาดใหญ่ ตลอดจนนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มคนที่ได้รับผลกระทบทั้งที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยกับการดำเนินนโยบายโครงการนั้นๆ

โครงการอ่างเก็บน้ำไปรงชุมเพชร มีที่ตั้งอยู่ที่จังหวัดชัยภูมิ เป็นโครงการสร้างอ่างเก็บน้ำซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของกรมชลประทาน ที่ได้รับการบรรจุไว้ในแผนงานก่อสร้างโครงการชลประทานขนาดกลางของกรมชลประทานในช่วงแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (2530-2534) เพื่อเป็นแหล่งน้ำสำรองให้กับการใช้ตามลำน้ำชีโดยจะสร้างกั้นลำเชียงทาอันเป็นสาขาใหญ่ของแม่น้ำชี และเป็นการช่วยแก้ปัญหาขาดแคลนน้ำโดยเฉพาะในภาคการเกษตรซึ่งถือเป็นภาคการผลิตหลักของจังหวัด โดยโครงการนี้เป็นการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำบนพื้นที่ 9,000 ไร่อันได้แก่ บริเวณผืนป่าสงวนแห่งชาติป่าบางกลัก และบนพื้นที่ที่อาศัยของชาวบ้าน จำนวน 264 ครอบครัว โดยระหว่างดำเนินการเวนคืนที่ดิน ได้มีชาวบ้านบางส่วนทำการร้องเรียนให้ระงับการก่อสร้าง และภายหลังชาวบ้านกลุ่มนี้ได้เข้าร่วมกับกลุ่มสมาชิกคนจน และเรียกร้องให้มีการเพิ่มค่าชดเชยที่ดิน และจัดพื้นที่รองรับเพื่ออพยพ ซึ่งหากทำไม่ได้ก็ให้จ่ายค่าชดเชยเพิ่มขึ้นอีก จากข้อร้องเรียนเหล่านี้ทำให้คณะรัฐมนตรีมีมติเมื่อ 22 เมษายน 2539 เห็นชอบให้มีการระงับหรือชะลอการ

⁵ ฉันทนา บรรพศิริโชติ, "ความขัดแย้งในสังคมไทย: ช่องว่างของการรับรู้และความเข้าใจ," ความขัดแย้งในสังคมไทยยุควิกฤตเศรษฐกิจ, (กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2542) หน้า 23.

ก่อสร้างโครงการนี้ และจะดำเนินการต่อได้เมื่อมีการรับฟังความคิดเห็นของคนในท้องถิ่นหรือทำประชาพิจารณ์ ตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อ 29 เมษายน 2540⁶

ผลจากโครงการนี้ได้ทำให้เกิดคูกรณีคือ ชาวบ้านที่คัดค้านการก่อสร้างกับกรมชลประทาน ที่ต้องการให้มีโครงการนี้ขึ้น โดยชาวบ้านที่คัดค้านการก่อสร้างตัดสินใจย้ายหมู่บ้านเข้าอยู่ในพื้นที่ที่แน่ใจว่าน้ำจะท่วมอย่างแน่นอนหากมีการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำขึ้น เพื่อแสดงให้เห็นว่าไม่ต้องการอ่างเก็บน้ำและประท้วงการดำเนินงานของกรมชลประทาน นอกจากนี้ยังเป็นความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกลุ่มที่ไม่ต้องการให้มีการดำเนินการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำกับกลุ่มชาวบ้านที่ต้องการสนับสนุนให้มีการดำเนินการก่อสร้างต่อ โดยมีกลุ่มกำนัน-ผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้นำก็ได้จัดการชุมนุมขึ้นหลายครั้งเพื่อกดดันให้รัฐบาลเร่งตัดสินใจดำเนินโครงการต่อ ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นไม่สามารถเจรจาไกลเกลี่ยเพื่อยุติปัญหาที่เกิดขึ้นได้ จึงได้นำไปสู่กระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน ซึ่งการรับฟังความคิดเห็นในครั้งนี้จะเป็นภาพสะท้อนความพยายามปฏิรูปการเมืองผ่านรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ว่าความต้องการและความคิดเห็นของประชาชนทั้งที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยต่อการสร้างอ่างเก็บน้ำไปร่องขุนเพชรจะสามารถมีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายของรัฐได้หรือไม่ เพียงใด

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ ผู้วิจัยได้ตั้งคำถามในการวิจัยว่า กระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน (public hearing) จะมีส่วนช่วยแก้ไขความขัดแย้งจากการจัดทำโครงการอ่างเก็บน้ำไปร่องขุนเพชรได้หรือไม่ ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการแก้ไขความขัดแย้งกรณีโครงการอ่างเก็บน้ำไปร่องขุนเพชร ทั้งที่เป็นทางการ โดยกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน และกระบวนการแก้ไขความขัดแย้งกันเองระหว่างกลุ่มผู้สนับสนุนและผู้คัดค้านโครงการ
2. เพื่อศึกษาผลลัพธ์ที่เกิดจากกระบวนการแก้ไขความขัดแย้งกรณีโครงการอ่างเก็บน้ำไปร่องขุนเพชร โดยกระบวนการการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน

⁶ กรมชลประทาน, "รายงานการวิเคราะห์เศรษฐกิจโครงการอ่างเก็บน้ำไปร่องขุนเพชร จังหวัดชัยภูมิ," (มกราคม 2542) (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่).

สมมติฐานของการศึกษา

กระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนน่าจะมีผลบรรเทาปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากการจัดทำโครงการอ่างเก็บน้ำโปร่งขุนเพชรได้ เนื่องจากกระบวนการนี้มีความชอบธรรมในการดำเนินการที่เปิดโอกาสให้คู่ขัดแย้งทั้งสองฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริง

แนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

- แนวคิดเรื่องความขัดแย้ง โดยมุ่งเน้นให้ความสำคัญในการแก้ไขความขัดแย้ง
- แนวคิดประชาพิจารณ์ (Public hearing)

วิธีการศึกษาวิจัย

การศึกษาวิจัยอาศัยการเก็บข้อมูลจากแหล่งข้อมูล

1. ประเภทเอกสาร

1.1 เอกสารชั้นต้น (primary sources) เช่น มติคณะรัฐมนตรี เอกสารของกรมชลประทาน เอกสารจากการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน และบทบัญญัติมาตราต่างๆ ในรัฐธรรมนูญที่เกี่ยวข้อง

1.2 เอกสารชั้นรอง (secondary sources) เช่น บทความจากหนังสือพิมพ์ และบทความจากวารสาร รายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง และบทสัมภาษณ์ในเอกสารต่างๆ

2. ประเภทบุคคล โดยวิธีการสัมภาษณ์ (interview)

- ผู้นำท้องถิ่นทั้งฝ่ายที่เห็นด้วยและคัดค้านโครงการอ่างเก็บน้ำโปร่งขุนเพชร
- ชาวบ้านที่เห็นด้วยและคัดค้านโครงการอ่างเก็บน้ำโปร่งขุนเพชร
- เจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจเกี่ยวข้องกับการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน

3. การสังเกตการณ์กระบวนการรับฟังความคิดเห็นในพื้นที่โครงการอ่างเก็บน้ำโปร่งขุนเพชร

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ผลจากการวิจัยนี้จะทำให้เห็นถึงบทบาทของกระบวนการรับฟังความคิดเห็นประชาชนในกรณีโครงการอ่างเก็บน้ำโปร่งขุนเพชรว่าจะมีผลต่อการลดปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในด้านใด

บ้าง เพื่อสามารถจะนำไปเทียบเคียงกับการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนในกรณีศึกษาอื่นๆ เพื่อหาลักษณะทั่วไป (general) และลักษณะต่างกันตามกรณีศึกษา (specific) ในการจัดการกับความขัดแย้งที่เกิดขึ้น เพื่อให้เข้าใจถึงการแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนได้ชัดเจนขึ้น

การนำเสนอเนื้อหา

- บทที่ 1 บทนำ
- บทที่ 2 แนวความคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
- บทที่ 3 พัฒนาการความขัดแย้ง
- บทที่ 4 กระบวนการแก้ไขความขัดแย้งโดยรัฐ
- บทที่ 5 วิเคราะห์การแก้ไขความขัดแย้งโดยกระบวนการรับฟังความคิดเห็น
- บทที่ 6 บทสรุป และข้อเสนอแนะ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แนวคิดและทฤษฎี

แนวความคิดเรื่องความขัดแย้ง

ในตอนนี้จะเป็นการทำความเข้าใจกับนิยามความขัดแย้งว่ามีสาระสำคัญเกี่ยวข้องกับตัวแปรใด เช่น ค่านิยม อุดมการณ์ ความเชื่อ อำนาจ ผลประโยชน์ การแข่งขันทรัพยากร เป้าหมายที่ต่างกัน ฯลฯ ทั้งนี้เพื่อให้เราสามารถแสวงหาหนทางที่จะบรรเทา แก้ไขความขัดแย้ง แนวทางในการแก้ไขความขัดแย้งด้วยความรุนแรง, การแก้ไขความขัดแย้งโดยไม่ใช้ความรุนแรง ปัจจัยต่างๆ อันเป็นที่มาของการเลือกใช้วิธีการข้างต้นตลอดจนทางออกของการจัดการปัญหาความขัดแย้ง เป็นเนื้อหาหลักที่น่าเสนอ

ความขัดแย้งเป็นคำที่เราได้ยินบ่อย แต่ความหมายที่แท้จริงของความขัดแย้งคืออะไร? เราสามารถเข้าใจมันผ่านนิยามของความขัดแย้งต่างๆ ที่นักคิดหลายท่านได้ให้ทัศนะ อาทิ

Lewis Coser มองความขัดแย้งในระดับกลุ่มว่าเป็นการต่อสู้ระหว่างกลุ่มที่ตรงข้ามกัน เพื่อให้ได้มาซึ่งค่านิยมที่กลุ่มของตนปรารถนาหรือซึ่งสถานภาพ อำนาจ และทรัพยากรที่มีอยู่จำกัด เป้าหมายของกลุ่มเหล่านี้มิได้จำกัดขอบเขตเพียงเพื่อบรรลุสิ่งที่กลุ่มปรารถนาเท่านั้น แต่ยังต้องการให้คู่ของความขัดแย้งต้องยอมจำนนหรือได้รับความเสียหาย รวมทั้งมีความมุ่งหวังที่จะขจัดคู่ต่อสู้หรือคู่แข่งความขัดแย้งให้หมดสิ้นไปด้วย¹

Robert North เห็นว่าความขัดแย้งจะเกิดขึ้นเมื่อบุคคลหรือกลุ่มคนมากกว่าหนึ่งกลุ่มขึ้นไป พยายามที่จะครอบครองสิ่งเดียวกัน ยึดครองพื้นที่บริเวณเดียวกัน หรือตำแหน่งสำคัญเดียวกัน เล่นบทบาทที่เข้ากันไม่ได้ พยายามดำเนินเป้าหมายที่ไม่สอดคล้องกัน หรือแม้แต่เลือกวิถีทางสู่เป้าหมายที่ไม่สอดคล้องกัน²

¹ อภิญา รัตนมงคลมาศ, ความขัดแย้งระหว่างประเทศ, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538) หน้า 4-5.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 5.

C.R. Mitchell เป้าหมายที่ทำให้คนเราเข้ากันไม่ได้มันมักจะมีอยู่ 2 เรื่องคือ เรื่องทางนามธรรมอันเกี่ยวข้องกับค่านิยม อุดมการณ์ ความเชื่อ และเรื่องทางวัตถุธรรม อันเกี่ยวข้องกับทรัพย์สิน ผลประโยชน์ซึ่งจะก่อให้เกิดอำนาจทางการเมือง หรืออำนาจทางเศรษฐกิจ เป็นสิ่งที่เชื่อมกันว่ามีคุณค่าและหายาก จึงทำให้เกิดความขัดแย้งกันในการเข้าครอบครองสิ่งเหล่านั้น³

Georg Simmel มองความขัดแย้งว่าเป็นรูปแบบการปะทะรังสรรค์แบบหนึ่ง ขึ้นอยู่กับกาลเทศะต่างๆ⁴

อภิญญา รัตนมงคลมาศ ได้สรุปทฤษฎีความขัดแย้งได้ว่า ภายในสังคมนั้นต้องมีความขัดแย้งเพราะแต่ละกลุ่มในสังคมต่างต้องการครอบครองผลประโยชน์และอำนาจซึ่งเป็นสิ่งที่มีอยู่จำกัด การที่ฝ่ายหนึ่งได้ประโยชน์มิได้มาจากการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ตรงกันข้ามการได้ประโยชน์ของฝ่ายหนึ่งเกิดจากการสูญเสียประโยชน์ของอีกฝ่ายหนึ่ง การสูญเสียประโยชน์และการได้ประโยชน์นั้น มิได้เกิดจากการขาดแคลนสถาบันทางกฎหมายที่ทำหน้าที่ควบคุมความขัดแย้งในสังคม หรือขาดกลไกอื่นๆ แต่เป็นเพราะสถาบันเหล่านี้กำเนิดขึ้น และดำรงอยู่ภายใต้เงื่อนไขที่เอื้อและรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มที่อำนาจอยู่ในสังคม นั่นก็คือ กฎระเบียบต่างขึ้นอยู่กับอำนาจของผู้วางกฎรักษา กฎผู้ปกครองเป็นผู้วางกฎไว้ตามอำเภอใจของพวกเขาเพื่อดำรงรูปแบบการปกครองที่เอื้อประโยชน์ต่อเขา เพื่อรักษาอำนาจของพวกเขา เพื่อรักษาค่านิยมหรือวัฒนธรรมของพวกเขาเหล่านี้ บรรดาราษฎรผู้อยู่ใต้ปกครองยอมรับในกฎต่างๆ เพราะความไม่รู้ เพราะสภาพสังคม เพราะสถานภาพในสังคม ดังนั้นความขัดแย้งในสังคมจึงมักมีอยู่ 2 ลักษณะ คือ ความขัดแย้งในเรื่องอำนาจและผลประโยชน์ระหว่างผู้มีอำนาจด้วยกัน และความขัดแย้งในเรื่องการยอมรับในสถานภาพ เอกลักษณะ ค่านิยม ทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม⁵

ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจึงมี 2 ลักษณะ ตามทัศนะ Azar และ Burton คือ⁶

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 7.

⁴ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, สันติทฤษฎี/วิถีวัฒนธรรม, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2537) หน้า 20.

⁵ อภิญญา รัตนมงคลมาศ, ความขัดแย้งระหว่างประเทศ, หน้า 20-21.

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 22-23.

1. ความขัดแย้งทางสังคมอย่างเรื้อรัง (The Protracted Social Conflict) คือ ความขัดแย้งเกี่ยวกับการยอมรับในเอกลักษณ์ (identity) ความขัดแย้งเกี่ยวกับสถานภาพ (status) ความขัดแย้งทางด้านค่านิยม (value) อันรวมถึงด้านอุดมการณ์ (ideology)

2. ความขัดแย้งด้านอำนาจ (The Conflict of Power) เป็นความขัดแย้งอันเกิดจากการแย่งชิงเพื่อเข้าครอบครองสิ่งที่มีอยู่อย่างจำกัด เช่น ทรัพยากรธรรมชาติ ดินแดน ประชากร หรือความต้องการขยายอำนาจที่ตนมีอยู่ออกไปทำให้อำนาจของผู้อื่นลดลง ความขัดแย้งด้านอำนาจยังอาจเกิดจากการที่สถาบันทางสังคมหรือกฎเกณฑ์ต่างๆ ทำให้มีการจัดสรรอย่างไม่เท่าเทียมกันระหว่างกลุ่มต่างๆ ในสังคม เช่น สถาบันทางเศรษฐกิจมิได้ทำหน้าที่ในการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม สถาบันทางกฎหมายมิได้ให้ความคุ้มครองทางกฎหมายอย่างเสมอหน้ากัน ทำให้กลุ่มที่มีอำนาจทางการเมืองและทางเศรษฐกิจ ได้รับอำนาจและผลประโยชน์มากกว่ากลุ่มอื่นในสังคม⁷

Ralph Dahrendorf ได้ต่อยุ่ปัญหาความขัดแย้งจากการกระจายอำนาจหรือการจัดสรรอำนาจ (the disbution of power) ในสังคมที่เป็นไปอย่างไม่เท่าเทียมกันตามฐานะอำนาจของผู้จัดสรร ผู้มีอำนาจมากก็พยายามแสวงหาหรือรักษาผลประโยชน์เอาไว้ ความไม่เสมอภาคกันในอำนาจและผลประโยชน์ที่ขัดกัน จะก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างกลุ่มต่างๆ ด้วยกลุ่มต่างๆ มีผลประโยชน์แตกต่างกัน เพราะอำนาจเป็นเครื่องมือ (means) ที่ทำให้ได้ในสิ่งที่ต้องการ และอำนาจก็เป็นเป้าหมายประสงค์ (ends) ในฐานะเป็นเครื่องมือ ช่วยให้บรรลุสิ่งที่ต้องการด้วยการบังคับให้ผู้อื่นทำหรือไม่ทำ ทั้งโดยเต็มใจหรือไม่เต็มใจ เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ของเรา ไม่ว่าสิ่งนั้นจะเป็นรูปธรรมหรือนามธรรม พื้นฐานของอำนาจมาจาก จำนวนทรัพยากรที่มีอยู่ และความสามารถในการนำทรัพยากรที่มีอยู่มาใช้ ซึ่งอำนาจที่ได้มานั้นจะเป็นตัวกำหนดความสามารถในการทำปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มอื่นๆ ในสังคม (capacity to act)⁹

การศึกษาเรื่องความขัดแย้งนั้นอยู่บนสมมติฐานสองประการ ประการแรกคือ ความเชื่อที่ว่าความขัดแย้งเป็นสิ่งที่เลวร้ายหรือเป็นปัญหา และจะต้องขจัดให้สิ้นไป คือผู้ที่ "เชื่อ" ทำนองนี้ "ยึด" อยู่ว่าการทำให้ไม่มีความขัดแย้งเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ ความคิดทำนองนี้เป็นที่เชื่อถือยึดมั่นกันมากในสังคมไทย¹⁰ โดยเฉพาะผู้มีอำนาจรัฐทั้งนี้เนื่องจากการขยายตัวของความขัดแย้งนั้นเป็น

⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 23.

⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 21.

⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 34-35.

¹⁰ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, สันติทฤษฎี/วิถีวัฒนธรรม, หน้า 19.

อันตรายเป็นอย่างยิ่งต่อความมั่นคงของชาติ รัฐทั้งหลายเองก็ต้องการรักษาอำนาจที่ตนมีอยู่ไว้ (maintaining the states quo) ด้วยความคิดที่ขัดแย้งกันแสดงถึงความแตกแยก ไม่สามัคคีกัน และอาจนำไปสู่ความไม่มั่นคงในการปกครองบริหารประเทศของผู้มีอำนาจรัฐ รัฐจึงต้องพยายามหาวิธีการต่างๆ ในการจัดการความขัดแย้งต่างๆ ที่เกิดขึ้น วิธีการที่มักถูกนำมาใช้คือ การใช้กำลัง เนื่องจากรัฐอยู่ในฐานะที่เหนือกว่ามีอำนาจมากกว่า อีกทั้งมีข้อกฎหมายที่เกี่ยวกับการรักษาความสงบเรียบร้อยภายในประเทศเป็นข้อรองรับการใช้กำลัง รูปแบบการใช้กำลังที่ชัดเจนที่สุดคือ การกำจัดคู่ต่อสู้ให้พ้นไปจากความขัดแย้ง¹¹ สมมติฐานนี้สะท้อนให้เห็นเป้าหมายของการขจัดความขัดแย้งเพื่อการรักษาสถานะเดิมของผู้ต้องการขจัดความขัดแย้ง

ประการที่สองคือ ความขัดแย้งเป็นเรื่องปกติที่เกิดขึ้นในสังคมที่มีความหลากหลาย โดยเอกภาพของทุกสิ่งจะต้องมีความขัดแย้งดำรงอยู่เสมอกล่าวคือ Thesis (ข้อสมมติเดิม) สู่ Anti-thesis (ข้อสมมติในเชิงแย้ง) ซึ่งเป็นการเคลื่อนไหวด้านตรงข้าม และจะนำสู่ความขัดแย้งที่รุนแรงและก่อให้เกิดช่วงระยะแห่งการเผชิญหน้า และจะนำไปสู่ Synthesis (ข้อสรุปใหม่) ซึ่งเป็นการผสมกันระหว่างส่วนที่ดีของ Thesis กับ Anti-thesis พลังในการปฏิเสศคือ พลังที่นำมาสู่การเปลี่ยนแปลง ต่อจากนั้นข้อสรุปใหม่นี้จะกลายเป็น Thesis และจะถูกปฏิเสศอีกเช่นกัน¹² ดังนั้นจึงทำให้เราไม่สามารถขจัดความขัดแย้งออกไปได้ สำคัญยิ่งเป็นการรู้จักให้การดำรงอยู่ของความขัดแย้งให้เกิดประโยชน์ เพราะความขัดแย้งเป็นพลังขับเคลื่อนที่ทำให้เกิดพลวัตในสังคม วิธีการที่ถูกนำมาใช้เพื่อแก้ไขความขัดแย้งจากสมมติฐานนี้คือ การเจรจา ประนีประนอม ไกล่เกลี่ย ดังนั้นความขัดแย้งจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งยวดในฐานะเป็นกระบวนการทางสังคมที่เป็นแกนสำคัญในการจัดรูป สร้างเอกภาพและธำรงรักษาโครงสร้างทางสังคม¹³

กรอบในการวิเคราะห์ความขัดแย้ง

การศึกษาการแก้ไขความขัดแย้งจำเป็นต้องพิจารณาถึงความเป็นมาของความขัดแย้ง การก่อตัวของความขัดแย้ง บทบาทรัฐและการจัดการความขัดแย้ง และผลของการ

¹¹ อภิญา รัตนมงคลมาศ, ความขัดแย้งระหว่างประเทศ, หน้า 31.

¹² ยุค ศรีอารยะ, ผ่านม่านอาณานิคมทางปัญญา จะสร้างทฤษฎีได้อย่างไร, วิถีทรรศน์, 5 (กันยายน 2544) : 6-7.

¹³ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, สันติทฤษฎี/วิถีวัฒนธรรม, หน้า 20.

จัดการความขัดแย้ง โดยการศึกษาได้อาศัยกรอบในการวิเคราะห์กรณีศึกษาจะดูถึงปัจจัยต่างๆ ดังต่อไปนี้¹⁴

ผู้ที่เกี่ยวข้องในความขัดแย้ง (Actors)

- ผู้ที่เกี่ยวข้องในความขัดแย้งเป็นใคร อาจเป็นบุคคล กลุ่มคน สถาบัน องค์กรรัฐ
- ตำแหน่งของคู่กรณีในโครงสร้างทางอำนาจที่ความขัดแย้งเกิดขึ้นโดยจะดูถึงอำนาจและอิทธิพลของ Actors ที่เข้ามาอยู่ในกระบวนการขัดแย้ง

ความแตกต่างกัน (Incompatibility)

เป็นการดูว่ามีความแตกต่างกันในเรื่องอะไรบ้าง เช่น เรื่องวัตถุประสงค์ ค่านิยม ผลประโยชน์ ซึ่งสามารถเป็นผลประโยชน์ด้านวัตถุและที่มีใช้ด้านวัตถุ

ชนิดของความขัดแย้ง สามารถแยกออกมาได้เป็น 3 อย่าง คือ

- Disagreement เป็นความขัดแย้งที่แตกต่างในเรื่องของวิธีการ แต่มีวัตถุประสงค์เหมือนกัน
- Dispute เป็นความขัดแย้งที่ผลประโยชน์ต่างกัน
- Conflict – Non – Negotiable Needs เป็นความขัดแย้งที่ไม่สามารถเจรจาต่อรองกันได้ เพราะเป็นเรื่องความต้องการพื้นฐาน

การรับรู้ของแต่ละฝ่าย (Perception/Misperception)

การรับรู้ของคู่กรณี มีผลอย่างมากต่อการตัดสินใจ และพฤติกรรมของบุคคลผู้สังเกตการณ์และผู้วิจัยเห็นความแตกต่างนี้อย่างไรบ้าง

สภาพแวดล้อมทางการเมือง (Environment)

สภาพแวดล้อมทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และสถาบันที่ความขัดแย้งเกิดขึ้น บางครั้งวัฒนธรรม (ส่วนหนึ่งของสถาบัน) เป็นตัวกำหนดว่าคนในสังคมต่อสู้กันเรื่องอะไร ใครเป็นคู่กรณีของใคร และวิธีการที่ถูกต้องหรือยอมรับได้ในการต่อสู้เรื่องอะไร ใครเป็นคู่กรณีของใคร และวิธีการที่ถูกต้องหรือยอมรับได้ในการต่อสู้เป็นอย่างไร

¹⁴ นักศึกษา EPA รุ่น 9, "ความขัดแย้งในสังคมไทยยุควิกฤตเศรษฐกิจ: ศึกษาจาก 4 กรณีศึกษา," ความขัดแย้งในสังคมไทยยุควิกฤตเศรษฐกิจ, หน้า 119-122.

การกระทำและพฤติกรรม (Action/Behavior)

มีลักษณะสร้างสรรค์หรือทำลาย อาจมีการกระทำ (action) หลากอย่าง เช่น การโต้เถียงด้วยคำพูด การชักจูงหัวนล้อม หรือโฆษณาชวนเชื่อ การคว่ำบาตร (Boycott) หรือเดินขบวน การชุมนุม การประท้วง หรือยึดสถานที่ จับตัวประกัน การก่อการร้าย การใช้กำลังทหาร ฯลฯ

วิธีการจัดการกับความขัดแย้ง ชนิดของความขัดแย้งที่ต่างกันเหมาะกับวิธีการที่ต่างกัน ได้แก่

- ถ้าเป็น Disagreement อาจจัดการความขัดแย้งโดยช่วยให้มีการพูดจาแลกเปลี่ยนทัศนะและประนีประนอมกัน (Compromise)
- ถ้าเป็น Dispute เป็นความขัดแย้งที่ตั้งอยู่บนผลประโยชน์ที่ขัดแย้งกัน ทางแก้ไข อาจใช้กฎหมายหรือวิธีการผู้ตรวจการรัฐสภา (Ombudsman)
- ถ้าเป็น Conflict Settlement เป็นความขัดแย้ง หรือความแตกต่างระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้อง ในความขัดแย้งยังคงอยู่แต่ควบคุมได้
- ถ้าเป็น Conflict Resolution ให้ผลยั่งยืน เพราะแก้ปัญหาความแตกต่างกันในเรื่องความต้องการ (Needs) ได้อย่างน่าพอใจของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

วิธีการทางการเมืองในการจัดการกับความขัดแย้ง อาจใช้วิธีต่างๆ ดังนี้

- เปลี่ยนลำดับความสำคัญของประเด็น
- การแบ่งสรรทรัพยากร เช่น ดินแดน เงิน
- การแลกเปลี่ยน (Tradeoffs)
- การจัดการทรัพยากรร่วมกัน
- ให้อีกหนึ่งเป็นผู้จัดการทรัพยากร หรือประเด็นที่เป็นปัญหา
- พยายามที่จะไม่จำ หรือลืมนความขัดแย้งที่เกิดขึ้น
- Conflict Management/Resolution Mechanism ที่แต่ละสังคมจะมีวิธีการในการจัดการกับความขัดแย้ง เช่น สังคมตะวันตกมีระบบศาล (Adversarial system)
- Conflict Provention ขจัดสาเหตุหรือปัจจัยที่ทำให้เกิดความขัดแย้ง และสร้างสภาพแวดล้อม และเงื่อนไขที่นำไปสู่ความร่วมมือ

แนวทางการแก้ไขความขัดแย้ง

แนวทางการศึกษาความขัดแย้งนั้นสามารถแบ่งการศึกษาออกเป็น 2 แนวทางคือ แนวทางแรกคือ เน้นหาสาเหตุแห่งความขัดแย้ง เพื่อให้เกิดจากความเข้าใจและอธิบายได้ว่า สถานการณ์ความขัดแย้งนั้นน่าจะมีกำเนิดมาจากปัจจัยเหตุอะไรบ้าง รวมทั้งอาจคาดการณ์ว่า ถ้ามีเหตุดังกล่าวเกิดขึ้นก็ย่อมที่จะเกิดความขัดแย้งได้ และอีกแนวทางหนึ่งคือ การมุ่งประเด็นกระบวนการความขัดแย้ง เป็นการสร้างความเข้าใจถึงพัฒนาการของความขัดแย้งว่า อะไรเป็นเหตุของการขยายตัวหรือการคลี่คลายของความขัดแย้ง รวมทั้งพิจารณาคาดการณ์ว่ากระบวนการดังกล่าวจะดำเนินต่อไปอย่างไรในอนาคต ขณะที่แนวทางการแก้ไขความขัดแย้งเน้นไปที่ทำอย่างไรให้คู่กรณีที่เคยขัดแย้งกันสามารถกลับมาอยู่ร่วมกันได้

วิธีการจัดการกับความขัดแย้งในสังคมไทย

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ได้กล่าวถึงวิธีการจัดการกับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมไทยที่ผ่านมา โดยได้อธิบายว่า เมื่อชาวบ้านมีปัญหามีเรื่องราวทะเลาะวิวาท ผู้เฒ่าผู้แก่ทั้งสองฝ่ายยังคงมาไกล่เกลี่ยกัน ตกลงกัน ชาวบ้านมักไม่มีใครไปแจ้งความตำรวจเมื่อมีกรณีพิพาท ไม่มีกรณีตกลงกันเองไม่ได้¹

ความคิดของ นิธิ เอียวศรีวงศ์ สอดคล้องกับ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ในเรื่องสังคมไทยมักไม่นิยมการแสดงให้เห็นว่ามีปัญหา หรือข้อขัดแย้ง แต่มีความคิดที่แตกต่างในเรื่องการแก้ไขปัญหา หรือการระงับข้อพิพาทของสังคมไทยที่เขาเห็นว่าไม่ค่อยมีประสิทธิภาพเพราะขาดกลไกที่เหมาะสมในการระงับข้อพิพาท เนื่องจากวิธีดั้งเดิมที่ใช้ระงับข้อพิพาท คือ พยายามปิดบังไว้ ตลอดจนจนการไกล่เกลี่ยโดยผู้อาวุโสในสังคมปัจจุบันก็มักไม่ได้ผลแล้ว เนื่องจากสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก²

¹ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, วัฒนธรรมไทยหมู่บ้านไทย, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2537) หน้า 89.

² พิเชต สุนทรพิพิธ, การป้องกันและแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งโดยสันติวิธี, การประชุมวิชาการสถาบันพระปกเกล้า การมีส่วนร่วมของประชาชน: ความยั่งยืนของประชาธิปไตย 3 มีนาคม 2544. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

มารค ตามไท กล่าวว่่าวัฒนธรรมไทย เมื่อเกิดความขัดแย้ง เราอยากให้มีการแก้ไขได้แบบง่าย ๆ ไม่ชอบให้มีการปะทะกัน เผชิญหน้ากัน จะพยายามหาวิธีแก้ไขโดยวิธีเจรจาพูดคุยกัน ในอดีตเราใช้การเจรจาเป็นวิธีแรกเพื่อคลี่คลายปัญหาต่อกัน และถ้าไม่ได้ผลก็ใช้กำลัง แม้ว่าสังคมไทยมิใช่สังคมโหด แต่เป็นสังคมที่พร้อมจะใช้กำลัง³ กล่าวคือ หากใช้ไม้อ่อนไม่ได้ผล ก็พร้อมที่จะใช้ไม้แข็ง

จะเห็นได้ว่าบริบทของสังคมไทยได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม การอาศัยการไกล่เกลี่ยโดยผู้อาวุโส และพยายามปิดบังความขัดแย้งไว้โดยการซ่อนความไม่พึงพอใจหรือความขัดแย้งไว้โดยลำพังหรือภายในแวดวงผู้ใกล้ชิด ได้นำไปสู่การขาดทักษะการเรียนรู้ "การเผชิญหน้า" ระหว่างคู่ขัดแย้ง ก่อให้เกิดความไม่วางใจซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดความตึงเครียดขึ้น ซึ่งเป็นอุปสรรคอย่างยิ่งในกระบวนการระงับข้อพิพาทที่เกิดขึ้น หลายครั้งที่ชาวบ้านเป็นคู่กรณีกับหน่วยงานของรัฐลุกขึ้นเรียกร้องความเป็นธรรมกับรัฐ สิ่งสำคัญคือการเรียกความพยายามในการเข้าสู่กระบวนการระงับข้อพิพาทของชาวบ้านว่าเป็น "การต่อสู้" อาจกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าสิ่งนี้อาจเป็นผลมาจากการที่สังคมไทยขาดช่องทางในการแก้ไขปัญหาข้อพิพาทที่สามารถดำเนินการได้อย่างเป็นรูปธรรม มีบรรทัดฐานที่ชัดเจนในการตัดสินปัญหา ดังนั้นวิธีการที่ชาวบ้านจะพึงกระทำได้คือ การเรียกร้องด้วยวิธีการต่างๆ ให้รัฐเข้ามาจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้น ในฐานะที่รัฐมีหน้าที่เกี่ยวข้องโดยตรงในการดูแลทุกข์สุขของประชาชนในสังคม

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ได้ชี้เห็นถึงวิธีการแก้ไขข้อขัดแย้งในสองแนวทางคือ การแก้ไขข้อขัดแย้งด้วยความรุนแรง (Violent Conflict Resolutions) และการแก้ไขข้อขัดแย้งโดยไม่ใช้ความรุนแรง (Nonviolent Conflict Resolutions)⁴

แนวคิดนี้มีวิธีการมองปัญหาอย่างกว้างๆ แยกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ แนวทางที่เน้นตัวบุคคลผู้กระทำ (Actor Oriented Perspective) และเน้นโครงสร้าง (Structure - Oriented Perspective) การใช้แนวทางมองปัญหาคณะแบบยอมเข้าใจปัญหาคณะอย่าง และนำไปสู่วิธีการแก้ปัญหาคณะวิธีทางแก้ปัญหาก็อยู่ที่การขจัดตัวบุคคลผู้นั้นให้สิ้นไป เพื่อตอบคำถามนี้ จำเป็นต้องแบ่งโลกออกเป็น 2 ระดับ คือโลกที่มองเห็นได้ถนัด (Visible World) กับโลกที่มองไม่เห็น

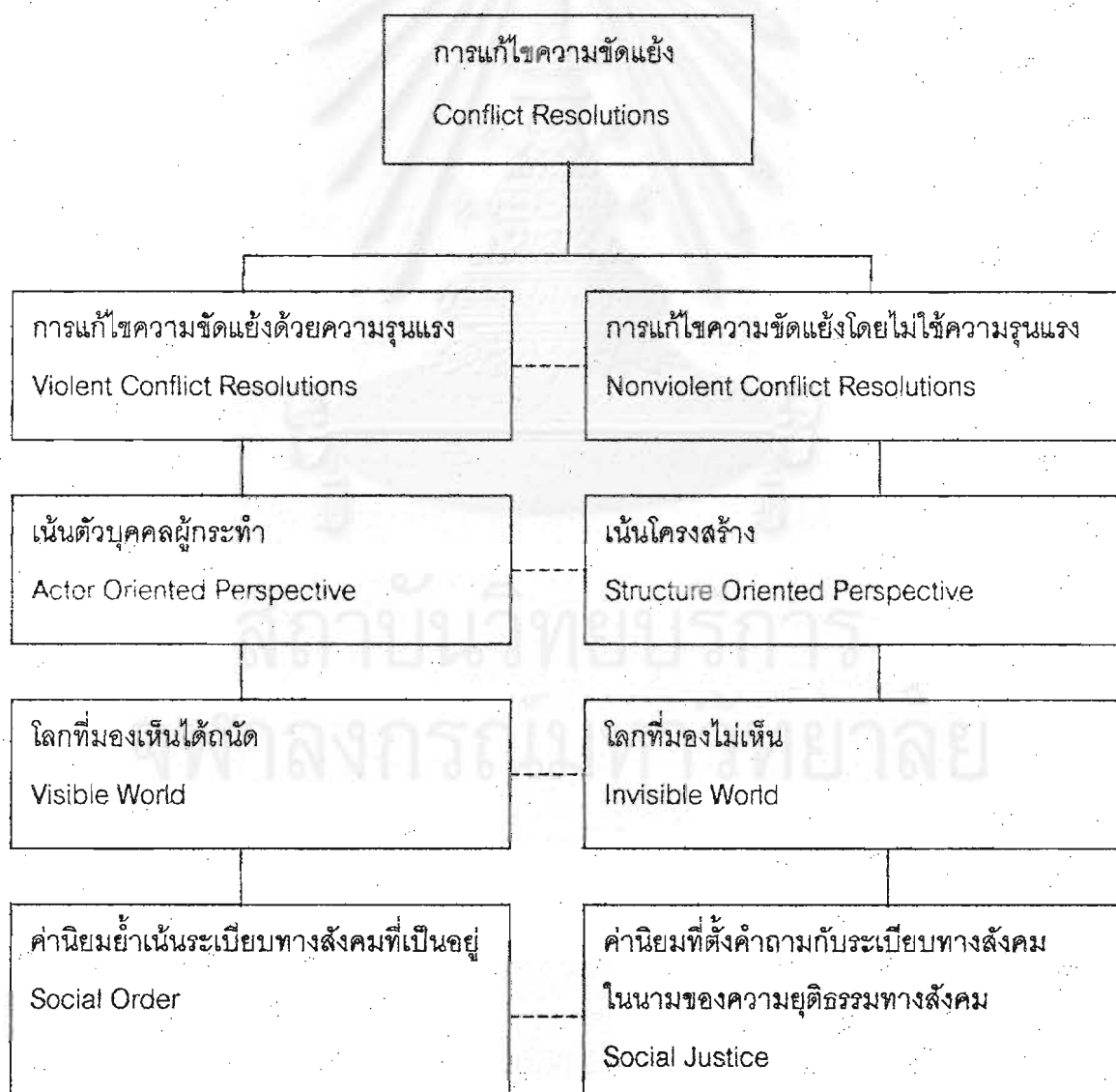
³ มารค ตามไท, "การจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธี," สันติวิธีกับความมั่นคงของชาติ, (กรุงเทพฯ: อรุณการพิมพ์, 2541) หน้า 1.

⁴ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, สันติทฤษฎี/วิถีวัฒนธรรม, หน้า 19-27.

(Invisible World) ความสัมพันธ์ของโลกทั้งสองกับแนวทางการมองปัญหา ที่อธิบายข้างต้นอยู่ที่ว่า ตัวบุคคลหรือแนวการมองแบบที่เน้นตัวบุคคลนั้นมักจะเป็นการมองในโลกที่มองเห็นได้ชัด โดยมีได้พยายามเข้าใจเหตุปัจจัยต่างๆ อันอาจแฝงอยู่ในโลกที่มองไม่เห็นไปเสีย นอกจากนี้ค่านิยมในการย้ำเน้นระเบียบทางสังคมที่เป็นอยู่ (Social Order) กับค่านิยมที่ตั้งคำถามกับระเบียบทางสังคมดังกล่าวในนามของความยุติธรรมทางสังคม (Social Justice) ก็มีความสำคัญต่อการตัดสินใจเลือกใช้วิธีการแก้ไขความขัดแย้ง ข้อสังเกตประการหนึ่งที่สำคัญคือ สำหรับค่านิยมประเภทส่งเสริมสนับสนุนระเบียบทางสังคมที่เป็นอยู่นั้น มักไปด้วยกันได้ดีกับสมมติฐานต่อความขัดแย้งในเชิงลบ ในขณะที่ค่านิยมประการหลังจะปรากฏตนขึ้นมาได้ก็ต้องอาศัยความขัดแย้งเป็นเงื่อนไขสำคัญ

แผนภาพที่ 1 รูปแบบวิธีการแก้ไขความขัดแย้ง

Charles Tilly กล่าวว่าคนที่ถูกกดขี่จะถูกข่มขู่ให้ใช้ความรุนแรงในนามความยุติธรรม คนที่ได้เปรียบจะต่อสู้ในนามของระเบียบข้อบังคับ (Order) คนระดับกลางจะต่อสู้ในนามของความกลัว ข้อถกเถียง คือ "ความเป็นธรรม" และข้ออ้างคือ "ระเบียบของสังคม" หากที่อยู่ระหว่างกลางก็จะต้องการให้เจียบ ไม่อยากให้มีเรื่อง นั่นคือ "ความกลัว" และภายใต้กรอบความคิดที่แยกเป้าหมายออกจากวิธีการโดยเด็ดขาด มนุษย์สามารถใช้วิธีการอย่างใดก็ได้เพื่อบรรลุเป้าหมายมีคนเป็นจำนวนมากเชื่อว่า วิธีการไม่สำคัญ ขอให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการ⁵ ไม่ว่าจะด้วยวิธีการใช้ความรุนแรง หรือไม่ใช้ความรุนแรงก็ตาม

แนวคิดเรื่องประชาพิจารณ์

คำว่า "ประชาพิจารณ์" "การรับฟังความคิดเห็นสาธารณะ" และ "การไต่สวนสาธารณะ" ของไทยนั้นได้รับแนวความคิดมาจากคำว่า "Public inquiry" จากประเทศอังกฤษ และ "Public hearing" จากประเทศสหรัฐอเมริกา

Public inquiry หมายถึง กระบวนการที่รัฐสถาปนาบัญญัติให้องค์กรเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองต้องดำเนินการก่อนการตัดสินใจทางนโยบาย โดยเปิดโอกาสให้ผู้ถูกกระทบสิทธิแสดงข้อคัดค้าน นำข้อมูลข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องมาพิจารณาเพื่อให้การตัดสินใจของเจ้าหน้าที่เป็นไปอย่างยุติธรรม และสมเหตุสมผล คำนึงถึงดุลยภาพของประโยชน์มหาชนกับสิทธิ เสรีภาพของประชาชน⁶ ถึงปัจจุบัน Public inquiry ในประเทศอังกฤษมีกฎหมายรองรับจำนวนหลายสิบฉบับ ซึ่งมีเนื้อหาทางหลักการคล้ายกัน กำหนดให้รัฐมนตรีต้องดำเนินการรับฟังความคิดเห็นของสาธารณชน ก่อนออกคำสั่ง ระเบียบ ข้อบังคับใดๆ ตามคำร้องขอของเจ้าหน้าที่องค์กรปกครองหรือบริหารหรือจัดทำโครงการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับสาธารณชน เพื่อรวบรวมข้อมูลและความคิดเห็นของประชาชนไปประกอบการตัดสินใจโดยตั้งคณะไต่สวน (Tribunals of Inquiry) และมีผู้ตรวจการ (Inspector) เป็นผู้รับฟังข้อเท็จจริง ทำรายงานและเสนอข้อคิดเห็นต่อรัฐมนตรีเพื่อให้ตัดสินใจสั่งการ กระบวนการ

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 79.

⁶ T.C. Hartley and J.A.G Griffith, 1981: 292-293 อ้างถึงใน สุมาลี อังตระกูลไทย, "กระบวนการรับฟังทางมหาชน" (วิทยานิพนธ์นิติศาสตร์บัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2533) หน้า 56.

ประชาพิจารณ์ในอังกฤษมีลักษณะคล้ายกับการพิจารณาคดีในศาล คณะผู้ดำเนินการจะยึดถือหลักการทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องและคำนึงถึงสิทธิบุคคลค่อนข้างเคร่งครัด⁷

ขณะที่ Public hearing ในประเทศสหรัฐอเมริกา แนวคิดที่สำคัญคือ เพื่อเป็นการ “การสนทนา” ระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐและประชาชนที่จะได้รับผลกระทบจากการตัดสินใจของรัฐ⁸ การจัดทำประชาพิจารณ์ค่อนข้างแพร่หลาย ซึ่งแต่เดิมเป็นการพิจารณาโดยเปิดเผยของศาลเพื่อให้สาธารณชนได้รับรู้ ต่อมาได้นำคำนี้มาใช้ในการดำเนินงานของฝ่ายบริหาร โดยหมายถึงการนั่งพิจารณาคดีหลักฐานโดยเปิดเผยและมีกระบวนการอย่างศาล โดยเริ่มจากคณะกรรมการสิทธิการของรัฐบาล (สภาผู้แทนประชาชนและวุฒิสภา) หรือสภานิติบัญญัติของมลรัฐ หรือขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น จัดให้ประชาชนแสดงความคิดเห็นต่อร่างรัฐบัญญัติ ที่กำลังพิจารณาออกเป็นกฎหมายที่เรียกว่า “Legislative hearing”⁹ ที่มีประกอบด้วยการเสนอหลักฐานเอกสารและบุคคลที่เกี่ยวข้องเป็นจำนวนมาก เพื่อประกอบการตัดสินใจของสมาชิกสภานิติบัญญัติในการออกกฎหมายหรือการกระทำอื่นใดที่เป็นอำนาจของฝ่ายนิติบัญญัติ โดยมีระเบียบข้อบังคับของการประชุมสภาผู้แทน เป็นตัวกำหนดหลักการและกระบวนการประชาพิจารณ์¹⁰ สุดท้ายกระบวนการนี้ถูกนำไปใช้ในกิจการต่างๆ ของรัฐบาลกลาง รัฐบาลมลรัฐ และท้องถิ่น เพื่อให้การดำเนินโครงการได้รับความยินยอมและความเชื่อถือจากประชาชน หรือเพื่อรับรู้ผลกระทบของโครงการของรัฐบาลให้ประชาชนทราบถึงโครงการของรัฐ และเป็นกลไกในการแก้ไขความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลกับพลเมือง¹¹ ปัจจุบัน ประชาพิจารณ์ในสหรัฐอเมริกาเป็นกระบวนการเปิดโอกาสอย่างหนึ่งให้บุคคลที่จะได้รับผลกระทบจากการกระทำหรือโครงการของรัฐแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการดังกล่าว

⁷ จรัล ดิษฐาอภิชัย, ไพโรจน์ พลเพชร และชลัท ประเทืองรัตนา, การศึกษาแนวทางการจัดทำประชาพิจารณ์ในสังคมไทย, (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

⁸ Harold Hasting Buff, “Public Hearing” บรรยาย ณ อาคารวิทยพัฒนา ชั้น 4 ห้อง 404 จุฬาลงกรณ์ 30 มิถุนายน 2537. (เอกสารตีพิมพ์ไม่เผยแพร่)

⁹ จรัล ดิษฐาอภิชัย, ไพโรจน์ พลเพชร และชลัท ประเทืองรัตนา, การศึกษาแนวทางการจัดทำประชาพิจารณ์ในสังคมไทย, (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

¹⁰ เรื่องเดียวกัน, อ้างถึงใน Richard C.Sacks, Hearing in the House of Representatives: A guide for Preparation and Procedure, (CRS Report for Congress Updated May 1, 2000) p. 1.

¹¹ ชาญชัย แสงวงศ์ดี, การรับฟังความคิดเห็นสาธารณะโดยวิธีประชาพิจารณ์: การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารราชการแผ่นดิน (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2540) หน้า 14.

เปิดโอกาสให้นักธุรกิจได้ร้องเรียนต่อคณะผู้ตัดสินใจให้เปลี่ยนแปลงนโยบายที่กระทบธุรกิจของตน ให้หน่วยงานของชุมชนระดมความสนับสนุนโครงการจากสังคม และนักการเมืองให้ใช้เป็นเวทีในการโฆษณา นโยบายของตนเอง ฯลฯ ถ้าเป็นประเด็นสิ่งแวดล้อม จะมีกฎหมาย National Environmental Policy Act (NEPA) 1966 เป็นกรอบ และที่สำคัญประชาพิจารณ์กลายเป็นกิจการหลักอย่างหนึ่งขององค์การปกครองท้องถิ่นและการวางแผน¹²

การรับฟังจะจัดขึ้นในช่วงแรกๆ ของการตัดสินใจในระบอบนี้การรับฟังจะมีความหมายมาก เพราะรัฐจะได้รับทราบถึงความต้องการที่แท้จริงของประชาชนก่อนที่จะลงมือกระทำใดๆ ลงไป ถ้าการรับฟังนั้นประชาชนเชื่อว่าการตัดสินใจยังเปิดกว้างอยู่และเสนอความคิดเห็นออกไป แต่ความจริงแล้วรัฐได้ตัดสินใจไปแล้ว ในสถานการณ์เช่นนี้จะถือว่าเกิดความล้มเหลวของการติดต่อสื่อสารกันระหว่างรัฐและประชาชน อย่างไรก็ตาม การจัด Public hearing ที่เกี่ยวข้องกับกิจการที่กำลังจะเกิดขึ้นซึ่งในกรณีนี้เป็นไปได้ค่อนข้างยากที่รัฐจะเปลี่ยนแนวทางการดำเนินการ เมื่อโครงการของรัฐอยู่ในขั้นตอนท้ายๆ ของการดำเนินการ การจัดการรับฟังก็จะเป็นไปเพื่อให้ข้อมูลข่าวสารหรือเพื่อให้นมน้ำใจจิตใจของประชาชนให้เห็นประโยชน์ของโครงการดังกล่าว¹³

การดำรงอยู่และขยายตัวของประชาพิจารณ์ในประเทศอังกฤษ แคนาดา ออสเตรเลีย และสหรัฐอเมริกา ยังมีสาเหตุมาจากประเทศเหล่านี้ไม่มีศาลปกครองซึ่งเป็นศาลเฉพาะในการควบคุมการกระทำของฝ่ายปกครอง เมื่อมีคดีปกครอง ก็จะไปยังศาลยุติธรรมซึ่งต้องใช้เวลายาวนาน สังคมจึงใช้วิธีการจัดทำประชาพิจารณ์เพื่อควบคุมข้าราชการ¹⁴ ดังนั้นหากข้อมูลหลักฐานและเหตุผลของฝ่ายที่มีน้ำหนักน่าเชื่อถือมากกว่าย่อมเป็นเหตุให้การตัดสินใจเป็นไปในทางนั้น ดังนั้นการรับฟังสาธารณะจึงมีประโยชน์อย่างยิ่งในการเปิดโปงการอ้างเหตุผลผิดๆ ของแต่ละฝ่ายโดยเฉพาะฝ่ายรัฐที่มีอำนาจตัดสินใจ ซึ่งอาจใช้การอ้างเหตุผลผิดๆ หรือข้อมูลที่บิดเบือนอำพรางมาเป็นฉากบังหน้าแรงจูงใจส่วนบุคคลที่ซ่อนเร้นอยู่ภายใน การที่หน่วยงานของรัฐถูกกฎหมายบังคับให้ต้องแสดงเหตุผลสนับสนุนทุกขั้นตอนของการกระทำของตนทำให้การปิดบังซ่อนเร้นที่อาจมีอยู่ถูกเปิด

¹² Jean Mater, Public Hearings procedures and Strategies: A Guide to Influencing Public Decisions. (Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1984) p. 3.

¹³ Harold Hasting Buff, "Public Hearing" บรรยาย ณ อาคารวิทยพัฒนา ชั้น 4 ห้อง 404 จุฬาลงกรณ์ 30 มิถุนายน 2537. (เอกสารตีพิมพ์ไม่เผยแพร่)

¹⁴ แก้วสรร อติโพธิ์, การไต่สวนสาธารณะ: มาตรการยุติความขัดแย้งในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพฯ: สถาบันนโยบายศึกษา, 2536) หน้า 24.

เผยออกในการรับฟังสาธารณะที่ถูกต้องและยุติธรรม ดังนั้นถ้าหน่วยงานดังกล่าวยังขึ้นทำอะไรที่เห็นได้ชัดจากการรับฟังว่าไม่ชอบด้วยข้อมูลหลักฐานและเหตุผลก็แน่นอนว่าจะเกิดปฏิกิริยาทางการเมืองขึ้น อย่างไรก็ตามปฏิกิริยาทางการเมืองนั้นตามกฎหมายแล้วไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการบังคับให้หน่วยงานเลิกกระทำที่ไม่ชอบด้วยเหตุผลหลักฐาน ดังนั้นการรับฟังสาธารณะที่ถูกต้องจะต้องดำเนินไปควบคู่กับการมีศาลปกครองที่มีประสิทธิภาพที่สามารถปกป้องสิทธิเสรีภาพของพลเมืองในรัฐได้อย่างเต็มที่ เนื่องจากการรับฟังสาธารณะเป็นส่วนหนึ่งหรือกลไกอันหนึ่งของกฎหมายปกครองที่มุ่งให้หน่วยงานของรัฐรับผิดชอบต่อประชาชน ดังนั้นมาตรการในการยับยั้งหรือแก้ไขการที่หน่วยงานของรัฐกระทำที่ไม่ชอบด้วยเหตุผลก็คือ นำเรื่องที่เกิดขึ้นไปฟ้องร้องต่อศาลปกครอง ซึ่งถ้าศาลปกครองเห็นว่าการตัดสินใจนั้นๆ ของหน่วยงานของรัฐไม่ชอบด้วยข้อมูลหลักฐานหรือเหตุผล ศาลปกครองก็มีอำนาจที่จะเพิกถอนการตัดสินใจนั้นๆ ของหน่วยงานของรัฐที่ไม่ชอบด้วยข้อมูลหลักฐานหรือเหตุผล รวมถึงการกระทำใดๆ ของหน่วยงานของรัฐ และอาจสั่งให้รัฐชดใช้ค่าเสียหายที่เกิดขึ้นในกรณีที่ได้ลงมือกระทำไปแล้ว ให้แก่ประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากการตัดสินใจดังกล่าวได้ด้วย¹⁵

สรุปได้ว่าแนวคิด Public Hearing พัฒนามาจากความคิดในการใช้มาตรการทางการปกครองที่เปิดโอกาสให้ผู้ถูกกระทบหรือเสียหายในเรื่องใดเรื่องหนึ่งมีโอกาสซักถาม แสดงข้อมูลและความคิดเห็นโต้แย้ง หรือคัดค้านก่อนฝ่ายบริหารจะออกกฎ หรือคำสั่งในเรื่องต่างๆ และการเปิดโอกาสให้ประชาชนแสดงความคิดเห็นต่อร่างรัฐบัญญัติก่อนที่สภาจะออกเป็นกฎหมาย ประชาพิจารณ์จึงเป็นกระบวนการควบคุมอำนาจดุลพินิจของฝ่ายบริหารและควบคุมการใช้อำนาจทางการเมือง เป็นมาตรการป้องกัน/แก้ไขมิให้ข้าราชการและนักการเมืองกระทำการละเมิดสิทธิเสรีภาพของประชาชน อันยึดโยงเข้ากับหลักพื้นฐานของระบอบประชาธิปไตย คือ อำนาจเป็นของปวงชน ประชาชนเป็นเจ้าของประเทศ เป็นพลเมืองของรัฐที่จะเป็นผู้รับผิดชอบหรือผลเสียจากกิจการของรัฐ ดังนั้นรัฐจะทำอะไรต้องคอยฟังความคิดเห็น ความต้องการของประชาชน โดยเฉพาะหลักการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน ซึ่งเป็นแนวความคิดหลักของระบอบประชาธิปไตยยุคปัจจุบัน¹⁶

¹⁵ Harold Hasting Buff, "Public Hearing" บรรยาย ณ อาคารวิทยพัฒนา ชั้น 4 ห้อง 404 จุฬาลงกรณ์ 30 มิถุนายน 2537. (เอกสารตีพิมพ์ไม่เผยแพร่)

¹⁶ จรัล ดิษฐาอภิชัย, ไพโรจน์ พลเพชร และชลัท ประเทืองรัตน, การศึกษาแนวทางการจัดทำประชาพิจารณ์ในสังคมไทย, หน้า 13-14.

สาเหตุหลักที่ทำให้เกิดการประชาพิจารณ์ขึ้นคือ ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและสังคมในประเทศยุโรปและสหรัฐอเมริกาที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วเป็นอย่างมากในช่วง 3 ทศวรรษของศตวรรษที่ 20 ทำให้รัฐบาลกลางและรัฐบาลท้องถิ่นต่างๆ ทั่วประเทศต้องก่อสร้างสาธารณูปโภคและพัฒนาเมืองใหญ่น้อยอย่างขนานใหญ่โดยโครงการจำนวนไม่น้อยสร้างปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองโดยเฉพาะส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน ต่อสิทธิบุคคล และทำลายสภาพแวดล้อมอย่างมาก จนเกิดความขัดแย้งและกรณีพิพาทระหว่างรัฐบาลผู้เกี่ยวข้องกับกลุ่มพลเมือง ความขัดแย้งระหว่างผลประโยชน์สาธารณะกับผลประโยชน์ของเอกชน และระหว่างหน่วยงานของรัฐด้วยกันอยู่เสมอ และประชาพิจารณ์จึงได้กลายมาเป็นกลไกหนึ่งในการป้องกันแก้ไขความขัดแย้งกรณีพิพาท¹⁷

หลักการและกระบวนการจัดทำประชาพิจารณ์¹⁸

การจัดทำประชาพิจารณ์ต้องประกอบไปด้วยหลักการและกระบวนการ 8 ประการคือ วัตถุประสงค์ในการจัดทำประชาพิจารณ์ การกำหนดกรอบของปัญหาและประเด็น คณะกรรมการประชาพิจารณ์ต้องมีความเป็นอิสระ มีการเตรียมข้อมูลอย่างรอบด้าน มีผู้เข้าร่วมการประชาพิจารณ์อย่างน้อย 3 กลุ่ม กระบวนการจัดทำประชาพิจารณ์ต้องเปิดเผย มีงบประมาณในการจัดประชาพิจารณ์ และมีการบันทึกรายงานและสรุปผลการดำเนินการประชาพิจารณ์

วัตถุประสงค์หลักในการจัดทำประชาพิจารณ์ในต่างประเทศ คือ เพื่อรับฟังความคิดเห็นของสาธารณชน เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจวางโครงการของรัฐ รวบรวมข้อมูลข้อเท็จจริงให้กว้างขวางลึกซึ้ง สืบหาปัญหาทางนโยบาย และผลกระทบด้านต่างๆ ทบทวนและพัฒนาโครงการ นโยบาย รวมทั้งเสนอทางเลือกให้รัฐ บ่อยครั้ง ประชาพิจารณ์จะมีเป้าหมายเพื่อคลี่คลายความขัดแย้งและสถานการณ์วิกฤติอันเกิดจากการดำเนินนโยบายและโครงการของรัฐ หรือกระทั่งเพื่อช่วยเหลือและสร้างความชอบธรรมในการดำเนินโครงการของรัฐหรือรัฐบาล

แม้ว่าการจัดทำประชาพิจารณ์ในประเทศอังกฤษ แคนาดา ออสเตรเลีย และสหรัฐอเมริกา จะครอบคลุมเกือบทุกเรื่องทั้งโครงการขนาดเล็ก กลางและขนาดใหญ่ แต่ปัจจุบัน ส่วนใหญ่จะจัดทำประชาพิจารณ์โครงการขนาดเล็ก และขนาดกลาง ในประเทศอังกฤษถ้าเป็นโครงการระดับชาติ

¹⁷ เรื่องเดียวกัน.

¹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 14-20.

ที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม รัฐมนตรีกระทรวงสิ่งแวดล้อมและกระทรวงอื่นที่เกี่ยวข้องจะใช้ดุลพินิจว่าจะจัดประชาพิจารณ์หรือไม่ ซึ่งขึ้นอยู่กับนโยบายและสถานการณ์ ถ้าในระดับท้องถิ่น มีคณะกรรมการฯ มาจากสภาท้องถิ่นและคณะกรรมการโดยเฉพาะ และมีคณะกรรมการวางแผนของรัฐบาลท้องถิ่นเป็นผู้ตัดสินใจว่าจะจัดทำประชาพิจารณ์โครงการใดหรือไม่

ในการรับฟังความคิดเห็นประชาชนกรณีเขื่อนโปร่งขุนเพชร มีวัตถุประสงค์ในการจัดการรับฟังความคิดเห็น 4 ประการ คือ¹⁹

1. ความสมบูรณ์ของการศึกษา (Completeness) โดยการศึกษาจะต้องคำนึงถึงข้อมูลทางด้านวิศวกรรมศาสตร์ และชลศาสตร์ ผลกระทบสิ่งแวดล้อม ผลกระทบทางสังคมศาสตร์และความคุ้มค่าทางเศรษฐศาสตร์
2. ประสิทธิภาพ (Effectiveness) โดยอ่างเก็บน้ำที่ได้ทำการศึกษาและออกแบบจะต้องตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน ให้ใกล้เคียงกับเป้าหมายที่กำหนดไว้ตั้งแต่ต้น
3. ประสิทธิภาพ (Efficiency) โดยที่ทางเลือกในการจะลงทุนจะต้องเป็นทางเลือกที่ต้นทุนมากที่สุด และมีปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและสังคมน้อยที่สุด
4. การยอมรับ (Acceptability) โดยมีโครงการที่น่าเสนอจะต้องเป็นที่ยอมรับต่อสาธารณชน และถูกต้องตามกฎหมายระเบียบข้อบังคับต่างๆ

วัตถุประสงค์ 4 ประการข้างต้นนั้นสอดคล้องกับแนวคิดของ สมศักดิ์ สามัคคีธรรม ที่เห็นว่ากระบวนการสืบสาวหาความจริงโดยวิธีการประช่าพิจารณ์นั้น เป็นการเสาะหาข้อเท็จจริงเพื่อตอบคำถาม 3 ประการคือ โครงการที่จัดให้มีการทำประช่าพิจารณ์นั้นเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมอย่างแท้จริงเพียงใด มีต้นทุนที่เกิดจากโครงการสูงหรือต่ำ และประชาชนในท้องถิ่นยอมรับโครงการดังกล่าวมากน้อยเพียงใด²⁰ ดังนั้นการรับฟังความคิดเห็นหรือประช่าพิจารณ์จึงมิใช่การออกเสียงประชามติเพื่อสนับสนุนโครงการ ตลอดจนไม่ใช่อารกตตันให้สร้างหรือไม่สร้างด้วยเกณฑ์ที่มีจำนวนผู้สนับสนุนมากกว่าผู้คัดค้าน แต่อาศัยเกณฑ์การตัดสินใจผ่านกรวิเคราะห์ถึงเหตุผล หลัก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 6.

²⁰ สมศักดิ์ สามัคคีธรรม, ประชาพิจารณ์กับการระงับข้อขัดแย้งทางสังคม, เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง ทิศทางการจัดการความขัดแย้งของสังคมไทย: วิชาการประช่าพิจารณ์สร้างสถานทางเลือกใหม่, โรงแรมมิราเคิล แกรนด์ คอนเวนชั่น, 21-22 พฤศจิกายน 2544. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

ฐาน ข้อเท็จจริงที่ชี้ให้เห็นว่าการสร้างโครงการต่างๆ นั้นคุ้มทุน เกิดผลดีมากกว่าผลเสีย โครงการที่จัดทำสามารถบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ และเป็นที่ยอมรับทั้งจากฝ่ายสนับสนุนและฝ่ายคัดค้านโครงการ

การกำหนดกรอบของปัญหาและประเด็น (Term of reference) จะต้องชัดเจน เพื่อให้คณะผู้จัดและผู้เข้าร่วมทุกฝ่ายได้ชี้แจง ให้ข้อมูลข่าวสาร แสดงความคิดเห็น ชักถามและอภิปรายได้แย่งอย่างตรงประเด็น คณะกรรมการและเจ้าหน้าที่ที่จัดทำประชาพิจารณ์จะศึกษาปัญหาทางหลักการ เช่น กฎหมาย ข้อเท็จจริง ข้อมูล ประวัติ ความรับรู้ของสาธารณชน ทัศนคติของเจ้าของโครงการ และทำที่ของสื่อมวลชนต่อปัญหาที่จะนำไปขอความคิดเห็นจากพลเมืองที่เกี่ยวข้อง

มีคณะกรรมการ หรือคณะกรรมการประชาพิจารณ์ที่ค่อนข้างเป็นอิสระ แม้ส่วนใหญ่จะแต่งตั้งโดยรัฐมนตรีหรือฝ่ายบริหาร คณะผู้บริหารองค์การปกครองท้องถิ่น หรือมาจากกาเลือกตั้งของประชาชนที่เกี่ยวข้อง เพราะประกอบด้วยบุคคลที่เป็นกลาง ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องหรือได้ประโยชน์เสียประโยชน์จากโครงการ เป็นที่ยอมรับและเชื่อถือจากสังคม มีความรู้และมีประสบการณ์ในประเด็นที่นำมาสู่การจัดทำประชาพิจารณ์ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นนักกฎหมาย ผู้พิพากษา นักวิชาการและข้าราชการชั้นสูงเป็นคณะกรรมการประชาพิจารณ์ โดยผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งเป็นประธานมักจะเป็นนักวิชาการ และข้าราชการชั้นสูง

คณะกรรมการประชาพิจารณ์มีอำนาจตั้งแต่การกำหนดประเด็นปัญหา การแต่งตั้งที่ปรึกษา เลขานุการ ผู้บันทึกการประชุม ผู้เชี่ยวชาญกำหนดวัน เวลา สถานที่ วางระเบียบข้อบังคับ เสนอของบประมาณ จัดทำเอกสาร ฯลฯ และที่สำคัญ มีอำนาจเรียกเอกสาร พยานหลักฐาน และบุคคลมาชี้แจง แลกงข้อเท็จจริง

การเตรียมข้อมูลอย่างรอบด้านโดยเฉพาะข้อมูลที่เป็นหัวใจของปัญหา (Fact Sheet) เพื่อให้แก่ผู้เข้าร่วมทุกฝ่าย โดยเฉพาะฝ่ายคัดค้านโครงการสามารถขอข้อมูลเพิ่มเติมได้ในบางประเทศ เช่น อังกฤษ หากเป็นการจัดทำประชาพิจารณ์โครงการขนาดใหญ่ จะมีห้องสมุดและกฎหมายให้ประชาชนผู้เข้าร่วมค้นคว้า คณะผู้จัดทำประชาพิจารณ์จะแจ้งทางไปรษณีย์บุคคลที่คัดค้าน บุคคลที่ยื่นเสนอโครงการ ทราบโดยประกาศผ่านสื่อมวลชน หนังสือพิมพ์ วิทยุ และโทรทัศน์ให้บุคคลทั่วไปทราบล่วงหน้าก่อนหน้าวันจัดประชาพิจารณ์ไม่น้อยกว่า 10 วัน บ้าง 14 วัน บ้าง หรือ 21 วัน เพื่อให้สาธารณชนรับรู้ เตรียมข้อมูล ความคิดเห็น และเอกสารอย่างเพียงพอ

ผู้เข้าร่วมการทำประชาพิจารณ์ต้องมีอย่างน้อย 3 กลุ่ม กลุ่มแรกคือ พลเมืองผู้มีส่วนได้ส่วนกรณี เป็นคู่กรณี กลุ่มที่สอง ผู้รับปัญหา นักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ กลุ่มที่สาม เจ้าหน้าที่ดำเนินการ ผู้แทนสมาคม องค์กร และกลุ่มผลประโยชน์ และประชาชนทั่วไป ซึ่งมาแสดงความจำนงค์หรือลงทะเบียนเป็นผู้เข้าร่วมจัดทำประชาพิจารณ์หรือคณะกรรมการประชาพิจารณ์เชิงอุปมา ผู้มีสิทธิเข้าร่วมทำประชาพิจารณ์ถ้ามาไม่ได้ อาจเสนอความคิดเห็นเป็นลายลักษณ์อักษร (written presentation) หรือส่งตัวแทนหรือที่ปรึกษาตามกฎหมายก็ได้

กระบวนการจัดทำประชาพิจารณ์จะต้องเปิดเผย (Openness) โดยผู้จัดจะประกาศให้สาธารณชนทราบกำหนดวัน เวลา และสถานที่จัดประชาพิจารณ์อย่างทั่วถึงและชัดเจน การจัดทำประชาพิจารณ์ประเด็นปัญหาต่างๆ มักจะจัดกันหลายครั้งและในหลายสถานที่ แต่แต่ละครั้งใช้เวลา 4-5 ชั่วโมง บางครั้งใช้เวลาติดต่อกันหลายวัน ถ้าเป็นประชาพิจารณ์โครงการใหญ่จะทำกันหลายครั้งใช้เวลาเป็นเดือน นอกจากนี้ผู้จัดต้องพยายามเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายได้เข้าร่วมและวางระเบียบข้อบังคับที่เป็นกลาง (Impartiality) และยุติธรรม (Fairness) โดยเฉพาะกฎเกณฑ์ กติกาที่เปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายเข้าถึงข้อมูล เสนอข้อเท็จจริงและแสดงความคิดเห็นตามประเด็นที่กำหนดไว้ ให้โอกาสฝ่ายที่ได้แย้ง ชี้ ค้าน ได้แย้ง อภิปราย แสดงหลักฐานและเหตุผลอย่างเต็มที่ โดยผู้ที่เสนอความคิดเห็น หรือข้อเท็จจริงจะต้องบอกชื่อและที่อยู่ของตน ในบางประเทศก่อนแสดงความคิดเห็น จะต้องสาบานตนหรือรับรองความถูกต้องของพยานเอกสาร ถ้ามีผู้เข้าร่วมเป็นกลุ่ม ส่วนใหญ่จะตั้งตัวแทนแสดงความคิดเห็น ประธานที่ประชุมจะขอให้ผู้แสดงความคิดเห็น พูดแบบสรุปและชัดเจน โดยไม่ยอมให้วิจารณ์โจมตีบุคคลเป็นการส่วนตัว และที่สำคัญ ในการประชุมประชาพิจารณ์จะไม่ใช้วิธีการออกเสียง (Voting) เพื่อหามติใดๆ

งบประมาณในการจัดประชาพิจารณ์ รัฐบาลจะเป็นผู้ออกเงินค่าใช้จ่ายทั้งหมด ตั้งแต่แต่ละครั้งจะมีค่าใช้จ่ายจำนวนมาก เช่น ในประเทศออสเตรเลีย ตั้งแต่ปี 1967-1984 รัฐบาลทั้งระดับชาติ และท้องถิ่นใช้จ่ายเงินเพื่อจัดทำประชาพิจารณ์รวมกันทั้งหมด 45 ล้านดอลลาร์ออสเตรเลีย และปีต่อๆ มา งบประมาณในการจัดทำประชาพิจารณ์แต่ละครั้งยิ่งมากขึ้นเป็นทวีคูณ ในสหรัฐอเมริกาเช่นกัน ประชาพิจารณ์บางเรื่อง เช่น การประชาพิจารณ์เรื่องการกำหนดเขตป่าสงวนของกรมป่าไม้ใช้เงินไปถึง 6.6 ล้านดอลลาร์ ทั้งๆ ที่เกี่ยวข้องกับประชากรจำนวนน้อย²¹ แต่อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะการจัดทำประชาพิจารณ์แต่ละครั้งจะใช้งบประมาณมากเพียงใด รัฐบาลจะไม่ออกค่าใช้จ่าย

²¹ Jean Mater, Public Hearings procedures and Strategies: A Guide to Influencing Public Decisions. p. 3.

จ่ายให้ฝ่ายคัดค้านโครงการ ผู้คัดค้านทั้งที่เป็นบุคคลและองค์การพัฒนาเอกชนจะหาเงินกันเองทั้งในการจัดทำเอกสาร การสำรวจวิจัยผลกระทบ จ้างผู้เชี่ยวชาญหรือนักกฎหมาย ฯลฯ

การบันทึกรายงานและสรุปผลการดำเนินประชาพิจารณ์เพื่อสรุปความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมทั้งฝ่ายสนับสนุนและคัดค้าน คณะกรรมการประชาพิจารณ์จะรายงานผลการดำเนินประชาพิจารณ์ โดยสรุปความคิดเห็นของตนเสนอต่อผู้ที่มอบหมายให้จัดทำประชาพิจารณ์ หรือผู้มีอำนาจเกี่ยวข้อง ซึ่งผู้มอบหมายหรือสั่งให้จัดทำประชาพิจารณ์จะพิจารณาตัดสินใจและแจ้งเหตุผลของการตัดสินใจให้ผู้เข้าร่วมประชาพิจารณ์โดยเร็ว แต่ก็มีปัญหาสถานะทางกฎหมายของรายงานผลการจัดทำประชาพิจารณ์ว่าเป็นคำปรึกษา ข้อเสนอแนะ หรือข้อบังคับให้ฝ่ายบริหารต้องปฏิบัติตาม ในประเทศอังกฤษ แคนาดา ออสเตรเลีย ถ้ารัฐมนตรีไม่ตัดสินใจตามรายงานผลการจัดทำประชาพิจารณ์ซึ่งมีอยู่บ่อยครั้ง ประชาชนจะนำเรื่องฟ้องร้องต่อศาล หากศาลเห็นว่ารัฐมนตรีไม่มีเหตุผล ก็จะมีคำสั่งให้ทำตามรายงานผลการจัดทำประชาพิจารณ์

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พัฒนาการของความขัดแย้ง

ในบทนี้เป็นการนำเสนอเกี่ยวกับปัญหาของความขัดแย้งและการแก้ไขความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบที่ดำเนินไปพร้อมๆ กัน พัฒนาการของความขัดแย้งได้เปลี่ยนแปลงไปตามวิธีการแก้ไขความขัดแย้งของแต่ละฝ่ายเลือกใช้ กล่าวคือ ระหว่างที่เกิดความขัดแย้งขึ้นการแก้ไขความขัดแย้งของแต่ละฝ่ายได้นำไปสู่พลวัตความขัดแย้งที่ชัดเจนขึ้น

พัฒนาการความขัดแย้งที่เกิดจากวิธีการแก้ไขความขัดแย้งของแต่ละฝ่าย

ที่มาของความขัดแย้งเกิดขึ้นจากปัญหาการขาดแคลนน้ำในภาคเกษตรกรรมเพื่อทำการเกษตร นาปี นาปรัง พืชระยะสั้น และพืชหมุนเวียน โดยเฉพาะบริเวณ 2 ผังแม่น้ำชีในจังหวัดชัยภูมิ นอกจากนี้ยังรวมถึงภาคอุตสาหกรรมที่ใช้น้ำเป็นวัตถุดิบสำคัญ อาทิ โรงงานน้ำแข็ง โรงงานขนมจีน โรงงานแป้งมันสำปะหลัง ตลอดจนน้ำที่ใช้จัดทำน้ำประปาเพื่ออุปโภค บริโภคมีปัญหาน้ำประปาขุ่นเนื่องจากน้ำที่นำมาจัดทำมีปริมาณน้อย ปริมาณน้ำที่ไม่เพียงพอนี้ เกิดจากการขาดแหล่งกักเก็บน้ำ ประกอบกับการขยายตัวอย่างมากของพื้นที่การเกษตร รวมถึงการที่ไม่สามารถสูบน้ำจากลำชีได้เนื่องจากลำน้ำที่มีความลาดชัน และระดับน้ำที่ต่ำ นอกจากนี้ยังเกิดปัญหาการแย่งน้ำระหว่างประชาชนบริเวณต้นน้ำและปลายน้ำ ประชาชนต่างใช้เครื่องสูบน้ำเข้าไร่นาตนเองโดยไม่มีการจัดสรรน้ำ ทำให้ปริมาณน้ำไม่กระจายไปอย่างทั่วถึง ปัญหาดินเค็ม และน้ำบาดาลก็ทำให้แหล่งน้ำบางแห่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ไม่สามารถนำมาบริโภคได้ การแก้ไขปัญหาขาดแคลนน้ำนั้นส่วนหนึ่งก็น่าจะมีส่วนช่วยบรรเทาปัญหาความขัดแย้งเดิมบางส่วนของชาวบ้านที่แย่งน้ำกันในหน้าแล้งและแก้ไขปัญหาคความเดือดร้อนของประชาชนภายในจังหวัดชัยภูมิได้

ดังนั้นเพื่อการเข้าใจถึงภาพรวมของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในส่วนนี้จึงเป็นการลำดับบริบทเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นออกเป็น 3 ช่วงเวลาสำคัญ คือ ช่วงที่หนึ่ง ระหว่างปี 2514-2531 ซึ่งกล่าวถึงความเป็นมาของโครงการอ่างเก็บน้ำโปร่งขุนเพชรจนกระทั่งขั้นตอนการอนุมัติโครงการ ช่วงที่สอง ระหว่างปี 2532-3538 ซึ่งเป็นระยะเวลาที่ผู้ได้รับผลกระทบจากโครงการเริ่มเรียกร้องที่หน้า

¹ ตัวแทนชาวบ้านที่สนับสนุนโครงการ, "การรับฟังความคิดเห็นประชาชน กรณีโครงการ อ่างเก็บน้ำโปร่งขุนเพชร, ณ หอประชุมเมือง จังหวัดชัยภูมิ," 27-28 มกราคม 2544.

ศาลากลางจังหวัดในประเด็นต่างๆ เนื่องจากการดำเนินโครงการขาดความชัดเจนในหลายกระบวนการในการจัดทำโครงการ และช่วงสุดท้ายคือ ระหว่างปี 2539-2544 กลุ่มชาวบ้านที่คัดค้านโครงการได้เข้าร่วมกับสมัชชาคนจน และเริ่มเรียกร้องในกรณีปัญหาที่หน้าทำเนียบรัฐบาล ทำให้กรณีปัญหานี้ได้รับการพิจารณาแก้ไขจากรัฐอย่างจริงจังมากขึ้น

ปี 2514-2531 ความเป็นมาของโครงการ

เดิมโครงการไปร่งขุนเพชรเป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาแม่น้ำชีที่จัดทำขึ้นในปี 2514 โดยหน่วยงานพัฒนาแหล่งน้ำแห่งสหรัฐอเมริกา (USBR) ภายใต้การสนับสนุนของ USAID แต่ในครั้งนั้นรัฐบาลไม่มีงบประมาณดำเนินการจึงต้องยุติการพัฒนาไปก่อน และในปี 2529 กรมชลประทานได้ทำการศึกษาการใช้น้ำในลุ่มแม่น้ำชี โดยศึกษาความเหมาะสมเบื้องต้นของศักยภาพน้ำท่า และความต้องการน้ำตลอดลุ่มน้ำชี ด้วยความช่วยเหลือทางวิชาการจากประชาคมเศรษฐกิจยุโรป ผลจากการศึกษาได้เสนอให้โครงการนี้เป็นโครงการที่มีศักยภาพในการพัฒนาสูง จึงได้มีการจัดทำเป็นรายงานโครงการอ่างเก็บน้ำไปร่งขุนเพชร ตำบลโคกสะอาด อำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ ในปี 2531 และโครงการนี้ได้รับการอนุมัติให้ดำเนินการก่อสร้างโครงการในปีงบประมาณ 2533

ปี 2532-2538 การปรากฏตัวขึ้นของกลุ่มผู้ได้รับผลกระทบ

ภายหลังจากการประกาศจัดทำโครงการอ่างเก็บน้ำไปร่งขุนเพชร ส่งผลให้เกิดผู้ที่เสียประโยชน์ก็คือกลุ่มผู้ที่ได้รับผลกระทบที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาตินายางลัดอันเป็นพื้นที่โครงการต้องอพยพออกจากพื้นที่ตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 11 ก.ค. 2532 โดยผู้ได้รับผลกระทบจะได้รับค่าชดเชยที่ดินในรูป "เงินค้ำชื้อย้าย" ในอัตราไร่ละ 8,000 บาท และค่าชดเชยทรัพย์สิน สิ่งปลูกสร้างในรูป "เงินค้ำชื้อย้าย" รวม 3 หมู่บ้านในอำเภอเทพสถิต ตำบลโป่งนก หมู่ 4 และอำเภอหนองบัวระเหว ตำบลโคกสะอาด หมู่ 4 และหมู่ 8 มีจำนวนทั้งสิ้น 264 ครอบครัวย² ซึ่งเทียบกับผู้ได้รับประโยชน์จากโครงการที่มีมากถึง 4,600 ครอบครัวย³

² กรมชลประทาน, "รายงานการวิเคราะห์เศรษฐกิจ โครงการอ่างเก็บน้ำไปร่งขุนเพชร จังหวัดชัยภูมิ," (มกราคม 2542) (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

³ เรื่องเดียวกัน.

ในระหว่างการดำเนินจ่ายค่าชดเชยกลุ่มผู้ได้รับผลกระทบเกิดความไม่พอใจในหลายขั้นตอน ทั้งนี้เนื่องจากการดำเนินการในหลายขั้นตอนนั้นมีความไม่ชัดเจน ทำให้ชาวบ้านเหล่านั้นตั้งข้อสงสัยหลายประการ อันเป็นที่มาของภาวะคับข้องทางสังคม (Social Frustration) จากการดำเนินโครงการเช่น

1. ความไม่ชัดเจนของพื้นที่โครงการที่จะต้องถูกน้ำท่วมภายในหมู่บ้านห้วยทับนาย ยกตัวอย่างเช่น "ในหมู่บ้านมีบางหลังถูกน้ำท่วม บางหลังไม่ถูกน้ำท่วม ชาวบ้านจึงมาขอคำชี้แจงจากผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น ทางอำเภอ ทางจังหวัด และกรมชลประทาน ซึ่งเจ้าหน้าที่เหล่านี้บอกว่าเขาไม่มีอำนาจ"⁴

2. เกณฑ์ในการจ่ายค่าชดเชยในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาตินายกัก และพื้นที่ที่น้ำไม่ท่วมได้แก่ "เจ้าหน้าที่บอกว่าที่ดินของชาวบ้านเป็นที่ป่าสงวนที่จะไม่ได้รับค่าชดเชย บริเวณที่เป็นป่าเป็นหิน มติคณะรัฐมนตรีระบุว่าไม่มีการจ่ายค่าชดเชย โดยบอกว่าเป็นพื้นที่ทำกินไม่ได้ รวมถึงพื้นที่น้ำไม่ท่วมก็ไม่จ่าย"⁵ และ "การจ่ายค่าต้นไม้ พืชผล บ้านเรือน สิ่งปลูกสร้าง ควรชี้แจงว่ามีกฎเกณฑ์อย่างไร ต้นไม้ชนิดไหนให้บ้าง บ้านแบบไหนที่ชดเชยบ้าง บางที่เหมาจ่ายก็มี บางคนก็ให้บางคนก็ไม่ให้"⁶

นอกจากนี้ความแตกต่างในอัตราค่าชดเชยของเขื่อนลำคันทลูซึ่งตั้งอยู่ในอำเภอเทพสถิตซึ่งเป็นอำเภอเดียวกันกับพื้นที่โครงการโป่งขุนเพชร ได้ค่าชดเชยอัตราไร่ละ 20,000 บาท ขณะที่โครงการนี้ได้เพียงไร่ละ 8,000 บาท ความแตกต่างนี้ทำให้ชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบสงสัยในเกณฑ์การประเมินอัตราค่าชดเชยมากขึ้น ดังเช่น "ตัวผมและพี่น้องก็ได้ค่าชดเชยตามมติคณะรัฐมนตรีแต่ไม่เป็นธรรม เพราะเขื่อนลำคันทลูที่อยู่ใกล้ๆเขาได้ไร่ละ 20,000 บาท ต้นไม้เขาก็ได้แพงกว่า แต่ที่โป่งขุนเพชรทำไมจึงให้น้อยจัง"⁷

3. การอพยพและจัดพื้นที่รองรับและหากไม่จำเป็นต้องอพยพภายหลังสร้างเขื่อนเสร็จการคมนาคมของพวกเขจะเป็นอย่างไร? ดังเห็นได้จากความคิดเห็นของประชาชนในพื้นที่กล่าวคือ

⁴ ไสว โชดสันเทียะ, ชาวบ้านห้วยทับนาย, "การรับฟังความคิดเห็นประชาชน กรณีโครงการอ่างเก็บน้ำโป่งขุนเพชร, ณ หอประชุมเมือง จังหวัดชัยภูมิ," 27-28 มกราคม 2544.

⁵ วิคกร ฤาษี, ชาวบ้านหนองบัวระเหว, "การรับฟังความคิดเห็นประชาชน กรณีโครงการอ่างเก็บน้ำโป่งขุนเพชร, ณ หอประชุมเมือง จังหวัดชัยภูมิ," 27-28 มกราคม 2544.

⁶ เสถียร ผิวละอ, ชาวบ้านบึงเวียง, "การรับฟังความคิดเห็นประชาชน กรณีโครงการอ่างเก็บน้ำโป่งขุนเพชร, ณ หอประชุมเมือง จังหวัดชัยภูมิ," 27-28 มกราคม 2544.

⁷ วิคกร ฤาษี, ชาวบ้านหนองบัวระเหว, "การรับฟังความคิดเห็นประชาชน กรณีโครงการอ่างเก็บน้ำโป่งขุนเพชร, ณ หอประชุมเมือง จังหวัดชัยภูมิ," 27-28 มกราคม 2544.

- "มีการบอกว่าจะอพยพชาวบ้านในบ้านทับนายออกไป แต่ตอนหลังๆบอกว่าลดระดับน้ำลงแล้ว ไม่ต้องรื้อย้าย แต่กลับเป็นเกาะเหมือนเก่า ชาวบ้านไม่พอใจเพราะไม่มีการชี้แจงล่วงหน้า"⁸
- "สิ่งที่ชาวบ้านเดือดร้อนคือ หากสร้างเขื่อนแล้วน้ำท่วมจะทำให้หมู่บ้านเป็นเกาะ ไม่มีถนนหนทางติดต่อไปมา ชาวบ้านก็จะอยู่เกาะกลางน้ำ แล้วชาวบ้านจะอยู่เย็นเป็นสุขได้อย่างไร"⁹
- และจากความชัดเจนของรายละเอียดต่างๆ ของโครงการและมาตรการที่รองรับ ทำให้ชาวบ้านรู้สึกเกิดความไม่ไว้วางใจในการจัดทำโครงการ เช่น "ปัญหาที่โครงการนี้ยังสร้างไม่ได้เพราะเจ้าหน้าที่ไม่โปร่งใสตั้งแต่เริ่มแรกมาเลย ถ้าเริ่มแรกเจ้าหน้าที่ชี้แจงบอกแก่ชาวบ้านว่าจะมาสร้างเขื่อน และมีค่าชดเชยจะได้ประโยชน์ และเสียผลประโยชน์อย่างไรบ้าง ก็คงไม่มีปัญหาคงสร้างเสร็จไปนานแล้ว"¹⁰ เป็นต้น

จากที่กล่าวมาชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจึงร้องเรียนขอให้ทางราชการเปิดเผยข้อมูลของโครงการให้ชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบได้รับรู้ รวมทั้งเสนอขอปรับอัตราค่าชดเชยต่างๆ เพิ่ม ตลอดจนเงินจัดพื้นที่รองรับการอพยพ หากทำไม่ได้ให้จ่ายค่าทดแทนหรือค่าชดเชย โดยคิดค่าทำกินไร่ละ 50,000 บาท ที่อยู่อาศัยงานละ 30,000 บาท บ้านหลังละ 200,000 บาท และค่าชดเชยการหาของป่าเป็นเวลา 5 ปี เป็นเงิน 500,000 บาทต่อครอบครัว¹¹

กลุ่มผู้ได้รับผลกระทบจากโครงการนี้ สามารถแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ กลุ่มแรกคือกลุ่มชาวบ้านห้วยทับนาย, หนองบัวระเหว และบึงเวียง ที่ไม่ได้ต่อต้านการสร้างเขื่อนเพียงแต่ต้องการข้อมูลที่ชัดเจนและการจ่ายค่าชดเชยที่เหมาะสม พวกเขาพร้อมจะสนับสนุนโครงการหากรัฐสามารถปฏิบัติตามข้อเรียกร้องของพวกเขา แต่ถ้ารัฐยังไม่สามารถจัดการตามข้อเรียกร้องได้ พวกเขาก็กังไม่สนับสนุนให้มีการสร้างเขื่อน อาจกล่าวได้ว่ากลุ่มนี้มีลักษณะเป็นสนับสนุนโครงการแต่มีเงื่อนไข ขณะที่ผู้ได้รับกระทบอีกกลุ่มคือ ชาวบ้านบ้านห้วยหินฝนและบางส่วนของห้วยทับนาย (ห้วยทับนายน้อย) ที่ไม่มีที่ดินทำกินที่ถูกต้องตามกฎหมาย อาชีพหลักของพวกเขาคือการเก็บของ

⁸ สายหยุด นาโพธิ์วัน ชาวบ้านห้วยทับนาย, "การรับฟังความคิดเห็นประชาชน กรณีโครงการอ่างเก็บน้ำโปร่งขุนเพชร, ณ หอประชุมเมือง จังหวัดชัยภูมิ," 27-28 มกราคม 2544.

⁹ เรื่องเดียวกัน.

¹⁰ นายเสถียร มิวละอ ชาวบ้านบึงเวียง, "การรับฟังความคิดเห็นประชาชน กรณีโครงการอ่างเก็บน้ำโปร่งขุนเพชร, ณ หอประชุมเมือง จังหวัดชัยภูมิ," 27-28 มกราคม 2544.

¹¹ กรมชลประทาน, "รายงานการวิเคราะห์เศรษฐกิจ โครงการอ่างเก็บน้ำโปร่งขุนเพชร จังหวัดชัยภูมิ," (มกราคม 2542) (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

ป่า การสร้างเรือนที่พื้นที่โครงการอยู่บนผืนป่านาอย่างถาวรอันเป็นแหล่งทำกินของเขา พวกเขาไม่ได้อาจจะไม่ได้รับค่าชดเชยใดๆ เลย เนื่องจากไม่มีที่ดินในการเพาะปลูกของตนเอง สิ่งปลูกสร้างก็ไม่ได้รับการประเมินค่าชดเชยอีกทั้งค่าชดเชยการสูญเสียอาชีพเก็บของป่า รัฐก็ไม่ได้จัดสรรให้ กลุ่มผู้ได้รับผลกระทบนี้จึงค่อนข้างไม่สนับสนุนให้มีการสร้างเรือน

ความไม่พอใจเหล่านี้ทำให้ชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบทั้งสองกลุ่มพยายามเรียกร้องขอความเป็นธรรมจากทางราชการจังหวัดชัยภูมิหลายครั้ง แต่ปัญหาต่างๆ ก็ไม่ได้รับการแก้ไขหรือชี้แจงจนที่เป็นที่น่าพอใจ ชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจึงเลือกที่จะใช้วิธีการชุมนุม เดินขบวนที่หน้าศาลากลางจังหวัดชัยภูมิ เพื่อแก้ไขปัญหาลงหลังจากวิธีการร้องเรียนเดิมไม่มีความคืบหน้า และระหว่างที่ยังไม่มีความชัดเจนใดๆ ได้มีการดำเนินการตัดไม้ในบริเวณพื้นที่สร้างเรือนโดยที่เจ้าหน้าที่ไม่ได้ดำเนินการจับกุม ชาวบ้านกลุ่มดังกล่าวจึงร่วมกันจัดตั้ง "กลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม" ขึ้น เพื่อช่วยกันรักษาป่าและธรรมชาติ

ในปี 2538 กรมชลประทานผู้เป็นเจ้าของโครงการได้ทำสัญญาตกลงว่าจ้าง ห้างหุ้นส่วนสยามวิวัฒนาวิศวกกรมก่อสร้าง จำกัด เป็นผู้ดำเนินการก่อสร้าง ด้วยงบประมาณการก่อสร้าง 200,223,995.39 บาท ระยะเวลาก่อสร้าง 900 วัน โดยกำหนดแล้วเสร็จในปี 2541

ปี 2539-2544 การรวมตัวกันเป็นเครือข่ายด้วยการเข้าร่วมกับสมัชชาคนจน

แผนงานการดำเนินโครงการที่ชัดเจนนี้เองทำให้ชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบทั้งสองกลุ่มตัดสินใจเข้าร่วมกับสมัชชาคนจน ชาวบ้านคนหนึ่งได้กล่าวในเรื่องนี้ว่า "ชาวบ้านได้เดินรณรงค์เข้าไปหาองค์กรต่างๆ โดยไม่รู้ว่สมัชชาคนจนเป็นอย่างไร จนเดินเข้าไปร่วมกับสมัชชาคนจนที่ไปเพราะเกิดความไม่เป็นธรรมขึ้น เป็นสาเหตุที่ทำให้ชาวบ้านร่วมเดินขบวนกับสมัชชาคนจน"¹² จากการเข้าร่วมกับสมัชชาคนจนทำให้ได้ปรับเปลี่ยนท่าทีหันมาเจรจาต่อรองกับรัฐบาลหรือตัวแทนของรัฐบาลผู้มีอำนาจเต็มที่ในการตัดสินใจแทนที่การเจรจาต่อรองกับนักการเมืองหรือข้าราชการประจำ เพราะเห็นว่าผลการเจรจาที่เกิดขึ้นหากมีมติคณะรัฐมนตรีรองรับย่อมมีผลทางปฏิบัติมากกว่า และเมื่อจำเป็นต้องเจรจากับรัฐบาลก็ต้องมีชื่อเรียกร้องที่ชัดเจน ประกอบกับกลุ่มกรณีปัญหาต่างๆ ที่เข้าร่วมกับสมัชชาคนจนมีกรณีปัญหาของเขื่อนจำนวน 3 เขื่อน ที่กำลังอยู่ในขั้นตอนเตรียมการ

¹² เสถียร ผิวละออ, ชาวบ้านปทุมเวียง, "การรับฟังความคิดเห็นประชาชน กรณีโครงการอ่างเก็บน้ำปทุมเพชร, ณ หอประชุมเมือง จังหวัดชัยภูมิ," 27-28 มกราคม 2544.

ดำเนินการก่อสร้างเช่นกันคือ เชื้อนแก่งเสือเต้น เชื้อนลำโดมใหญ่ และเชื้อนรับร่อ ทำให้การกำหนดข้อเรียกร้องในส่วนโป่งขุนเพชรถูกผนวกรวมกันเป็นข้อเรียกร้องร่วมภายใต้กรณีเชื้อนที่ยังไม่ก่อสร้าง 4 เชื้อน จึงทำให้ข้อเรียกร้องในส่วนนี้มีลักษณะร่วมกัน ทำให้ข้อเรียกร้องในกรณีปัญหาเชื้อนโป่งขุนเพชรเปลี่ยนจากการเปิดเผยข้อมูล และการขอปรับอัตราค่าชดเชยเพิ่มมาสู่การขอให้ยกเลิกโครงการเชื้อนโป่งขุนเพชร โดยการเรียกร้องในครั้งนั้นได้ทำร่วมกันกับสมาชิกคนจนผ่านการชุมนุมเรียกร้องที่หน้าทำเนียบรัฐบาล ในปี 2539 เป็นเวลา 29 วัน

ผลจากการเรียกร้องหน้าทำเนียบคือมติคณะรัฐมนตรีที่เห็นชอบผลการเจรจาแก้ไขปัญหาสมาชิกคนจน โดยให้ระงับหรือชะลอการก่อสร้างโครงการอ่างเก็บน้ำโป่งขุนเพชรไว้ก่อน ผลจากมติคณะรัฐมนตรีได้ทำให้ชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบส่วนที่สนับสนุนโครงการแต่มีเงื่อนไขได้ถอนตัวออกจากสมาชิกคนจน เนื่องจากการชะลอโครงการทำให้รัฐยกเลิกการจ่ายค่าชดเชย ดังนั้นการต่อรองค่าชดเชยจึงไม่สามารถกระทำต่อไป พวกเขาได้จึงหันมาเข้าร่วมกับกลุ่มผู้สนับสนุนโครงการ เพราะเห็นว่าหากมีการสร้างเชื้อน พวกเขาถึงจะสามารถกลับมาขอต่อรองเรื่องปรับอัตราค่าชดเชยได้ ชาวบ้านในกลุ่มนี้ได้กล่าวว่า "เมื่อมีการยกเลิกมติคณะรัฐมนตรีไปแล้ว เราจะไปต่อรองเอาอะไรให้มีการประกาศว่าจะสร้างโป่งขุนเพชรก่อนเราถึงจะไปต่อรอง ทั้งนี้เพราะมติคณะรัฐมนตรีให้ชะลอการก่อสร้างทำให้พวกผมหมดโอกาสต่อรอง ทำให้เสียโอกาสไม่มีใครดูแล สิ่งที่จะขอคืออยากให้สร้างโดยมีการออกรั้ววัดใหม่และจ่ายค่าชดเชยให้เป็นธรรม"¹³ การถอนตัวของชาวบ้านในกลุ่มนี้ทำให้บางคนเห็นว่า "การที่ประชาชนได้ยึดถือสมาชิกคนจนเป็นตัวแทนในการเรียกร้องนั้นสรุปสุดท้ายประชาชนมีความรู้สึกว่าเขาถูกเป็นเครื่องมือของสมาชิกคนจน เพราะแทนที่สมาชิกคนจนจะเรียกร้องให้ประชาชนได้รับค่าชดเชย ได้รับการตรวจสอบทรัพย์สินต่างๆที่เป็นธรรม แต่ทางสมาชิกคนจนกลับไม่ได้พูดถึงในประเด็นนี้ แต่เน้นการยุติการสร้างเชื้อน"¹⁴ ทั้งนี้เนื่องจากชาวบ้านกลุ่มนี้เข้าร่วมกับสมาชิกคนจนด้วยเหตุผลว่า "มีกลุ่มนักวิชาการบอกว่าจะไปเรียกร้อง โดยร่างข้อเรียกร้องมา 13 ข้อ เพื่อเรียกร้องให้ได้ครบครันละ 3 ด้านบาท จึงหลงเชื่อและได้เข้าร่วมในการยื่นข้อเรียกร้องต่อรัฐบาล"¹⁵

¹³ วิคกร ฤาษี, ชาวบ้านหนองบัวระเหว, "การรับฟังความคิดเห็นประชาชน กรณีโครงการอ่างเก็บน้ำโป่งขุนเพชร," ณ หอประชุมเมือง จังหวัดชัยภูมิ, 27-28 มกราคม 2544.

¹⁴ ชัยวัฒน์ ชินรัตน์ ชาวบ้านโป่งนก, "การรับฟังความคิดเห็นประชาชน กรณีโครงการอ่างเก็บน้ำโป่งขุนเพชร," ณ หอประชุมเมือง จังหวัดชัยภูมิ, 27-28 มกราคม 2544.

¹⁵ ไสว โชคสันเทียะ ชาวบ้านห้วยทับนาค, "การรับฟังความคิดเห็นประชาชน กรณีโครงการอ่างเก็บน้ำโป่งขุนเพชร," ณ หอประชุมเมือง จังหวัดชัยภูมิ, 27-28 มกราคม 2544.

หลังจากการถอนตัวของกลุ่มชาวบ้านที่สนับสนุนโครงการแต่มีเงื่อนไข ทำให้ชาวบ้านกลุ่มที่เข้าร่วมกับสมาชิกคนจนได้กลายเป็นกลุ่มผู้คัดค้านโครงการอย่างเต็มตัวเนื่องจากชาวบ้านกลุ่มนี้ (ห้วยหินฝนและห้วยทับนายน้อย) ไม่ต้องการเรียกร้องในประเด็นเรื่องค่าชดเชยอีกต่อไป ชื่อเรียกร้องใหม่ในการยกเลิกโครงการของพวกเขา ก็คือเพื่อรักษาวิถีชีวิต ความเป็นชุมชน วัฒนธรรมในการอยู่กับป่า รวมถึงสภาพธรรมชาติของป่าอย่างกลักอันเป็นป่าที่มีสมุนไพรหลากหลายชนิด และโบราณอันเป็นวัตถุที่สำคัญแหล่งสุดท้ายในการนำมาจักสาน เป็นอาชีพเพื่อสร้างรายได้ให้แก่กลุ่มชาวบ้านที่คัดค้านโครงการ

ภายหลังจากการออกมติคณะรัฐมนตรี ในวันที่ 22 กรกฎาคม 2539 ได้เกิดการวิสามัญ นายจุน บุญขุนทด แกนนำชาวบ้านห้วยทับนายเสียชีวิตโดยตำรวจด้วยข้อหาฆ่าคนตายและต่อสู้ขัดขวางเจ้าหน้าที่ เหตุการณ์นี้ทำให้ชาวบ้านห้วยทับนายหวาดกลัวคนภายนอกที่เข้ามาในพื้นที่ จนต้องมีการทำรั้วกันหมู่บ้านและจัดตั้งเวรยามคอยตรวจตราความเรียบร้อยภายในหมู่บ้าน

กลุ่มผู้สนับสนุนโครงการเมื่อทราบว่ามีมติคณะรัฐมนตรีให้ชะลอการก่อสร้างก็ได้รวมตัวกันชุมนุมเรียกร้องให้ก่อสร้างโครงการอ่างเก็บน้ำไป่งขุนเพชร จนทำให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เดินทางไปพบกับกลุ่มผู้ชุมนุมเพื่อเจรจาว่ารัฐบาลพร้อมดำเนินการก่อสร้าง แต่ต้องทำความเข้าใจกับกลุ่มผู้คัดค้านโครงการก่อน ขณะเดียวกันก็ดำเนินการแก้ไขปัญหาคือการประสานงานกับทางจังหวัดจัดให้มีการลงประชามติของราษฎรในพื้นที่ 17 ตำบล 5 อำเภอในเขตจังหวัดชัยภูมิขึ้น เพื่อสำรวจความต้องการอ่างเก็บน้ำของคนในพื้นที่

ความไม่คืบหน้าของปัญหาและความพยายามผลักดันให้มีการก่อสร้างเขื่อนไป่งขุนเพชร โดยไม่มีการตรวจสอบใดๆ ทั้งในด้านข้อเท็จจริงของผลได้ผลเสียที่จะเกิดขึ้นหากมีการสร้างเขื่อน และความคุ้มทุนในการก่อสร้างได้ทำให้ชาวบ้านที่คัดค้านร่วมกับสมาชิกคนจนชุมนุมที่หน้าทำเนียบรัฐบาลอีกครั้ง เพื่อทวงสัญญาต่างๆ ที่รัฐบาลให้ไว้และเรียกร้องให้รัฐบาลยกเลิกโครงการ โดยการชุมนุมคราวนี้ใช้เวลา 99 วัน ตั้งแต่วันที่ 25 มกราคม - 2 พฤษภาคม 2540 และในระหว่างที่ฝ่ายคัดค้านทำการชุมนุมอยู่นั้น การจัดทำประชามติได้เสร็จสิ้นลงด้วยผลที่มีเสียงสนับสนุนให้มีการก่อสร้างโครงการจำนวน 22,194 เสียง ขณะที่ มีเพียง 4 เสียงที่คัดค้าน

แรงกดดันจากทั้งสองฝ่ายที่ฝ่ายสนับสนุนโครงการผลักดันโครงการผ่านกระบวนการลงประชามติ ขณะที่ฝ่ายคัดค้านกระทำผ่านการชุมนุมที่หน้าทำเนียบรัฐบาล ทำให้คณะรัฐมนตรีมีมติให้ตั้งคณะกรรมการติดตามผลการดำเนินการตามมติคณะรัฐมนตรี ในกรณีเขื่อนที่ยังไม่ก่อสร้าง 4

เรือนชั้น (ซึ่งรวมทั้งเรือนโปร่งขุนเพชรด้วย) โดยให้นายนิดม จันทรวินิจ เป็นประธาน ทำหน้าที่พิจารณากำหนดกระบวนการศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการ กระบวนการพิจารณาความเหมาะสมของโครงการโดยให้ประชาชนมีส่วนร่วม ตลอดจนพิจารณาความเหมาะสมตามกระบวนการที่กำหนด รวมทั้งกำหนดการรับฟังความคิดเห็นคนในท้องถิ่น หลังจากนั้นก็ดำเนินการให้ประชาชนผู้ได้รับผลกระทบมีส่วนร่วมในการพิจารณาความเหมาะสมของโครงการที่ยังไม่ได้ก่อสร้าง และสรุปผลให้นายกรัฐมนตรีพิจารณาต่อไป โดยในระหว่างที่รอฟังผลการศึกษา ให้ทางข้าราชการทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องยุติการดำเนินการใดๆ ที่เกี่ยวกับโครงการฯ

ผลจากมติคณะรัฐมนตรีนี้ทำให้กลุ่มผู้ที่สนับสนุนการก่อสร้างพยายามขอให้รัฐบาลทบทวนมติคณะรัฐมนตรีดังกล่าว ขณะที่กลุ่มผู้คัดค้านโครงการและสมาชิกสภาคนจนได้ยุติการเคลื่อนไหวกดดันที่หน้าทำเนียบรัฐบาล และได้มีการประชุมของสมาชิกสภาคนจนเพื่อหาวิธีการแก้ไขปัญหากว่ารัฐบาลยกเลิกมติคณะรัฐมนตรีดังกล่าวเนื่องจากแรงกดดันจากกลุ่มผู้สนับสนุนโครงการ ผลสรุปที่ได้คือการย้ายบ้านเข้าไปอาศัยในบริเวณท้องอ่างเก็บน้ำ โดยชาวบ้านส่วนหนึ่งมาจากบ้านห้วยทับนาย จำนวน 18 ครัวเรือน จึงทำให้หมู่บ้านที่ตั้งขึ้นมาใหม่ ณ บริเวณท้องอ่างเก็บน้ำมีชื่อว่า "บ้านห้วยทับนายน้อย" และเรียกหมู่บ้านห้วยทับนายเดิมเป็น "ห้วยทับนายใหญ่" และจากการออกเปิดเผยของอธิบดีกรมชลประทานว่าถึงอย่างไรเรือนโปร่งขุนเพชรก็จำเป็นต้องสร้าง เพราะได้มีการจ่ายค่าเวนคืนที่ดินและสิ่งปลูกสร้างไปแล้วถึง 90% ที่ปรึกษาสมาชิกสภาคนจนจึงแนะนำให้ชาวบ้านที่คัดค้านย้ายลงไปอยู่ในพื้นที่ที่ยังไม่ได้รับค่าชดเชย ชาวบ้านห้วยหินฝนจึงได้ย้ายบ้านตามลงไป (ชาวบ้านเหล่านี้เดิมเป็นคนที่ย้ายอยู่รอบอ่าง ส่วนหนึ่งไม่มีที่ทำกินจึงไม่มีสิทธิ์ได้รับค่าชดเชย และส่วนหนึ่งมีที่ทำกินในเขตอ่างแต่ไม่ต้องการรับค่าชดเชย) เพื่อที่จะรักษาพื้นที่และทรัพยากรไว้ โดยเฉพาะป่าไผ่ลานที่เหลือนบริเวณนี้เป็นแหล่งสุดท้าย ชาวบ้านกลุ่มนี้จึงต้องการอนุรักษ์และฟื้นฟูอาชีพพื้นที่เพื่อเป็นรายได้ให้กับชุมชนของพวกเขา¹⁶ โดยมีได้มีเจตนาจงใจกระทำไปเพื่อเรียกร้องค่าชดเชยเพิ่มแต่อย่างใด แต่กลุ่มผู้สนับสนุนโครงการมองการคัดค้านโครงการว่ามีสาเหตุมาจากต้องการเรียกค่าชดเชย, ค่าเสียโอกาส ครอบคลุมละ 2 ล้านบาท¹⁷ ขณะที่เหตุผลหลักของกลุ่มผู้คัดค้านคือ ต้องการรักษาป่า วิถีชีวิต วัฒนธรรมชุมชนที่มีมาแต่เดิมไว้

¹⁶ ลาดคร สีใส, "ร่างการถอดเทปเสวนาชี้แจงข้อเท็จจริงกรณีการก่อสร้างเรือนโปร่งขุนเพชร," สมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทย, 15 ตุลาคม 2542. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

¹⁷ กำฟู ประภากรแก้วรัตน์, สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดชัยภูมิ, สำนักงานที่ทำการประชุมกรรมการธิการสิ่งแวดล้อม, ห้องประชุมชั้น 2 ศาลากลางจังหวัดชัยภูมิ, 5 มกราคม 2542 (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

การย้ายลงไปอาศัยอยู่ในพื้นที่โครงการสร้างความไม่พอใจแก่กลุ่มผู้สนับสนุนโครงการเป็นอย่างมาก โดยผู้สนับสนุนโครงการคนหนึ่งกล่าวว่า "มันเป็นการเอาเปรียบประชาชน เป็นการใช้งบประมาณแผ่นดินอย่างสิ้นเปลือง เป็นการทำให้เกิดความไม่ยุติธรรมแก่ประชาชนทั่วประเทศ ทั้งๆ ที่ที่ดินตนเองก็ยังมีในเขตน้ำท่วม เป็นการย้ายลงไปของชาวบ้านบางส่วนที่ได้รับค่าชดเชยแต่อยากได้อีก"¹⁸

อย่างไรก็ดีการย้ายลงไปอยู่ในพื้นที่โครงการของกลุ่มผู้คัดค้านถือเป็นอุปสรรคสำคัญของกลุ่มผู้สนับสนุนโครงการในการกดดันให้รัฐหันมาสนับสนุนโครงการ ด้วยเหตุนี้ชมรมกำนัน ผู้ใหญ่บ้านอำเภอหนองบัวระเหวจึงได้ทำหนังสือถึงผู้ว่าราชการจังหวัดชัยภูมิ ให้เร่งรัดการก่อสร้างโครงการอ่างเก็บน้ำไปรงชุมเพชรโดยด่วน พร้อมๆ กับมีการออกไปปลิวใส่ร้ายกลุ่มสมัชชาคนจน และมีการชุมนุมเรียกร้องโดยชมรมกำนัน ผู้ใหญ่บ้านอำเภอหนองบัวระเหว เจ้าหน้าที่กรมชลประทาน นักการเมืองท้องถิ่นบางคนและชาวบ้านบางส่วนในพื้นที่ เรียกร้องให้มีการสร้างเขื่อนและให้รื้อบ้านเรือน จับกุมดำเนินคดีกลุ่มสมัชชาคนจนและผู้คัดค้าน ขณะเดียวกันสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดชัยภูมิได้เคลื่อนไหวโดยอาศัยกลไกของสภาราษฎร ทำเรื่องเข้าสู่การพิจารณาของคณะกรรมการสิ่งแวดล้อม ซึ่งคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมได้ลงมติเห็นว่าโครงการนี้ไม่จำเป็นต้องทำรายงานผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม (EIA) และแจ้งให้กระทรวงวิทยาศาสตร์และสิ่งแวดล้อมทราบ นอกจากนี้คณะอนุกรรมการสิ่งแวดล้อมซึ่งได้รับการแต่งตั้งจากคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมก็มีมติให้ดำเนินการทางกฎหมายกับกลุ่มผู้คัดค้านโครงการ และสั่งให้กรมชลประทานประสานกับกระทรวงวิทยาศาสตร์และสิ่งแวดล้อม เพื่อดำเนินการกรณีเขื่อนไปรงชุมเพชรโดยไม่จำเป็นต้องจัดทำรายงานผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม เนื่องจากไม่เข้าข่ายตามพระราชบัญญัติสิ่งแวดล้อม 2535 การเคลื่อนไหวครั้งนี้ได้สร้างความไม่พอใจแก่กลุ่มที่คัดค้านโครงการ ทั้งนี้เพราะเป็นการละเมิดต่อมติคณะรัฐมนตรี 29 เมษายน 2540 ที่ไม่ให้ดำเนินการใดๆ เกี่ยวกับโครงการในระหว่างที่รอฟังผลการศึกษาฯ จากคณะกรรมการติดตามการดำเนินการตามมติคณะรัฐมนตรีในกรณีเขื่อนที่ยังไม่ก่อสร้าง 4 เขื่อน

¹⁸ ไสว โชตสันเทียะ ชาวบ้านห้วยทับนาย, "การรับฟังความคิดเห็นประชาชน กรณีโครงการอ่างเก็บน้ำไปรงชุมเพชร," ณ หอประชุมเมือง จังหวัดชัยภูมิ, 27-28 มกราคม 2544.

แผนภาพที่ 2 พัฒนาการความขัดแย้งในโครงการอ่างเก็บน้ำโปร่งขุนเพชร

คณะกรรมการติดตามการดำเนินการตามมติคณะรัฐมนตรีในกรณีเขื่อนที่ยังไม่ก่อสร้าง 4 เขื่อน ได้เริ่มเก็บข้อมูลโดยแต่งตั้ง ดร.ศุภวิทย์ เปี่ยมพงศ์สานต์ เป็นประธานอนุกรรมการศึกษาตามมติคณะรัฐมนตรี 29 เมษายน 2540 เพื่อลงพื้นที่บ้านห้วยทับนาย บ้านห้วยหินฝนและบ้านกระจวน หลังจากการเก็บข้อมูลทางคณะอนุกรรมการสิ่งแวดล้อม สมาคมผู้แทนราษฎร ได้เชิญ ดร.ศุภวิทย์ เข้าร่วมประชุม เพื่อพยายามเกลี้ยกล่อมให้ ดร.ศุภวิทย์ ทำรายงานเสนอนายกรัฐมนตรีให้มีการสร้างเขื่อน โดยไม่ต้องทำการศึกษาค่าข้อมูล แม้ว่า ดร.ศุภวิทย์ จะพยายามชี้แจงถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และผลกระทบต่ออาชีพและวิถีชีวิตของชาวบ้าน แต่ประธานที่ประชุมได้คัดค้านข้อมูลเหล่านั้นว่าเป็นข้อมูลที่คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง¹⁹ โดยผู้ว่าราชการจังหวัดชัยภูมิได้ยืนยันว่าไม่ต้องศึกษาผลกระทบซึ่งเป็นการเสียเวลา และต้องการให้จัดการกับกลุ่มผู้คัดค้านโครงการโดยเด็ดขาดภายใน 45 วัน

ผลจากการประชุมในครั้งนั้นทำให้มีการรายงานข่าวในรายการผู้ว่าพบประชาชนซึ่งกระจายเสียงโดยวิทยุ อสมท. ชัยภูมิ กล่าวให้ร้ายกลุ่มชาวบ้านที่คัดค้านโครงการ รวมถึง พิเชษฐ เพชรน้ารอบ ที่ปรึกษาสมัชชาคนจน นอกจากนี้ยังกล่าวว่า ดร.ศุภวิทย์ เป็นคนนอกพื้นที่ทำให้ไม่ทราบข้อมูลที่แท้จริง และเป็นผู้ขัดขวางโครงการเขื่อน

ในวันที่ 30 ตุลาคม 2541 ความขัดแย้งได้ขยายตัวมากขึ้นเมื่อกลุ่มของ สส.จังหวัดชัยภูมิ และนายอำเภอหนองบัวระเหว สมาชิกสภาจังหวัด หัวคะแนน รวมถึงตำรวจได้นำกำลังจำนวนหนึ่งป็นร้อยเข้าไปในบ้านห้วยทับนายน้อย และห้วยหินฝน โดยอาศัยข้อรองรับเรื่องการรักษาระเบียบทางสังคมเนื่องจากก่อนหน้านั้นมีหนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่งให้ข่าวว่า พิเชษฐ เพชรน้ารอบ ที่ปรึกษาสมัชชาคนจนทำลายกฎหมายบ้านเมือง ด้วยการตั้งรัฐอิสระ จากเนื้อความในข่าวนั้นทำให้จังหวัดชัยภูมิมิมีคำสั่งให้ตำรวจและนายอำเภอหนองบัวระเหวสืบสวนและติดตามพฤติกรรมของพิเชษฐ เพชรน้ารอบ รวมทั้งที่ปรึกษาสมัชชาคนจนอื่นๆ และดำเนินการจับกุม หลังจากนั้นไม่นานก็ได้มีการปิดล้อมหมู่บ้านทั้งสองอีกครั้ง โดยสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดชัยภูมิ สมาชิกสภาจังหวัด รองผู้ว่าราชการจังหวัดชัยภูมิ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล และชาวบ้านที่สนับสนุนโครงการ พร้อมทั้งหน่วยปราบจลาจล จำนวนทั้งสิ้นประมาณ 300 คน เพื่อตรวจค้น ถ่ายภาพ และกล่าวหาชาวบ้านว่าเป็นพวกคอมมิวนิสต์ เป็นคนเขมรมิใช่คนไทย เป็นพวกไม่มีศาสนา ค้ายาเสพติด ทำไม้เถื่อน ฯลฯ หากพิจารณาในประเด็นการตั้งรัฐอิสระจะพบว่า

¹⁹ สมัชชาคนจน, สรุปปัญหาโครงการชลประทานเขื่อนโป่งขุนเพชร อ.หนองบัวระเหว จ.ชัยภูมิ, หน้า 5. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

เกิดจากภาพที่กลุ่มชาวบ้านล้อมรั้วหมู่บ้านและจัดเวรยามรอบหมู่บ้าน ห้ามบุคคลภายนอกเข้ามา ภายในหมู่บ้านอันเป็นผลมาจากความหวาดระแวงไม่ไว้ใจบุคคลภายนอกหลังจากที่มีการวิสามัญ แกนนำบ้านห้วยทับนายโดยตำรวจในพื้นที่ ดังนั้นจึงทำให้กลุ่มผู้สนับสนุนโครงการเข้าใจว่ามีการ ทำสิ่งผิดกฎหมายขึ้นภายในหมู่บ้าน จากการปิดล้อมหมู่บ้านของกลุ่มผู้สนับสนุนโครงการได้ทำให้ ตัวแทนชาวบ้านและสมาชิกคนจนเข้าพบรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย เพื่อเรียกร้องให้ ดำเนินการสอบสวนและลงโทษผู้ว่าราชการจังหวัดชัยภูมิ และให้ยุติการข่มขู่คุกคามต่างๆ รวมถึงการใส่ร้ายชาวบ้านที่คัดค้านโครงการ

ภายหลังจากการปิดล้อมในครั้งนั้น ได้มีการออกแถลงการณ์ของชมรมกำนันผู้ใหญ่บ้าน หนองบัวระเหวและเทศบาลตำบลท่าเสา สมาชิกคนจนว่าทำผิดกฎหมายและขัดขวางคุกคามการก่อสร้างเขื่อนโปร่งขุนเพชร โดยกล่าวว่าเป็นผู้ตัดไม้ทำลายป่า ค้ายาเสพติด ตั้งรัฐอิสระ ผักไฟ คอมมิวนิสต์ ฯลฯ พร้อมทั้งได้เรียกร้องให้ทางราชการจัดการอพยพราษฎรที่คัดค้านโครงการออก นอกพื้นที่อ่างเก็บน้ำ และทำการจับกุม พิเชษฐ เพชรน้ำรอบและกลุ่มสมาชิกคนจนโดยด่วน นอกจากนี้ยังมีใบปลิวที่ใช้ชื่อว่า "ชาวชัยภูมิต้องการน้ำ" กล่าวหา ดร.ศุภวิทย์ ว่าดำเนินการศึกษาล่า ช้าเพื่อถ่วงเวลาการก่อสร้างเขื่อน ขณะที่ใบปลิวแถลงการณ์ของวิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยี จังหวัดชัยภูมิเรียกร้องให้สร้างเขื่อน ความรุนแรงของปัญหาได้ขยายตัวเพิ่มขึ้นอีกเมื่อมีการลอบ เผาศาลากลางหมู่บ้านใหม่ห้วยหินฝนในบ้านหลังหนึ่งของชาวบ้านกระจวน ในเวลาประมาณ 3.00 น. ของวันที่ 19 พฤศจิกายน 2541 ทำให้ตัวแทนชาวบ้านและสมาชิกคนจนเดินทางไปยัง บ้านพักของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยเพื่อขอให้ดำเนินการสอบสวนผู้ว่าราชการจังหวัด ชัยภูมิ นายอำเภอเทพสถิต นายอำเภอหนองบัวระเหวที่กระทำผิดโดยละเมิดมติคณะรัฐมนตรี 29 เมษายน 2540 ด้วยข่มขู่ชาวบ้าน และเรียกร้องให้ดำเนินการจับกุมคนร้ายที่ลอบวางเพลิงมาลง โทษ

ขณะเดียวกันผู้ว่าราชการจังหวัดชัยภูมิได้นัดประชุมหัวหน้าส่วนราชการต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อเตรียมการตั้งด่านตรวจทางเข้าหมู่บ้าน 3 จุดคือ บ้านบึงเวียง ห้วยทับนาย รวมทั้งบ้านกระจวน พร้อมทั้งเตรียมการออกหมายจับ พิเชษฐ เพชรน้ำรอบ และแกนนำชาวบ้าน และมีแผนจะใช้กำลัง ผลสมพลเรือน ตำรวจ ทหาร เข้าจัดการปัญหา โดยได้ประกาศผ่านรายการผู้ว่าพบประชาชนว่าจะ ใช้กำลังอาสาพิทักษ์เข้าดำเนินการขับไล่นายพิเชษฐ และชาวบ้านออกจากหมู่บ้าน ชาวบ้านและ สมาชิกคนจนจึงเข้ายื่นหนังสือต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยอีกครั้ง เพื่อขอให้สั่งระงับการ ใช้ความรุนแรงในการปราบปรามชาวบ้าน

หลังจากกระบวนการแก้ปัญหาต่างๆ จากฝ่ายสนับสนุนโครงการเพื่อให้ชาวบ้านที่คัดค้านย้ายออกจากพื้นที่โครงการไม่สำเร็จ ก็ได้มีความพยายามขององค์กรภายนอกซึ่งพยายามจะเข้ามาให้ข้อมูลกับชาวบ้าน อาทิ หน่วยสันติวิธีจากกองทัพภาคที่ 2 และศ.นพ.วันชัย วัฒนศัพท์ ผู้อำนวยการสถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น เข้ามาในหมู่บ้านห้วยทับนายน้อยเพื่อพูดคุยกับชาวบ้านและตัวแทนสมัชชาคนจน โดยเสนอว่าเนื่องจากความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากการสร้างเขื่อนโปร่งขุนเพชร ทำให้มีการชุมนุมเรียกร้องของชาวบ้านทั้งฝ่ายคัดค้านและฝ่ายสนับสนุนซึ่งน่าจะมีแนวโน้มว่าจะรุนแรงขึ้น จึงขอให้มีการเจรจาไกล่เกลี่ยเพื่อทำความเข้าใจกัน โดยทางศ.นพ.วันชัย และหน่วยงานทหารจะเป็นผู้ดำเนินการประสานให้ โดยได้มีการตกลงกติกาบางเรื่อง รวมถึงประเด็นและกระบวนการต่างๆ ในการเจรจา ยกตัวอย่างเช่น ประเด็นควรสร้างหรือไม่ควรสร้างเขื่อนจะต้องไม่นำมาพูดในเวที แต่ต้องค้นหาว่าประเด็นสำคัญที่นำไปสู่ความขัดแย้งคืออะไร ความต้องการน้ำใช่หรือไม่ ถ้าความต้องการน้ำคือปัญหาของคนชัยภูมิ และคนชัยภูมิจะต้องทำอย่างไรให้ได้น้ำ กระบวนการนี้จึงเป็นการนำทั้งสองฝ่ายมาปรึกษากันภายใต้เงื่อนไขทั้งหมดที่แต่ละฝ่ายมี และร่วมตกลงกติการ่วมกันโดยต้องมีกฎเกณฑ์ที่มีความยืดหยุ่นพอสมควร ภายใต้บรรยากาศที่เป็นมิตร แม้ว่าปัญหาส่วนหนึ่งเกิดจากความขัดแย้งที่เป็นผลมาจากฝ่ายต่างๆ มีข้อมูลไม่ตรงกัน แต่จุดนี้เราสามารถพิสูจน์ได้จากหลักวิชาการ โดยเมื่อมาเจรจาร่วมกันต้องระบุว่าเข้ามาในฐานะอะไร มีคำถามอะไรที่ต้องการคำตอบ สิ่งที่สำคัญในเวทีการเจรจาคือทุกฝ่ายต้องมีความเท่าเทียมกันในทุกด้าน โดยเฉพาะด้านข้อมูลข่าวสาร และถ้าหากสรุปว่าควรสร้างเขื่อนก็ต้องมีแนวทางในการรับผิดชอบผู้รับผลกระทบผ่านการตรวจสอบว่าผู้รับผลกระทบเดือดร้อนอะไรทำไมจึงย้ายลงไปในพื้นที่โครงการ หลังจากนั้นจึงหาแนวทางจัดการกับผลกระทบต่างๆ ที่เกิดขึ้นโดยคำนึงถึงความเดือดร้อนต่างๆ จากการย้ายออกจากพื้นที่ นอกจากนั้นต้องพิจารณาว่าการขุดเขยบ้านและที่ดินเพียงพอหรือไม่ ขั้นตอนสุดท้ายก็ให้คนชัยภูมิเป็นผู้ตัดสินใจในเรื่องนี้ โดยอาศัยข้อมูลวิชาการประกอบด้วย²⁰ ทั้งนี้กระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยนั้นแรกเริ่มจากการประชาสัมพันธ์พร้อมกับปฏิบัติการด้านจิตวิทยา และนำข้อมูลทั้งหมดจริงเข้าไปชี้แจงกลุ่มชาวบ้านที่คัดค้าน รวมทั้งนำชาวบ้านที่อยู่โดยรอบเข้าไปทำความเข้าใจกัน เพื่อลดความหวาดระแวงของกลุ่มชาวบ้านที่คัดค้านโดยหน่วยทหารสันติวิธี²¹

²⁰ วันชัย วัฒนศัพท์, "บันทึกการประชุมคณะกรรมการสิทธิการสิ่งแวดล้อม," ห้องประชุมชั้น 2 ศาลากลางจังหวัดชัยภูมิ, 5 มกราคม 2542. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

²¹ "วันนี้ที่โปร่งขุนเพชรหลังคราบเลือดยังมีรอยน้ำตา," กรุงเทพธุรกิจ, (4 กุมภาพันธ์ 2542) หน้า 2. (จุดประกาย)

การประชุมกลุ่มผู้คัดค้านโครงการยังคงดำเนินต่อไป มีการปล่อยข่าวในอำเภอหนองบัวระเหวว่าจะมีการยกกำลังชาวบ้านที่สนับสนุนการสร้างเขื่อนเข้ามาทำร้ายชาวบ้านผู้คัดค้านโครงการ ทำให้ชาวบ้านหวั่นภัยน้อยเกิดความหวาดกลัวจึงได้ย้ายบ้านไปอยู่ร่วมกับบ้านห้วยหินฝน เหตุการณ์ได้คลี่คลายลงเมื่อคณะกรรมการสิทธิการสิ่งแวดล้อม สภาผู้แทนราษฎร พร้อมชาวบ้านที่สนับสนุนการสร้างเขื่อนส่วนหนึ่งได้เข้ามาที่บ้านห้วยหินฝนเพื่อตรวจสอบข้อเท็จจริงและรับฟังความคิดเห็นของชาวบ้านผู้คัดค้านโครงการ แต่เนื้อหาการพูดคุยกลับมีลักษณะเป็นการหว่านล้อมให้ชาวบ้านยอมให้มีการสร้างเขื่อน และพยายามพูดว่าการเรียกร้องค่าชดเชยของชาวบ้านเป็นการเรียกร้องที่เกินจริง แม้ว่าชาวบ้านจะพยายามอธิบายว่าไม่ได้ต้องการเรียกร้องเรื่องค่าชดเชย แต่คณะกรรมการสิทธิการสิ่งแวดล้อมก็ไม่รับฟังและเปิดการแถลงข่าวว่าชาวบ้านที่คัดค้านโครงการไม่ได้เป็นตัวของตัวเอง แต่ถูกรวบงำโดยกลุ่มนักศึกษาที่มาจากนอกพื้นที่ อาทิ "ชาวบ้านถูกบังคับให้อยู่ในระเบียบ มีการกำกับจากนักศึกษาที่มาจากภายนอก รวมทั้งความเดือนร้อนไม่ได้เกิดขึ้นจากชาวบ้านอย่างแท้จริง แต่ถูกชี้นำโดยบุคคลภายนอก"²²

หลังจากนั้นได้มีการประชุมคณะกรรมการสิ่งแวดล้อม ณ ศาลากลางจังหวัดชัยภูมิ มีกลุ่มชาวบ้านที่สนับสนุนโครงการจำนวนประมาณ 300 คน ได้ออกมาชุมนุมที่สามแยกปากทางเข้าบ้านแก่งกระจวนที่เป็นพื้นที่ห้วยน้ำสร้างเขื่อนเพื่อเรียกร้องให้ยกเลิกมติคณะรัฐมนตรี 29 เมษายน 2540 โดยขอให้นายกรัฐมนตรีลงมาพบ แต่เมื่อทราบว่าคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมมีมติให้คณะอนุกรรมการศึกษาตามมติคณะรัฐมนตรี 29 เมษายน 2540 ที่มี ดร.ศุภวิทย์ เป็นประธาน ดำเนินการศึกษาข้อมูลให้แล้วเสร็จภายใน 3 เดือน ทำให้กลุ่มผู้ชุมนุมแสดงความไม่พอใจด้วยการรวมตัวปิดถนนในบริเวณนั้น

ขณะที่เวทีการเจรจาใกล้เกิดความขัดแย้งเริ่มมีความคับหน้าโดยในวันที่ 7 มกราคม 2542 ศ.นพ.วันชัย และหน่วยทหารสันติวิธีได้ลงมาพบชาวบ้านห้วยหินฝนอีกครั้งเพื่ออธิบายชั้น

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

²² ผู้เชี่ยวชาญประจำคณะกรรมการสิ่งแวดล้อม สภาผู้แทนราษฎร, "บันทึกการประชุมคณะกรรมการสิ่งแวดล้อม," ห้องประชุมชั้น 2 ศาลากลางจังหวัดชัยภูมิ, 5 มกราคม 2542. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

ตอนและวิธีการในการเจรจาไกล่เกลี่ย กลุ่มชาวบ้านที่คัดค้านเองได้ร่วมเสวนอกติกาในการเจรจาด้วย โดยมีมติหลักการร่วมกันว่า²³

1. ให้ฝ่ายสนับสนุนเขื่อนไปร้องขู่นเพชรฤติการเคลื่อนไหวเพื่อกดดันชาวบ้านผู้คัดค้านโครงการ เช่น การชุมนุม การข่มขู่ การยิงปืน และการเผาบ้าน
2. ให้ทุกฝ่ายยอมรับมติคณะรัฐมนตรี 29 เมษายน 2540 และยอมรับผลการศึกษาคณะกรรมการฯ ตามมติคณะรัฐมนตรีดังกล่าว
3. การเจรจากันนั้นเป็นการนำชาวบ้านที่มีความขัดแย้งกัน 2 ฝ่าย มาปรับความเข้าใจกัน เพื่อให้เกิดความสามัคคี ไม่เกี่ยวกับประเด็นว่า ควรสร้างเขื่อนหรือไม่ เพราะความเหมาะสมในการสร้างเขื่อนยกให้เป็นความเห็นของคณะกรรมการฯ ในข้อ 2
4. ให้มีการเจรจากันโดยเปิดเผยต่อหน้าสาธารณชนและสื่อมวลชน พร้อมทั้งให้มีการเผยแพร่สู่สาธารณชนด้วย
5. ผู้ประสานงานต้องแจ้งสถานที่ วันเวลาในการจัดการเจรจาให้ชาวบ้านที่คัดค้านโครงการทราบล่วงหน้าก่อนวันเจรจาอย่างน้อย 7 วัน
6. ให้มีตัวแทนชาวบ้านซึ่งหน่วยสันติชนิตก่อกำเนิดเป็นคู่อริขัดแย้ง 2 ฝ่าย ฝ่ายละ 10 คน โดยไม่มีข้าราชการเข้าร่วมด้วย เพราะเป็นเรื่องของชาวบ้านที่จะปรับความเข้าใจกัน เพื่อไม่ให้มีการเผชิญหน้าด้วยความรุนแรง และหากมีเหตุการณ์ไม่สมควรเกิดขึ้นในระหว่างการเจรจา ก็จะต้องยุติการเจรจาทันที
7. สถานที่เจรจาตกลงร่วมกันมีทางเลือก 3 แห่งคือ อุทยานแห่งชาติป่าหินงาม อำเภอเทพสถิต จังหวัดชัยภูมิ อุทยานแห่งชาติตาคลี อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ และศูนย์ข้อมูลท้องถิ่นเพื่อการพัฒนา ณ สถาบันราชภัฏนครราชสีมา

ด้วยการเจรจาตกลงเป็นไปด้วยดีทำให้กลุ่มผู้คัดค้านโครงการเริ่มมีความมั่นใจในความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินมากขึ้น โดยผลจากกระบวนการนี้ในขั้นต้นถือว่าสามารถลดความหวาดระแวงได้ระดับหนึ่งและเริ่มมีความพร้อมที่จะมีการเจรจารับฟังความคิดเห็นและพบปะกับญาติพี่น้องของพวกเขาเหมือนเดิม จนคาดว่ากระบวนการนี้จะประสบผลสำเร็จ²⁴ แต่เหตุการณ์

²³ กลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติลำเชียงหา, "คำชี้แจง ทำไมชาวบ้านกลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติลำเชียงหาผู้คัดค้านโครงการเขื่อนโป่งขุนเพชร จึงไม่ยอมรับศาสตราจารย์นายแพทย์วันชัย วัฒนศัพท์," (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

²⁴ "วันที่โป่งขุนเพชรหลังคราบเลือดยังมีรอยน้ำตา," กรุงเทพธุรกิจ, (4 กุมภาพันธ์ 2542) หน้า 2. (จุดประกาย)

กลับไม่เป็นเช่นนั้นเมื่อพบว่ามีการเผาโรงครัวและเล้าไก่ของชาวบ้านผู้คัดค้านโครงการในค่ำวันนั้น ซึ่งทางชาวบ้านกลุ่มคัดค้านโครงการเห็นว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นคนร้ายน่าจะมีเจตนาเผาหมู่บ้าน แต่มีคนมาพบเสียก่อนจึงช่วยดับไฟไว้ได้ หลังจากนั้นไม่นานหน่วยงานทหารได้นำชาวบ้านห้วยทับนายใหญ่เข้ามาพบกับชาวบ้านห้วยทับนายน้อยเพื่อพูดคุยแก้ไขความบาดหมางที่เกิดขึ้น และกลับมาคืนสัมพันธ์เป็นพี่น้องที่ดีกันดังเดิมเหมือนก่อนที่จะเกิดกรณีปัญหา ทางฝ่ายชาวบ้านที่คัดค้านโครงการก็ได้ปฏิเสธแต่อย่างใด แต่ขอให้มีการเลื่อนการพูดคุยเป็นวันรุ่งขึ้นตอนกลางวัน เพราะในเวลานี้ยังไม่สะดวกที่จะพูดคุย แต่หลังจากนั้นหน่วยงานทหารได้นำชาวบ้านห้วยทับนายใหญ่ประมาณ 60-70 คน เข้ามาในหมู่บ้านโดยทางทหารได้ออกชาวบ้านเหล่านั้นว่ากลุ่มชาวบ้านห้วยทับนายน้อยพร้อมที่จะพูดคุยแล้ว นอกจากนี้ได้มีการพูดคุยถึงเรื่องเหตุการณ์ไฟไหม้ว่าไม่จำเป็นต้องแจ้งความหาตัวคนร้าย หน่วยสันติวิธีจะรับผิดชอบจับกุมคนร้ายให้เอง นอกจากนี้หน่วยงานทหารได้จัดให้ชาวบ้านผู้คัดค้านโครงการลงลายมือเพื่อยินยอมย้ายบ้านออกจากพื้นที่โครงการ โดยต้องการให้ชาวบ้านห้วยทับนายน้อยกลับไปอาศัยอยู่กับบ้านทับนายใหญ่ดังเดิมแต่ชาวบ้านผู้คัดค้านไม่ยินยอม ทางทหารและกลุ่มชาวบ้านห้วยทับนายใหญ่จึงได้เดินทางกลับออกไป

ในวันรุ่งขึ้นผู้ว่าราชการจังหวัดชัยภูมิได้มีคำสั่ง กอ.รมน. จังหวัดชัยภูมิที่ 3/2542 แต่งตั้งคณะกรรมการฝ่ายสนับสนุนการก่อสร้างเขื่อนโปร่งขุนเพชร โดยมีนายอำเภอหนองบัวระเหวเป็นหัวหน้าคณะ นายอำเภอบ้านเขว้า เป็นผู้ช่วย ซึ่งรวมกรรมการทั้งหมด 15 นาย ปรากฏว่ามีได้มีตัวแทนชาวบ้านที่สนับสนุนโครงการที่ทำการประชุมและต้องการใช้กำลังเข้าจัดการปัญหากับกลุ่มผู้คัดค้านโครงการตามที่ฝ่ายสันติวิธีและศ.นพ.วันชัย กล่าวอ้าง แต่กลับเป็นข้าราชการและนักการเมืองในระดับท้องถิ่น ซึ่งเป็นการละเมิดหลักการที่ตกลงร่วมกันไว้เมื่อวันที่ 7 มกราคม 2542²⁵

เหตุการณ์เหล่านี้ทำให้ตัวแทนชาวบ้านห้วยหินฝนและห้วยทับนายเดินทางไปพบ ศ.นพ.วันชัย เพื่อแจ้งเรื่องการกระทำผิดกติกาต่างๆ และขอเปลี่ยนสถานที่เจรจาไกล่เกลี่ยความขัดแย้งจากวัดบ้านไร่ไปเป็นสถาบันราชภัฏนครราชสีมา โดยในวันที่ 13 มกราคม 2542 อันเป็นวันที่จัดเวทีการเจรจาไกล่เกลี่ยในเวลาเช้าได้มีหนังสือมาถึงชาวบ้านห้วยทับนายน้อยให้เดินทางไปคุยกติกการเจรจาที่สถาบันราชภัฏนครราชสีมาในเวลา 9.00 น. แต่ทั้งศ.นพ.วันชัย หน่วยทหารสันติวิธีและกลุ่มผู้สนับสนุนโครงการกลับเดินทางไปวัดบ้านไร่ และแถลงข่าวกล่าวหาว่า

²⁵ กลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติลำเชียงทา, "คำชี้แจง ทำไมชาวบ้านกลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติลำเชียงทาผู้คัดค้านโครงการเขื่อนโปร่งขุนเพชร จึงไม่ยอมรับศาสตราจารย์นายแพทย์วันชัย วัดมณฑลพิภพ," (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

ฝ่ายผู้คัดค้านไม่ยอมเข้าร่วมเจรจาต่อหน้าหลวงพ่อกุณ ทำให้เวทีเจรจาดังกล่าวต้องล้มเลิกไป ขณะที่วันรุ่งขึ้นชาวบ้านที่คัดค้านโครงการและสมัชชาคนจนได้เปิดแถลงข่าวที่จังหวัดนครราชสีมา แสดงหลักฐานที่ทางทหารนำมาให้ชาวบ้านที่คัดค้านโครงการ และยืนยันว่าไม่ได้ยินนัดการเจรจา หากแต่ถูกทางทหารหลอกลวง²⁶

ภายหลังจากความพยายามจัดเวทีเจรจาใกล้เกลี้ยความขัดแย้งโดยศ.นพ.วันชัย ไม่ประสบความสำเร็จจากปัญหาความไม่ยอมรับในตัวผู้ดำเนินการ เนื่องจากเหตุการณ์การเพลิงไหม้ภายในหมู่บ้านห้วยทับนายน้อยมีพยานหลักฐานที่น่าเชื่อถือว่าทหารหน่วยสันตินิมิตเป็นผู้วางเพลิงเผาบ้านเดี่ยวเองโดยร่วมมือกับทางฝ่ายจังหวัดชัยภูมิหรืออาจรู้เห็นในเรื่องนี้²⁷ เพื่อจะได้ทำการย้ายชาวบ้านออกจากพื้นที่ไปอยู่อาศัยร่วมกับชาวบ้านห้วยทับนายใหญ่ได้อย่างสะดวก นอกจากนี้ยังรวมถึงความไม่เป็นกลางที่ค่อนข้างเอนเอียงไปสู่การสนับสนุนโครงการ โดยหาทางออกด้วยการพยายามขดเชยความสูญเสียที่เกิดขึ้นกับกลุ่มชาวบ้านที่คัดค้านโครงการ แต่ด้วยเงื่อนไขความต้องการของกลุ่มผู้คัดค้านได้เปลี่ยนไปเพื่อรักษาวิถีชีวิตชุมชนเดิมที่เคยมีมา แต่กลุ่มผู้สนับสนุนยังเข้าใจว่าชาวบ้านห้วยหินฝนและห้วยทับนายน้อยเรียกร้องและเคลื่อนไหวต่างๆ เพื่อต้องการค่าชดเชยเพิ่มขึ้น และประการสุดท้ายคือ ความเข้าใจคลาดเคลื่อนในสถานที่จัดการไกล่เกลี่ยของทั้งสองฝ่ายที่ไม่ตรงกันทั้งที่ตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตาม จึงทำให้ความพยายามแก้ไขความขัดแย้งด้วยวิธีการนี้ล้มเหลวโดยสิ้นเชิง

ความไม่คืบหน้าตามแนวทางการแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่รัฐบาลได้ตกลงไว้กับสมัชชาคนจนทำให้สมัชชาคนจนเดินทางกลับมาชุมนุมที่หน้าทำเนียบรัฐบาลเป็นครั้งที่ 3 แต่ด้วยนายกรัฐมนตรีนพ. พลิกภัย ไม่ลงมารับฟังประเด็นปัญหาต่างๆ ตลอดจนการไม่มีตัวแทนใดๆ ที่มีอำนาจลงมาเจรจา สมัชชาคนจนจึงตัดสินใจบุกเข้ายึดทำเนียบรัฐบาลในวันที่ 16 กรกฎาคม 2543 ทำให้เกิดการปะทะกับเจ้าหน้าที่ตำรวจเป็นผลให้มีกลุ่มชาวบ้านที่เข้าร่วมกับสมัชชาคนจนบาดเจ็บ 21 คน และถูกจับกุมเป็นจำนวน 225 คน ผลจากการบุกยึดทำเนียบทำให้ข้อเรียกร้องต่างๆ สามารถผลักดันเข้าสู่ระบบการเมือง จนเกิดเป็นมติคณะรัฐมนตรี 25 กรกฎาคม 2543 ให้คณะกรรมการติดตามการดำเนินงานตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 29 เมษายน 2540 ดำเนินการศึกษามลกระทบสิ่งแวดล้อมและสังคมของโครงการ โดยให้คณะกรรมการให้ประชาชนมีส่วนร่วมต่อโครงการเขื่อนโปร่งขุนเพชร และเขื่อนลำโดมใหญ่ ซึ่งแต่งตั้งโดยคณะกรรมการฯ เมื่อวันที่ 8 ธันวาคม 2542

²⁶ เรื่องเดียวกัน.

²⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 2.

เป็นผู้ดำเนินการอันนำไปสู่การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในกรณีเขื่อนโป่งขุนเพชรด้วยกระบวนการจัดรับฟังความคิดเห็นประชาชน

หลังจากมติคณะรัฐมนตรีได้ประมาณ 3 เดือน ก็เกิดเหตุการณ์อุทกภัยขึ้นในเดือนกันยายน 2543 ทำให้น้ำท่วมติดต่อกันเป็นระยะเวลานานได้สร้างความเสียหายแก่ 8 ตำบลในจังหวัดชัยภูมิ ทั้งในด้านเกษตรกรรม อุตสาหกรรมและชีวิตความเป็นอยู่ ความเดือดร้อนต่างๆ เหล่านี้ได้นำไปสู่ความต้องการในการก่อสร้างเขื่อนโป่งขุนเพชรอีกครั้งของกลุ่มผู้สนับสนุนโครงการ

ผลจากการเคลื่อนไหวของแต่ละฝ่ายทำให้รัฐเข้ามามีบทบาทในการแก้ไขความขัดแย้งที่เกิดขึ้น เราสามารถมองการแก้ไขปัญหานี้ผ่านมติคณะรัฐมนตรี 3 ฉบับที่เกี่ยวข้องคือ มติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 11 กรกฎาคม 2532 อันเป็นหลักเกณฑ์การจ่ายค่าชดเชยในอัตราไร่ละ 8,000 บาท อันเป็นชนวนของความไม่พอใจของชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบ และเคลื่อนไหวเพื่อให้รัฐเข้ามาแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ผลจากการเคลื่อนไหวครั้งนั้นทำให้เกิดมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 22 เมษายน 2539 ให้ระงับหรือชะลอการก่อสร้างโครงการอ่างเก็บน้ำโป่งขุนเพชรไว้ก่อน ทำให้กลุ่มผู้สนับสนุนโครงการทำการเคลื่อนไหวบ้าง เพื่อกดดันให้รัฐทบทวนมติที่ให้ชะลอการก่อสร้าง นำไปสู่มติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 29 เมษายน 2540 ให้ตั้งคณะกรรมการติดตามการดำเนินการตามมติคณะรัฐมนตรี ให้ทำหน้าที่พิจารณากำหนดกระบวนการศึกษา ศึกษาความเป็นไปได้ กระบวนการพิจารณาความเหมาะสมของโครงการโดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมและพิจารณาความเหมาะสมฯ ตามกระบวนการที่กำหนด และกำหนดการรับฟังความคิดเห็นคนในท้องถิ่นและดำเนินการให้ประชาชนผู้ได้รับผลกระทบมีส่วนร่วมในการพิจารณาความเหมาะสมของโครงการ เราจะเห็นวามติคณะรัฐมนตรีฉบับสุดท้ายนี้สะท้อนพัฒนาการของความขัดแย้งที่ต้องการหาข้อสรุปว่าควรสร้างหรือควรระงับการก่อสร้างผ่านกระบวนการรับฟังความคิดเห็น

ผู้ที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งในกรณีโครงการอ่างเก็บน้ำโป่งขุนเพชร สามารถแบ่งออกได้เป็นกลุ่มต่างๆ ดังนี้

ชาวบ้านที่ได้รับผลประโยชน์จากโครงการ คือ กลุ่มชาวบ้านที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมในพื้นที่รับประโยชน์จากโครงการตามรายงานของกรมชลประทาน รวมถึงภาคอุตสาหกรรมในจังหวัด ซึ่งได้รับประโยชน์โดยตรงจากปริมาณน้ำที่เพิ่มขึ้นหากมีการก่อสร้างเขื่อน

ชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากโครงการ เนื่องจากอาศัยและมีที่ทำกินอยู่ในบริเวณพื้นที่โครงการ ซึ่งจำแนกได้เป็น 2 กลุ่มคือ

- ชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบที่สนับสนุนโครงการ ซึ่งส่วนหนึ่งพอใจกับค่าชดเชย และบางส่วนแม้ไม่พอใจกับค่าชดเชย แต่สนับสนุนโครงการเพื่อต่อรองค่าชดเชย เนื่องจากการให้ชะลอการก่อสร้างทำให้ปัญหาเรื่องการจ่ายค่าชดเชยไม่สามารถดำเนินการต่อไปได้

- ชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากโครงการที่คัดค้านโครงการ ส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านที่ไม่ได้รับค่าชดเชยและชาวบ้านที่ปฏิเสธการรับค่าชดเชยซึ่งส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเก็บของป่าจากป่าสงวนแห่งชาติมาขายแก่ลูกค้า สาเหตุที่คัดค้านโครงการเพราะเห็นว่าอัตราค่าชดเชยไม่เป็นธรรม และรัฐขาดแผนอันเป็นรูปธรรมเพียงพอในการช่วยเหลือทดแทนความสูญเสียต่างๆ ที่ได้รับจากการดำเนินโครงการ ประกอบกับมีความไม่โปร่งใสในขั้นตอนการก่อสร้างจึงทำให้ชาวบ้านกลุ่มนี้คัดค้านโครงการ

กรมชลประทาน ซึ่งเป็นผู้ริเริ่มโครงการ และมีหน้าที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการดำเนินโครงการ การชะลอก่อสร้างโครงการมีผลโดยตรงที่ทำให้การดำเนินโครงการล่าช้าออกไป กรมชลประทานจึงมีความพยายามในการผลักดันโครงการ เนื่องจากมีการลงทุนโครงการผ่านการจ่ายค่าชดเชยไปเป็นจำนวนมาก ประกอบกับได้ทำสัญญาว่าจ้างงานแล้ว หากโครงการไม่แล้วเสร็จภายในระยะเวลาที่กำหนด ทางกรมชลประทานอาจต้องเสียค่าใช้จ่ายในส่วนต่างๆ เพิ่มขึ้น นอกจากนี้กรมชลประทานยังมีบทบาทสำคัญในกรณีนี้เนื่องจากเป็นผู้ที่กุมข้อมูลรายละเอียดต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับโครงการ ซึ่งการเปิดเผยข้อมูล/ปิดบังข้อมูล ล้วนมีผลโดยตรงต่อการรับรู้ของฝ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับโครงการนี้

ข้าราชการส่วนภูมิภาคจังหวัดชัยภูมิ อันประกอบไปด้วย ผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอ ปลัดอำเภอในอำเภอต่างๆ ที่อยู่ในพื้นที่โครงการ อาทิ หนองบัวระเหว บ้านเขว้า เทพสถิต ฯลฯ ซึ่งเป็นกลไกของรัฐที่มีส่วนให้การสนับสนุนประสานงานการดำเนินการในส่วนต่างๆ แก่กรมชลประทาน ซึ่งเห็นว่าเชื่อมโยงไปรัฐชุมแพที่มีความจำเป็นต่อจังหวัดชัยภูมิ โดยเฉพาะในการแก้ไขปัญหาภัยแล้ง โดยเข้ามามีบทบาทในกรณีนี้ในฐานะคณะกรรมการต่างๆ ที่รัฐจัดขึ้นเพื่อประสานงานกับการดำเนินโครงการนี้

ทหารหน่วยสันตินิยมิต และศ.นพ.วันชัย วัฒนศัพท์ ซึ่งเข้ามาเกี่ยวข้องกับปัญหานี้ เนื่องจากผู้ว่าราชการจังหวัดชัยภูมิได้มีหนังสือถึงกระทรวงมหาดไทย ทำให้ทหารหน่วยนี้เข้ามาในพื้นที่

เพื่อดูแลในเรื่องความมั่นคง²⁸ และปฏิบัติด้านจิตวิทยา ได้รับความเข้าใจกับชาวบ้าน 2 กลุ่มที่มีความเห็นไม่ตรงกันในเรื่องการจัดทำโครงการ ขณะที่ ศ.นพ.วันชัย วัฒนศัพท์ ได้รับเชิญจากทหารหน่วยสันติชนิตให้เข้ามาช่วยในการแก้ปัญหาผ่านการจัดเวทีเจรจาไกล่เกลี่ยปัญหาที่เกิดขึ้น

นักการเมืองระดับชาติและระดับท้องถิ่น อันได้แก่ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดชัยภูมิ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อบต. สจ. และหัวหน้าแผน ซึ่งบุคคลเหล่านี้เข้ามาเกี่ยวข้องกับกรณีโครงการนี้ เนื่องจากเป็นผู้ผลักดันโครงการนี้โดยตรง โดยเฉพาะสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดชัยภูมิซึ่งมีผลประโยชน์เกี่ยวข้องกับผู้รับเหมาที่ได้รับการว่าจ้างงานให้ดำเนินการก่อสร้างโครงการ ดังนั้นจึงมีความต้องการให้โครงการนี้ดำเนินการต่อไป ขณะที่นักการเมืองระดับท้องถิ่นมีความสัมพันธ์เป็นอย่างดีกับนักการเมืองระดับชาติ เนื่องจากมีความเกี่ยวพันในเรื่องฐานคะแนนเสียง และได้รับการสนับสนุนทางการเงินจากนักการเมืองในระดับชาติ²⁹

นอกจากนี้การพิจารณาถึงสภาพแวดล้อมทางการเมือง ก็มีความสำคัญอย่างมากในการทำความเข้าใจความขัดแย้งกรณีโครงการอ่างเก็บน้ำโป่งขุนเพชร เนื่องจากสภาพแวดล้อมทางการเมืองเป็นตัวกำหนดว่าคนในสังคมต่อสู้เรื่องอะไร และอย่างไร สาเหตุสำคัญของความขัดแย้งในกรณีเขื่อนโป่งขุนเพชรนั้น มีสาเหตุใหญ่มาจากการจัดสรรทรัพยากรที่ยึดกรอบผลประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ ซึ่งสะท้อนออกมาเป็นอย่างดีจากฝ่ายสนับสนุนโครงการที่ต้องการให้คนส่วนน้อยที่ได้รับผลกระทบยอมเสียสละ เพื่อให้คนส่วนใหญ่ได้มาซึ่งผลประโยชน์ที่มากกว่า ปัญหาในเรื่องผลประโยชน์นี้ฝ่ายคัดค้านโครงการได้ถกเถียงเป็นอย่างมาก ใน 2 ประเด็น คือ

ประเด็นแรกคือ ผลประโยชน์ที่ฝ่ายคัดค้านโครงการสูญเสียนั้นมีมากกว่าผลประโยชน์ที่ได้จากการก่อสร้างโครงการ กล่าวคือ การสร้างเขื่อนนั้นเป็นการทำลายระบบนิเวศ และสภาพแวดล้อมที่มีความสมดุลตามธรรมชาติ ทำลายชุมชนและวัฒนธรรมท้องถิ่นดั้งเดิม ทำลายระบบวิถีชีวิตเศรษฐกิจที่พึ่งพิงธรรมชาติ ในประเด็นนี้ พิเชษฐ เพชรน้ำรอบ ได้กล่าวว่า ทางจังหวัดชัยภูมิและกรมชลประทานตลอดจนชาวบ้านที่สนับสนุนโครงการไม่ค่อยให้ความสำคัญในประเด็นนี้ แนวทางการแก้ไขปัญหาเหล่านี้ที่ได้รับจากราชการคือ จะจัดสรรพื้นที่ให้ ตั้งชุมชนใหม่รวมถึงจะส่งเสริมให้มีการนำพืชที่เก็บได้จากป่ามาเพาะปลูกยังพื้นที่รองรับ ซึ่งชาวบ้านที่คัดค้านโครงการไม่

²⁸ สมัชชาคนจน, "ลำดับสถานการณ์เขื่อนโป่งขุนเพชร,"

<http://www.searin.org/Mek/PKD/PKDinf3.htm>

²⁹ สัมภาษณ์ พิเชษฐ เพชรน้ำรอบ, 25 เมษายน 2545.

ให้การยอมรับแนวทางเหล่านี้ เนื่องจากเห็นว่าไม่มีความชัดเจนเป็นรูปธรรมเท่าที่ควร โดยเฉพาะ
ไม่มีการระบุว่าพื้นที่ที่จะจัดสรรให้อยู่บริเวณใด³⁰

ประเด็นที่สองคือ การตรวจสอบผลประโยชน์จากการสร้างเขื่อนที่ระบุไว้โดยกรมชล
ประทาน เพื่อหักล้างกับความเชื่อที่ว่า หากมีการสร้างเขื่อนแล้วผลประโยชน์จะเกิดแก่ประเทศชาติ
และคนส่วนใหญ่ โดยสิ่งที่กลุ่มผู้คัดค้านโครงการได้ตั้งเป็นข้อสังเกตคือ ข้อมูลกรมชลประทานขาด
ความชัดเจนอย่างมากในส่วนของความสูญเสียที่เกิดจากการดำเนินโครงการ นอกจากนี้บางโครงการ
ของรัฐไม่สามารถดำเนินการได้บรรลุวัตถุประสงค์โครงการที่ตั้งไว้ ผลประโยชน์ที่ได้ไม่สามารถทำ
ได้ตามรายงานโครงการที่กำหนดไว้

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าประเด็นเรื่องผลประโยชน์เป็นตัวแปรสำคัญอย่างมากในการกำหนดทิศ
ทางการจัดสรรทรัพยากรว่าทรัพยากรต่างๆ นั้น ควรเป็นของกลุ่มใดในสังคม ความแตกต่าง
(Incompatibility) ที่ไปด้วยกันไม่ได้ในเรื่องผลประโยชน์ที่ขัดกัน เนื่องจากการสร้างเขื่อนซึ่งผล
ประโยชน์แก่ฝ่ายที่สนับสนุนโครงการที่ได้รับความเดือดร้อนจากภัยแล้ง ขณะที่บริเวณที่ตั้งเขื่อน
นั้นซ้อนทับกับชุมชนของกลุ่มผู้คัดค้านโครงการ อีกทั้งพื้นที่โครงการนั้นยังอยู่ในบริเวณป่าสงวน
แห่งชาตินาปางกล้วยซึ่งเป็นพื้นที่ทำกินในการเก็บของป่าของกลุ่มผู้คัดค้านโครงการ ดังนั้นความขัด
แย้งที่เกิดขึ้นนั้นจึงเป็นผลมาจากปัจจัยสำคัญในการประกอบอาชีพของแต่ละกลุ่ม กล่าวคือ กลุ่ม
ผู้สนับสนุนโครงการซึ่งส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ปริมาณน้ำมีส่วนที่จะทำให้ผลผลิต
ทางการเกษตรออกมาได้ราคา โดยเฉพาะการทำนาปรังที่เพาะปลูกในฤดูแล้งก็จะสามารถทำได้
โดยได้รับการสนับสนุนน้ำจากเขื่อน ซึ่งถือว่าการสร้างเขื่อนเป็นการแก้ไขปัญหาการทำนาปรังที่มัก
ประสบปัญหาภัยแล้ง และมีการแย่งน้ำกันเองระหว่างชาวบ้านด้วยกัน ขณะที่กลุ่มผู้คัดค้านโครง
การส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเก็บของป่า จึงมีลักษณะที่จะต้องพึ่งพิงป่าธรรมชาติในการหาขายได้
พื้นที่ป่านาปางกล้วยจึงเปรียบเสมือนต้นทุนสำคัญในการประกอบอาชีพ ซึ่งหากมีการสร้างเขื่อน
เกิดขึ้น กลุ่มผู้คัดค้านโครงการก็จะประสบปัญหาในการดำรงชีพ ผลกระทบที่เกิดขึ้นนี้ทำให้กลุ่มผู้
คัดค้านโครงการไม่ต้องการเขื่อน ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในกรณีโครงการอ่าง
เก็บน้ำโป่งขุนเพชรนั้นเป็นความขัดแย้งที่เกิดจากผลประโยชน์ต่างกัน (Dispute)

³⁰ สัมภาษณ์ พิเชษฐ์ เพชรนารอบ, 25 เมษายน 2545.

กระบวนการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งโดยรัฐ

การจะทำความเข้าใจถึงปัญหาคความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในกรณีโครงการอ่างเก็บน้ำไปรงขุนเพชร จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพิจารณาถึงการรับรู้สภาพปัญหาคความขัดแย้งของกลุ่มผู้คัดค้านโครงการ ที่นำไปสู่ความเห็นในการคัดค้านโครงการอ่างเก็บน้ำไปรงขุนเพชร สภาพปัญหาของกลุ่มคัดค้านโครงการ มีดังนี้¹

- ทำให้เกิดพื้นที่น้ำท่วมป่าต้นน้ำซี ทำลายระบบนิเวศและสภาพแวดล้อมที่ยังมีความสมดุลตามธรรมชาติเนื่องจากชาวบ้านไม่ได้แสวงทางเพื่อทำการเกษตรแผนใหม่ จึงเป็นการทำลายชุมชนและวัฒนธรรมท้องถิ่นดั้งเดิม ทำลายระบบวิถีชีวิตเศรษฐกิจคนกับป่า ที่พึ่งพากัน ทำลายอาชีพหลักของชาวบ้านในบริเวณอ่างเก็บน้ำ ได้แก่ การหาใบลาน หน่อไม้ ผักหวาน เห็ด อึ่ง และสมุนไพรร เป็นต้น

- ได้มีการหลีกเลี่ยงการจัดทำรายงานผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม (EIA) โดยมีการลดพื้นที่อ่าง ให้มาอยู่ในระดับที่ไม่เข้าเกณฑ์การศึกษาผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม ตาม พรบ.สิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2535

- ข้อมูลไม่ชัดเจนและไม่ครบถ้วน เพราะมีการปิดบังข้อมูลและ/หรือไม่มีข้อมูล เพราะไม่ได้ทำการศึกษา เช่น ระดับที่น้ำจะท่วมถึง พื้นที่ที่น้ำจะท่วม ใครได้ประโยชน์ อยู่ที่ไหนก็รายประโยชน์ด้านใดบ้าง จริงหรือไม่ ใครเสียหายหรือได้รับผลกระทบก็ราย เดือดร้อนอย่างไร ไม่มีแนวทางที่จะช่วยเหลือผู้ที่ได้รับผลกระทบ รวมทั้งแผนผังโครงการคลองส่งน้ำก็ไม่ทำให้เกิดการตัดสินใจที่ผิดพลาดแก่ทุกฝ่าย

- มีการทุจริตกันอย่างโจ่งแจ้ง ในลักษณะข้อโกงค่าชดเชยจากทางราชการ โดยความร่วมมือกันระหว่างคณะอนุกรรมการตรวจสอบทรัพย์สินกับนายทุนนายหน้าจากนอกพื้นที่

- ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากโครงการกับกลุ่มอิทธิพลท้องถิ่น กลุ่มอิทธิพลท้องถิ่นที่ได้รับประโยชน์จากโครงการ ได้แก่ นักการเมือง ผู้รับเหมา กรมชลประทาน รวมทั้งผู้ว่าราชการจังหวัดชัยภูมิ

---

¹ ฝ่ายวิชาการสมัชชาคนจน, 16 ปัญหาคนจน กับทางออกของสังคมไทย, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กึ่งหัน, 2543) หน้า 49.

จากการรับรู้สภาพปัญหาต่างๆ เหล่านี้ของกลุ่มผู้คัดค้านโครงการทำให้ข้อเรียกร้องต่อรัฐ คือ การให้รัฐบาลยุติการดำเนินการใดๆ โดยทันที โดยเฉพาะการโฆษณาโน้มนำความเห็นของสาธารณชนและให้ข้อมูลด้านเดียวของกรมชลประทาน รวมทั้งการจัดตั้งชาวบ้านอีกกลุ่มมาปะทะกัน² ผลประโยชน์ที่กลุ่มอิทธิพลท้องถิ่นได้รับจากโครงการนี้ พิเชษฐ เพชรน้ำรอบ ที่ปรึกษาสมาคมฯ คนหนึ่งในกรณีโครงการอ่างเก็บน้ำโป่งขุนเพชร ได้ให้รายละเอียดว่า เป็นการผสมผสานประโยชน์ระหว่างกันของนักการเมืองไม่ว่าในระดับชาติหรือระดับท้องถิ่นซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับผู้รับเหมาโครงการ เนื่องจากนักการเมืองระดับชาติเป็นผู้รับเหมาโครงการนี้เอง จึงเป็นผู้อยู่เบื้องหลังในการผลักดันโครงการนี้ ขณะที่ผู้ว่าราชการจังหวัดจะได้รับส่วนแบ่งจากค่าก่อสร้างโครงการ หากร่วมผลักดันโครงการ ส่วนกรมชลประทานได้ประโยชน์โดยตรงจากรเวนคืนที่ดินในสวนค่าชดเชย ค่าทดแทนต้นไม้ และค่าปรับสภาพหน้าดิน³

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการรับรู้สภาพปัญหาความขัดแย้ง (Perception) ของกลุ่มผู้คัดค้านโครงการนั้นเชื่อว่ากลุ่มอิทธิพลเหล่านี้เป็นผู้อยู่เบื้องหลังปัญหาที่เกิดขึ้น และกลุ่มอิทธิพลท้องถิ่นนี้เป็นผู้จัดตั้งชาวบ้านอีกกลุ่มขึ้นมาเพื่อเรียกร้องให้มีการสร้างเขื่อนเพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มตนเอง รวมถึงจัดตั้งขึ้นเพื่อใช้ปะทะกับกลุ่มผู้คัดค้านโครงการ ซึ่งการจัดตั้งกลุ่มชาวบ้านที่สนับสนุนโครงการนี้ทำขึ้นได้โดยอาศัยผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นที่เป็นผู้อุปถัมภ์ชาวบ้านด้วยการให้กุหนียัมฉิน ทำให้ชาวบ้านที่เป็นหนึ่งส่วนหนึ่งจำต้องเข้าร่วมกับกลุ่มชาวบ้านที่จัดตั้งขึ้น ความขัดแย้งในโครงการนี้จึงเป็น "ความขัดแย้งเทียม" ที่เห็นภายนอกว่าเป็นความขัดแย้งกันภายในชุมชนระหว่างชาวบ้านด้วยกันเองโดยมีสาเหตุจากความคิดเห็นที่แตกต่างกัน ซึ่งความเป็นจริงเป็นความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านที่คัดค้านโครงการกับกลุ่มอิทธิพลท้องถิ่นรวมถึงข้าราชการบางส่วนที่ได้รับประโยชน์จากการก่อสร้างโครงการนี้ สาเหตุต่างๆ เหล่านี้จึงนำไปสู่ความคิดของกลุ่มผู้คัดค้านโครงการที่ไม่ไว้วางใจส่วนข้าราชการในจังหวัดชัยภูมิ ไม่ว่าจะผ่านทางจังหวัดชัยภูมิ กรมชลประทาน จึงเป็นสาเหตุให้กระบวนการแก้ไขความขัดแย้งของรัฐที่ริเริ่มหรือดูแลโดยหน่วยงานเหล่านี้ไม่ได้รับการยอมรับและร่วมมือจากกลุ่มผู้คัดค้านโครงการ ทั้งนี้เนื่องจากกลุ่มผู้คัดค้านโครงการเชื่อว่าหน่วยงานเหล่านี้ขาดความเป็นกลางและไม่สามารถแก้ไขปัญหาความขัดแย้งให้มีผลออกมาในลักษณะปลายเปิด กล่าวคือ หากให้หน่วยงานเหล่านี้ดำเนินการผลสรุปจะออกมาให้มีการก่อสร้างเขื่อนแน่นอน⁴

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 50.

³ สัมภาษณ์ พิเชษฐ เพชรน้ำรอบ, 25 เมษายน 2545.

⁴ เรื่องเดียวกัน.

โดยในระยะแรกของปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นได้มีความพยายามแก้ไขความขัดแย้งกันเองระหว่างชาวบ้านที่มีความคิดเห็นที่แตกต่างกันต่อโครงการอ่างเก็บน้ำโปร่งขุนเพชร จากการสอบถาม พิเชษฐ์ เพชรน้ำรอบ การเจรจาแก้ไขความขัดแย้งกันเองไม่สามารถกระทำได้ เนื่องจากสาระสำคัญในการเจรจาคือ หาทางออกให้กับกลุ่มผู้คัดค้านโครงการด้วยการจัดหาพื้นที่รองรับและการเพิ่มอัตราค่าชดเชย ซึ่งการจัดสรรทรัพยากรอันเป็นพื้นที่รองรับและค่าชดเชยนั้น ทางจังหวัดชัยภูมิมีบทบาทสำคัญอย่างมากในการดำเนินการ เนื่องจากชาวบ้านที่สนับสนุนโครงการไม่มีความสามารถในการจัดหาพื้นที่รองรับขนาดใหญ่ให้แก่ชาวบ้านที่คัดค้านโครงการได้ ดังนั้นในการแก้ไขความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านด้วยตนเอง จึงต้องอาศัยการเข้าร่วมของข้าราชการเพื่อสามารถทำให้การเจรจามีผลในทางปฏิบัติ ซึ่งในการเจรจาตัวแทนจากทางจังหวัดชัยภูมิมีบทบาทนำในการเจรจาต่อรองอย่างมาก ทำให้ไม่สามารถกล่าวได้ว่ากระบวนการนี้เป็นกระบวนการแก้ไขความขัดแย้งกันเองระหว่างชาวบ้าน หากแต่เป็นการแก้ไขความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านที่คัดค้านโครงการกับตัวแทนราชการ อย่างไรก็ตามในความเห็นของกลุ่มผู้คัดค้านโครงการกระบวนการแก้ไขความขัดแย้งนี้ไม่ประสบผลสำเร็จเนื่องจากขาดผลในทางปฏิบัติ โดยเฉพาะในประเด็นความชัดเจนในเรื่องพื้นที่รองรับ⁵

นอกจากนี้ก่อนที่รัฐจะเลือกใช้การรับฟังความคิดเห็นเป็นวิธีการในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้น รัฐได้อาศัยกระบวนการแก้ไขความขัดแย้ง 2 วิธีการสำคัญคือ การลงประชามติและการจัดเวทีเจรจาไกล่เกลี่ยโดยคนกลาง แต่วิธีการข้างต้นกลับไม่สามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ ในส่วนนี้จะเป็นการศึกษาถึงกระบวนการลงประชามติและการเจรจาไกล่เกลี่ยโดยคนกลาง ว่าเพราะเหตุใดกระบวนการทั้งสองนี้จึงไม่สามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ ทั้งนี้โดยพิจารณาถึงรูปแบบของกระบวนการ อุณหภูมิความขัดแย้งในขณะนั้น อันประกอบไปด้วยพฤติกรรมความขัดแย้งของคู่ขัดแย้งทั้งสองฝ่าย

กระบวนการลงประชามติ

แนวคิดการจัดให้มีการลงประชามติเกิดขึ้นในการชุมนุมเรียกร้องให้มีการสร้างเขื่อนที่หน้าศาลากลางจังหวัดชัยภูมิของชาวบ้านในเขตอำเภอหนองบัวระเหว ซึ่งกระบวนการลงประชามตินี้

⁵ เรื่องเดียวกัน.

ได้รับความเห็นชอบจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ให้ดำเนินการโดยให้ทางจังหวัดชัยภูมิเป็นผู้รับผิดชอบจัดทำกระบวนการนี้

การเลือกใช้วิธีการลงประชามติในกรณีปัญหาโครงการอ่างเก็บน้ำไปร่องขุนเพชรนั้นเป็นผลมาจากมติคณะรัฐมนตรี 22 เมษายน 2539 ที่มีผลบังคับให้ระงับหรือชะลอการก่อสร้างโครงการอ่างเก็บน้ำไปร่องขุนเพชรไว้ก่อน ซึ่งมติคณะรัฐมนตรีนี้เกิดขึ้นจากความพยายามผลักดันให้กรณีปัญหานี้เข้าสู่กระบวนการทางการเมือง ด้วยการชุมนุมเรียกร้องที่หน้าทำเนียบรัฐบาลของกลุ่มผู้คัดค้านโครงการและสมัชชาคนจน มติคณะรัฐมนตรีฉบับนี้ได้ส่งผลกระทบให้เกิดความไม่พอใจต่อหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำโครงการ เช่น กรมชลประทาน ผู้รับผิดชอบโครงการ, กลุ่มผู้สนับสนุนโครงการ ซึ่งได้ผลประโยชน์จากโครงการ รวมถึงข้าราชการส่วนภูมิภาคในจังหวัดชัยภูมิที่ต้องการผลักดันโครงการนี้ ตลอดจนนักการเมืองระดับชาติซึ่งมีผลประโยชน์เกี่ยวข้องกับการก่อสร้างโครงการนี้ การหยุดชะงักของโครงการจึงทำให้หลายฝ่ายเสียประโยชน์ กลุ่มผู้เสียประโยชน์เหล่านี้จึงรวมตัวกันชุมนุมเรียกร้องที่หน้าศาลากลางจังหวัดชัยภูมิให้ก่อสร้างโครงการ เป็นที่น่าสังเกตว่า กระบวนการลงประชามติได้ถูกเสนอขึ้นมาในช่วงเวลาที่ใกล้เคียงกันกับการชุมนุมเรียกร้องที่หน้าทำเนียบรัฐบาล ครั้งที่ 1 ของกลุ่มชาวบ้านที่คัดค้านโครงการและสมัชชาคนจน ต่อมาการลงประชามติได้รับความเห็นชอบให้จัดทำขึ้นหลังจากมติคณะรัฐมนตรี 22 เมษายน 2539 ที่ให้ระงับโครงการไว้ก่อน หลังจากนั้นการลงประชามติได้จัดทำขึ้นในระยะเวลาที่ชาวบ้านกลุ่มคัดค้านโครงการร่วมกับสมัชชาคนจนชุมนุมที่หน้าทำเนียบรัฐบาลครั้งที่ 2 และผลการประชามติได้ประกาศออกมาในระหว่างที่กลุ่มผู้คัดค้านโครงการยังชุมนุมอยู่ที่หน้าทำเนียบรัฐบาล ทำให้เห็นว่ากระบวนการลงประชามติได้จัดทำขึ้นโดยไม่ได้รับความเห็นชอบจากกลุ่มผู้คัดค้านโครงการในการดำเนินการแก้ไขความขัดแย้งด้วยวิธีการนี้ ทั้งนี้เนื่องจากการเลือกใช้กระบวนการลงประชามติเป็นการเจรจาตกลงกันของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์กับกลุ่มผู้สนับสนุนโครงการซึ่งชุมนุมเรียกร้องให้ก่อสร้างโครงการ ณ หน้าศาลากลางจังหวัดชัยภูมิ โดยไม่มีตัวแทนฝ่ายคัดค้านโครงการเข้าร่วมด้วย

ดังนั้นสาเหตุสำคัญที่ทำให้กระบวนการลงประชามติไม่สามารถแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างชาวบ้าน 2 กลุ่มที่สนับสนุน/คัดค้านโครงการ คือ กลุ่มผู้คัดค้านโครงการมิได้ยอมรับที่จะอาศัยกระบวนการนี้ในการแก้ไขปัญหา เนื่องจากส่วนหนึ่งกระบวนการนี้จัดทำโดยทางจังหวัดชัยภูมิซึ่งเป็นหน่วยงานที่ทางกลุ่มผู้คัดค้านโครงการเชื่อว่าไม่มีความเป็นกลาง รวมถึงกระบวนการลงประชามติไม่ได้มีอำนาจบังคับให้ดำเนินการตามผลการลงประชามติ ทั้งนี้เนื่องจากวิธีการลงประชามติยังไม่มีกฎหมายรองรับและในสังคมไทยยังไม่เคยมีกรณีพิพาทที่อาศัยการลงประชามติ

เป็นแนวทางแก้ไขมาก่อน จึงกล่าวได้ว่าสังคมไทยไม่มีบริบทในการแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยกระบวนการลงประชามติ นอกจากนี้การจัดทำกระบวนการลงประชามติอย่างรวบรัดก็ทำให้เกิดคำถามในเรื่องระยะเวลาของการเปิดให้มีการลงประชามตินั้นมีความเหมาะสมหรือไม่ ตลอดจนมีการให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชนทั้งสองด้านอย่างสมดุล โดยปราศจากการปลุกกระดมให้ประชาชนออกเสียงประชามติหรือไม่⁶ ประกอบกับภายหลังจากการจัดทำกระบวนการลงประชามติได้มีมติคณะรัฐมนตรี 29 เมษายน 2540 ให้ตั้งคณะกรรมการติดตามผลการดำเนินการตามมติคณะรัฐมนตรี ในกรณีที่ยังไม่ก่อสร้าง 4 เขื่อน เพื่อทำหน้าที่พิจารณาความเหมาะสมของโครงการ โดยให้จัดทำการรับฟังความคิดเห็นคนในท้องถิ่น ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพิจารณาความเหมาะสมของโครงการ และจัดทำรายงานสรุปผลให้นายกรัฐมนตรีพิจารณา โดยระหว่างที่รอฟังผลการศึกษานี้ ให้ทางราชการยุติการดำเนินการใดๆ ที่เกี่ยวกับโครงการ การระงับให้ยุติการดำเนินการใดๆ เกี่ยวกับโครงการนี้ ได้ทำให้การลงประชามติไม่สามารถผลักดันโครงการต่อได้ เนื่องจากมติคณะรัฐมนตรีฉบับนี้มีผลบังคับให้ทุกฝ่ายปฏิบัติตาม โดยเจตนารมณ์ของมติคณะรัฐมนตรีนี้ต้องการสำรวจความเหมาะสมของโครงการ และความคิดเห็นต่างๆ ของกลุ่มผู้สนับสนุน/คัดค้านโครงการ ก่อนการตัดสินใจดำเนินการใดๆ ต่อไป

นอกจากนี้ตัวกระบวนการลงประชามตินั้นไม่ได้นำไปสู่การตัดสินใจในลักษณะฉันทามติ (Consensus Decision) เนื่องจากการจัดประชามตินั้นเป็นวิธีการทางการเมืองในการจัดการกับความขัดแย้งแบบเน้นไปที่การจัดสรรทรัพยากรร่วมกันระหว่างรัฐกับประชาชน โดยอาศัยเกณฑ์จำนวนในการตัดสินใจ กระบวนการนี้จึงเป็นเพียงการแสดงให้เห็นถึงจำนวนผู้สนับสนุนโครงการ/ผู้คัดค้านโครงการต่อประเด็นการก่อสร้างโครงการอ่างเก็บน้ำโปร่งขุนเพชร จากจุดนี้จึงทำให้การรับรู้ของกลุ่มผู้คัดค้านโครงการต่อกระบวนการลงประชามติว่าเป็นกระบวนการที่กลุ่มผู้สนับสนุนโครงการใช้เป็นเครื่องมือยืนยันผ่านจำนวน 22,194 คะแนนเสียงที่สนับสนุนให้มีการสร้างเขื่อน เพื่อกดดันให้ดำเนินการก่อสร้างเขื่อนต่อไป ดังนั้นจึงทำให้กระบวนการนี้ไม่เป็นที่ยอมรับของกลุ่มผู้คัดค้านโครงการ เนื่องจากกระบวนการนี้มิได้มีผลแก้ไขความขัดแย้งแต่อย่างใด กล่าวคือ การลงประชามติไม่ได้มีผลต่อการชี้แจงหรือหักล้างต่อประเด็นการรับรู้สภาพปัญหาต่างๆ ในทัศนะของกลุ่มผู้คัดค้านโครงการที่ทำให้พวกเขาไม่ต้องการให้มีการสร้างเขื่อนขึ้น ดังนั้นการใช้กระบวนการลงประชามติจึงไม่สามารถสร้างฉันทามติให้เกิดความเห็นไปในทางเดียวกันของคู่ขัดแย้ง แต่เป็นการเลียงมาใช้ในการตัดสินใจด้วยเสียงส่วนใหญ่ (Majority Rule) ซึ่งสามารถคาดเดาผลการลงประช

⁶ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, "ประชามติ ข้อดี - ข้อเสีย - ข้อควรคำนึง," ผู้จัดการรายวัน, (19 มิถุนายน 2540) หน้า 6.

มติได้ ทั้งนี้ด้วยจำนวนของกลุ่มผู้สนับสนุนโครงการนั้นมีจำนวนมากกว่าผู้คัดค้านโครงการ อีกทั้งกระบวนการนี้มิได้เปิดโอกาสให้กลุ่มผู้คัดค้านโครงการเข้ามามีส่วนร่วม เนื่องจากระยะเวลาที่จัดทำการประชุมตี กลุ่มผู้คัดค้านโครงการส่วนหนึ่งได้รวมตัวชุมนุมเรียกร้องอยู่ที่หน้าทำเนียบรัฐบาล จึงทำให้ไม่สามารถไปลงคะแนนเสียงได้ ขณะเดียวกันกลุ่มผู้คัดค้านโครงการที่อยู่ในจังหวัดชัยภูมิก็ไม่เข้าร่วมในกระบวนการนี้ ทั้งนี้เนื่องจากไม่ยอมรับรูปแบบการแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยวิธีการนี้ จึงไม่เข้าร่วมในกระบวนการนี้⁷

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่ากระบวนการลงประชามติประสบความสำเร็จจากความล้มเหลวเนื่องจากการรับรู้ของกลุ่มผู้คัดค้านโครงการเกิดความไม่ไว้วางใจในตัวข้าราชการส่วนภูมิภาคจังหวัดชัยภูมิซึ่งเป็นผู้ดำเนินกระบวนการ รวมถึงการไม่ยอมรับในกระบวนการลงประชามติเนื่องจากกระบวนการนี้ไม่เปิดโอกาสให้กลุ่มผู้คัดค้านโครงการมีส่วนร่วมเพราะกระบวนการนี้จัดทำขึ้นระหว่างที่กลุ่มผู้คัดค้านโครงการชุมนุมที่หน้าทำเนียบรัฐบาล ตลอดจนการที่กลุ่มผู้คัดค้านโครงการเองก็ไม่ต้องการเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการนี้ นอกจากนี้กระบวนการนี้ก็ได้ตอบสนองต่อประเด็นปัญหาต่างๆ ที่ทำให้กลุ่มผู้คัดค้านโครงการไม่ต้องการให้มีการสร้างเงื่อนไข และกระบวนการลงประชามติเองก็ไม่มีกฎหมายหรือบริบทในสังคมไทยที่รองรับอย่างชัดเจนทำให้ไม่มีผลบังคับให้รัฐทำการตัดสินใจไปตามผลการประชามติ ซึ่งตรงข้ามกับมติคณะรัฐมนตรีซึ่งมีผลบังคับให้ทุกฝ่ายปฏิบัติตาม

กระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยโดยคนกลาง

กระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยโดยคนกลางนั้นได้ถูกนำมาใช้ในช่วงเวลาที่อุณหภูมิความขัดแย้งในกรณีโครงการอ่างเก็บน้ำโปร่งขุนเพชรขึ้นถึงจุดสูงสุด จนวนที่นำไปสู่พฤติกรรมความขัดแย้งที่รุนแรง เนื่องมาจากการตัดสินใจของกลุ่มผู้คัดค้านโครงการในการย้ายลงไปอยู่อาศัยในพื้นที่โครงการ ซึ่งทำให้ฝ่ายสนับสนุนโครงการไม่พอใจเป็นอย่างมาก พฤติกรรมของกลุ่มผู้สนับสนุนโครงการซึ่งแสดงออกถึงความไม่พอใจ เช่น การทำหนังสือถึงผู้ว่าราชการจังหวัดชัยภูมิให้เร่งรัดการก่อสร้างโครงการโดยด่วนของชมรมกลุ่มกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อำเภอหนองบัวระเหวและอำเภอเทพสถิต นอกจากนี้ได้มีใบปลิวโจมตีกลุ่มสมัชชาคนจน มีการชุมนุมเรียกร้องให้สร้างเขื่อน รวมถึงให้จับกุมดำเนินคดีกลุ่มสมัชชาคนจน และให้รื้อถอนบ้านเรือนของกลุ่มผู้คัดค้านโครงการซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่โครงการ การสื่อสารผ่านรายการวิทยุผู้ว่าพบประชาชน และทางหนังสือว่ากลุ่มผู้คัดค้าน

⁷ สัมภาษณ์ พิเชษฐ เพชรน้ำรอบ, 25 เมษายน 2545.

โครงการต้องการตั้งรัฐอิสระ จงใจละเมิดกฎหมายบ้านเรือน พฤติกรรมความรุนแรงที่ทำให้ อุณหภูมิความขัดแย้งเพิ่มขึ้นสูง คือ การปิดล้อมหมู่บ้านซึ่งนำโดย สส. สจ. จังหวัดชัยภูมิ รองผู้ว่าราชการจังหวัดชัยภูมิ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ประธาน อบจ. และสมาชิก อบต. รวมถึงชาวบ้านที่สนับสนุนโครงการและกำลังตำรวจจำนวนหนึ่ง การใช้กำลังบุกหมู่บ้านผู้คัดค้านโครงการพร้อมกับการกล่าวหากลุ่มผู้คัดค้านโครงการว่าเป็นคอมมิวนิสต์ เป็นคนเขมร ไม่มีศาสนา ค้ายาเสพติด และเป็นพวกตัดไม้ทำลายป่า สะท้อนให้เห็นการรับรู้ของผู้สนับสนุนโครงการต่อกลุ่มผู้คัดค้านโครงการว่ามีลักษณะเป็นศัตรู เป็นภัยต่อความมั่นคง ซึ่งทำให้ความรู้สึกของทั้งสองฝ่ายนั้นยากที่จะกลับมาร่วมมือกันแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้น

ขณะที่กลุ่มผู้คัดค้านโครงการได้ตอบพฤติกรรมของกลุ่มผู้สนับสนุนโครงการโดยการเรียกร้องต่อรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทยให้ดำเนินการสอบสวนและลงโทษผู้ว่าราชการจังหวัดชัยภูมิ และให้ยุติการข่มขู่กล่าวหากลุ่มผู้คัดค้านโครงการ ซึ่งทางจังหวัดชัยภูมิได้รายงานกระทรวงมหาดไทยว่ากลุ่มผู้คัดค้านโครงการได้กระทำผิดกฎหมาย พรบ.ชลประทานหลวง พ.ศ.2485, พรบ.ป่าไม้ พ.ศ.2484, พรบ.ป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ.2507 รวมถึงการขัดขวางการปฏิบัติงานของเจ้าพนักงาน ช่างคุมอาวุธ ยาเสพติด ปลุกระดมราษฎรให้ต่อต้านกฎหมาย และการปกครองระบอบประชาธิปไตย เป็นกบฏ ตลอดจนจัดตั้งหมู่บ้านอิสระ หรือรัฐอิสระ จึงจำเป็นต้องใช้กำลังบุกเข้าตรวจค้น

จากการรายงานกระทรวงมหาดไทยของทางจังหวัดชัยภูมิว่า กลุ่มผู้คัดค้านโครงการได้กระทำผิดกฎหมาย ได้ทำให้ทางจังหวัดร้องขอกำลังทหารหน่วยสันตินิमितเพื่อเข้ามาดูแลด้านความมั่นคง^๘ ซึ่งแนวคิดการใช้กระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยโดยคนกลางเกิดขึ้นจากทหารหน่วยสันตินิमित โดยได้เรียนเชิญให้ ศ.นพ.วันชัย วัฒนศัพท์ เข้ามาเป็นคนกลางช่วยเจรจาไกล่เกลี่ย^๙

สาเหตุหลักที่ทำให้กระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยโดยคนกลางประสบความสำเร็จโดยไม่สามารถก้าวเข้าสู่กระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ย ส่วนหนึ่งเกิดจากขาดการไว้วางใจในตัว ศ.นพ.วันชัย วัฒนศัพท์ ซึ่งเป็นคนกลางที่เข้ามาทำหน้าที่นี้ ทั้งนี้เนื่องจากการเข้ามาแก้ไข้ปัญหาของ ศ.นพ.วันชัย เกิดจากการเชิญให้เข้ามาโดยนายทหารในหน่วยสันตินิमित ทำให้ภาพลักษณ์ของ ศ.นพ.วันชัยผูกติดกับภาพลักษณ์ทหาร ชาวบ้านที่คัดค้านโครงการจึงไม่ไว้วางใจ ศ.นพ.วันชัยในฐานะคน

^๘ สมัชชาคนจน, "ลำดับสถานการณ์เขื่อนโขงขุนเพชร,"

<http://www.searin.org/Mek/PKD/PKDInfo3.htm>

^๙ สัมภาษณ์ ศ.นพ.วันชัย วัฒนศัพท์, 29 เมษายน 2545.

กลาง ซึ่ง ศ.นพ.วันชัย ได้แสดงความคิดเห็นว่าปัญหาความไม่ไว้วางใจในตัวคนกลางที่เข้ามาทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยปัญหานั้นเป็นปัญหาสำคัญที่ทำให้การเจรจาไกล่เกลี่ยไม่สามารถดำเนินการได้ เนื่องจากปัจจัยสำคัญในการจัดเวทีเจรจาไกล่เกลี่ย คือ ทุกฝ่ายต้องให้การยอมรับตัวคนกลางในการแก้ไขปัญหา¹⁰

ศ.นพ.วันชัย วัฒนศัพท์ ได้กล่าวถึงหลักในกระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยโดยคนกลางที่จะต้องนำไปสู่ผลที่มีปลายเปิดที่ผลสรุปจากการเจรจาไม่ตายตัว กล่าวคือสามารถออกมาได้ทั้งในรูปแบบที่ให้มีการดำเนินโครงการต่อไปหรือยกเลิกโครงการ โดยลักษณะสำคัญของกระบวนการนี้ไม่ได้เน้นไปที่ประเด็นการสร้าง/ไม่สร้างเงื่อนไข แต่เป็นหัวใจรวมในลักษณะฉันทามติระหว่างกลุ่มผู้สนับสนุนโครงการและกลุ่มคัดค้านโครงการ¹¹ โดยยึดหลักการแก้ไขความขัดแย้งแบบชนะ-ชนะ ที่เน้นการให้ทุกฝ่ายได้รับประโยชน์สูงสุด และเน้นการร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหา ทั้งนี้ทุกฝ่ายจะต้องรับผิดชอบร่วมกันในการแสวงหาทางออกซึ่งเป็นที่ยอมรับบนพื้นฐานข้อมูลที่ถูกต้องและทุกฝ่ายมีความรู้สึกที่ดีต่อกัน ดังนั้นการแก้ไขความขัดแย้งในลักษณะนี้ต้องอาศัยความไว้วางใจกัน การเปิดเผย ความจริงใจ และความมาสามารถในการสื่อสาร 2 ทางเป็นหลักสำคัญ¹²

ดังนั้นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้กระบวนการนี้ไม่สามารถก้าวไปการเจรจาไกล่เกลี่ยได้คือการรับรู้ของกลุ่มผู้คัดค้านโครงการที่แสดงออกอย่างชัดเจนถึงการไม่ยอมรับในตัวคนกลางโดยมองว่ามีการโอนเอียงเข้าข้างกลุ่มผู้สนับสนุนโครงการ และต้องการให้ผลจากกระบวนการนี้เป็นเครื่องมือสร้างความชอบธรรมในการสนับสนุนให้มีการก่อสร้างเขื่อน โดยกลุ่มผู้คัดค้านโครงการได้ชี้แจงถึงสาเหตุที่ทำให้ไม่สามารถไว้วางใจ ศ.นพ.วันชัย ได้ใน 4 ประเด็น คือ ได้มีการละเมิดข้อตกลงที่ได้ร่วมตกลงกันไว้เมื่อวันที่ 7 มกราคม 2542 ที่ให้ฝ่ายสนับสนุนโครงการยุติการเคลื่อนไหวเพื่อกดดันกลุ่มผู้คัดค้านโครงการ เช่น การชุมนุม การข่มขู่ การยิงปืน หรือเผาบ้าน แต่ภายในวันเดียวกันนั้นเองได้มีการลักลอบวางเพลิงเผาบ้านห้วยทับนายซึ่งกลุ่มผู้คัดค้านโครงการเชื่อว่ามีเจตนาเผาทั้งหมู่บ้าน โดยกลุ่มผู้คัดค้านโครงการมีหลักฐานน่าเชื่อถือได้ว่า ทหารหน่วยสันติวิธีมีเหตุเห็นหรือเป็นตัวการเผาบ้านเสียเองโดยร่วมมือกับทางจังหวัดชัยภูมิ ประเด็นที่ 2 ที่มีการละเมิดข้อตกลง

¹⁰ สัมภาษณ์ ศ.นพ.วันชัย วัฒนศัพท์, 29 เมษายน 2545.

¹¹ เรื่องเดียวกัน.

¹² Robert G. Owens, *Organizational Behavior in Education*, 3rd ed. (Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall, 1987) p.257. อ้างถึงใน เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์, *ความขัดแย้ง การบริหารเพื่อความสร้างสรรค์*, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ตะเกียง, 2534) หน้า 142.

ลงคือ การตกลงกันว่าตัวแทนชาวบ้านของทั้งสองฝ่าย ซึ่งมีจำนวนฝ่ายละ 15 คน จะต้องไม่มีข้าราชการเข้าร่วมด้วย เนื่องจากต้องการให้กระบวนการนี้แก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านที่สนับสนุนโครงการกับชาวบ้านที่คัดค้านโครงการ และในข้อตกลงได้ระบุว่ากระบวนการนี้เป็นการนำชาวบ้านมาพบปะปรับความเข้าใจกัน ทั้งนี้ด้วยสภาพการณ์ก่อนการเข้าสู่กระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยโดยคนกลาง ได้มีการข่มขู่จากกลุ่มชาวบ้านที่สนับสนุนโครงการว่าจะเข้ามาทำร้ายชาวบ้านที่คัดค้านโครงการ ซึ่งอาจจะนำไปสู่ความรุนแรงได้ แต่กรรมการฝ่ายชาวบ้านที่สนับสนุนโครงการกลับไม่มีตัวแทนชาวบ้านที่ฝ่ายทหารและศ.นพ.วันชัย กล่าวอ้าง ทั้งนี้เนื่องจากผู้ว่าราชการจังหวัดชัยภูมิเป็นผู้แต่งตั้งคณะกรรมการฝ่ายสนับสนุนการก่อสร้างเขื่อนโปร่งขุนเพชร โดยให้นายอำเภอหนองบัวระเหว เป็นหัวหน้าคณะ นายอำเภอบ้านเขว้า เป็นผู้ช่วยฯ ตามคำสั่ง กอ.รมน. จังหวัดชัยภูมิที่ 3/2542 ทำให้คณะกรรมการฝ่ายสนับสนุนการก่อสร้างเป็นข้าราชการและนักการเมืองท้องถิ่นเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งเป็นการขัดต่อหลักการที่เข้าร่วมตกลงกันไว้อย่างชัดเจน ประเด็นที่ 3 ที่มีการละเมิดข้อตกลง คือ การเปลี่ยนสถานที่การเจรจาตามที่ตกลงกันไว้จากสถานที่เดิมคือ ศูนย์ข้อมูลท้องถิ่นเพื่อการพัฒนา สถาบันราชภัฏนครราชสีมา มาเป็นวัดบ้านไร่ อำเภอด่านขุนทด จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งเป็นวัดของหลวงพ่อดูณ ปรีสุทโธ¹³ ซึ่งในประเด็นนี้ ศ.นพ.วันชัย ไม่เห็นว่าการจัดเวทีการเจรจาที่วัดบ้านไร่จะเป็นปัญหาแต่อย่างใด¹⁴ ขณะที่ชาวบ้านเห็นว่าวัดบ้านไร่เป็นสถานที่การเจรจาที่ไม่เหมาะสม ด้วยเกรงว่าหากหลวงพ่อดูณเข้ามามีส่วนร่วมในการเจรจาไกล่เกลี่ยหรือเข้าข้างฝ่ายสนับสนุนโครงการ จะทำให้บรรยากาศการเจรจามีความกดดัน และไม่อาจหาข้อสรุปที่เป็นธรรมได้ ประเด็นสุดท้าย คือ การกล่าวโจมตีของ ศ.นพ. วันชัย ทำให้สาธารณชนเข้าใจชาวบ้านที่คัดค้านโครงการผิด ทั้งนี้เนื่องจากเมื่อถึงวันที่มีการนัดเจรจาไกล่เกลี่ยทหารหน่วยสันติวิธีได้นำจดหมายไปส่งให้กลุ่มผู้คัดค้านโครงการ ณ บ้านห้วยทับน่ายให้กลุ่มผู้คัดค้านโครงการไปเจรจาไกล่เกลี่ยที่สถาบันราชภัฏนครราชสีมา แต่เมื่อถึงเวลานัดหมาย ศ.นพ.วันชัย และหน่วยทหารรวมทั้งคณะกรรมการข้าราชการที่เป็นฝ่ายสนับสนุนได้เดินทางไปที่วัดบ้านไร่ และแถลงข่าวว่าชาวบ้านที่คัดค้านโครงการผิดนัดไม่มาเข้าร่วมการเจรจาไกล่เกลี่ย ทั้งๆ ที่ชาวบ้านที่คัดค้านโครงการได้เดินทางไปยังสถาบันราชภัฏนครราชสีมาอันเป็นสถานที่นัดหมายตามที่ตกลงกันในหลักการ การแถลงข่าวของ ศ.นพ.วันชัย ว่าชาวบ้านที่คัดค้านโครงการเป็นฝ่ายที่เชื่อถือไม่ได้

¹³ กลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติลำเชียงท้าว, "คำชี้แจง ทำไมชาวบ้านกลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติลำเชียงท้าวผู้คัดค้านโครงการเขื่อนโปร่งขุนเพชร จึงไม่ยอมรับศาสตราจารย์นายแพทย์วันชัย วัฒนศัพท์," (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

¹⁴ สัมภาษณ์ ศ.นพ.วันชัย วัฒนศัพท์, 29 เมษายน 2545.

ได้สร้างความสำเร็จแก่กลุ่มชาวบ้านที่คัดค้านโครงการเป็นอย่างมาก¹⁵ เพราะถือว่าเป็นการพยายามลดความน่าเชื่อถือของชาวบ้านที่คัดค้านโครงการ ทำให้บุคคลอื่นมีความเข้าใจกลุ่มผู้คัดค้านโครงการคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง

นอกจากนี้ พิเชษฐ์ เพชรน้ำรอบ ได้กล่าวถึงเบื้องหลังการจัดเวทีการเจรจาไกล่เกลี่ยว่า ในวันที่มีการเจรจาไกล่เกลี่ย หน่วยทหารได้จัดรถมารับชาวบ้านที่คัดค้านโครงการไปส่งยังสถานที่ทำการเจรจาไกล่เกลี่ย แต่ชาวบ้านที่คัดค้านโครงการเชื่อว่ารถของหน่วยทหารจะนำชาวบ้านที่คัดค้านโครงการไปส่งยังวัดบ้านไร่ซึ่งมีโชสถานบันราชภานุครราชสีมาตามที่ตั้งกลงกันได้ กลุ่มชาวบ้านที่คัดค้านโครงการจึงปฏิเสธที่จะโดยสารรถของหน่วยทหาร แต่เลือกที่จะเดินทางไปยังสถานบันราชภานุครราชสีมาเอง¹⁶ จากจุดนี้แสดงให้เห็นว่าการที่ชาวบ้านที่คัดค้านโครงการเลือกที่จะเดินทางไปกันเองนั้น ชาวบ้านที่คัดค้านโครงการทราบดีว่าหากทำเช่นนั้นย่อมเป็นการปฏิเสธการยอมรับต่อกระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยที่จะจัดขึ้นที่วัดบ้านไร่ ซึ่งประเด็นเรื่องสถานที่จัดการเจรจาไกล่เกลี่ย ศ.นพ.วันชัย เห็นว่าปัญหาเกิดจากการสื่อสารที่ผิดพลาดทำให้กระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยไม่สามารถเกิดขึ้นได้¹⁷

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ทำให้ชาวบ้านที่คัดค้านโครงการสรุปว่าการที่ ศ.นพ.วันชัย ปล่อยให้ทางจังหวัดชัยภูมิ และหน่วยทหารสันติमित ละเมิดข้อตกลงถึง 4 ใน 7 ข้อ โดยไม่ยุติการเจรจาไกล่เกลี่ยก่อนแล้วไปเจรจากับอีกฝ่ายหนึ่งให้ปฏิบัติตามข้อตกลง แต่การที่ ศ.นพ.วันชัย ไม่ดำเนินการใดๆ ประกอบกับการจัดแถลงข่าวโจมตีกลุ่มชาวบ้านที่คัดค้านโครงการ จึงทำให้มีอาจให้ความไว้วางใจ ศ.นพ.วันชัย ให้เข้ามามีบทบาทหน้าที่ในการแก้ไขปัญหากรณีเขื่อนโป่งขุนเพชรไม่ว่ากรณีใดๆ¹⁸

¹⁵ กลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติลำเชียงทา, “คำชี้แจง ทำไมชาวบ้านกลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติลำเชียงทาผู้คัดค้านโครงการเขื่อนโป่งขุนเพชร จึงไม่ยอมรับศาสตราจารย์นายแพทย์วันชัย วัฒนศัพท์,” (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

¹⁶ สัมภาษณ์ พิเชษฐ์ เพชรน้ำรอบ, 25 เมษายน 2545.

¹⁷ สัมภาษณ์ ศ.นพ.วันชัย วัฒนศัพท์, 29 เมษายน 2545.

¹⁸ กลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติลำเชียงทา, “คำชี้แจง ทำไมชาวบ้านกลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติลำเชียงทาผู้คัดค้านโครงการเขื่อนโป่งขุนเพชร จึงไม่ยอมรับศาสตราจารย์นายแพทย์วันชัย วัฒนศัพท์,” (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

ดังนั้นอาจสรุปได้ว่ากระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยโดยมี ศ.นพ.วันชัย เป็นคนกลางประสบความสำเร็จ ความล้มเหลวเพราะ การรับรู้ของชาวบ้านที่คัดค้านโครงการไม่มีความไว้วางใจต่อทั้งคนกลางและกระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ย การไม่ยอมรับ ศ.นพ.วันชัย ในฐานะคนกลางที่เข้ามามีบทบาทในการเจรจาไกล่เกลี่ย เนื่องจากมีภาพลักษณ์ไม่เป็นกลาง รวมถึงการไม่ยอมรับกระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยเนื่องจากคนกลางไม่สามารถควบคุมให้สถานการณ์ต่างๆ เป็นไปตามข้อตกลงที่ได้ทำร่วมกันไว้ อาทิ มีการเคลื่อนไหวเผาบ้านผู้คัดค้านโครงการ คณะกรรมการฝ่ายสนับสนุนการก่อสร้างเขื่อนเป็นข้าราชการในจังหวัดมิใช่เป็นตัวแทนจากชาวบ้านที่สนับสนุนโครงการ มีการเปลี่ยนสถานที่การเจรจา ฯลฯ ทำให้ชาวบ้านที่คัดค้านโครงการไม่ให้ความร่วมมือต่อกระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยโดยคนกลาง

กระบวนการรับฟังความคิดเห็น

กระบวนการรับฟังความคิดเห็นเป็นกระบวนการที่เป็นผลสืบเนื่องมาจากการชุมนุมเรียกร้องของกลุ่มผู้คัดค้านโครงการและสมัชชาคนจน การแก้ไขความขัดแย้งโดยรัฐด้วยกระบวนการนี้ จึงถือเป็นการตอบสนองต่อการรับรู้สภาพปัญหาของฝ่ายผู้คัดค้านโครงการ ด้วยการแก้ไขความขัดแย้งในกระบวนการนี้ได้เกิดขึ้นภายหลังจากพฤติกรรมความขัดแย้งมีความรุนแรงเป็นเวลาประมาณ 2 ปี จึงทำให้อุณหภูมิความขัดแย้งของกลุ่มผู้สนับสนุนโครงการและคัดค้านโครงการได้เบาบางลง และมีผลทำให้การรับฟังความคิดเห็นในกรณีนี้สามารถดำเนินการจนเสร็จสิ้นกระบวนการได้ โดยเป็นที่ยอมรับของทั้งสองฝ่าย ตลอดจนได้รับการร่วมมือเป็นอย่างดีจากทุกฝ่าย สาเหตุส่วนหนึ่งที่ทำให้กระบวนการนี้สามารถดำเนินการได้โดยราบรื่น ทั้งๆ ที่อุณหภูมิความขัดแย้งซึ่งก่อนหน้านี้มีการใช้ความรุนแรงไม่ว่าจะเป็นการข่มขู่ เผาบ้าน สังหารแกนนำชาวบ้าน ปิดล้อมหมู่บ้าน ที่ทำให้กลุ่มผู้คัดค้านโครงการเกิดความหวาดระแวง และไม่ไว้วางใจในกระบวนการพยายามแก้ไขความขัดแย้งต่างๆ อาจพิจารณาได้จาก

- การมีอำนาจรองรับจากมติคณะรัฐมนตรีที่ให้คณะกรรมการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกรณีเขื่อนที่ยังไม่ก่อสร้าง 4 เขื่อน เข้ามาทำหน้าที่จัดทำกรรับฟังความคิดเห็นเพื่อแก้ไขความขัดแย้งในกรณีนี้โดยตรง เนื่องจากการเข้ามาของคณะอนุกรรมการฯ นั้น ได้รับการเสนอชื่อจากคณะกรรมการติดตามการดำเนินการตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 29 เมษายน 2540 ซึ่งเป็นคณะกรรมการที่ได้รับการแต่งตั้งขึ้นเพื่อจัดการปัญหาความขัดแย้งจากรัฐโดยตรง การเข้ามาของคณะอนุกรรมการฯ จึงมีภาพลักษณ์ของความเป็นคนกลางที่ไม่โอนเอียงเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง อีกทั้ง

คณะอนุกรรมการฯ มีอำนาจรองรับจากมติคณะรัฐมนตรีให้เข้ามาจัดทำกระบวนการนี้โดยตรง จึงทำให้ทุกฝ่ายให้ความยอมรับ

- การได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มผู้สนับสนุนโครงการ ซึ่งหากพิจารณากลุ่มผู้สนับสนุนโครงการจะพบว่าส่วนใหญ่กลุ่มอิทธิพลในท้องถิ่น อาทิ กำนัน ผู้ใหญ่ ประธาน อบจ. สมาชิก อบต. มีบทบาทนำชาวบ้านที่สนับสนุนโครงการโดยเฉพาะในการปิดล้อมหมู่บ้านผู้คัดค้านโครงการ นอกจากนี้ข้าราชการจังหวัดชัยภูมิเองก็มีบทบาทสนับสนุนการสร้างเขื่อน เช่น การแต่งตั้งนายอำเภอหนองบัวระเหว นายอำเภอเทพสถิต ให้เป็นคณะกรรมการฝ่ายสนับสนุนการก่อสร้างเขื่อนโปร่งขุนเพชร ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่ากลุ่มบุคคลเหล่านี้มีส่วนสำคัญอย่างมากในการซึ่งนำกำหนดบทบาทท่าทีของกลุ่มผู้สนับสนุนโครงการ ดังนั้นหากกลุ่มอิทธิพลท้องถิ่นเหล่านี้ต้องการเข้าร่วมกระบวนการนี้ ชาวบ้านที่สนับสนุนโครงการก็จะเข้าร่วมกระบวนการนี้ด้วย สาเหตุที่กลุ่มอิทธิพลเหล่านี้ได้ให้การยอมรับและเข้าร่วมกับกระบวนการรับฟังความคิดเห็น ส่วนหนึ่งเนื่องจากเห็นว่าสามารถอาศัยกระบวนการนี้เพื่อแสดงให้เห็นถึงความต้องการเขื่อนโปร่งขุนเพชร ด้วยกลุ่มผู้สนับสนุนโครงการบางส่วนเข้าใจว่ากระบวนการนี้มีความคล้ายคลึงกับกระบวนการลงประชามติ สังเกตได้จากในวันที่คณะอนุกรรมการฯ ให้ประชาชนมีส่วนร่วมต่อโครงการเขื่อนโปร่งขุนเพชร ลงพื้นที่เพื่อชี้แจงกรอบกติกาในการรับฟังความคิดเห็น กลุ่มผู้สนับสนุนโครงการจำนวนหนึ่งมาเข้าร่วมโดยเข้าใจว่าให้มาลงคะแนนเสียงว่าต้องการเขื่อนโปร่งขุนเพชร เนื่องจากเข้าใจการลงคะแนนเสียงว่ามีลักษณะเป็นการยืนยันความคิดเห็นของแต่ละบุคคลต่อโครงการ สาเหตุอีกประการหนึ่งคือ การผลักดันให้กลุ่มผู้สนับสนุนโครงการเข้ามีส่วนร่วมในกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของนักการเมืองระดับชาติในจังหวัดชัยภูมิ ซึ่งถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้กลุ่มอิทธิพลในท้องถิ่นเข้าร่วมในกระบวนการนี้ เนื่องจากกลุ่มอิทธิพลมีสายสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับนักการเมืองระดับชาติในจังหวัดชัยภูมิ ซึ่งฝ่ายคัดค้านโครงการได้ให้ความเห็นเห็นว่าสาเหตุที่ฝ่ายสนับสนุนโครงการยอมรับกระบวนการนี้เพราะต้องการเกณฑ์คนเข้าร่วมในกระบวนการเพื่อกดดันต่อการรับฟังความคิดเห็นให้เห็นว่ามีคนเป็นจำนวนมากที่ต้องการเขื่อน¹⁹ แสดงให้เห็นถึงการรับรู้ของกลุ่มผู้คัดค้านที่มองว่าฝ่ายที่สนับสนุนโครงการต้องการอาศัยกระบวนการนี้เป็นทรัพยากรสำคัญในการทำให้การสร้างเขื่อนมีความชอบธรรม

- กระบวนการนี้เป็นผลมาจากการผลักดันของกลุ่มผู้คัดค้านโครงการร่วมกับสมาชิกชาวนจน ซึ่งผลจากการเรียกร้องที่ออกมาเป็นรูปธรรมคือ มติคณะรัฐมนตรี 29 เมษายน 2540 ที่ต้องการแก้ไขความขัดแย้งด้วยกระบวนการรับฟังความคิดเห็น จึงทำให้กลุ่มผู้คัดค้านโครงการยอมรับ และให้

¹⁹ สัมภาษณ์ พิเศษฐ์ เพชรน้ำรอบ, 25 เมษายน 2545.

ความร่วมมือกันกระบวนการนี้เป็นอย่างดี ทั้งนี้เนื่องจากกระบวนการรับฟังความคิดเห็นเป็นกระบวนการรับฟังข้อมูลของทั้งสองฝ่าย และพิจารณาไปตามข้อมูลที่ได้รับ โดยในรายงานสรุปนั้น ไม่มีการลงความเห็นให้สร้าง/ไม่สร้างเขื่อน แต่เป็นการชี้ให้เห็นว่ารัฐควรมีข้อมูลใดเพิ่มเติมก่อนทำการตัดสินใจดำเนินการใดๆ ในโครงการ ดังนั้นกระบวนการรับฟังความคิดเห็นสามารถตอบสนองต่อประเด็นปัญหาข้อเรียกร้องที่ให้ตรวจสอบข้อมูลที่ไม่ชัดเจนของกรมชลประทาน เพื่อให้ข้อมูลส่วนต่างๆ ที่สำคัญมีความชัดเจนขึ้น กระบวนการรับฟังความคิดเห็นจึงเป็นที่ยอมรับของกลุ่มผู้คัดค้านโครงการ

บทสรุป

กระบวนการรับฟังความคิดเห็นสามารถดำเนินการแก้ไขความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในกรณีโครงการอ่างเก็บน้ำโป่งขุนเพชรได้ เนื่องจากกระบวนการนี้มีความชอบธรรมในการดำเนินงาน ซึ่งแตกต่างจากกระบวนการลงประชามติ และกระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยโดยคนกลาง ทั้งนี้เพราะคณะอนุกรรมการให้ประชาชนมีส่วนร่วมต่อโครงการเขื่อนโป่งขุนเพชร ได้รับการมอบหมายให้เข้ามาทำหน้าที่แก้ไขความขัดแย้งในกรณีนี้โดยตรงจากรัฐ ดังนั้นจึงมีอำนาจรัฐรองรับ (Authority) ประกอบกับบุคคลที่ได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเป็นกรรมการในคณะอนุกรรมการฯ นี้ เป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล ความคิดเห็นของประชาชนทั้งในด้านความคั่งค้างทางเศรษฐศาสตร์ ด้านผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และลักษณะการใช้ประโยชน์ด้านชลศาสตร์ ซึ่งแตกต่างกับกระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยโดยคนกลางที่ ศ.นพ.วันชัย เข้ามาแก้ไขปัญหาโดยขาดฐานอำนาจรองรับ การสร้างความชอบธรรมในการดำเนินการของกระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ย จึงมีขั้นตอนสำคัญอยู่ที่การสร้างการยอมรับในตัวคนกลางด้วยการสร้างกรอบกติกาอันเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่าย เพื่อสถาปนาความชอบธรรมในการดำเนินการของคนกลาง แต่เนื่องจากการไม่สามารถรักษาอุณหภูมิความขัดแย้ง ตลอดจนกรอบ กติกา ข้อตกลงต่างๆ ให้เป็นไปตามเงื่อนไขก่อนการเข้าสู่กระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยได้ จึงทำให้ ศ.นพ.วันชัย ไม่เป็นที่ยอมรับในฐานะคนกลางนำการเจรจาไกล่เกลี่ย ขณะที่กระบวนการลงประชามติเป็นกระบวนการที่จัดขึ้นโดยไม่ได้การยอมรับจากกลุ่มผู้คัดค้านโครงการ แต่อาศัยอำนาจรัฐเห็นชอบให้จัดทำขึ้น การไม่เข้าร่วมกระบวนการนี้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่ากระบวนการนี้ขาดความชอบธรรมในการแก้ไขความขัดแย้ง อาจกล่าวได้ว่าการยอมรับและเข้าร่วมต่อกระบวนการแก้ไขความขัดแย้งของผู้ขัดแย้งมีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากหากกระบวนการเหล่านั้นไม่ได้รับการยอมรับจาก 2 ฝ่ายแล้ว ก็ยากที่จะอ้างว่ากระบวนการเหล่านั้นสามารถแก้ไขความขัดแย้งที่เกิดขึ้นได้ ซึ่งในกรณีความขัดแย้งใน

โครงการอ่างเก็บน้ำไปรงขุนเพชรนั้นจะเห็นได้ว่าฝ่ายคัดค้านโครงการไม่ได้เข้าร่วมในกระบวนการแก้ไขความขัดแย้งโดยรัฐ ทั้งกระบวนการลงประชามติ และกระบวนการไกล่เกลี่ยโดยคนกลาง

การยอมรับว่ากระบวนการแก้ไขความขัดแย้งนั้นมีความชอบธรรมสามารถพิจารณาได้ใน 2 ส่วน คือ การยอมรับในตัวบุคคลที่ดำเนินกระบวนการแก้ไขความขัดแย้ง และการยอมรับในตัวกระบวนการแก้ไขความขัดแย้ง

การยอมรับในตัวบุคคลที่ดำเนินกระบวนการแก้ไขความขัดแย้ง สามารถพิจารณาได้จากปัจจัยต่างๆ ที่ทำให้คู่ขัดแย้งให้การยอมรับ อาทิ ความเป็นกลางของตัวผู้ดำเนินการ, เป็นผู้เชี่ยวชาญมีความรู้ในการจัดทำกระบวนการนั้นๆ, มีอำนาจรัฐรองรับในการปฏิบัติงาน, มีความสามารถสร้างความไว้วางใจของคู่ขัดแย้งต่อรูปแบบกระบวนการแก้ไขความขัดแย้ง, มีความสามารถในการควบคุมสถานการณ์ รวมถึงกรอบกติกาให้เป็นไปตามนั้น ฯลฯ

การยอมรับในตัวกระบวนการแก้ไขความขัดแย้ง สามารถพิจารณาได้จากปัจจัยต่างๆ ดังนี้ กระบวนการแก้ไขความขัดแย้งต้องมีรูปแบบปลายเปิดที่ผลการแก้ไขมีลักษณะไม่ตายตัว, เปิดโอกาสให้ทั้งสองฝ่ายมีส่วนร่วม เพื่อให้เกิดการสื่อสาร 2 ทาง, กระบวนการมีความโปร่งใส, ตอบสนองต่อความต้องการ และสภาพปัญหาต่างๆ ของทั้งสองฝ่าย, จัดทำขึ้นในเวลาและสถานที่ปราศจากความกดดันต่างๆ ฯลฯ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การแก้ไขความขัดแย้งโดยกระบวนการรับฟังความคิดเห็น

หลังจากที่ประชาชนผู้ได้รับความเดือดร้อนได้เข้าร่วมกับสมัชชาคนจนเดินขบวนเรียกร้องให้ยุติการก่อสร้างเขื่อนโปร่งขุนเพชร ทำให้นายกรัฐมนตรีชวน หลีกภัย ได้มีคำสั่ง 21/2541 แต่งตั้งคณะกรรมการติดตามการดำเนินการตามมติรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 29 เมษายน 2540 กรณีเขื่อนที่ยังไม่ได้ดำเนินการก่อสร้าง 4 เขื่อน (ซึ่งรวมทั้งเขื่อนโปร่งขุนเพชร) เพื่อศึกษาความเหมาะสมของโครงการและใช้ประกอบการตัดสินใจของคณะรัฐมนตรีในการดำเนินต่อไปหรือไม่ ภายหลังจากการแต่งตั้งคณะกรรมการชุดดังกล่าว เพื่อให้เกิดการศึกษาความเหมาะสมของโครงการ จำเป็นต้องมีกระบวนการที่จะก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อพิจารณาความเหมาะสมของโครงการประธานคณะกรรมการฯ จึงมีคำสั่งแต่งตั้งคณะอนุกรรมการให้ประชาชนมีส่วนร่วมต่อโครงการเขื่อนโปร่งขุนเพชรและเขื่อนลำโดมใหญ่ เพื่อทำหน้าที่รวบรวมข้อมูล ข้อเท็จจริง ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเขื่อนโปร่งขุนเพชรจากเอกสารต่างๆ และจัดเวทีในการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนทั้งผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับโครงการเพื่อเป็นข้อมูลอีกช่องทางหนึ่ง และประมวลข้อมูลที่ได้รับมาทั้งหมดเสนอเป็นรายงานให้กับคณะกรรมการติดตามการดำเนินการตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 29 เมษายน 2540¹

โดยในการจัดรับฟังความคิดเห็นนี้ มีรายละเอียดขั้นตอนต่างๆ รวมทั้งปัญหาอุปสรรค ข้อจำกัดในการดำเนินงาน ดังนี้

การกำหนดกรอบของปัญหาและประเด็น (Term of reference)

ก่อนการจัดรับฟังความคิดเห็นของประชาชนกรณีโครงการเขื่อนโปร่งขุนเพชร คณะอนุกรรมการได้ลงพื้นที่เพื่อชี้แจงถึงกระบวนการและกติกาในการจัดรับฟังความคิดเห็นของประชาชนต่อกรณีเขื่อนโปร่งขุนเพชร อาทิ ตัวแทนที่จะชี้แจงต้องเป็นประชาชนที่อาศัยในพื้นที่ และต้องไม่เป็นนักการเมืองระดับชาติ (เพื่อไม่ให้นักการเมืองอาศัยการรับฟังความคิดเห็นเป็นเครื่องมือทาง

¹ คณะอนุกรรมการให้ประชาชนมีส่วนร่วมต่อโครงการเขื่อนโปร่งขุนเพชรและเขื่อนลำโดมใหญ่, รายงานผลการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน กรณีโครงการเขื่อนโปร่งขุนเพชร, (นนทบุรี: สหมิตรพรินติ้ง, 2544) หน้า 1.

การเมือง) ห้ามส่งเสียงรบกวนผู้ชี้แจง ห้ามแสดงนิทรรศการ หรือป้ายแสดงความคิดเห็นต่างๆ รอบบริเวณการจัดรับฟัง หากผู้ชี้แจงต้องการชี้แจงข้อมูลเพิ่มเติมสามารถจัดส่งมาเป็นเอกสารถึงคณะกรรมการได้ภายใน 2 สัปดาห์ ฯลฯ อย่างไรก็ตามคณะกรรมการฯ ไม่ได้กำหนดประเด็นที่จะต้องใช้ในการรับฟังความคิดเห็น เนื่องจากต้องการเปิดโอกาสให้มีการแสดงความคิดเห็นอย่างกว้างขวางในประเด็นต่างๆ ที่ประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียคิดว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดทำโครงการ โดยกลุ่มผู้ได้รับผลประโยชน์และกลุ่มผู้ได้รับผลกระทบใช้เวลาชี้แจง กลุ่มละ 1 วัน โดยตัวแทนแต่ละกลุ่มพื้นที่ต้องจัดสรรเวลาตนเอง² และเพื่อให้ประเด็นต่างๆ มีการแลกเปลี่ยนอย่างครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการจัด คณะอนุกรรมการฯ จึงได้แจกเอกสารข้อมูลจากหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องให้ประชาชนผู้เข้าร่วมชี้แจงได้ศึกษาก่อนทำการชี้แจง เอกสารต่างๆ นี้ ได้แก่ เอกสารจากกรมชลประทาน, เอกสารที่ทำการปกครองจังหวัดชัยภูมิ, เอกสารของอาจารย์เดชรินทร์ สุขกำเนิด และเอกสารของสมัชชาคนจน

ความเป็นอิสระของคณะกรรมการ

คณะอนุกรรมการฯ ชุดนี้ประกอบไปด้วยนักวิชาการจำนวน 5 ท่าน ที่มีความรู้ความสามารถในด้านเศรษฐศาสตร์ สังคมศาสตร์ นิติศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์ และด้านสิ่งแวดล้อม จากการศึกษาที่เป็นนักวิชาการ จึงทำให้มีความเป็นกลางสูง ไม่มีส่วนได้ส่วนเสียกับโครงการ อย่างไรก็ตามเนื่องจากเวลาที่จำกัดและงบประมาณที่ได้รับในการจัดรับฟังความคิดเห็นก็มีส่วนทำให้การทำงานมีอิสระน้อยลง

การเตรียมข้อมูลอย่างรอบด้าน

เนื่องจากโครงการอ่างเก็บน้ำโปร่งขุนเพชรเป็นโครงการที่ไม่เข้าข่ายต้องทำการศึกษาผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม (EIA) ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2535 เนื่องจากโครงการอ่างเก็บน้ำมีพื้นที่ผิวอ่าง 14.6 ตร.กม. และมีปริมาตรเก็บกักน้ำเพียง 97 ล้านลูกบาศก์เมตร (โครงการที่เข้าข่ายต้องมีปริมาณเก็บกักน้ำ 100 ล้านลูกบาศก์เมตรขึ้นไป) จึงทำให้ข้อมูลผลกระทบต่างๆ จากโครงการไม่มีความชัดเจน อันเป็นอุปสรรคอย่างยิ่งต่อการจัดรับฟังความคิดเห็น ทำให้คณะกรรมการมีความจำเป็นในการหาข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อประกอบการรับฟังความคิดเห็น โดยเฉพาะข้อมูลด้านชีวภาพและสิ่งแวดล้อม และข้อมูลด้านเศรษฐกิจสังคม (Socio-

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 3.

Economic Data) ในขั้นแรกการทำงานเริ่มจากการศึกษาเอกสารต่างๆที่มีอยู่ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับโครงการ เช่น รายงานการวิเคราะห์โครงการ (Feasibility Studies) รายงานการวิเคราะห์ทางเศรษฐกิจ และรายงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับโครงการ รวมถึงข้อมูลจากหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนจัดการประชุมรวมทั้งสิ้น 4 ครั้ง เพื่อรับฟังข้อมูลจากนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญ หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง อาทิ ตัวแทนผู้รับผิดชอบโครงการอ่างเก็บน้ำโปร่งขุนเพชรจากกรมชลประทาน, ตัวแทนกรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงาน, ตัวแทนสำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม, หน่วยงานระดับจังหวัดได้แก่ เกษตรและสหกรณ์จังหวัดชัยภูมิ, ชลประทานจังหวัดชัยภูมิ, นายอำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ และป้องกันจังหวัดชัยภูมิ แต่ยังคงขาดข้อมูลที่ชัดเจนในเรื่องการคำนวณผลตอบแทนทางเศรษฐกิจของโครงการ จึงเชิญตัวแทนจากกรมชลประทานมาให้ข้อมูลอีกครั้ง นอกจากนี้ยังได้จัดประชุมรับฟังข้อมูลจากตัวแทนประชาชนผู้ได้รับผลกระทบและตัวแทนประชาชนผู้ได้รับประโยชน์จากโครงการ³

ผู้เข้าร่วมการรับฟังความคิดเห็น

ในการจัดการรับฟังความคิดเห็นเมื่อวันที่ 27-28 มกราคม 2544 ได้เปิดโอกาสให้นักวิชาการ ตัวแทนจากองค์กรพัฒนาเอกชน ข้าราชการเข้าร่วมสังเกตการณ์ได้ ดังนั้นจึงมีผู้เข้าร่วมรับฟังความคิดเห็นดังนี้ กลุ่มแรกคือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการดำเนินโครงการ อันประกอบไปด้วย ผู้ได้รับผลประโยชน์จากโครงการ ที่มีพื้นที่รับประโยชน์ตามที่ระบุในเอกสารโครงการของกรมชลประทาน ขณะที่ผู้ได้รับผลกระทบที่แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ ผู้ได้รับผลกระทบที่สนับสนุนโครงการ และผู้ได้รับผลกระทบที่คัดค้านโครงการ กลุ่มที่สอง คือ ผู้รู้ปัญหา นักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ ที่ได้แก่ เจ้าหน้าที่จากกรมชลประทาน, เจ้าหน้าที่ในจังหวัดชัยภูมิที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับโครงการ, นักวิชาการที่มีความรู้ความสามารถในด้านเศรษฐศาสตร์ สังคมศาสตร์ นิติศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์ และด้านสิ่งแวดล้อม (ซึ่งก็คือ คณะอนุกรรมการให้ประชาชนมีส่วนร่วมต่อโครงการเขื่อนโปร่งขุนเพชร) และกลุ่มสุดท้ายคือ คณะอนุกรรมการให้ประชาชนมีส่วนร่วมต่อโครงการเขื่อนโปร่งขุนเพชรในฐานะผู้ดำเนินการรับฟังความคิดเห็น เก็บข้อมูลเพื่อจัดทำเป็นรายงาน นอกจากนี้ยังมีตัวแทนหอการค้าจังหวัด ตัวแทนบริษัทที่รับจัดทำรายงานผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม และนักวิชาการด้านสันติศึกษาเข้าร่วมรับฟังด้วย

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 2.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 4.

กระบวนการจัดรับฟังความคิดเห็น

ในการรับฟังความคิดเห็นครั้งนี้ค่อนข้างเป็นการเปิดกว้างให้หลายฝ่ายเข้าร่วมรับฟัง แต่พื้นที่ในการจัดรับฟังความคิดเห็น ณ หอประชุมเมือง จังหวัดชัยภูมิ มีพื้นที่จำกัด ทำให้ไม่สามารถจุคนได้มากนัก จึงได้มีการแก้ไขโดยการจัดพื้นที่ข้างหอประชุม และนำโทรทัศน์วงจรปิดถ่ายทอดบรรยากาศภายในหอประชุมเพื่อให้ผู้ที่สนใจสามารถร่วมรับฟังการจัดรับฟังความคิดเห็นได้ ซึ่งก่อนการจัดรับฟังความคิดเห็น ก็ได้มีการจัดประชาสัมพันธ์ตามสื่อต่างๆ ในจังหวัดชัยภูมิล่วงหน้า เพื่อให้ประชาชนที่สนใจรับทราบถึงวันเวลา สถานที่ และกฎกติกาต่างๆ ในการร่วมรับฟังความคิดเห็น

งบประมาณในการจัดการรับฟังความคิดเห็น

ในกรณีเขื่อนโปร่งขุนเพชร รัฐบาลได้อนุมัติงบประมาณจำนวน 500,000 บาท เพื่อจัดให้มีการรับฟังข้อมูลจากฝ่ายต่างๆ ปัญหาที่พบในการดำเนินการจัดรับฟังความคิดเห็นประชาชนกรณีโครงการโปร่งขุนเพชรของคณะอนุกรรมการฯ คือจำนวนงบประมาณที่มีจำนวนจำกัด ที่ต้องเบิกจ่ายตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ค่าใช้จ่ายที่จะต้องนำเสนอเป็นแผนงานแก่กองคลัง สำนักนายกรัฐมนตรีเพื่อให้ได้รับการอนุมัติเป็นคราวๆ ไป ซึ่งค่อนข้างเป็นปัญหาในการดำเนินการจัดรับฟังความคิดเห็น เนื่องจากคณะเลขาธิการของคณะอนุกรรมการฯ ผู้ทำหน้าที่ติดต่อประสานงานในเรื่องงบประมาณกับกองคลัง สำนักนายกรัฐมนตรี ไม่มีประสบการณ์ในกระบวนการจัดทำแบบแผนงบประมาณ จึงทำให้การทำงานประสบปัญหาด้านเอกสารรายการใช้จ่ายบางส่วน และเมื่อถึงระยะเวลาที่สิ้นสุดปีงบประมาณในเดือนกันยายน 2543 กองคลังได้ทำการตัดบัญชีค่าใช้จ่ายงบประมาณในปี 2543 จึงทำให้เงินงบประมาณบางส่วนที่ทางกองคลังกันไว้ให้คณะอนุกรรมการฯ ดำเนินงานในปีถัดไปมีจำนวนลดลงไปจากยอดค่าใช้จ่ายจริง เนื่องจากความผิดพลาดในการคิดประเมินค่าใช้จ่ายของกองคลัง จึงทำให้งบประมาณเหลือจำนวนจำกัด เป็นเหตุให้การทำงานของคณะอนุกรรมการฯ เกิดความไม่คล่องตัว

การบันทึกรายงานและสรุปผลการดำเนินการรับฟังความคิดเห็น

ภายหลังจากการรับฟังความคิดเห็นประชาชนกรณีโครงการอ่างเก็บน้ำโปร่งขุนเพชร ได้มีการจัดทำรายงานผลการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนกรณีโครงการเขื่อนโปร่งขุนเพชร ซึ่งสรุปถึงปัญหาต่างๆ ดังนี้⁵

ความสมบูรณ์ของการศึกษาโครงการ

ทางคณะอนุกรรมการพิจารณาศึกษาข้อมูลพบว่า ประเด็นหลักที่ควรจะได้รับการศึกษาพิจารณาอย่างเร่งด่วน มีดังนี้

ด้านวิศวกรรมศาสตร์และชลศาสตร์ จากการศึกษาพบว่ากรมชลประทานไม่ได้ระบุพื้นที่ที่จะได้รับประโยชน์ในการเพิ่มปริมาณน้ำอย่างชัดเจนเพียงพอที่จะทำการตัดสินใจ นอกจากนี้ข้อมูลด้านผลประโยชน์ทางการเกษตรเพื่ออุปโภคและบริโภค บรรเทาอุทกภัย ยังขาดข้อมูลเชิงวิเคราะห์ที่น่าเชื่อถือ

ด้านสิ่งแวดล้อม เนื่องจากการศึกษาโครงการขาดการศึกษาดูผลกระทบที่มีต่อสิ่งแวดล้อม (Environment Impact Assessment) ทำให้ขาดข้อมูลที่น่าเชื่อถือซึ่งส่งผลให้ผู้เกี่ยวข้องหรือผู้ให้ความสนใจทำการหาข้อมูลหลักฐาน เพื่อทำการยืนยันถึงข้อสมมติฐานของตนเอง ผลที่ตามมาก็คือ ความขัดแย้งที่อยู่บนพื้นฐานของข้อมูลที่ขาดความถูกต้องชัดเจน นอกจากนี้การศึกษาทางด้านสิ่งแวดล้อมยังขาดการพิจารณาถึงมูลค่าสูญเสียทางอ้อม (Indirect Cost) ที่เกิดจากการก่อสร้าง เช่น การสูญหายของพันธุ์พืชและสัตว์ในระบบนิเวศน้ำและระบบนิเวศป่า เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้กลุ่มผู้คัดค้านปฏิเสธผลตอบแทนในเชิงเศรษฐกิจ ด้วยเห็นว่าเป็นการนำเสนอกเกินความเป็นจริง

ด้านสังคมศาสตร์ ประเด็นในด้านสังคมศาสตร์ที่เป็นปัญหาในการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำโปร่งขุนเพชร เป็นประเด็นที่ยากต่อการระบุในเชิงปริมาณ เช่น ความขัดแย้งด้านสิทธิชุมชน การอพยพโยกย้ายประชากรที่มีถิ่นฐานบ้านเรือนและประกอบอาชีพอยู่บนพื้นที่ก่อสร้างโครงการ ซึ่งจะต้องอพยพไปตั้งถิ่นฐานใหม่ โดยมีสาเหตุของความขัดแย้งจากการขาดการศึกษาดูผลกระทบด้านสังคม (Social Impact Assessment) ซึ่งทำให้ภาครัฐขาดข้อมูลน่าเชื่อถือก่อนที่จะตัดสินใจ

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 33-35.

ด้านเศรษฐกิจ การศึกษาทางด้านผลประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจยังขาดการประสานด้านต้นทุนโครงการโดยเฉพาะอย่างยิ่ง การประเมินผลเสียทางอ้อมที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม ส่วนการคาดการณ์ผลประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับการเพิ่มปริมาณผลผลิตในกรณีที่มีอ่างเก็บน้ำในช่วงฤดูฝนยังขาดความน่าเชื่อถือเพราะว่าฤดูฝนมีน้ำเพียงพออยู่แล้ว การเพิ่มปริมาณน้ำในฤดูฝนจึงไม่น่าจะส่งผลให้เกิดการเพิ่มปริมาณผลผลิต การใช้ข้อสมมติฐานที่ให้ผลผลิตต่อไร่เพิ่มขึ้นภายหลังมีอ่างเก็บน้ำ ยังขาดข้อมูลสนับสนุนที่เพียงพอ นอกจากนี้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับผลผลิตทางการเกษตรยังขาดการนำข้อมูลจากกรมส่งเสริมการเกษตรหรือเกษตรจังหวัดมาช่วยในการวิเคราะห์ จากเหตุผลดังกล่าวทำให้ผลตอบแทนทางด้านเศรษฐกิจของโครงการยังขาดความน่าเชื่อถือ

ประสิทธิผล (Effectiveness)

เป็นที่น่าสนใจอย่างยิ่งที่จะต้องทำการวิเคราะห์ถึงประสิทธิผลของโครงการอ่างเก็บน้ำโปร่งขุนเพชรว่า ถ้าดำเนินการแล้วเสร็จจะส่งผลให้เกิดผลลัพธ์ตามที่ได้กำหนดไว้หรือไม่ การวิเคราะห์ถึงประสิทธิผลสามารถจำแนกได้เป็น 2 ประการดังนี้

- 1) สำเร็จตามวัตถุประสงค์
- 2) สำเร็จตามเป้าประสงค์

จากการศึกษาพบว่าวัตถุประสงค์หลักของโครงการที่ได้กำหนดในการจัดการปริมาณน้ำเพื่อ 1) เพิ่มพื้นที่เกษตรกรรม 2) เพิ่มปริมาณน้ำในการอุปโภคและบริโภค และ 3) บรรเทาอุทกภัย จากการศึกษามเบื้องต้นพบว่า ผลประโยชน์ของโครงการยังขาดความชัดเจนในการที่จะบรรลุวัตถุประสงค์ในการเพิ่มปริมาณน้ำอุปโภค/บริโภค และบรรเทาอุทกภัย ทำให้เกิดความไม่แน่ใจว่าโครงการจะสามารถบรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่

ส่วนการบรรลุตามเป้าประสงค์ที่จะทำให้ประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ท้ายน้ำมีรายได้และความเป็นอยู่ดีขึ้นนั้นค่อนข้างยากต่อการประเมิน เพราะการบรรลุสู่เป้าประสงค์ดังกล่าวจะต้องใช้ความร่วมมือและการประสานงานจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหลายฝ่าย เช่น การเกษตร ชลประทาน ปกครอง พัฒนาชุมชน เป็นต้น โดยให้ทุกฝ่ายทำการระดมความคิดเห็นในการที่จะหาแนวทางที่ดีที่สุดใน การทำให้ประชาชนมีชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น ดังนั้นจึงพอสรุปได้ว่า โครงการอ่างเก็บน้ำยังไม่สามารถทำให้เป้าประสงค์ที่กล่าวมาประสบผลสำเร็จ

ประสิทธิภาพ (Efficiency)

การวิเคราะห์ในเชิงประสิทธิภาพเป็นการศึกษาถึงการพัฒนาในการลงทุนว่า เป็นทางเลือกที่คุ้มทุนมากที่สุด (Cost Effectiveness) ในการที่จะได้มาถึงเป้าประสงค์ จากการศึกษาถึงข้อมูลที่เกี่ยวข้องพบว่า โครงการอ่างเก็บน้ำโป่งขุนเพชรได้ทำการศึกษามาเป็นเวลานานพอสมควรและเป็นหนึ่งในโครงการย่อย (Sub Project) ของโครงการพัฒนาลุ่มน้ำชี ดังนั้นการพัฒนาประสิทธิภาพของทางเลือกในการก่อสร้างโครงการอ่างเก็บน้ำโป่งขุนเพชร สามารถระบุได้ว่าถ้าทางเลือกคือ เพื่อการจัดการระบบบริหารลุ่มน้ำชี โครงการนี้เป็นทางเลือกที่มีประสิทธิภาพ แต่ถ้าเป็นทางเลือกเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยคำนึงถึงความกินดีอยู่ดีของประชาชนท้ายน้ำ ควรจะมีการพิจารณาถึงทางเลือกอื่นๆ เปรียบเทียบเพื่อให้ได้ทางเลือกที่เหมาะสมที่สุด

การยอมรับ (Acceptability)

โครงการอ่างเก็บน้ำโป่งขุนเพชรเป็นโครงการที่ได้ถูกชะลอ เนื่องจากเกิดปัญหาในการยอมรับของสาธารณชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงซึ่งจะต้องย้ายออกจากพื้นที่สาเหตุของการเกิดปัญหานั้นเกิดจากการขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ได้รับผลกระทบที่เหมาะสมในการวางแผนและดำเนินการมาตั้งแต่เริ่มแรก การขาดการศึกษาถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม (EIA) และสังคม (SIA) จากสาเหตุดังกล่าวทำให้การดำเนินงานโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยตรงขาดข้อมูลที่น่าเชื่อถือ นอกจากนี้การขาดการสื่อสารที่ดีทั้งกับผู้ได้รับผลกระทบและผู้คาดว่าจะได้รับผลประโยชน์ก่อให้เกิดความขัดแย้งในระดับชุมชน ระดับท้องถิ่น และระดับชาติจนบางครั้งเกิดความรุนแรงทางสังคม

ข้อเสนอแนะ

ในการที่รัฐจะตัดสินใจจะดำเนินโครงการอ่างเก็บน้ำโป่งขุนเพชรต่อไปหรือไม่ ทางคณะกรรมการเสนอแนะว่าควรจะมีการดำเนินการดังต่อไปนี้⁶

1. จัดให้มีการศึกษาผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อม (EIA) และผลกระทบทางด้านสังคม (SIA) โดยไม่ ใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับขนาดโครงการมาเป็นปัจจัยในการตัดสินใจ
2. ให้ข้อมูลที่ถูกต้องและเชื่อถือได้ ส่งสารกับประชาชน องค์กร และหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยจัดทำเทคนิคพิจารณ์ (Technical Hearing) เพื่อให้ทุกฝ่ายเข้าใจข้อมูลที่แท้จริง

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 35.

3. นำข้อมูลที่ได้จากการทำเทคนิคพิจารณา (Technical Hearing) มาทำการประมวลผลเพื่อศึกษาถึงความคุ้มค่าหรือผลตอบแทนทางเศรษฐกิจของโครงการ โดยเปรียบเทียบกับทางเลือกอื่น ๆ ที่เหมาะสม
4. ทำการตัดสินใจดำเนินโครงการต่อไปหรือระงับ โดยพิจารณาอยู่บนพื้นฐานของข้อมูลและการวิเคราะห์ที่น่าเชื่อถือตามหลักวิชาการ

รูปแบบการประเมินค่าชดเชยในกรณีต่างๆ ยังติดขัดกับการคำนวณจากที่ดิน สิ่งปลูกสร้าง พืชยืนต้นของผู้ได้รับผลกระทบ ดังนั้นปัญหาที่ตามมา และพบเห็นได้บ่อยที่สุด คือ ปัญหาของการเรียกร้องค่าชดเชยของกลุ่มที่ไม่ได้มีที่ดินครอบครอง และใช้ประโยชน์ในพื้นที่โครงการ การเรียกร้องเนื่องจากสูญเสียรายได้ อาชีพ และวิถีชีวิต ตลอดจนการล่มสลายของชุมชน

ประเด็นต่างๆ ในการรับฟังความคิดเห็น

นับเป็นเวลาประมาณ 10 ปีที่ผ่านมาที่สภาพปัญหาความขัดแย้งของกรณีเขื่อนโปร่งขุนเพชรยังไม่ได้รับการแก้ไข และความขัดแย้งที่เกิดขึ้นก็ได้สร้างความแตกแยกของคนในท้องถิ่นที่มีทั้งกลุ่มผู้สนับสนุนโครงการและคัดค้านโครงการ ภายหลังจากกระบวนการและวิธีการต่างๆ ของชาวบ้านทั้งสองกลุ่มไม่สามารถแก้ไขความขัดแย้งที่เกิดขึ้น กระบวนการรับฟังความคิดเห็นประชาชนในพื้นที่จึงเกิดขึ้นจากมติคณะรัฐมนตรี 29 เมษายน 2540 ดังนั้นเพื่อที่จะให้ภาพความขัดแย้งที่ชัดเจนยิ่งขึ้น ในส่วนนี้จะเป็นการนำเสนอข้อมูลประเด็นต่างๆ ที่ได้รับจากการจัดรับฟังความคิดเห็นประชาชนกรณีอ่างเก็บน้ำโปร่งขุนเพชร ในฐานะที่ความขัดแย้งในด้านข้อมูลก็เป็นอุปสรรคสำคัญในการพิจารณาแสวงหาข้อเท็จจริงต่างๆ ในกรณีนี้

ความไม่ชัดเจนของพื้นที่ได้รับประโยชน์จากโครงการ

กรมชลประทานได้ระบุวัตถุประสงค์โครงการเขื่อนโปร่งขุนเพชรว่า เพื่อเป็นแหล่งน้ำสำรองในการอุปโภคบริโภคและการเพาะปลูกของโครงการสูบน้ำและสถานีสูบน้ำตลอดช่วงของลำน้ำชี ตั้งแต่บริเวณท้ายน้ำของโครงการ ลงมาจนเข้าเขตอำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ เลยไปถึงอำเภอมัญจาคีรี จังหวัดขอนแก่น เป็นพื้นที่มากกว่า 100,000 ไร่ โดยสูบน้ำจากแม่น้ำชี ซึ่งมีสถานีสูบน้ำตั้งอยู่เรียงรายตามบริเวณ 2 ผังลำน้ำชี ที่เป็นโครงการสูบน้ำด้วยไฟฟ้าของกรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงานซึ่งมีประมาณ 30-40 เครื่อง (81,000 ไร่) สถานีสูบน้ำชั่วคราวของกรมชลประทานมีประมาณ 80-90 เครื่อง (47,500 ไร่) สถานีสูบน้ำของสหกรณ์ฯ มี 4 เครื่อง (1,100 ไร่) และเครื่องสูบน้ำของเกษตรกร ซึ่งมักประสบปัญหาปริมาณน้ำในแม่น้ำชีไม่สม่ำเสมอ ทำให้ไม่สามารถสูบน้ำ

ทำการเกษตรเพาะปลูกได้เต็มที่ โดยปล่อยน้ำลงไปตามลำน้ำเพื่อช่วยส่งเสริมปริมาณน้ำตามธรรมชาติให้มีปริมาณมากเพียงพอต่อการเพาะปลูกพืชฤดูฝนในพื้นที่ 100,000 ไร่ และในฤดูแล้งอีกประมาณ 25,000 ไร่⁷ จากการที่ไม่ได้เป็นการเปิดพื้นที่ขึ้นใหม่จึงคาดว่าโครงการก่อสร้างโครงการจะไม่มีผลกระทบทางด้านลบในพื้นที่ส่วนนี้⁸

ขณะที่กรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงานนั้นมีพื้นที่ชลประทานประมาณ 121,950 ไร่⁹ ซึ่งพื้นที่รับประโยชน์ในบริเวณ 2 ฝั่งลุ่มแม่น้ำชีเป็นพื้นที่ที่ได้รับประโยชน์ที่ซ้ำซ้อนกันกับกรมชลประทาน¹⁰ และในช่วงฤดูฝนนั้นได้รับคำยืนยันจากศูนย์บริการสูบน้ำด้วยไฟฟ้าว่า มีปริมาณน้ำทำเพียงพอสำหรับพื้นที่ชลประทานเกือบ 100,000 ไร่ โดยไม่จำเป็นต้องสร้างเขื่อนโปร่งขุนเพชร การเพิ่มปริมาณน้ำทำในฤดูแล้งโดยการสร้างเขื่อนโปร่งขุนเพชร ก็ไม่ใช่ทางออกของการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในพื้นที่ เพราะพื้นที่การเกษตร 2 ฝั่งลำน้ำชีในจังหวัดชัยภูมิ ประมาณ 150,000 ไร่ ล้วนต้องการและมีความสามารถในการสูบน้ำเข้าพื้นที่ตนเองได้ โดยไม่ต้องขออนุมัติจากหน่วยงานใดทั้งสิ้น¹¹ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าพื้นที่รับประโยชน์ที่เกิดจากการสร้างเขื่อนโปร่งขุนเพชรคือ พื้นที่ประมาณ 25,000 ไร่ในฤดูแล้ง โดยเฉพาะในระยะที่มีฝนทิ้งช่วง ขณะที่ในฤดูฝนแม้ไม่มีการก่อสร้างเขื่อนก็จะมีปริมาณน้ำเพียงพอแก่พื้นที่ 100,000 ไร่ ซึ่งเป็นพื้นที่รับประโยชน์จากโครงการของกรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงาน ในจุดนี้ทางกรมชลประทานก็ได้ยืนยันว่าโครงการนี้น่าจะช่วยเพิ่มปริมาณน้ำในหน้าแล้ง 25,000 ไร่ ขณะที่ในหน้าฝนเขื่อนโปร่งขุนเพชรไม่ค่อยมีผลช่วยเท่าไร แต่หากมีฝนทิ้งช่วงโครงการนี้ก็จะมีผลช่วยอย่างมาก ในการเพิ่มศักยภาพส่งน้ำ และจากการไม่มี

⁷ กรมชลประทาน, "รายงานการวิเคราะห์เศรษฐกิจ โครงการอ่างเก็บน้ำโปร่งขุนเพชร จังหวัดชัยภูมิ," (กุมภาพันธ์ 2542) (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

⁸ เรื่องเดียวกัน.

⁹ ตัวแทนจากกรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงาน, "การรับฟังข้อมูลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของคณะอนุกรรมการฯ," ห้อง 209 คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 5 กันยายน 2543.

¹⁰ สุธาวัลย์ เสถียรไทย และเรณู สุขารมณี, การรับฟังข้อมูลจากจึงนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญ ของคณะอนุกรรมการฯ, ห้องประชุม Sasa จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 1 กันยายน 2543.

¹¹ เดชรัตน์ สุขกำเนิด, "รายงานข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะในการวิเคราะห์ความคุ้มค่าทางเศรษฐกิจของโครงการเขื่อนโปร่งขุนเพชร จังหวัดชัยภูมิ" (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

การเพิ่มพื้นที่ชลประทานทำให้เห็นว่าหน้าฝนโครงการนี้ไม่น่าจะมีส่วนช่วย¹² ขณะที่กรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงานเน้นสูบน้ำในหน้าฝน ปริมาณน้ำที่นำมาใช้ประโยชน์ในฤดูแล้งจึงไม่มีปัญหา¹³ เดชรัตน์ สุขกำเนิดได้กล่าวว่าการสร้างเขื่อนกันลำห้วยโป่งขุนเพชรที่บ้านห้วยทับนาย ซึ่งมีปริมาณน้ำท่า 70 ล้านลบ.ม.¹⁴ จะทำให้ได้ปริมาณน้ำท่าไหลเข้าอ่าง 82 ล้านลบ.ม.ต่อปี¹⁵ ปริมาณน้ำท่ารายปีที่ใช้ประโยชน์ได้จากโครงการเขื่อนโป่งขุนเพชรจึงจะเพียงพอสำหรับการทำนาปรังเพียง 22,527.5 ไร่เท่านั้น¹⁶ ทั้งนี้ยังไม่รวมการสูญเสียน้ำในลำน้ำจากเขื่อนโป่งขุนเพชรถึงจุดที่สูบน้ำ ซึ่งหากรวมเข้ามาจำนวนพื้นที่ที่ได้รับผลประโยชน์ก็จะลดน้อยลงไปด้วย ในส่วนของการเสริมการทำนาปีนั้นอาจมีความเป็นไปได้บ้าง แต่ก็จะมีผลให้พื้นที่การทำนาปรังที่ได้รับประโยชน์จากโครงการลดลงไปด้วย¹⁷

การแยกแยะพื้นที่รับผิดชอบของ 2 หน่วยงานนี้ กรมชลประทานกล่าวว่า ทางกรมชลประทานมีสถานีสูบน้ำเฉพาะในพื้นที่รับผิดชอบของกรมชลประทาน และพื้นที่รับผิดชอบของกรมชลประทานแยกออกจากกรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงานอย่างชัดเจน อย่างไรก็ตามการจัดการแหล่งน้ำของกรมชลประทานและกรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงานทำได้ลำบากเพราะมีลักษณะใกล้เคียง ต่างกันเพียงกรมชลประทานไม่มีมาตรการเก็บค่าสูบน้ำ ซึ่งแตกต่างจากกรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงานที่มีการเรียกเก็บค่าสูบน้ำ กรมชลประทานเองได้ร่วมมือกับกรมพัฒนาและส่งเสริม

¹² ตัวแทนจากกรมชลประทาน, "การรับฟังข้อมูลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของคณะอนุกรรมการฯ," ห้อง 209 คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 5 กันยายน 2543.

¹³ ตัวแทนจากกรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงาน, "การรับฟังข้อมูลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของคณะอนุกรรมการฯ," ห้อง 209 คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 5 กันยายน 2543.

¹⁴ ข้อมูลปริมาณน้ำท่าที่สถานีวัดน้ำ E.35A จากกรมชลประทาน (2531) ในภาคผนวก ก-1 หน้า 8. อ้างถึงใน เดชรัตน์ สุขกำเนิด, "รายงานข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะในการวิเคราะห์ความคุ้มค่าทางเศรษฐกิจของโครงการเขื่อนโป่งขุนเพชร จังหวัดชัยภูมิ" (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

¹⁵ เรื่องเดียวกัน.

¹⁶ ข้อมูลจากศูนย์บริการโครงการสูบน้ำด้วยไฟฟ้าจังหวัดชัยภูมิ นาปรัง 1 ไร่ ต้องใช้น้ำ 2,000 ลบ.ม. และมีปริมาณน้ำที่จะต้องสูบน้ำเท่ากับ 3,640 ลบ.ม. อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน.

¹⁷ กรมชลประทาน, "รายงานวางโครงการ โครงการอ่างเก็บน้ำโป่งขุนเพชร ตำบลโคกสะอาด อำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ," (ธันวาคม 2531) (เอกสารที่ตีพิมพ์เผยแพร่) อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน.

พลังงานโดยมีการวางแผนระหว่าง 2 หน่วยงาน หลักการคือ กรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงานจะไม่สร้างสถานีสูบน้ำรับชั้นบนพื้นที่ของชลประทาน ในส่วนของกรมชลประทานจะปล่อยน้ำให้ไหลไปตามปกติ เพียงยกระดับน้ำให้สูงด้วยฝาย โดยไม่เน้นการสูบน้ำ แต่เน้นการปล่อยให้น้ำไหลไปตามปกติ ขณะที่กรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงานตั้งสถานีทำการสูบน้ำ และส่งไปยังพื้นที่เพาะปลูกที่น้ำเท่านั้น แต่การที่ราษฎรอยู่ในพื้นที่ชลประทานของกรมชลประทานต้องการน้ำแล้วร้องขอมา กรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงานจะขออนุญาตจากกรมชลประทานก่อน จึงทำการช่วยเหลือ¹⁸ ก็ทำให้การแยกพื้นที่ที่ได้รับผลประโยชน์จากโครงการของกรมชลประทานจากกรมพัฒนาและส่งเสริมพัฒนานั้นยังขาดความชัดเจน ซึ่งการคำนวณพื้นที่ได้น้ำซ้ำซ้อน อาจทำให้การคำนวณผลประโยชน์ที่ได้จากโครงการเกิดความผิดพลาดได้¹⁹

ขณะที่ชาวบ้านที่สนับสนุนโครงการบางส่วนไม่เชื่อว่าพื้นที่รับประโยชน์ในหน้าแล้งจะมีแค่ 25,000 ไร่ ตามเอกสารกรมชลประทาน แต่น่าจะมีพื้นที่เป็นแสนๆ ไร่ ที่ได้รับผลประโยชน์ ซึ่งในพื้นที่บ้านค่าย บ้านเขว้าริมฝั่งแม่น้ำชี รวมพื้นที่ปลูกฝักก็เกิน 20,000 ไร่แล้ว ผลประโยชน์จะเกิดกับประชาชนเกิน 20,000 ไร่แน่นอน พื้นที่ 25,000 ไร่ เป็นเพียงพื้นที่ที่เปรียบเทียบ ไม่ใช่พื้นที่ที่แท้จริง เป็นพื้นที่เปรียบเทียบกับน้ำที่ได้เทียบกับผลประโยชน์ที่ปลูกข้าว ปริมาณข้าว พื้นที่นา 25,000 ไร่ หากนำไปปลูกอย่างอื่นอาจจะได้ 50,000 ไร่ พื้นที่ 25,000 ไร่ เป็นพื้นที่ที่น้ำสามารถนำไปปลูกข้าวได้ 25,000 ไร่ ดังนั้นผลประโยชน์ทางตรงคือ 25,000 ไร่ แต่ถ้าเป็นทางอ้อมจะเป็นล้านๆ ไร่ ที่ได้จากน้ำปะปา²⁰

เดชรรัตน์ สุขกำเนิด ได้ให้รายละเอียดว่า กรมชลประทานใช้การคำนวณผลผลิตที่เพิ่มขึ้นจากพื้นที่ที่ได้รับผลประโยชน์ของโครงการเดิม 100,000 ไร่ในฤดูฝน และ 25,000 ไร่ในฤดูแล้ง โดยไม่ได้ระบุว่าแต่ละพื้นที่จะได้รับน้ำเพิ่มขึ้นเท่าใดในช่วงฤดูฝนและช่วงฤดูแล้งตามลำดับ ทำให้ไม่สามารถประเมินความถูกต้องของการวิเคราะห์ได้อย่างชัดเจน เพราะไม่ทราบว่าปริมาณน้ำที่ไหลเข้าเขื่อนในแต่ละปีนั้นมีเพียงพอสำหรับพื้นที่ดังกล่าวหรือไม่ และปริมาณน้ำที่เพิ่มมากขึ้นในแต่ละพื้นที่จะมีผลกระทบต่อผลผลิตที่เพิ่มขึ้นอย่างไร ดังนั้นกรมชลประทานควรใช้วิธีการคำนวณผล

¹⁸ เรื่องเดียวกัน.

¹⁹ สุภาวีย์ เสถียรไทย และเรณู สุขารมณ, การรับฟังข้อมูลจากจึงนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญ ของคณะอนุกรรมการฯ, ณ ห้องประชุม Sasa จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 1 กันยายน 2543.

²⁰ โสภาส สุวรรณบด, "การรับฟังความคิดเห็นประชาชน กรณีโครงการอ่างเก็บน้ำไปรงซุนเพชร," ณ หอประชุมเมือง จังหวัดชัยภูมิ, 27-28 มกราคม 2544.

ประโยชน์ที่ได้เคยคำนวณไว้ในรายงานวางโครงการปี 2531 คือคิดผลประโยชน์จากโครงการ เฉพาะพื้นที่ที่ใช้ในการทำนาปรังได้มากขึ้น 25,000 ไร่ โดยเปรียบเทียบกับกรณีที่ไม่ได้ทำนาปรังในพื้นที่นั้นเลย เพราะสามารถประเมินผลประโยชน์จากโครงการได้อย่างถูกต้องแน่นอนมากกว่า²¹ และปัจจุบันยังไม่มีหน่วยงานใดที่มีภาพรวมของระบบการจัดการน้ำทั้งหมดในจังหวัดชัยภูมิ ไม่มีแม้แต่หน่วยงานที่จะจัดทำแผนที่การตั้งเครื่องสูบน้ำ และพื้นที่ชลประทานทั้งหมด โครงการชลประทานชัยภูมิซึ่งเสนอจะทำโครงการอ่างเก็บน้ำไปร่องขุนเพชรเองก็ยังไม่สามารถระบุพื้นที่ได้รับประโยชน์ได้

การจัดการน้ำ

การดูแลรักษาแหล่งน้ำสาธารณะและการพัฒนาแหล่งน้ำในไร่นาก็ยังมีการดำเนินการน้อยมากหรือแทบไม่มีเลยในบางพื้นที่ ดังนั้นจึงไม่เป็นที่น่าแปลกใจที่จะเกิดความขัดแย้งในการแย่งชิงน้ำขึ้นในพื้นที่โดยเฉพาะ เมื่อมีความพยายามในการขยายพื้นที่นาปรังและปริมาณน้ำท่ามีจำกัด การทำลายฝายหินทิ้งและประตูระบายน้ำจึงมีเกิดขึ้นอยู่เสมอ เพื่อเพิ่มปริมาณน้ำในพื้นที่ทำนน้ำของตนเองในฤดูแล้ง²² เหตุการณ์เช่นนี้ทำให้ผู้ว่าราชการจังหวัดต้องเข้าร่วมกับประชาชนในบริเวณทำนน้ำเพื่อขอน้ำของประชาชนในบริเวณต้นน้ำ เมื่อทำการเปิดน้ำ ปริมาณน้ำจากต้นน้ำที่เก็บกักไว้ก็จะหมดไป²³ ซึ่งในช่วงหน้าแล้งของทุกๆ ปี ปริมาณน้ำในลำชีจะลดลงมากและบางปีก็แห้งขอด ในปี 2540-2541 ชาวบ้านจาก 3 อำเภอได้มีปัญหากการแย่งน้ำกัน โดยทำการพังฝายหินทิ้งที่บ้านโนนเปลือย²⁴

²¹ กรมชลประทาน, "การวิเคราะห์โครงการ โครงการอ่างเก็บน้ำไปร่องขุนเพชร จังหวัดชัยภูมิ," (15 กันยายน 2541) (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่) อ้างถึงใน เดชรัตน์ สุขกำเนิด, "รายงานข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะในการวิเคราะห์ความคุ้มค่าทางเศรษฐกิจของโครงการเขื่อนไปร่องขุนเพชร จังหวัดชัยภูมิ" (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

²² เดชรัตน์ สุขกำเนิด, "รายงานข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะในการวิเคราะห์ความคุ้มค่าทางเศรษฐกิจของโครงการเขื่อนไปร่องขุนเพชร จังหวัดชัยภูมิ" (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

²³ สุภีย์ จันทรวงค์, ชาวบ้านอำเภอจัตุรัส, "การรับฟังความคิดเห็นประชาชน กรณีโครงการอ่างเก็บน้ำไปร่องขุนเพชร," ณ หอประชุมเมือง จังหวัดชัยภูมิ, 27-28 มกราคม 2544.

²⁴ อำนาจ จรแก้ว, ชาวบ้านตำบลส้มป่อย, "การรับฟังความคิดเห็นประชาชน กรณีโครงการอ่างเก็บน้ำไปร่องขุนเพชร," ณ หอประชุมเมือง จังหวัดชัยภูมิ, 27-28 มกราคม 2544.

ทางจังหวัดชัยภูมิเองก็ได้ให้ข้อมูลว่า ชาวบ้านมีการแย่งน้ำกันใช้ มีการสูบน้ำมาก แม่น้ำหน้าแล้งมีการห้ามทำนาปรังแล้ว ยังมีการทำนาปรังจำนวน 8,000 ไร่ มีการขุดน้ำ มีการยกระดับน้ำตุนไว้เพื่อการทำนาปรังในหน้าแล้ง หากพฤติกรรมชาวบ้านยังเป็นเช่นนี้เขื่อนก็ยังคงมีความจำเป็นอยู่²⁵ ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลของชาวบ้านอำเภอจัตุรัสที่มีการนำเครื่องสูบน้ำไปสูบน้ำจากเขื่อนอื่นจากแม่น้ำชี และมีการแย่งน้ำกัน กับชาวบ้านอำเภอหนองบัวระเหว²⁶ และหลังเขตติดต่ออำเภอจัตุรัสและหนองบัวระเหว จะมีเครื่องสูบน้ำจำนวนมาก เนื่องจากมีการทำนาปรัง และปลูกผักสวนครัวมาถึงอำเภอบ้านเขว้า ตำบลชีบน มีเครื่องสูบน้ำของกรมพัฒนาและส่งเสริมพัฒนาและกรมชลประทาน ผังอำเภอหนองบัวระเหวเองก็อาศัยน้ำทำนาปรัง น้ำจึงแห้งขอดอย่างรวดเร็วในหน้าแล้งพื้นที่ปากค่ายช่องแมว 1 จึงมีปัญหากลการแย่งน้ำกันส่วนมากเกิดในหน้าแล้ง ทั้งเพื่อทำนาปรังและทำน้ำปะปาเพื่ออุปโภค บริโภค การแย่งน้ำทำให้ลำน้ำชีขาด นำไปสู่ความแตกแยกทะเลาะเบาะแว้งกัน และจากการที่ชาวบ้านคิดว่าหากน้ำก็จะสามารถสูบน้ำขึ้นมาใช้เองได้ โดยไม่ต้องอนุญาตใครหรือหน่วยงานราชการใด ใครต้องการก็จะสูบน้ำมาใช้โดยไม่ต้องปรึกษากับใคร²⁷ ทำให้ทางจังหวัดชัยภูมิแสดงความคิดเห็นว่าแม้ในอนาคตจะมีการสร้างอ่างเก็บน้ำก็คงจะมีการแย่งน้ำกันอีก²⁸

นอกจากนี้คลองชลประทานต่างๆ ยังไม่มี ยกเว้นที่หนองบัวระเหวเท่านั้นที่มีคลองส่งน้ำนอกนั้นเกิดจากที่ชาวบ้านทำกันเอง เหตุผลที่ไม่มีมากนักเนื่องจากยังไม่มีน้ำเพียงพอให้สร้างอย่างไรก็ดีหากมีเขื่อนแล้วไม่มีคลองชลประทานก็ไม่ใช่ปัญหา ถ้ามีน้ำแล้วเราสามารถจัดการเรื่องนำน้ำมาใช้ได้ แต่ปัจจุบันยังไม่มีน้ำจึงไม่มีประโยชน์ที่จะทำคลอง หรือจัดเตรียมเครื่องสูบน้ำประชาชนบางส่วนเห็นว่าหนองบัวระเหวน่าจะมีการรวมตัวกันและประสานกับทางกรมชลประทาน

²⁵ ตัวแทนจากหน่วยงานระดับจังหวัดที่เกี่ยวข้อง, "การรับฟังข้อมูลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของคณะอนุกรรมการฯ," ห้อง 209 คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 5 กันยายน 2543.

²⁶ วิชัย จำหัน, บัวศรี จำหัน และสมชาย เปรมชาติ, ชาวบ้านหนองบัวระเหว, "การรับฟังข้อมูลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของคณะอนุกรรมการฯ," ห้อง 209 คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 21 กันยายน 2543.

²⁷ ตัวแทนชาวบ้านผู้สนับสนุนโครงการ, "การรับฟังความคิดเห็นประชาชน กรณีโครงการอ่างเก็บน้ำไปรงชุมเพชร," ณ หอประชุมเมือง จังหวัดชัยภูมิ, 27-28 มกราคม 2544.

²⁸ ตัวแทนจากหน่วยงานระดับจังหวัดที่เกี่ยวข้อง, "การรับฟังข้อมูลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของคณะอนุกรรมการฯ," ห้อง 209 คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 5 กันยายน 2543.

ในการวางแผนจัดการน้ำ ภายหลังจากการจัดสร้างเขื่อนแล้ว เพื่อนำน้ำจากเขื่อนมาแจกจ่ายแก่ประชาชนอย่างทั่วถึง และทาง อบต. ได้มีการจัดการแผนรองรับ หากมีการสร้างเขื่อน มีการจัดการลอกลำห้วยธรรมชาติ 10 กว่าแห่งในพื้นที่หนองบัวระเหว และกันสร้างฝายกั้นน้ำล้นเป็นระยะๆ เพื่อแยกน้ำเข้าพื้นที่การเกษตรอย่างทั่วถึง²⁹

ปัญหาส่วนหนึ่งเกิดจากทุกวันนี้กรมชลประทานมิได้เก็บค่าน้ำ เกษตรกรไทยเวลาเปิดน้ำจึงไม่ค่อยมีการระมัดระวังการใช้น้ำเท่าไร ปล่อยให้ไหลเข้าพื้นที่การเกษตร ยิ่งมาก ยิ่งดี เพราะรู้สึกว่ามันฟรี ดังนั้นบางครั้งคนที่อยู่ท้ายน้ำแทนที่จะได้ใช้น้ำก็ไม่ได้ใช้ การเก็บค่าน้ำก็เพื่อทำให้ผู้ใช้น้ำรู้สึกว่่าน้ำทุกหยดที่ไหลเข้ามามีค่า เพื่อแก้ปัญหาเรื่องการใช้น้ำฟุ่มเฟือย เขาก็ใช้โครงการดูแลรักษาตนเอง ให้เขามีส่วนรวม ตระหนักในคุณค่า ใช้โครงการอย่างมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตามยังไม่มีการเก็บค่าน้ำ³⁰

สภาพการใช้น้ำในพื้นที่ที่ขาดระบบการจัดการอย่างสิ้นเชิง และการใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำเกือบทั้งหมดจะใช้ในการสูบน้ำจากแม่น้ำชี และลำห้วยสาขาเข้าสู่พื้นที่การเกษตรการสูบน้ำเข้าสู่พื้นที่มีทั้งการใช้เครื่องสูบน้ำถาวรของกรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงาน และเครื่องสูบน้ำชั่วคราวของกรมชลประทานและของเกษตรกรเอง นอกจากนั้นยังมีการผันน้ำจากลำเชียงทาที่ฝายอาจารย์จื่อ ผ่านท่อลอดแม่น้ำชีมาในเขตอำเภอบ้านเขว้าและอำเภอเมือง โดยกรมโยธาธิการ และการสูบน้ำเพื่อการประปาของการประปาสวนภูมิภาค จากการสอบถามหน่วยงานที่เกี่ยวข้องพบว่า การสูบน้ำของแต่ละหน่วยงานจะมีลักษณะต่างคนต่างสูบ โดยไม่สนใจปริมาณที่มีอยู่ในลำน้ำ และความต้องการน้ำของหน่วยงานอื่นๆ หรือแม้กระทั่งความต้องการน้ำของตนเองในช่วงเวลาอื่นๆ และแทบทุกหน่วยงานไม่มีการจดบันทึกปริมาณน้ำที่ตนเองดึงไปใช้ด้วย ทั้งนี้ผู้ที่อยู่ต้นน้ำก็จะได้เปรียบเพราะสามารถสูบน้ำได้ก่อน³¹ ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลของชาวบ้านอำเภอนินสงที่ว่า ใครอยู่ต้นน้ำถือเป็นโชคดี ยิ่งไกลจากต้นน้ำอาจจะไม่ได้เพราะน้ำมีปริมาณไม่พอ มีเครื่องสูบน้ำก็ถือ

²⁹ ตัวแทนชาวบ้านที่สนับสนุนโครงการ, "การรับฟังความคิดเห็นประชาชน กรณีโครงการอ่างเก็บน้ำโป่งขุนเพชร," ณ หอประชุมเมือง จังหวัดชัยภูมิ, 27-28 มกราคม 2544.

³⁰ ตัวแทนจากกรมชลประทาน, "การรับฟังข้อมูลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของคณะอนุกรรมการฯ," ห้อง 209 คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 5 กันยายน 2543.

³¹ เดชรัตน์ สุขกำเนิด, "รายงานข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะในการวิเคราะห์ความคุ้มค่าทางเศรษฐกิจของโครงการเขื่อนโป่งขุนเพชร จังหวัดชัยภูมิ" (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

ว่าโชคดี³² และการที่ศักยภาพของเขื่อนโป่งขุนเพชรสามารถตอบสนองได้เพียง 22,500 ไร่ ดังนั้น หากปราศจากระบบการจัดการน้ำที่ดี การสร้างเขื่อนหรือไม่สร้างเขื่อนก็จะไม่แก้ปัญหาคความขัดแย้งในพื้นที่ได้³³

ในประเด็นเรื่องการปรับปรุงระบบการจัดการน้ำนั้น ธนาคารโลกได้เคยให้คำแนะนำในปี 2528 ว่ากรมชลประทานควรจะเปลี่ยนหน้าที่จากการก่อสร้างโครงการใหม่ มาเป็นการปรับปรุงโครงการชลประทานที่มีอยู่ให้มีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น เพราะโดยรวมแล้ว ประสิทธิภาพของระบบชลประทานของไทยยังต่ำอยู่ และการปรับปรุงประสิทธิภาพของระบบชลประทานจะมีต้นทุนต่อประสิทธิผลที่ได้รับต่ำกว่าการก่อสร้างใหม่³⁴ ซึ่งสอดคล้องกับ Kikuchi ที่ว่าการจัดการน้ำในประเทศไทยควรจะเปลี่ยน "ระยะการก่อสร้างระบบชลประทาน" มาเป็นระยะ "การปรับปรุงประสิทธิภาพระบบชลประทาน" เพราะในระยะปัจจุบันการก่อสร้างระบบชลประทานใหม่มีต้นทุนสูงชันมาก เมื่อเทียบกับประโยชน์ที่ได้รับ³⁵

ทางเลือกระหว่างเขื่อนกับฝาย

ทางจังหวัดชัยภูมิกล่าวว่า ปัจจุบันมีการทำนาเฉลี่ยไร่ละ 35-40 ต้น ส่วนใหญ่เป็นนาปี ทำนาปรังน้อยประมาณ 20,000-30,000 ไร่ต่อปี ซึ่งต้องทำเฉพาะจุดที่มีแหล่งน้ำ ปัจจุบันรัฐไม่ส่งเสริมให้ทำนาปรัง เพราะใช้น้ำมากและราคาข้าวที่ได้ค่อนข้างต่ำ หน้าแล้งจำเป็นต้องสูบน้ำ ช่วงฝนทิ้งช่วง จนกระทั่งมีฝายหินทิ้งประมาณ 4-5 ตัว ซึ่งฝายมีส่วนช่วยคอนฝานทิ้งช่วง แต่เนื่องจากลำน้ำชีเป็นลำน้ำที่สูงชัน น้ำจึงมาเร็วไปเร็ว ซึ่งโป่งขุนเพชรจะเข้ามาช่วยปล่อยน้ำในช่วงที่น้ำชีมี

³² ชา ศรีวงษ์, ชาวบ้านเนินสง่า, "การรับฟังข้อมูลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของคณะกรรมการฯ," ห้อง 209 คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 21 กันยายน 2543.

³³ เรื่องเดียวกัน.

³⁴ World Bank, 1985. *Thailand: Irrigation Subsector Review*, Washington D.C., World Bank อ้างถึงใน เดชรัตน์ สุขกำเนิด, "รายงานข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะในการวิเคราะห์ความคุ้มค่าทางเศรษฐกิจของโครงการเขื่อนโป่งขุนเพชร จังหวัดชัยภูมิ" (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

³⁵ Kikuchi, M., 1999. "Irrigation Development In Thailand: A Unique Case In Asia" in Fujimoto (ed) *Commercial farming in Thailand*. อ้างถึงใน เดชรัตน์ สุขกำเนิด, "รายงานข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะในการวิเคราะห์ความคุ้มค่าทางเศรษฐกิจของโครงการเขื่อนโป่งขุนเพชร จังหวัดชัยภูมิ" (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

ปริมาณไม่เพียงพอ นอกจากจะช่วยการเกษตรแล้วยังช่วยในด้านการประปาของจังหวัด และในหน้าฝนก็ช่วยป้องกันน้ำท่วม อย่างไรก็ตามฝายมีประโยชน์มาก เพราะสร้างกันแหล่งน้ำธรรมชาติ และกรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงานก็มีบริการเครื่องสูบน้ำไฟฟ้าให้ราษฎรใช้ประโยชน์ ขณะที่อ่างเก็บน้ำเก็บกักน้ำได้น้อย ไม่สามารถเก็บกักน้ำได้ บางแห่งไม่มีน้ำเลย³⁶ แม้ว่าฝายหินทิ้งจะมีส่วนอย่างมากในการแก้ไขปัญหาน้ำแล้ง แต่ความจำเป็นของเขื่อนเกิดจากการเพาะปลูกในพื้นที่สูงที่ ถ้าไม่เก็บกักโดยการทดน้ำไว้ในที่สูง ก็จะไม่สามารถส่งน้ำได้ในพื้นที่สูง³⁷ แต่ชาวบ้านกลับเห็นว่าฝายหินทิ้งไม่สามารถเก็บกักน้ำเพื่อการเกษตร อุปโภค บริโภคได้เพียงพอ³⁸

แม้ว่าจะมีการเสนอถึงทางเลือกอื่น ประกอบ เช่น การจัดทำฝายกระจายในพื้นที่ และมีการเปรียบเทียบค่าลงทุนและผลประโยชน์ที่ได้รับจากการก่อสร้างทั้งฝาย และเขื่อน³⁹ ทางกรมชลประทานก็ได้ให้เหตุผลโดยเปรียบเทียบว่า อ่างเก็บน้ำเหมือนโอ่ง ถึง กักเก็บน้ำได้ปริมาณมากไว้ใช้นานๆ ขณะที่ฝายเหมือนขันไว้ตักน้ำจากโอ่งมาใช้ ถ้าหากเราต้องการเก็บน้ำซึ่งมีมากในฤดูฝนไว้ใช้ในฤดูแล้งต้องสร้างอ่างเก็บน้ำเพราะสร้างฝายไม่สามารถแก้ปัญหาได้ หรือหากเราต้องการทดน้ำขึ้นในระดับสูงเพื่อที่จะตักน้ำเข้ามาในนาข้างต้องสร้างฝาย การสร้างโครงการขนาดเล็กหรือใหญ่ต้องดูว่าต้องการแก้ไขปัญหาคะไร อย่างไรก็ตามเพื่อคนอีสานทั้งหมด ถือว่าเขื่อนยังมีความจำเป็นอย่างมาก⁴⁰ ในฐานะแหล่งกักเก็บน้ำในปริมาณมากๆ เพื่อใช้นานๆ

³⁶ ตัวแทนจากหน่วยงานระดับจังหวัดที่เกี่ยวข้อง, "การรับฟังข้อมูลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของคณะอนุกรรมการฯ," ห้อง 209 คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 5 กันยายน 2543.

³⁷ ตัวแทนจากกรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงาน, "การรับฟังข้อมูลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของคณะอนุกรรมการฯ," ห้อง 209 คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 5 กันยายน 2543.

³⁸ อำนาจ จรุงแก้ว, ชาวบ้านตำบลลุ่มปอย, "การรับฟังความคิดเห็นประชาชน กรณีโครงการอ่างเก็บน้ำไปรงขุนเพชร," ณ หอประชุมเมือง จังหวัดชัยภูมิ, 27-28 มกราคม 2544.

³⁹ สุชาติวัลย์ เติเกียรติไทย และเรณู สุขารมณ์, การรับฟังข้อมูลจากเจ้าหน้าที่วิชาการและผู้เชี่ยวชาญ ของคณะอนุกรรมการฯ, ณ ห้องประชุม Sasa จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 1 กันยายน 2543.

⁴⁰ ตัวแทนจากกรมชลประทาน, "การรับฟังข้อมูลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของคณะอนุกรรมการฯ," ห้อง 209 คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 5 กันยายน 2543.

การประเมินผลได้ของโครงการ

กรมชลประทานได้ระบุว่าราคาประเมินได้ใช้ราคาประเมินทางการเงินคงที่ปี 2540 เป็นฐานการคาดการณ์ราคาของผลผลิตในอนาคต⁴¹ เดชรัตน์ สุขกำเนิด ได้ตั้งข้อสังเกตว่าข้อมูลผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ของข้าวนาปีและนาปรังที่กรมชลประทานใช้ สูงกว่าข้อมูลผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ของข้าวนาปีและนาปรังในจังหวัดชัยภูมิ ของสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรซึ่งถือเป็นข้อมูลที่เป็นทางการที่สุดในการวางแผนเกษตรอยู่มาก ดังนั้นกรมชลประทานจึงจำเป็นต้องแสดงแบบจำลองไร่นาให้สาธารณชนตรวจสอบได้ว่ากรมชลประทานใช้ฐานอะไรในการกำหนดผลประโยชน์สุทธิต่อไร่ ทั้งนี้ยังรวมไปถึงการกำหนดราคาข้าวทั้งนาปีและนาปรัง ซึ่งกรมชลประทานกำหนดราคาข้าวในการคำนวณไว้สูงถึงกิโลกรัมละ 6.5 บาทด้วย โดยยึดตามราคาปี 2541 ซึ่งเป็นปีที่ข้าวมียาราคาสูงผิดปกติ⁴² ชาวบ้านหนองบัวระเหวได้ให้ข้อมูลถึงราคาข้าว กข. ที่เป็นข้าวเจ้า จะขายได้ 4 บาทกว่าต่อกิโลกรัม เกวียนละ 4,000 กว่าบาท ขณะที่ข้าวหอมมะลิขายได้ 8 บาท พื้นที่ปลูกข้าวหอมมะลิได้ต้องดูพื้นที่ปลูก เพราะข้าวหอมมะลิต้องการน้ำ ต้องการปลูกหน้าฝน⁴³

ขณะที่กรมชลประทานให้รายละเอียดว่าการคำนวณราคาผลผลิตต่อไร่ของกรมชลประทานนำข้อมูลราคากลางมาจากธนาคารแห่งประเทศไทย ผลผลิตต่อไร่ของข้าวในการประเมินค่อนข้างสูงเกินกว่าความเป็นจริง เนื่องจากใช้เกณฑ์ราคาประเมินข้าวหอมมะลิซึ่งมีราคาสูง โดยอาศัยตัวเลขผลประโยชน์ทางการเกษตรราคาประเมินในปี 2541 ซึ่งต้องดูความเหมาะสมในพื้นที่นั้นๆ กรมชลประทานคิดไว้หลายอย่าง แต่เกษตรจังหวัดกลับไม่ทราบเลย ต้องมีการบูรณาการประสานงานระหว่างหน่วยงานที่ดี⁴⁴ กล่าวคือ ในฤดูฝนกรมชลประทานกำหนดให้มีการเพาะปลูกข้าวเป็นพืชหลัก และปรับเปลี่ยนพื้นที่ปลูกมันสำปะหลังให้มาปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์แทน ส่วนฤดู

⁴¹ กรมชลประทาน, "การวิเคราะห์เศรษฐกิจ โครงการอ่างเก็บน้ำโป่งขุนเพชร จังหวัดชัยภูมิ," (กุมภาพันธ์ 2542) (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

⁴² เดชรัตน์ สุขกำเนิด, "รายงานข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะในการวิเคราะห์ความคุ้มค่าทางเศรษฐกิจของโครงการเขื่อนโป่งขุนเพชร จังหวัดชัยภูมิ" (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

⁴³ วิชัย จำพัน, บัวศรี จำพัน และสมชาย เปรมชาติ, ชาวบ้านหนองบัวระเหว, "การรับฟังข้อมูลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของคณะอนุกรรมการฯ," ห้อง 209 คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 21 กันยายน 2543.

⁴⁴ ตัวแทนจากกรมชลประทาน, "การรับฟังข้อมูลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของคณะอนุกรรมการฯ," ห้อง 209 คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 5 กันยายน 2543.

แล้งส่งเสริมให้ปลูกพืชหลัก คือ ถั่วเหลือง⁴⁵ ขณะที่ทางจังหวัดชัยภูมิเห็นว่า แม้ว่าปริมาณน้ำพอเพียงในการนำไปใช้ หากเปิดพื้นที่มากขึ้นราคาผลผลิตก็มีมักตกลงอีก พืชพันธุ์อย่างอื่นทางการสนับสนุนแต่อาจจะมีตลาดรองรับ⁴⁶

ทั้งนี้เนื่องจากภาคเกษตรกรรมถูกบีบคั้นในด้านการแข่งขันจากตลาดภายนอกประเทศ ทำให้ราคาสินค้าเกษตรมีแนวโน้มตกต่ำลงเรื่อยๆ นอกจากนั้นยังประสบปัญหาฝนแล้งอยู่เสมอ ทำให้ผู้ที่ทำกินอยู่ในภาคเกษตรกรรมมีความไม่แน่นอนในการผลิตและมีรายได้ต่ำลง⁴⁷ ขณะที่ปัจจุบันที่ดินที่จะบุกเบิกใหม่กำลังหมดไป จึงจำเป็นต้องใช้ที่ดินที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด การใช้ที่ดินที่มีอยู่มากเกินไป ขาดการบำรุงที่ดินที่เหมาะสม ทำให้ผลิตผลมีแนวโน้มตกต่ำลงเรื่อยๆ⁴⁸ ดังนั้นวิธีการแก้ไขปัญหาคือ ส่งเสริมการแปรรูปขายเป็นสินค้าสำเร็จรูป ส่งเสริมให้มีการผลิตในแหล่งที่เหมาะสม สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ มีการอำนวยความสะดวกในด้านตลาดและสินเชื่อ และการใช้แหล่งน้ำที่มีอยู่ ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด⁴⁹

การคำนวณผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของกรมชลประทาน ที่คิดจากพืชเกษตรที่ปลูก เช่น ข้าว ข้าวโพด มันสำปะหลัง พริก ในฤดูฝน ซึ่งผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ 16% สูญเสียค่าอพยพจากป่า 8 ล้านบาท ผลตอบแทนที่ได้กลับมา 60 ล้านบาท คิดจากราคาผลผลิตการเกษตรในปี 2540 ซึ่งมีราคาสูง มีผลให้ค่าคำนวณผิดพลาดจากความเป็นจริง⁵⁰

⁴⁵ กรมชลประทาน, "การวิเคราะห์เศรษฐกิจ โครงการอ่างเก็บน้ำไปร่องขุนเพชร จังหวัดชัยภูมิ," (กุมภาพันธ์ 2542) (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

⁴⁶ ตัวแทนจากหน่วยงานระดับจังหวัดที่เกี่ยวข้อง, "การรับฟังข้อมูลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของคณะอนุกรรมการฯ," ห้อง 209 คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 5 กันยายน 2543.

⁴⁷ ฉลองภพ สุสังกร์กาญจน์ และยงยุทธ แจ่มม่วงษ์, ประเด็นปัญหาความต้องการแรงงานในประเทศไทย, เศรษฐกิจไทย: บนเส้นทางแห่งสันติประชาธรรม เล่มที่สอง, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ธรรมศาสตร์, 2531) หน้า 443.

⁴⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 446.

⁴⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 467-468.

⁵⁰ สุชาวัลย์ เสถียรไทย และเรณู สุขารมณีย์, การรับฟังข้อมูลจากคณาธิการและผู้เชี่ยวชาญ ของคณะอนุกรรมการฯ, ห้องประชุม Sasa จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 1 กันยายน 2543.

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าพืชที่เหมาะสมในการปลูกในฤดูนี้ๆ ตามความคิดเห็นของกรมชลประทาน บางครั้งก็อาจไม่เป็นที่ต้องการของตลาดทั้งในและต่างประเทศ นอกจากนี้การสนับสนุนในด้านปริมาณน้ำอย่างเดียว เพื่อหวังผลผลิตในปริมาณมาก โดยขาดการวางแผนให้รอบคอบก็อาจนำไปสู่ผลผลิตที่ล้นตลาด ทำให้ราคาตกต่ำได้เช่นกัน ด้วยเหตุนี้จึงควรการวางแผนประสานงานที่ดีระหว่างกรมชลประทานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพาณิชย์เพื่อตรวจสอบราคากลางและความต้องการของตลาด

ความคาดหวังในโครงการ

ส่วนหนึ่งเกิดจากความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนของชาวบ้านที่บริเวณท้ายน้ำที่คิดว่าปริมาณน้ำที่ได้จากเขื่อนจะสามารถทำให้พวกเขาเพาะปลูกในฤดูแล้งได้ "ก่อนนี้ทำนาปรังได้ 11,200 ไร่ ปัจจุบันไม่สามารถทำได้เพราะขาดแคลนน้ำ หากมีเขื่อนผมคงจะสามารถทำนาปีละ 2 ครั้งได้เหมือนเดิม"⁵¹ ซึ่งในความเป็นจริงแล้วปริมาณน้ำที่ได้จากการมีเขื่อนในหน้าแล้งจะมีพื้นที่ได้รับประโยชน์เพียง 25,000 ไร่ ตามเอกสารกรมชลประทาน ซึ่งปริมาณน้ำนั้นไม่สามารถไปถึงพื้นที่เพาะปลูกของพวกเขาในอำเภอคอนสวรรค์ซึ่งเป็นอำเภอที่ได้รับน้ำท้ายสุดของจังหวัดชัยภูมิได้ ซึ่งหากพิจารณาตามเอกสารกรมชลประทานแล้วพื้นที่บริเวณจะได้รับประโยชน์จากเขื่อนในเฉพาะฤดูฝนเท่านั้น

การคาดหวังให้เขื่อนไปรุ่งขุนเพชรในการช่วยเสริมการขาดแคลนในฤดูแล้งในช่วงปีที่แล้งก็คงทำได้จำกัดมาก เพราะเมื่อปีใดที่ปริมาณน้ำท่าในแม่น้ำชีมีปริมาณลดลง ปริมาณน้ำท่าในลำเชียงหาซึ่งเป็นสาขาหนึ่งของแม่น้ำชีก็จะลดลงด้วย การกักเก็บน้ำข้ามปีก็เป็นไปได้ยาก เพราะความต้องการน้ำในการทำนาปรังในพื้นที่ จ.ชัยภูมิมีมากกว่า 22,527.5 ไร่ และก็ไม่สามารถควบคุมได้เพราะไม่มีระบบการจัดการน้ำแต่อย่างใดทั้งสิ้น ขณะที่ศักยภาพของโครงการมีจำกัดในการเก็บน้ำไว้ ยิ่งไปกว่านั้นจากข้อมูลปริมาณน้ำในลำเชียงหาในแต่ละปีจะพบว่ามีถึง 12 ปีในรอบ 32 ปี (หรือประมาณ 38%)⁵² ที่จะมีปริมาณน้ำไหลเข้าเขื่อนไม่ถึง 30 ล้านลบ.ม.ต่อปี (น้อยกว่า 40% ของปริมาณน้ำท่าเฉลี่ยรายปี หรือเท่ากับพื้นที่ทำนาปรังประมาณ 8,241 ไร่ ซึ่งเท่ากับพื้นที่การปลูกพืชฤดูแล้งปี 2541/2542 ของศูนย์บริการโครงการสูบน้ำด้วยไฟฟ้านั้นเอง) ดังนั้นการขาด

⁵¹ เฉลิม จันทร์แสง, ชาวบ้านอำเภอคอนสวรรค์, "การรับฟังความคิดเห็นประชาชน กรณีโครงการอ่างเก็บน้ำไปรุ่งขุนเพชร," ณ หอประชุมเมือง จังหวัดชัยภูมิ, 27-28 มกราคม 2544.

⁵² กรมชลประทาน, รายงานวางโครงการ โครงการอ่างเก็บน้ำไปรุ่งขุนเพชร ตำบลโคกสะอาด อำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ, (2531) หน้า 10-11. อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน.

แคลนน้ำในฤดูแล้งจึงยังจะมีโอกาสเกิดขึ้นต่อไป (อย่างน้อย 1 ปีในรอบ 3 ปี) แม้ว่าจะมีเขื่อนโปร่งขุนเพชรก็ตาม ดังนั้นรายงานการวิเคราะห์โครงการของกรมชลประทาน ที่ระบุว่าพื้นที่ได้รับประโยชน์ไว้ 100,000 ไร่ในฤดูฝนและ 25,000 ไร่⁵³ จึงเป็นการวิเคราะห์โครงการที่ไม่ขึ้นอยู่กับฐานความเป็นจริงและข้อมูลที่ถูกต้อง ทั้งนี้หากต้องการวิเคราะห์โครงการโดยเน้นการทำนาปรังอย่างเดียว พื้นที่ที่ได้รับผลประโยชน์ก็ไม่น่าจะเกิน 22,500 ไร่⁵⁴

ในรายงานโครงการของกรมชลประทาน (2531) ได้ระบุว่า พื้นที่ได้รับประโยชน์จากโครงการครอบคลุมถึงพื้นที่ 2 ฝั่งริมแม่น้ำ จากพื้นที่ปากค่ายช่องแมว จ.ชัยภูมิ ถึงพื้นที่ท่าพระ อ.เมือง จ.ขอนแก่น แต่จากการรวมข้อมูลปริมาณพื้นที่โครงการสูบน้ำของกรมชลประทานและกรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงานพบว่า พื้นที่ที่ได้รับประโยชน์จากการสูบน้ำมีเพิ่มขึ้นมาก จนเกินกว่า 120,000 ไร่ (ดังตารางที่ 1) ทั้งนี้ยังไม่รวมพื้นที่ได้รับการสูบน้ำโดยเกษตรกรเอง และพื้นที่ที่ได้รับน้ำจากท่อลอดซี คักยภาพของโครงการที่มีจำกัดมาก ทำให้เชื่อได้ว่าพื้นที่ที่ได้รับประโยชน์ 22,500 ไร่ (หรือ 25,000 ไร่) จะจำกัดอยู่เพียง 3 อำเภอในจังหวัดชัยภูมิเท่านั้น คือ อำเภอหนองบัวระเหว และพื้นที่บางส่วนในเขตอำเภอบ้านเขว้า และอำเภอจัตุรัส ซึ่งอยู่ริมแม่น้ำชี เนื่องจากอยู่เหนือลำน้ำจึงมีโอกาสดูน้ำได้ก่อน และพื้นที่ริมแม่น้ำชีพใน 2 อำเภอหลังนี้จะได้รับประโยชน์มาน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับปริมาณน้ำที่ผ่านโครงการท่อลอดลำน้ำชีของกรมโยธาธิการ (ซึ่งมีจุดสูบน้ำอยู่ที่ฝ่ายอาจารย์จื้อ อ.หนองบัวระเหว จ.ชัยภูมิ) และมีปริมาณการสูบน้ำเพื่อใช้ในการอุปโภคบริโภค และอุตสาหกรรมในเขตอำเภอบ้านเขว้าและอำเภอเมือง โดยพื้นที่ที่สามารถได้รับน้ำจากโครงการท่อลอดซี คาดว่ามีไม่ต่ำกว่า 12,500 ไร่ และปริมาณน้ำอุปโภค บริโภค และอุตสาหกรรม ก็จะมีประมาณ 20 ลบ.ม. ในช่วงฤดูแล้ง ขณะที่พื้นที่สูงในเขตอำเภอหนองบัวระเหว เช่น วังตะเภา, แก่งกระจวน, และโคกสะขาด จะไม่ได้รับประโยชน์จากโครงการนี้แต่อย่างใด เนื่องจากโครงการเขื่อนโปร่งขุนเพชรไม่มีการสร้างระบบหรือพื้นที่ชลประทานใหม่⁵⁵

ขณะที่ผาสุก พงษ์ไพจิตร ได้ให้ความเห็นว่าชาวบ้านท้ายเขื่อนห่างไปร้อยกว่ากิโลเมตร เชื่อว่าจะได้รับผลประโยชน์จากการสร้างเขื่อน แต่ไม่มีหลักฐานอะไรที่ชี้ว่าชาวบ้านเหล่านั้นจะได้

⁵³ กรมชลประทาน, การวิเคราะห์โครงการ โครงการอ่างเก็บน้ำโปร่งขุนเพชร จังหวัดชัยภูมิ, (15 กันยายน 2541) อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน.

⁵⁴ เรื่องเดียวกัน.

⁵⁵ เดชรัตน์ สุขกำเนิด, "รายงานข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะในการวิเคราะห์ความคุ้มค่าทางเศรษฐกิจของโครงการเขื่อนโปร่งขุนเพชร จังหวัดชัยภูมิ" (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

รับผลประโยชน์ การวางแผนการใช้น้ำและการเขียนโครงการ ขาดความชัดเจน ผู้คัดค้านจึงบอกว่า นำเสนอตอบแทนเกินความเป็นจริง มีการคิดต้นทุนค่อนข้างต่ำ เนื่องจากเราไม่มีวิธีการคำนวณต้นทุนที่แท้จริงของสิ่งแวดล้อม ขาดวิธีการประเมินผลกระทบทางสังคมอย่างรอบด้าน ผู้สนับสนุนการสร้างเขื่อนมักหลีกเลี่ยงการศึกษาผลกระทบ โดยพยายามเปลี่ยนนิยามของโครงการ⁵⁶

ตารางที่ 1 พื้นที่โครงการสูบน้ำด้วยไฟฟ้า และโครงการชลประทานเพื่อช่วยเหลือเกษตรกรของกรมชลประทานในเขตจังหวัดชัยภูมิ

	โครงการสูบน้ำด้วยไฟฟ้า	โครงการชลประทานชัยภูมิ	รวม
หนองบัวระเหว	1,640	2,324	3,964
บ้านเขว้า	17,540	18,706	36,246
จักรีรส	12,500	8,956	21,456
รวม 3 อำเภอ	31,680	29,986	61,666
เมือง	21,680	8,698	30,328
คอนสวรรค์	4,500	20,999	25,499
เนินสง่า	3,000	1,985	4,985
รวมทั้งจังหวัด	60,860	61,618	122,478

ที่มา: ศูนย์บริการสูบน้ำด้วยไฟฟ้า จ.ชัยภูมิ และโครงการชลประทานชัยภูมิ

การประเมินผลเสียของโครงการ

ผลประโยชน์ในด้านลบ กรมชลประทานพิจารณาจากพื้นที่การเกษตรที่ต้องนำไปสร้างอ่างเก็บน้ำ ประมาณ 3,755 ไร่ ที่จะต้องสูญเสียไปตลอดอายุโครงการ โดยคิดค่าเสียโอกาสทางเศรษฐกิจ ประมาณปีละ 8.0 ล้านบาท นอกจากนี้ยังมีพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่านายางกลักอีก ประมาณ 4,830 ไร่ ที่ต้องสูญเสียไปซึ่งมีสภาพเป็นป่าโปร่งซึ่งเสื่อมโทรมหลงเหลืออยู่บ้างเล็กน้อย โดยคิดในรูปของค่าเสียโอกาสทางเศรษฐกิจให้ค่าเท่ากับไม้ที่เพิ่มพูนขึ้นในแต่ละปี ซึ่งสมมติฐานว่ามีประมาณร้อยละ 10 ของมูลค่าไม้ทั้งหมดเป็นมูลค่าทางการเงินและทางเศรษฐกิจประมาณปีละ 0.98 ล้านบาท และ 0.90 ล้านบาทตามลำดับ และสมมติฐานให้ปริมาณไม้ตอนปลายอายุโครง

⁵⁶ ผาสุก พงษ์ไพจิตร, "เขื่อนกับการพัฒนาการตัดสินใจบนฐานองค์ความรู้ใหม่, ณ ห้องประชุมศูนย์สธารณิเทศ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, วันที่ 25-26 สิงหาคม 2544.

การจะยังคงมีเท่ากับปริมาณไม้ในตอนต้นอายุโครงการ ซึ่งโดยข้อเท็จจริงแล้วเป็นไปได้ยาก เพราะตามสถิติของกรมป่าไม้ตั้งแต่ 2503 ถึง 2536 พื้นที่ป่าไม้ลดลงจากร้อยละ 54 เหลือเพียงร้อยละ 26.02 ของพื้นที่ป่าไม้ประเทศ เนื่องจากป่าไม้ถูกทำลายและเกิดขึ้นทุกปีจนถึงปัจจุบัน⁵⁷

นอกจากนี้ผลประโยชน์ด้านการหาผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์ต่างๆ จากป่าไม้ที่ราษฎรเคยหาได้ ซึ่งต้องสูญเสียไปตลอดอายุโครงการ เช่น หน่อไม้ ต้นลาน สมุนไพร และอื่นๆ คิดเป็นมูลค่าทางเศรษฐกิจประมาณปีละ 0.75 ล้านบาท ทั้งนี้โดยคิดจากสมมติฐานเกี่ยวกับการหาหน่อไม้ที่คาดว่าครอบครัวหนึ่งจะสามารถหาหน่อไม้ได้ประมาณ 200 กิโลกรัม ราคา กิโลกรัมละ 10 บาท จำนวน 264 ครอบครัว จะมีมูลค่ารวม 528,000 บาท/ปี ส่วนการหาสมุนไพร ต้นลาน และอื่นๆ ก็คาดว่าจะมีมูลค่าประมาณร้อยละ 50 ของรายได้จากการหาของป่าหรือประมาณ 264,000 บาท/ปี รวมทั้งหมด 792,000 บาท⁵⁸

ขณะที่นักวิชาการเห็นว่าการประเมินผลได้เสียจากการสร้างเขื่อนส่วนใหญ่ มิได้คำนวณต้นทุนป่าเข้าไปด้วย กรมชลประทานประเมินค่าต้นทุนป่าเพียง 8 ล้านบาท ซึ่งจะมีป่าจมน้ำ 9,700 ไร่ การประเมินต้นทุนป่าไม่ควรคำนึงมูลค่าทางเศรษฐศาสตร์ของป่าเพียงอย่างเดียว ควรมองป่าในแง่หลักประกัน เช่น ของป่าทำให้ชาวบ้านอยู่กันได้ การประเมินค่าป่าจึงควรดูว่าชาวบ้านมีรายได้เท่าไรจากการอยู่กับป่า ซึ่งคุณค่าทางเศรษฐกิจโดยรวม (Total Economic Value) ของป่านั้นประกอบไปด้วย คุณค่าของป่าที่ควรนำมาใช้พิจารณา คือ การที่ป่าขายยางหลักเป็นแหล่งโบราณที่หลงเหลืออยู่เพียง 3 แห่งของประเทศ และเป็นเพียงแห่งเดียวที่สามารถนำโบราณมาใช้สอยให้เกิดประโยชน์ได้ นอกจากนี้ยังรวมถึงความชำนาญในการประกอบอาชีพ เก็บโบราณสถานโบราณ ซึ่งหากไม่มีป่านี้ อาชีพนั้นก็สูญหายไปด้วย, คุณค่าของป่าที่เกิดจากการไม่นำมาใช้คือ การตกทอดไปสู่ลูกหลาน และคุณค่าในลักษณะ Non timber คือ การดูดซับคาร์บอนไดออกไซด์ ซึ่งกรมชลประทานไม่ได้มีการวิเคราะห์หาค่าเสียโอกาสในการใช้ประโยชน์จากป่าในรูปที่มีประโยชน์อื่น อันเป็นต้นทุนทางสังคมที่จะต้องสูญเสียตลอดไป⁵⁹ เนื่องมาจากการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำ จากข้อมูลเบื้องต้นพบว่า มีประชาชนทั้งในและนอกพื้นที่จำนวนมากที่สามารถหารายได้จากป่าในบริเวณอ่างเก็บน้ำ

⁵⁷ กรมชลประทาน, "การวิเคราะห์เศรษฐกิจ โครงการอ่างเก็บน้ำไป่งขุนเพชร จังหวัดชัยภูมิ," (กุมภาพันธ์ 2542) (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

⁵⁸ เรื่องเดียวกัน.

⁵⁹ สุชาติวัลย์ เสถียรไทย และเรณู สุชากรมณี, การรับฟังข้อมูลจากจึงนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญ ของคณะอนุกรรมการฯ, ณ ห้องประชุม Sasa จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 1 กันยายน 2543.

ในรูปแบบต่างๆ เช่น การขายโบราณ ผักหวาน หน่อไม้ กลอย อึ่งอ่าง และไข่มดแดง เป็นต้น⁶⁰ (ดังตารางที่ 2)

ตารางที่ 2 กิจกรรมและช่วงฤดูกาลในการหาของป่าของประชาชนในเขตพื้นที่อ่างเก็บน้ำ

กิจกรรม	เดือน											
	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
โบราณ												
ผักหวาน												
ไข่มดแดง												
หน่อไม้ไผ่บง												
หน่อไม้ไผ่รวก												
กลอย												
อึ่งอ่าง												

ที่มา: เดชรัตน์ สุขกำเนิด, "รายงานข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะในการวิเคราะห์ความคุ้มค่าทางเศรษฐกิจของโครงการเขื่อนโปร่งขุนเพชร จังหวัดชัยภูมิ" (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

หมายเหตุ กรณีอึ่งอ่างจะมีเป็นครั้งคราวเมื่อมีฝนตก โดยในแต่ละรอบปีจะสามารถหาอึ่งอ่างไปขายได้ไม่น้อยกว่า 3 ครั้ง

จากการสอบถามถึงรายได้ที่เกิดจากกิจกรรมต่างๆ ของชาวบ้านแล้ว พบว่ารายได้ของแต่ละครัวเรือนจะแตกต่างกันไปตามทักษะความชำนาญ โดยครัวเรือนที่อยู่ในพื้นที่และเน้นการหาของป่าเป็นอาชีพหลัก จะมีความชำนาญมากกว่าครัวเรือนนอกพื้นที่ (ซึ่งมาจากหลายจังหวัดในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ) และครัวเรือนที่ทำการเกษตรเป็นอาชีพหลัก รายได้เฉลี่ยจากการหาของป่าของประชาชนในพื้นที่⁶¹ (ดังตารางที่ 3)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁶⁰ เดชรัตน์ สุขกำเนิด, "รายงานข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะในการวิเคราะห์ความคุ้มค่าทางเศรษฐกิจของโครงการเขื่อนโปร่งขุนเพชร จังหวัดชัยภูมิ" (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

⁶¹ เรื่องเดียวกัน.

ตารางที่ 3 ประมาณการรายได้จากการหาของป่าของประชาชนในพื้นที่

กิจกรรม	รายได้ต่อเดือน (บาท)	ช่วงระยะเวลา (เดือน)	รายได้ขั้นต่ำเฉลี่ยต่อปี (บาท)
ใบลาน	3,000 – 6,000	5	15,000
ผักหวาน	5,000 – 8,000	4	20,000
ไหมดแดง	2,000 – 4,000	4	8,000
หน่อไม้สด	3,000 – 4,000	5	15,000
หน่อไม้เผา	3,000 – 6,000	4	1,200
หน่อไม้บับ	1,000 – 2,000	7	7,000
กลอย	2,500 – 4,000	2	5,000
อิงอ่าง	-	-	20,000
รวม			102,000

ที่มา: เดชรัตน์ สุขกำเนิด, “รายงานข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะในการวิเคราะห์ความคุ้มค่าทางเศรษฐกิจของโครงการเขื่อนโปร่งขุนเพชร จังหวัดชัยภูมิ” (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

หมายเหตุ แต่ละครั้งมีรายได้ประมาณ 5,000 บาท ประชาชนในพื้นที่ให้ข้อมูลในแต่ละปีจะมีรายได้จากสิ่งไม่ต่ำกว่า 20,000 บาท

ภายหลังจากการปิดล้อมในครั้งนั้น ได้มีการออกแถลงการณ์ของชมรมกำนันผู้ใหญ่บ้านหนองบัวระเหวและเทพสถิตกล่าวหาสมาชิกคนจนว่าทำผิดกฎหมายและขัดขวางคุกคามการก่อสร้างเขื่อนโปร่งขุนเพชร โดยกล่าวว่าเป็นผู้ตัดไม้ทำลายป่า ค้ายาเสพติด ตั้งรัฐอิสระ ผักไฟ คอมมิวนิสต์ ฯลฯ พร้อมทั้งได้เรียกร้องให้ทางราชการจัดการอพยพราษฎรที่คัดค้านโครงการออกนอกพื้นที่อ่างเก็บน้ำ และทำการจับกุม พิเชษฐ เพชรน้ำรอบและกลุ่มสมาชิกคนจนโดยด่วน นอกจากนี้ยังมีใบปลิวที่ใช้ชื่อว่า “ชาวชัยภูมิต้องการน้ำ” กล่าวหา ดร.ศุภวิทย์ ว่าดำเนินการศึกษาล่าช้าเพื่อถ่วงเวลาการก่อสร้างเขื่อน ขณะที่ใบปลิวแถลงการณ์ของวิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีจังหวัดชัยภูมิเรียกร้องให้สร้างเขื่อน ความรุนแรงของปัญหาได้ขยายตัวเพิ่มขึ้นอีกเมื่อมีการลอบเผาศาลากลางหมู่บ้านใหม่ห้วยหินฝนในบ้านหลังหนึ่งของชาวบ้านกระจวน ในเวลาประมาณ 3.00 น. ของวันที่ 19 พฤศจิกายน 2541 ทำให้ตัวแทนชาวบ้านและสมาชิกคนจนเดินทางไปยังบ้านพักของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยเพื่อขอ

ให้ดำเนินการสอบสวนผู้ว่าราชการจังหวัดชัยภูมิ นายอำเภอเทพสถิต นายอำเภอหนองบัวระเหวที่กระทำผิดโดยละเมิดมติคณะรัฐมนตรี 29 เมษายน 2540 ด้วยข่มขู่ชาวบ้าน และเรียกร้องให้ดำเนินการจับกุมคนร้ายที่ลอบวางเพลิงมาลงโทษ

ขณะที่ชาวบ้านในพื้นที่ปากค้ายช่องแมว 1 เห็นว่า การวิเคราะห์ต้นทุนความสูญเสีย บริเวณบ้านห้วยทับนาย ห้วยหินฝน กระจวน โคกสะอาด บริเวณที่ถูกน้ำท่วม การเก็บของป่าต่างๆ ที่เฉลี่ยครอบครัวละ 100,000 กว่าบาท ไม่ตรงกับความเป็นจริง เพราะหมู่บ้านเหล่านี้ มีรายได้ต่ำกว่าที่ติดตามข้อมูลจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์⁶² นักวิชาการที่เข้าไปสำรวจและเผยแพร่ข้อมูลนั้นไม่เป็นจริง เช่นเรื่องโปลาน มีข้อมูลด้านรายได้จากโปลานเกินจริง ซึ่งหากมีรายได้ดังที่ชาวบ้านคงไม่ยากจน และทุกวันนี้ป่าไม่ค่อยมีไม้ เป็นเพียงป่าละเมาะไม่ใช่ป่าที่อุดมการณ์สมบูรณ์อย่างที่นักวิชาการกล่าว มันเสื่อมโทรมไปแทบจะหมดแล้ว⁶³ รายได้ 102,000 บาทต่อปี จากการหาของป่า รายได้นี้หากคิดเมื่อ 10 ปีที่แล้ว อาจจะใช่แต่ตอนนี้ยาก⁶⁴ ส่วนกลุ่มผู้คัดค้านโครงการชี้แจงว่า ในชีวิตไม่ได้นำทรัพยากรมาขายทั้งหมดอย่างที่คำนวณออกมา แต่นำมาใช้ในครัวเรือน และเท่าที่จำเป็น รายได้เฉลี่ยครอบครัวละ 100,000 บาทต่อปี ความจริงแล้วมากกว่านั้น ถ้าถามทุกครอบครัว เช่น รายได้จากต้นลาน ถ้าคำนวณการใช้ทั้งที่ผ่านมา ในปัจจุบันและที่จะมีขึ้นในอนาคต ชาวบ้านคิดได้เป็นเงินถึง 30,000 ล้านบาทต่อปี แต่การใช้ทรัพยากรก็ใช้ในครัวเรือนเป็นหลัก⁶⁵

ในส่วนจังหวัดชัยภูมิเห็นว่า สมุนไพรไม่ค่อยมี หากมีการสร้างเขื่อน ป่าส่วนที่เสื่อมโทรม ชาวบ้านก็จะทำอาชีพลานโปลานต่อไป⁶⁶ เดชรัตน์ สุขกำเนิด ได้กล่าวต่อไปว่า หากป่านายางกลักนี้หมดไปเนื่องจากการสร้างเขื่อนโป่งขุนเพชร ในขณะที่อุปสงค์ของสินค้าเหล่านี้ยังสูงอยู่ จะเป็นการสร้างแรงกดดันให้มีการใช้ประโยชน์จากป่าส่วนอื่นๆ ที่เหลืออยู่ในภูมิภาคหรือบริเวณใกล้เคียงจนเกินขอบเขตของผลผลิตตามธรรมชาติของป่า และนำไปสู่ความเสื่อมโทรมของป่าผืนนั้นๆ ดังนั้นการวิเคราะห์ผลกระทบโครงการจึงไม่ควรจำกัดเฉพาะผลกระทบในพื้นที่ (On-site Effects) แต่

⁶² ตัวแทนชาวบ้านที่สนับสนุนโครงการ, "การรับฟังความคิดเห็นประชาชน กรณีโครงการอ่างเก็บน้ำโป่งขุนเพชร," ณ หอประชุมเมือง จังหวัดชัยภูมิ, 27-28 มกราคม 2544.

⁶³ ทองสุข พูนประสิทธิ์, ชาวบ้านห้วยทับนาย, "การรับฟังความคิดเห็นประชาชน กรณีโครงการอ่างเก็บน้ำโป่งขุนเพชร," ณ หอประชุมเมือง จังหวัดชัยภูมิ, 27-28 มกราคม 2544.

⁶⁴ ชัยวัฒน์ ชินรัตน์, ชาวบ้านโป่งนก, "การรับฟังความคิดเห็นประชาชน กรณีโครงการอ่างเก็บน้ำโป่งขุนเพชร," ณ หอประชุมเมือง จังหวัดชัยภูมิ, 27-28 มกราคม 2544.

⁶⁵ สุจิต ชัยบุญ, "การรับฟังความคิดเห็นประชาชน กรณีโครงการอ่างเก็บน้ำโป่งขุนเพชร," ณ หอประชุมเมือง จังหวัดชัยภูมิ, 27-28 มกราคม 2544.

⁶⁶ ตัวแทนจากหน่วยงานระดับจังหวัดที่เกี่ยวข้อง, "การรับฟังข้อมูลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของคณะอนุกรรมการฯ," ห้อง 209 คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 5 กันยายน 2543.

ควรคำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นภายนอกพื้นที่ด้วย⁶⁷ การคิดค่าใช้จ่ายในส่วนนี้จึงควรคำนวณตามความเป็นจริง โดยต้องคำนวณต้นทุนค่าเชื้อเพลิงหรือพลังงานไฟฟ้าในการสูบน้ำ ค่าบำรุงรักษาเครื่องสูบน้ำ และรวมถึงค่าใช้จ่ายในการเปลี่ยนเครื่องสูบน้ำใหม่ด้วย เพราะเมื่อมีโครงการเกิดขึ้นมีผลให้มีการสูบน้ำได้มากขึ้น โดยเฉพาะในฤดูแล้ง หากไม่มีการสูบน้ำเข้าสู่พื้นที่ผลประโยชน์ของโครงการก็คงไม่เกิดขึ้น ดังนั้นต้นทุนที่เกี่ยวข้องกับการสูบน้ำที่เพิ่มขึ้นทั้งหมดเนื่องจากการก่อสร้างเขื่อนโปร่งขุนเพชร จึงถือเป็นส่วนหนึ่งของต้นทุนของโครงการเช่นกัน การโต้แย้งว่าค่าใช้จ่ายในส่วนนี้เป็นของกรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงานจึงไม่ต้องนำมารวมในการวิเคราะห์โครงการนั้นเป็นความเข้าใจที่ผิด เนื่องจากการประเมินความเป็นไปได้ทางเศรษฐกิจของโครงการของรัฐ ต้องคำนวณทั้งผลประโยชน์และต้นทุนที่จะเกิดขึ้นในสังคม มิใช่เฉพาะผลประโยชน์ต้นทุนของหน่วยงานที่รับผิดชอบเท่านั้น ทั้งนี้ควรจะมีการคำนวณโดยละเอียดว่า ต้นทุนส่วนที่เพิ่มขึ้นจากการสูบน้ำที่เพิ่มขึ้นเป็นเท่าไร ทั้งในส่วนที่เป็นต้นทุนผันแปร (ค่าน้ำมันและพลังงานไฟฟ้า) และต้นทุนคงที่ (เช่น ค่าบำรุงรักษาและเปลี่ยนเครื่องสูบน้ำ) เพื่อให้มีความถูกต้องมากที่สุด⁶⁸

การจ่ายค่าชดเชย

ทางกรมชลประทานเห็นว่าผู้ได้รับผลกระทบจำนวน 264 ราย เป็นผู้บุกรุกเข้าครอบครองทำประโยชน์ในพื้นที่ป่าไม้กลุ่มผู้คัดค้าน ต้องการค่าชดเชยเพิ่มขึ้นมากเกินที่เป็นจริง โดยต้องการเพิ่มพื้นที่ครอบครองมากกว่าที่มีอยู่จริง ซึ่งกรมชลประทานไม่สามารถดำเนินการได้⁶⁹

กรมชลประทานมีการจ่ายค่าชดเชยไปแล้ว มีการกลับมา และนำคนที่ไม่เกี่ยวข้องเข้ามาสร้างอาคารปลูกสร้างอีก⁷⁰ แม้ว่ากรมชลประทานไม่มีนโยบายย้ายคนจำนวนน้อยออกจากพื้นที่เราพยายามประนีประนอม พุดให้พวกเขาเข้าใจว่ามันเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม แต่ชาวบ้านผู้ได้

⁶⁷ เดชรัตน์ สุขก้าเน็ด, "รายงานข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะในการวิเคราะห์ความคุ้มค่าทางเศรษฐกิจของโครงการเขื่อนโปร่งขุนเพชร จังหวัดชัยภูมิ" (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

⁶⁸ เรื่องเดียวกัน.

⁶⁹ กรมชลประทาน, "การวิเคราะห์เศรษฐกิจ โครงการอ่างเก็บน้ำโปร่งขุนเพชร จังหวัดชัยภูมิ," (กุมภาพันธ์ 2542) (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

⁷⁰ ตัวแทนจากกรมชลประทาน, "การรับฟังข้อมูลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของคณะอนุกรรมการฯ," ห้อง 209 คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 5 กันยายน 2543.

รับผลกระทบมองว่าเขาไม่ได้รับความยุติธรรม เขาเป็นผู้เสียสละมาตลอด การอพยพเป็นหน้าที่ของกรมประชาสงเคราะห์ กรมชลประทานมีอำนาจเพียงทำการแจ้งย้าย⁷¹

นอกจากนี้เกณฑ์การประเมินค่าชดเชยที่ดินของผู้ได้รับผลกระทบ ก็ยังเป็นปัญหาที่เกิดขึ้น แม้ในพื้นที่จังหวัดเดียวกัน การจ่ายค่าชดเชยก็ยังคงมีความแตกต่างกันมาก เช่น การจ่ายค่าชดเชยกรณีอ่างเก็บน้ำโปร่งขุนเพชร ซึ่งได้รับค่าชดเชยไร่ละ 8,000 บาท ขณะที่อ่างเก็บน้ำลำคั่นอู ได้รับค่าชดเชยไร่ละ 20,000 บาท⁷² การที่แต่ละเขื่อนในอำเภอเดียวกันแต่ราคาประเมินไม่เท่ากัน และการกำหนดก็แตกต่างกันอย่างโปร่งขุนเพชรวัดที่ไม่เท่ากัน ให้ที่ก็ไม่ครบ แต่ลำคั่นอูที่อยู่ในอำเภอเทพสถิตเหมือนกันให้ที่ครบหมดจะเป็นป่า เป็นหินก็ให้หมด ทำไมเขื่อนโปร่งขุนเพชรจึงไม่เป็นเช่นนั้น⁷³

กรมชลประทานได้ชี้แจงว่า รัฐบาลคือผู้กำหนดการจ่ายค่าชดเชย เป็นผู้จ่ายเงิน จึงมีความพยายามบีบเพื่อจะให้จ่ายค่าชดเชยในจำนวนน้อย ซึ่งไม่เป็นธรรม กรมชลประทาน การพลังงานแห่งชาติ กรมเร่งรัดพัฒนาชนบท การไฟฟ้าฝ่ายผลิต ควรมีการวางมาตรฐานกฎเกณฑ์ต่างๆ ในการจ่ายค่าชดเชยร่วมกัน⁷⁴

ทางจังหวัดชัยภูมิกล่าวว่า นักการเมืองท้องถิ่น และ สส. อุตสาหกรรม ชาวบ้านต้องการให้สร้างโปร่งขุนเพชร เท่าที่ฟังข้อมูลแล้ว ชี้ชัดว่าควรสร้าง ผู้ที่คัดค้านไม่ยอมให้มีการสร้างเขื่อนโปร่ง

⁷¹ ตัวแทนจากกรมชลประทาน, "การรับฟังข้อมูลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของคณะอนุกรรมการฯ," ห้อง 209 คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 5 กันยายน 2543.

⁷² วิศวรร ฤาษี, ชาวบ้านหนองบัวระเหว, "การรับฟังความคิดเห็นประชาชน กรณีโครงการอ่างเก็บน้ำโปร่งขุนเพชร," ณ หอประชุมเมือง จังหวัดชัยภูมิ, 27-28 มกราคม 2544.

⁷³ เสถียร ผิวละเอียด, ชาวบึงเวียง, "การรับฟังความคิดเห็นประชาชน กรณีโครงการอ่างเก็บน้ำโปร่งขุนเพชร," ณ หอประชุมเมือง จังหวัดชัยภูมิ, 27-28 มกราคม 2544.

⁷⁴ ตัวแทนจากกรมชลประทาน, "การรับฟังข้อมูลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของคณะอนุกรรมการฯ," ห้อง 209 คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 5 กันยายน 2543.

ขุนเพชรมีบางส่วนมาจากจังหวัดนครราชสีมา เชื้อนมนบน มีการต่อต้านไม่ยอมให้สร้างจนกว่าจะ
ได้รับค่าชดเชยที่พอใจ⁷⁵

เนื่องจากราคาที่ดินที่ได้รับค่าชดเชย มีราคาต่ำมาก ราคาที่ดินปัจจุบันอยู่ที่อัตราไร่ละ
30,000 บาท แม้ชาวบ้านบางส่วนจะสามารถซื้อหาได้ แต่ที่ดินที่ได้ก็จะมีจำนวนน้อยลง แต่ชาว
บ้านที่สนับสนุนเห็นว่า ที่ดินในจังหวัดที่น้ำมีน้ำพอแก่การเพาะปลูก ไร่ละ 30,000 บาท ผู้สนับสนุน
คิดว่าผู้ที่ได้รับผลกระทบนี้ไม่ได้ที่ดินเพียง 1 ไร่ แต่มีมากกว่าก็นำเงินทั้งหมดมาซื้อได้เหมือนกัน
เนื่องจากเงินที่ชาวบ้านส่วนที่คัดค้านโครงการได้รับน่าจะพอเพียง และได้ที่ดินครบครัวละ 100 ไร่
มีชาวบ้านส่วนหนึ่งพยายามอพยพเข้าไปเรียกร้องค่าชดเชยต่างๆ เช่น 22 ราย ที่ได้รับค่าชดเชยไป
แล้ว ยังย้ายกลับไปอยู่อีก ขณะที่ชาวบ้านบางคนเห็นว่ารัฐบาลควรมีมาตรการรองรับจัดพื้นที่ให้
เขาด้วย เพราะเราเป็นคนไทยเหมือนกัน⁷⁶

การศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ

การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของพื้นที่อาจส่งผลกระทบต่อคุณภาพของน้ำ เช่น สภาพ
ความเค็ม ซึ่งอาจจะส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศวิทยาในพื้นที่⁷⁷ กรมชลประทานได้ทำการตรวจสอบจาก
การขุดเจาะแล้วพบว่าไม่มีดินเค็ม⁷⁸ ขณะที่ข้อมูลที่ได้จากชาวบ้านชี้เห็นว่าสภาพภูมิประเทศได้
อำเภอบำเหน็จณรงค์และบ้านเขว้าเป็นภูเขาเกลือ ซุดลงไปไม่เกิน 2 เมตร จะเจอดินเค็ม เพาะปลูก
อะไรไม่ได้ อำเภोजตุรัสที่ตั้งอยู่บนภูเขาเกลือขนาดใหญ่ด้วยเช่นกัน⁷⁹ และบริเวณตำบลบ้านค้าย

⁷⁵ ตัวแทนจากหน่วยงานระดับจังหวัดที่เกี่ยวข้อง, "การรับฟังข้อมูลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
ของคณะกรรมการฯ," ห้อง 209 คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 5 กันยายน
2543.

⁷⁶ ตัวแทนชาวบ้านที่สนับสนุนโครงการ, "การรับฟังข้อมูลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของ
คณะกรรมการฯ," ห้อง 209 คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 21 กันยายน 2543.

⁷⁷ คณะอนุกรรมการให้ประชาชนมีส่วนร่วมต่อโครงการเขื่อนโปร่งขุนเพชรและเขื่อนลำ
โตมใหญ่, รายงานผลการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน กรณีโครงการเขื่อนโปร่งขุนเพชร, หน้า
8-9.

⁷⁸ ตัวแทนจากกรมชลประทาน, "การรับฟังข้อมูลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของคณะ
อนุกรรมการฯ," ห้อง 209 คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 5 กันยายน 2543.

⁷⁹ ตัวแทนชาวบ้านที่สนับสนุนโครงการ, "การรับฟังความคิดเห็นประชาชน กรณีโครงการ
อ่างเก็บน้ำโปร่งขุนเพชร," ณ หอประชุมเมือง จังหวัดชัยภูมิ, 27-28 มกราคม 2544.

อำเภอเมืองชัยภูมิน้ำในพื้นที่ที่มีความเค็มมาก เนื่องจากดินสินเธาว์⁸⁰ แหล่งน้ำใต้ดินในตำบล ล้มป่อยเองก็ใช้ประโยชน์ไม่ได้ เนื่องจากเป็นน้ำเค็ม⁸¹ ซึ่งข้อมูลของชาวบ้านนี้เป็นบริเวณพื้นที่ที่ได้รับประโยชน์จากโครงการที่อยู่ไม่ไกลจากบริเวณพื้นที่โครงการนัก

รายงานผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม (EIA)

โครงการอ่างเก็บน้ำโปร่งขุนเพชร ไม่เข้าข่ายโครงการที่จะต้องจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม (EIA) ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535⁸² ซึ่งสำนักนโยบายและวางแผนสิ่งแวดล้อมเห็นว่า ประกาศกระทรวงวิทยาศาสตร์ให้จัดทำรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อม (EIA) ในกรณีที่อ่างเก็บน้ำมีปริมาตร 100 ล้านลูกบาศก์เมตร แต่โครงการอ่างเก็บน้ำโปร่งขุนเพชรมีปริมาตรเพียง 97-99 ล้านลูกบาศก์เมตร ซึ่งทุกโครงการในด้านต่างๆ มักเลี่ยงการจัดทำรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อม (EIA) ด้วยการลดขนาดให้ไม่จำเป็นต้องจัดทำรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อม (EIA)⁸³ ขณะที่ทางกรมชลประทานได้ชี้แจงว่าพื้นที่ที่จะสร้างอ่างเก็บน้ำอยู่ในบริเวณป่าสงวนแห่งชาติป่านายางหลัก โดยที่มีพื้นที่บางส่วนประมาณ 4,830 ไร่ มีสภาพเป็นป่าโปร่งซึ่งเสื่อมโทรมหลงเหลืออยู่บ้างเล็กน้อย ไม่นับพื้นที่อ่างเก็บน้ำทั้งหมด (9,000 ไร่)⁸⁴ ทำให้การก่อสร้างบนพื้นที่ป่าแห่งนี้ไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมมากนัก

จากที่กล่าวมาทั้งหมดจะพบว่าประเด็นปัญหาต่างๆ ในกรณีอ่างเก็บน้ำโปร่งขุนเพชรเกิดขึ้นจากสาเหตุหลักคือ การไม่เปิดเผยข้อมูลโครงการที่ชัดเจน ตลอดจนการจ่ายค่าชดเชยแก่ผู้ได้รับผลกระทบจากโครงการที่ไม่เท่าเทียมกันจึงทำให้เกิดความไม่พอใจแก่กลุ่มผู้ได้รับผลกระทบ การ

⁸⁰ พิทยา ครองกิจศิริ, ชาวบ้านตำบลบ้านค่าย, "การรับฟังความคิดเห็นประชาชน กรณีโครงการอ่างเก็บน้ำโปร่งขุนเพชร," ณ หอประชุมเมือง จังหวัดชัยภูมิ, 27-28 มกราคม 2544.

⁸¹ อำนาจ จรแก้ว, ชาวบ้านตำบลล้มป่อย, "การรับฟังความคิดเห็นประชาชน กรณีโครงการอ่างเก็บน้ำโปร่งขุนเพชร," ณ หอประชุมเมือง จังหวัดชัยภูมิ, 27-28 มกราคม 2544.

⁸² กรมชลประทาน, "รายงานการวิเคราะห์เศรษฐกิจ โครงการอ่างเก็บน้ำโปร่งขุนเพชร จังหวัดชัยภูมิ," (กุมภาพันธ์ 2542) (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

⁸³ ตัวแทนจากสำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม, "การรับฟังข้อมูลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของคณะอนุกรรมการฯ," ห้อง 209 คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 5 กันยายน 2543.

⁸⁴ กรมชลประทาน, "การวิเคราะห์เศรษฐกิจ โครงการอ่างเก็บน้ำโปร่งขุนเพชร จังหวัดชัยภูมิ," (กุมภาพันธ์ 2542) (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

ไม่เปิดเผยข้อมูลที่ชัดเจน ก่อให้เกิดผล 2 ประการคือ กลุ่มผู้ที่ประสบปัญหาภัยแล้งคิดว่าโครงการเขื่อนโป่งขุนเพชรจะช่วยแก้ปัญหาภัยแล้งในหลายพื้นที่ของจังหวัดชัยภูมิ ขณะเดียวกันการที่โครงการนี้ไม่ต้องจัดทำรายงานผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมก็ทำให้ต้นทุนด้านสิ่งแวดล้อมต่างๆ รวมทั้งผลกระทบทางด้านสังคมมิได้ถูกนำไปประเมินหักลบจากผลประโยชน์ที่ได้จากโครงการ ส่งผลให้ค่าตัวเลขต่างๆ ของโครงการมีความคลาดเคลื่อนไปจากข้อเท็จจริง ทำให้เริ่มมีการตรวจสอบโครงการจากกลุ่มผู้คัดค้านโครงการ และด้วยทัศนคติต่อโครงการที่แตกต่างกันของกลุ่มผู้สนับสนุนโครงการและกลุ่มผู้คัดค้านโครงการทำให้เกิดข้อมูลและความคิดเห็นมีความขัดแย้งกันสูง (ดังแผนภาพที่ 2) ซึ่งการเรียกร้องให้สร้าง/ไม่สร้างของแต่ละฝ่ายก็ทำให้ความขัดแย้งขยายตัวมากขึ้น และข้อมูลที่แตกต่างกันโดยสิ้นเชิงที่ต่างฝ่ายต่างเชื่อมั่นนั้นก็เป็นอุปสรรคสำคัญในการแสวงหาข้อมูลน่าเชื่อถือและเป็นที่ยอมรับของทั้งสองฝ่าย ซึ่งการแก้ไขความขัดแย้งได้หรือไม่นั้นก็ต้องอาศัยการยอมรับของทั้งสองฝ่ายเป็นสำคัญ

ปัญหาการจากรับฟังความคิดเห็น

จะเห็นได้ว่าปัญหาจากการตัดสินใจทำสัญญาก่อสร้างโครงการก่อนแล้วค่อยจัดการรับฟังความคิดเห็นเป็นเงื่อนไขสำคัญให้ไม่สามารถยกเลิกโครงการได้ กรมชลประทานได้ให้เหตุผลว่าการระงับ/ชะลอโครงการ ทำให้การก่อสร้างไม่สามารถดำเนินการต่อไปได้ เป็นการสร้างปัญหาให้กับทุกฝ่าย และอาจต้องมีการฟ้องร้องเรียกค่าเสียหายที่เกิดขึ้นจากการผิดสัญญาโดยมีส่วนราชการเป็นผู้ถูกกล่าวหาและยังเป็นการทำลายความเชื่อมั่นในการลงทุนของธุรกิจเอกชนที่จะมาลงทุนในอนาคต และยังมีราษฎรจำนวนมากอีกส่วนหนึ่งมีความต้องการ และสนับสนุนโครงการอย่างแรงกล้าที่ได้ใช้เวลานานในการรอคอยโครงการ⁸⁵ นอกจากนี้การดำเนินการบางส่วนไปแล้ว เช่น มีการตัดไม้ออกจากท้องอ่างเก็บน้ำ มีการจ่ายค่าชดเชยไปเป็นจำนวนมากแล้ว ซึ่งหากไม่มีการดำเนินการก่อสร้างต่อ จะให้ดำเนินการอย่างไรต่อ เรียกคืนเงินค่าชดเชยที่รัฐจ่ายไป? จ่ายค่าทดแทนต้นไม้ที่ตัดของชาวบ้านไป? ปลูกผืนป่าส่วนที่ตัดไปคืนแก่กรมป่าไม้? และความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างคนในหมู่บ้านห้วยทับนาย จะยุติลงหรือ? ปัญหาทั้งหลายเหล่านี้ล้วนจำเป็นที่จะต้องหามาตรการแก้ไข รองรับที่ชัดเจนเป็นรูปธรรม

⁸⁵ กรมชลประทาน, "การวิเคราะห์เศรษฐกิจ โครงการอ่างเก็บน้ำโป่งขุนเพชร จังหวัดชัยภูมิ," (กุมภาพันธ์ 2542) (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

แผนภาพที่ 2 ปัญหาที่เกิดจากการที่ดำเนินโครงการอ่างเก็บน้ำโปร่งขุนเพชร

นอกจากนี้การเลือกพื้นที่ดำเนินโครงการเพียงแห่งเดียว ทำให้ไม่มีทางเลือกอื่น ทำให้มี ปัญหาที่ตามมาอย่างมากมาย ซึ่งล้วนยากที่จะแก้ไข ทั้งนี้เนื่องจากเกณฑ์การคัดเลือกพื้นที่โครงการ ต่างๆ มักยึดราคาที่ดินเป็นหลัก ซึ่งในกรณีโปร่งขุนเพชรพื้นที่โครงการส่วนใหญ่อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาตินายกัลก จึงทำให้ราคาที่ดินในการจัดทำโครงการมีราคาถูก การพยายามหลีกเลี่ยงการจ่ายค่าชดเชยที่เหมาะสม ตลอดจนเกณฑ์การจ่ายค่าชดเชยที่แต่ละโครงการมีราคา

ประเมินไม่เท่ากัน โดยอาศัยเงื่อนไขบางข้อในกรณีโครงการไปรงขุนเพชรที่จะไม่จ่ายค่าชดเชยให้ เช่น พื้นที่นั้นไม่ถูกน้ำท่วมจากการสร้างเขื่อน พื้นที่ที่มีลักษณะเป็นป่า เป็นหิน

ระยะเวลาการทำงานก็ส่วนสำคัญ ในการจัดการรับฟังความคิดเห็นครั้งนี้เป็นเวลาจำนวน 2 วัน แต่ก่อนหน้านี้นางคณะอนุกรรมการฯ ได้มีการเก็บข้อมูลต่างๆ เป็นระยะๆ จากการทำโครงการนี้ไม่มีการจัดทำรายงานผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม EIA และรายงานผลกระทบด้านสังคม SIA ทำให้คณะกรรมการต้องเก็บข้อมูลเพิ่มเติมใน 2 ส่วนเพื่อประกอบการจัดรับฟังความคิดเห็น การที่ไม่สามารถตรวจสอบวงจรของระบบนิเวศวิทยาของพืชและสัตว์ได้ครบถ้วนเนื่องจากมีระยะเวลาการทำงานที่จำกัด การเก็บข้อมูลจึงทำได้แต่เพียงสอบถามข้อมูลต่างๆ จากชาวบ้าน และการอาศัยข้อมูลของนักวิชาการที่เคยสำรวจไว้ก่อน เช่น ข้อมูลในด้านสมุนไพรในป่าบางายหลัก ฯลฯ ประกอบกับข้อมูลผลกระทบต่างๆ ทางสังคมที่เกิดกับชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในพื้นที่โครงการมิได้มีการระบุชัดเจนในเอกสารของกรมชลประทาน ทำให้คณะกรรมการฯ ต้องลงพื้นที่เพื่อศึกษาผลกระทบต่างๆ ที่เกิดขึ้น อาทิ การจัดหาพื้นที่ทดแทนพื้นที่ที่ชาวบ้านสูญเสียไปจากการดำเนินโครงการ อัตราค่าชดเชยที่ชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบไม่พอใจ ฯลฯ องค์ประกอบเหล่านี้ล้วนทำให้ข้อเท็จจริงที่จำเป็นต้องเปิดเผยต่อคณะอนุกรรมการฯ ขาดความสมบูรณ์ ไม่ครบถ้วน เพียงพอและรอบด้าน

นอกจากนี้ข้อมูลที่ได้รับการรับฟังความคิดเห็นบางส่วนมีความขัดแย้งกันสูงมาก อาทิ พื้นที่ได้รับประโยชน์จากโครงการ 100,000 ไร่ ในฤดูฝน และ 25,000 ไร่ ในฤดูแล้ง ตามเอกสารกรมชลประทาน⁸⁶ ที่กลุ่มผู้สนับสนุนโครงการเชื่อว่าจะได้รับประโยชน์ในพื้นที่ต่างๆ มากกว่าที่ระบุในเอกสารกรมชลประทาน ขณะที่กลุ่มผู้คัดค้านเห็นว่าพื้นที่จะได้จริงๆ ไม่น่าจะถึง 25,000 ไร่ ในหน้าแล้งตามที่เอกสารระบุ ประเด็นเรื่องรายได้จากอาชีพเก็บของป่าที่กลุ่มผู้คัดค้านโครงการเห็นว่า แต่ละครอบครัวที่เก็บของป่ามีรายได้ประมาณ 102,000 บาทต่อปี⁸⁷ ขณะที่กลุ่มผู้สนับสนุนโครงการไม่เชื่อว่ากลุ่มผู้คัดค้านจะมีรายได้สูงขนาดนั้น เนื่องจากเห็นว่าสภาพป่านั้นมีความเสื่อมโทรม และของที่เก็บได้จากป่าก็ไม่มีราคาสูงนัก ซึ่งปัญหาต่างๆ เหล่านี้เป็นผลมาจากเกณฑ์การประเมินผลประโยชน์โครงการของกรมชลประทาน และเกณฑ์การประเมินรายได้จากอาชีพเก็บ

⁸⁶ กรมชลประทาน, "รายงานการวิเคราะห์เศรษฐกิจ โครงการอ่างเก็บน้ำไปรงขุนเพชร จังหวัดชัยภูมิ," (กุมภาพันธ์ 2542) (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

⁸⁷ เศรษฐ์ตรี สุขกำเนิด, "รายงานข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะในการวิเคราะห์ความคุ้มค่าทางเศรษฐกิจของโครงการเขื่อนไปรงขุนเพชร จังหวัดชัยภูมิ" (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

ของป่าของ เดชรัตน์ สุขกำเนิด ไม่เป็นที่ยอมรับของอีกฝ่ายเนื่องจากผลประโยชน์มีตัวเลขเกินจริง นอกจากนี้ข้อมูลจากชาวบ้านได้ยืนยันว่าบริเวณใกล้เคียงพื้นที่โครงการมีสภาพเป็นดินเค็ม ขณะที่กรมชลประทานได้ระบุว่าจากการสำรวจแล้วไม่พบปัญหาดินเค็มแต่อย่างใด ก็เป็นความขัดแย้งในด้านข้อมูลอย่างมากเช่นกัน

ลักษณะวิธีการเลี้ยงการเผชิญหน้าในการรับฟังความคิดเห็น

อย่างไรก็ดีการจัดรับฟังความคิดเห็นก็มีจุดแข็งคือ การรับฟังความคิดเห็นที่ไม่ได้นำกลุ่มผู้สนับสนุนโครงการ และกลุ่มผู้คัดค้านโครงการมาให้ข้อมูลในเวลาเดียวกัน ซึ่งเป็นการหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าโดยตรง เนื่องจากสภาวะความขัดแย้งระหว่างคู่กรณีนี้ค่อนข้างสูง การเผชิญหน้ากันในการให้ข้อมูลที่มีลักษณะคล้ายการโต้เถียงที่ให้มีการชี้แจงเหตุผล และหักล้างเหตุผลของอีกฝ่ายอาจนำไปสู่การโต้เถียงจนที่มีความรุนแรงได้ ดังนั้นแนวทางที่คณะอนุกรรมการฯ เลือกใช้คือการให้ฝ่ายสนับสนุนโครงการมาชี้แจงในวันแรก และกลุ่มผู้ได้รับผลกระทบซึ่งเห็นด้วยและไม่เห็นด้วยกับโครงการมาชี้แจงในวันที่สอง โดยกลุ่มผู้ได้รับผลกระทบซึ่งเห็นด้วยกับโครงการชี้แจงในช่วงเช้า กลุ่มผู้ได้รับผลกระทบซึ่งไม่เห็นด้วยกับโครงการชี้แจงในช่วงบ่าย การแบ่งเวลาชี้แจงที่แยกกลุ่มต่างๆ อย่างชัดเจน ทำให้การเผชิญหน้ามีน้อยลง จึงทำให้การจัดรับฟังความคิดเห็นเป็นไปด้วยดี ประการต่อมาคือ การรับฟังความคิดเห็นเป็นการตรวจสอบ และพิจารณาบนฐานข้อมูลของทั้งสองฝ่าย ดังนั้นการแก้ไขปัญหาจึงมีมิติมากกว่าการเจรจาไกล่เกลี่ยที่เป็นการพยายามแสวงหาจุดร่วมเพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง โดยไม่คำนึงถึงประสิทธิภาพ ประสิทธิผลของโครงการ กล่าวคือ การเจรจาไกล่เกลี่ยมุ่งแก้ไขปัญหาเฉพาะคู่กรณี แต่ขาดการพิจารณาข้อเท็จจริงต่างๆ ของโครงการ ดังนั้นแม้ว่าการเจรจาไกล่เกลี่ยความขัดแย้งทั้งสองจะประสบความสำเร็จ แต่ถ้าหากการสร้างอ่างเก็บน้ำมิได้นำไปสู่การแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำที่มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผลตามที่ระบุในรายงานโครงการ นั่นก็หมายถึงการแก้ไขความขัดแย้งที่ไม่ได้คำนึงถึงการจัดสรรทรัพยากรที่ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด และยังเป็นการทำลายป่าอันเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติให้มีจำนวนน้อยลงด้วย

การวิเคราะห์ปัญหาความขัดแย้งกรณีอ่างเก็บน้ำไปรงขุนเพชร

ในส่วนจะเป็นการนำแนวความคิดการแก้ไขความขัดแย้งที่นำไปสู่การใช้ความรุนแรงและการไม่ใช้ความรุนแรงมาพิจารณาในกรณีอ่างเก็บน้ำไปรงขุนเพชร โดยมีหัวข้อต่างๆ ดังนี้ ค่านิยมย้ำเน้นระเบียบทางสังคมที่เป็นอยู่ (Social Order), ค่านิยมที่ตั้งคำถามกับระเบียบทางสังคม ใน

นามของความยุติธรรมทางสังคม (Social Justice), โลกที่มองเห็นได้ถนัด (Visible World), โลกที่มองไม่เห็น (Invisible World), เน้นตัวบุคคลผู้กระทำ (Actor Oriented Perspective), เน้นโครงสร้าง (Structure Oriented Perspective), การแก้ไขความขัดแย้งด้วยความรุนแรง (Violent Conflict Resolutions) และ การแก้ไขความขัดแย้งโดยไม่ใช้ความรุนแรง (Nonviolent Conflict Resolutions)

ค่านิยมย้ำเน้นระเบียบทางสังคมที่เป็นอยู่ (Social Order)

ค่านิยมย้ำเน้นระเบียบทางสังคมที่เป็นอยู่ (Social Order) เป็นค่านิยมที่มีลักษณะรักษาสถาณภาพเดิมที่เป็นอยู่ไม่ต้องการการเปลี่ยนแปลง ส่วนใหญ่มักเป็นฐานคิดของผู้มีอำนาจที่ต้องการรักษาสภาวะเงื่อนไขที่เอื้อและรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มที่มีอำนาจทางสังคม ผ่านกฎระเบียบ ข้อบังคับต่างๆ ตลอดจนวิถีวัฒนธรรมต่างๆ ที่เอื้อต่อการรักษาอำนาจของเขา

หลังจากการเรียกร้องค่าชดเชยของผู้ได้รับผลกระทบ ทางกรมชลประทานซึ่งเป็นหน่วยงานที่ดูแลโครงการนี้ก็ปฏิเสธข้อเรียกร้องไป ด้วยเห็นว่ากลุ่มผู้ได้รับผลกระทบเหล่านี้เป็นผู้บุกรุกเข้าครอบครองทำประโยชน์ในพื้นที่ป่าไม้ ซึ่งทางการได้จ่ายค่าชดเชยที่ดิน และทรัพย์สิน สิ่งปลูกสร้างต่างๆ อย่างเหมาะสมแล้ว⁸⁸ โดยยึดหลักการการก่อสร้างของรัฐที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ของสังคมส่วนรวม และมีผู้รับประโยชน์เป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศซึ่งประกอบอาชีพเกษตรกรรม ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของรัฐที่จะต้องจัดหาแหล่งน้ำให้ และเมื่อมีการก่อสร้างโครงการก็จะต้องมีส่วนหนึ่งที่จะต้องสูญเสียไป ซึ่งสิ่งที่จะได้มาคุ้มค้ำกับการที่ต้องสูญเสีย⁸⁹

จากจุดนี้เห็นได้ว่าหลักที่กรมชลประทานยึดถือคือ ค่านิยมในการย้ำเน้นระเบียบสังคมที่เป็นอยู่ (Social Order) ภารกิจสำคัญที่กรมชลประทานได้รับมอบหมายจากรัฐ คือ การมุ่งพัฒนาสร้างความเป็นอยู่ที่ดีแก่ประชาชน ซึ่งคนส่วนใหญ่ของประเทศนั้นประกอบอาชีพเกษตรกรรม การสร้างอ่างเก็บน้ำ ถือเป็นการตอบสนองเป้าหมายของรัฐเป็นอย่างดี โดยมีความชอบธรรมอย่างยิ่งในการดำเนินโครงการที่ได้รับจากรัฐโดยตรง จากค่านิยมนี้ทำให้กรมชลประทานไม่สามารถอ่อนข้อในกฎระเบียบต่างๆ เพื่อผ่อนผันเรื่องค่าชดเชยได้ กรมชลประทานจึงยืนยันที่จะไม่จ่ายค่าชด

⁸⁸ กรมชลประทาน, "รายงานการวิเคราะห์เศรษฐกิจ โครงการอ่างเก็บน้ำโป่งขุนเพชร จังหวัดชัยภูมิ," (กุมภาพันธ์ 2542) (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

⁸⁹ เรื่องเดียวกัน.

เขยเพิ่มตามข้อเรียกร้อง และให้เหตุผลว่าการจ่ายค่าชดเชยได้ปฏิบัติตามมติคณะรัฐมนตรี 11 กรกฎาคม 2532 ที่ว่าด้วยเกณฑ์การจ่ายค่าชดเชยแล้ว ซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงการรักษากฎระเบียบ ให้อยู่ในสถานภาพเดิมที่เป็นอยู่

ค่านิยมนี้มีส่วนสำคัญที่ทำให้การดำเนินโครงการต่างๆ มีลักษณะที่ไม่เปิดโอกาสให้เกิดการมีส่วนร่วม เนื่องจากระบบราชการมีลักษณะการปฏิบัติงานที่เน้นกฎ ระเบียบ และนโยบายของรัฐ ทำให้มองชาวบ้านที่ต้องการเข้ามามีส่วนร่วมในลักษณะเป็นการแทรกแซงการดำเนินงาน รวมถึงลักษณะที่เข้ามาท้าทายอำนาจกรมชลประทาน สังเกตได้จาก "หากการก่อสร้างยังไม่ล่าช้าต่อ ยิ่งจะทำให้รัฐเสียโอกาสในการลงทุนรวมทั้งปัญหาเศรษฐกิจสังคมก็จะตามมาเพิ่มขึ้น การบุกเบิกป่าก็จะมีมากขึ้น การอพยพราษฎรเป็นไปได้อย่างขึ้น ค่าลงทุนก็ต้องสูงขึ้นไปอีก ทำให้การก่อสร้างหรือเปิดโครงการเป็นไปได้อย่างขึ้น"⁹⁰

ค่านิยมที่ตั้งคำถามกับระเบียบทางสังคม ในนามของความยุติธรรมทางสังคม (Social Justice)

การที่ชาวบ้านเรียกร้องค่าชดเชยเพิ่มจากอัตราเดิมนั้น เป็นการยึดหลักตั้งคำถามกับระเบียบทางสังคมดังกล่าวในนามของความยุติธรรม (Social Justice) โดยเห็นว่าสิ่งที่ตนได้รับทดแทนการสูญเสียที่อยู่อาศัย และที่ทำกินนั้นไม่ได้รับความเป็นธรรม กล่าวคือ ได้รับค่าชดเชยเป็นจำนวนเงินน้อยกว่าเขื่อนลำคั่นจู่ซึ่งสร้างอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกัน นอกจากนี้ยังมีความไม่ชัดเจนในการจ่ายค่าชดเชยในบริเวณพื้นที่ที่น้ำไม่ท่วมและบริเวณที่อยู่ในป่าสงวน ความไม่ชัดเจนของพื้นที่ที่น้ำท่วม ตลอดจนการจัดพื้นที่รองรับการอพยพย้ายถิ่น ก็ยิ่งทำให้ผู้ได้รับผลกระทบตั้งคำถามกับกระบวนการดำเนินโครงการของรัฐ

วิธีการแสดงออกถึงค่านิยมที่ตั้งคำถามกับระเบียบทางสังคมดังกล่าวในนามของความยุติธรรม (Social Justice) นั้นหมายถึง การไม่ยอมรับ เชื้อพียงหรือปฏิบัติ กฎระเบียบใดๆ ที่เห็นว่าไม่มีความยุติธรรมทางสังคม กล่าวคือถ้าไม่ยอมรับก็ไม่จำเป็นต้องปฏิบัติตาม เช่นเดียวกับที่กลุ่มผู้คัดค้านโครงการย้ายเข้าไปปักหลักอยู่ในพื้นที่โครงการ เพื่อไม่ให้กรมชลประทานดำเนินโครงการที่พวกเขาเห็นว่าไม่ชอบธรรมต่อไปได้

⁹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 17.

เราจะพบว่าการตั้งคำถามกับระเบียบทางสังคม (Social Justice) เป็นแนวคิดที่เข้ามาทำลายค่านิยมในการย้ำเน้นระเบียบสังคมที่เป็นอยู่ (Social Order) การตั้งคำถามกับระเบียบทางสังคมถือเป็นภาคทฤษฎีของความพยายามนำเสนอความคับข้องทางสังคม (Social Frustration) ขณะที่การเคลื่อนไหวชุมนุมเรียกร้องเป็นภาคปฏิบัติที่ทำให้ความคับข้องต่างๆ ของพวกเขาถูกปลดปล่อยให้สังคมได้รับรู้

สิ่งที่สะท้อนการตั้งคำถามกับระเบียบทางสังคม (Social Justice) ในกรณีนี้คือ การขอความเป็นธรรมของชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบคนหนึ่งที่ว่า "ถ้าพี่น้องข้างล่างมีผลประโยชน์จากเขื่อนโดยได้น้ำทำนา มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น แต่ปล่อยให้ผู้ที่โดนน้ำท่วมมีวิถีชีวิตที่จนลงมันก็ไม่เป็นธรรม มันจะต้องมีการทำควบคู่กันไป ถ้าพี่น้องข้างล่างมีผลประโยชน์ มีความสุข พวกที่อยู่ข้างบนก็ต้องมีความสุขด้วย ไม่ใช่มีความสุขอยู่บนความทุกข์ของคนอื่น"⁹¹ นอกจากนี้การตรวจสอบของกลุ่มผู้ได้รับผลกระทบและสมาชิกคนจนก็มีความสำคัญในการชี้ให้เห็นถึงปัญหาการดำเนินโครงการอ่างเก็บน้ำ ดังนี้⁹²

1. ข้อมูลไม่ชัดเจนและไม่ครบถ้วน เพราะมีการบิดบังข้อมูลและ/หรือไม่มีข้อมูล เพราะไม่ได้ทำการศึกษา เช่น ระดับที่น้ำจะท่วมถึง เนื้อที่ที่น้ำจะท่วม ใครได้ประโยชน์ อยู่ที่ไหน ก็รายประโยชน์ด้านใดบ้าง จริงหรือไม่ ใครเสียหายหรือได้รับผลกระทบ ก็ราย เดือดร้อนอย่างไร แนวทางที่จะช่วยเหลือผู้ที่ได้รับผลกระทบก็ไม่มี รวมทั้งแผนผังโครงการคลองส่งน้ำก็ไม่มี ทำให้เกิดการตัดสินใจที่ผิดพลาดแก่ทุกฝ่าย รวมทั้งคณะกรรมการสิ่งแวดล้อม สภาผู้แทนราษฎร
2. ไม่มีการเสนอแนวทางเลือกอย่างอื่น ในการจัดการน้ำทั้งระบบให้ประชาชนทุกกลุ่มได้ประโยชน์ร่วมกันและเสียหายต่อระบบนิเวศน้อยที่สุด
3. ขาดการมีส่วนร่วมของชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบ ในทุกขั้นตอน
4. ผู้ได้รับผลกระทบถูกลอยแพ ไม่มีใครสนใจรับฟังความเดือดร้อนของพวกเขา โดยเฉพาะชาวบ้านที่หากินอยู่กับป่า ซึ่งเป็นวิถีชีวิตของพวกเขา ซึ่งทางการถือว่าคนกลุ่มนี้เป็นพวกที่ไม่ได้รับผลกระทบเพราะไม่มีที่ดินหรือมีที่ดินแต่ไม่ถูกน้ำท่วม จึงไม่มีการสำรวจความเสียหาย

⁹¹ ชัยวัฒน์ ชินรัตน์ ชาวบ้านโป่งนก, "การรับฟังความคิดเห็นประชาชน กรณีโครงการอ่างเก็บน้ำโป่งขุนเพชร," ณ หอประชุมเมือง จังหวัดชัยภูมิ, 27-28 มกราคม 2544.

⁹² สมัชชาคนจน, "สรุป ปัญหาโครงการชลประทานเขื่อนโป่งขุนเพชร อ.หนองบัวระเหว จ. ชัยภูมิ," (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

5. มีการทุจริตกันอย่างโจ่งแจ้ง ในลักษณะข้อโกงค่าชดเชยจากทางราชการ โดยความร่วมมือกันระหว่างคณะอนุกรรมการตรวจสอบทรัพย์สินและนายทุนนายหน้าจากนอกพื้นที่ ในรูปขบวนการ "อาชญากรรมทางเศรษฐกิจ (White Collar Crime)"
6. ไม่มีการคำนวณต้นทุนทางสังคม วิถีชีวิต ชุมชนและระบบนิเวศน์ทั้งระบบ
7. ขาดการควบคุมและตรวจสอบการใช้อำนาจหน้าที่ของเจ้าพนักงานของรัฐ ทำให้เจ้าหน้าที่กระทำการได้ตามอำเภอใจ ไม่มีกฎเกณฑ์ที่แน่นอนเชื่อถือได้
8. หลีกเลี่ยงการจัดทำรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อม (EIA)
9. ดำเนินการโดยละเมิดสิทธิมนุษยชนและกฎหมายรัฐธรรมนูญอย่างชัดเจน
10. มีความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากโครงการกับกลุ่มอิทธิพลท้องถิ่น กลุ่มอิทธิพลท้องถิ่นที่ได้ประโยชน์จากโครงการได้แก่ นักการเมือง ผู้รับเหมาและกรมชลประทานรวมทั้งผู้ว่าราชการจังหวัด

ปัญหาการดำเนินการก่อสร้างโครงการต่างๆ เหล่านี้จึงเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความไม่เป็นธรรมที่เกิดขึ้นในกระบวนการก่อสร้าง ซึ่งเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้องควรเข้ามาชี้แจงข้อเท็จจริงและทำความเข้าใจกับประชาชนให้ชัดเจน ไม่เช่นนั้นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นอาจจะขยายตัวขึ้นได้

โลกที่มองเห็นได้ถนัด (Visible World)

โลกที่มองเห็นนั้นมีความสัมพันธ์กับการมองปัญหาและให้คุณค่ากับสิ่งต่างๆ เช่น ในประเด็นเรื่องค่าชดเชย เกณฑ์การวิเคราะห์อัตราค่าชดเชยของกรมชลประทานได้เน้นเรื่องโลกที่มองเห็นได้ถนัด (Visible World) ที่เกณฑ์การคำนวณคิดยึดอยู่กับจำนวนสิ่งปลูกสร้าง ไม่ยั้งคั้นและกรรมสิทธิ์บนที่ดินพื้นที่โครงการ ซึ่งราคาประเมินที่ดินในโครงการนี้ ถือว่าอยู่ในเกณฑ์ต่ำมาก เนื่องจากมีเกณฑ์การคำนวณว่าพื้นที่บริเวณนี้เป็นป่าโปร่งที่ไม่มีความอุดมสมบูรณ์จึงให้ราคาต่ำจนชาวบ้านที่ได้รับค่าชดเชย ไม่สามารถนำเงินที่ได้ไปซื้อที่ดินในบริเวณอื่นได้เท่ากับจำนวนที่มีอยู่เดิม

โลกที่มองเห็นได้ถนัดของชาวบ้านในโครงการนี้ก็มีความแตกต่างกัน เนื่องจากการมองของแต่ละฝ่ายมีตัวอย่างที่เห็นได้ต่างกัน ชาวบ้านกลุ่มที่ให้การสนับสนุนการสร้างเขื่อนคนหนึ่งเห็นว่า "การสร้างเขื่อนนั้นก่อให้เกิดประโยชน์มาก ในประเทศไทยที่มีเขื่อนทุกเขื่อนมันดีหมด มีกรมประมงไปดูแล มีกรมชลประทานดูแล มีเกษตรไปดูแล สร้างบ่อปลาให้ นำพันธุ์ปลาไปให้ ทำ

บ่อน้ำ สระน้ำ ทำถนน ไฟฟ้า มีอนามัย มีโรงพยาบาลให้ ซึ่งเขื่อนอื่นเขาก็ทำมาหมด นอกจากนี้ การสร้างเขื่อนที่ผ่านมามีแต่ทำให้เกิดรายได้ เจริญหมด คนรอบๆ เขื่อนรวยหมด ตัวผมเองยังเคยไปหาปลาที่เขื่อนอื่นๆ ซึ่งรายได้ดี จะหาเงินวันละ 500 บาทไม่ใช่เรื่องยาก บ้านทับนาย ห้วยหินฝน ก็จะมีบ่อปลา จะมีท่าเรือ มีเรือมาจอดนำปลาไปขาย ก็ไม่ต้องประกอบอาชีพอย่างอื่นไม่ต้องเข้ามากรุงเทพฯ”⁹³

ขณะที่แกนนำกลุ่มที่คัดค้านการสร้างเขื่อนเห็นว่า “ไม่ควรสร้างเพราะมันจะสูญเสียทรัพยากรธรรมชาติ ถ้าสร้างไปทรัพยากรธรรมชาติที่หลากหลายจะสูญเสียหมด ทั้งหนองไม้ ไบลาน ผักหวาน พวกผมหากินอยู่กับป่าเลี้ยงครอบครัว มาตั้งแต่สมัยพ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ก็หาอยู่หากินมาหลายร้อยปี”⁹⁴

โลกที่มองไม่เห็น (Invisible World)

การมองของผู้ได้รับผลกระทบเป็นแบบโลกที่มองไม่เห็น ที่ให้คุณค่ากับป่าแห่งนี้ในด้านอื่นๆ อาทิ สมุนไพร ไบลาน ไซมดแดง อัง ผักหวาน ฯลฯ และที่ไม่ได้รับการคำนวณจากเกณฑ์ดังกล่าว เช่น ความสูญเสียอาชีพเก็บของป่าของชาวบ้านส่วนใหญ่ในบริเวณนั้น และคุณค่าของวิถีชีวิต วัฒนธรรมที่ผูกพันกับป่า ปัจจัยต่างๆ ที่มีได้ถูกรวมไว้นี้ ทำให้เกณฑ์และความคาดหวังของชาวบ้านในอัตราค่าชดเชยมีสูงกว่าเกณฑ์ของรัฐ กล่าวคือ ฝ่ายหนึ่งเห็น “ราคา” ของต้นไม้เท่าที่ถูกกำหนดตีราคาโดยทางราชการอุตสาหกรรมป่าไม้ ในขณะที่ อีกฝ่ายหนึ่งให้ความสำคัญกับ “คุณค่า” ของต้นไม้ ซึ่งเขาต้องกินต้องใช้ในชีวิตประจำวัน กระทั่งความเข้าใจเรื่องป่าในฐานะระบบนิเวศกับป่าในฐานะผลบวกของจำนวนต้นไม้ก็ขัดกัน⁹⁵

ขณะที่ผู้สนับสนุนโครงการฯ ก็ให้คุณค่ากับ “น้ำ” สูง เนื่องจากจะทำให้พวกเขาสามารถทำการเพาะปลูกที่อุดมสมบูรณ์ได้นำมาซึ่งผลผลิตทางเกษตรที่ดี และมีจำนวนมาก ทำให้พวกเขามี

⁹³ วิจิตร ฤกษ์, ชาวบ้านหนองบัวระเหว, “การรับฟังความคิดเห็นประชาชน กรณีโครงการอ่างเก็บน้ำโปร่งขุนเพชร, ณ หอประชุมเมือง จังหวัดชัยภูมิ,” 27-28 มกราคม 2544.

⁹⁴ ประสิทธิ์ ยิ่งจำเริญ ชาวบ้านห้วยหินฝน, “การรับฟังความคิดเห็นประชาชน กรณีโครงการอ่างเก็บน้ำโปร่งขุนเพชร, ณ หอประชุมเมือง จังหวัดชัยภูมิ,” 27-28 มกราคม 2544.

⁹⁵ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, คำสั่ง 66/43 รัฐบัญญัติวัฒนธรรมของรัฐกับการจัดการความขัดแย้งในศตวรรษใหม่, (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543) หน้า 9.

รายได้เพิ่มขึ้น และมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ภัยแล้งที่เกิดขึ้นในช่วงหลายปีมานี้ ก็ยังทำให้ “น้ำ” ที่มีความสำคัญมากขึ้นอีก ทั้งที่นำมาใช้เพื่อบริโภค และอุปโภคของชาวบ้าน

ลักษณะการมองที่แตกต่าง มีส่วนสำคัญที่ทำให้การให้คุณค่าของแต่ละฝ่ายแตกต่างกัน การยึดคุณค่าการมองของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นหลัก โดยไม่พิจารณาถึงการมองโลกของฝ่ายตรงข้าม ย่อมทำให้ภาวะคับข้องทางสังคมที่เห็นว่าตนไม่ได้รับความเป็นธรรมนั้น เพิ่มสูงขึ้น อันเป็นชนวนที่ทำให้ความขัดแย้งของทั้งสองฝ่ายขยายตัวมากขึ้น

เน้นตัวบุคคลผู้กระทำ (Actor Oriented Perspective)

เริ่มแรกการร้องเรียน เรียกร้องของชาวบ้านเป็นการเจรจา ต่อรองที่ทำกับกรมชลประทาน ผ่านการเรียกร้องกับทางจังหวัดชัยภูมิ ซึ่งเป็นวิธีการมองปัญหาที่เน้นตัวบุคคลผู้กระทำ (Actor Oriented Perspective) ที่มองว่า ปัญหาเกิดขึ้นจากหน่วยงานไหนผลักดันโครงการ การแก้ไขก็ต้องทำโดยตรงกับหน่วยงานนั้น ในกรณีนี้โครงการที่เกิดขึ้นอยู่ในความรับผิดชอบดูแลของกรมชลประทาน

ขณะที่หลังจากมติคณะรัฐมนตรี 29 เมษายน 2539 ที่ให้ชะลอการก่อสร้างทำให้กรมชลประทานและผู้สนับสนุนโครงการเริ่มปรับเปลี่ยนการมองมาที่ระดับตัวบุคคล เนื่องจากการเคลื่อนไหวเรียกร้องของกลุ่มผู้ได้รับผลกระทบทำให้การดำเนินโครงการต้องหยุดชะงักลง วิธีการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจึงจำเป็นต้องแก้ไขที่กลุ่มคนเหล่านี้ เพื่อให้สามารถดำเนินโครงการต่อไปได้

เน้นโครงสร้าง (Structure Oriented Perspective)

กรมชลประทานและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องถือได้ว่ามีวิธีการมองปัญหาที่เน้นโครงสร้าง ด้วยต้องการรักษากฎ ระเบียบ โดยควบคุมการดำเนินโครงการเขื่อนโป่งขุนเพชรไม่ให้แตกต่างกับโครงการอื่นๆ ที่เคยดำเนินการ ดังนั้นการมองปัญหาจึงมีลักษณะยึดรูปแบบที่เคยปฏิบัติมา และไม่มองว่าปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นปัญหาที่แตกต่างจากโครงการอื่นๆ กล่าวคือ วิธีการแก้ไขปัญหา ได้แก่ การพยายามรักษาสถานะเดิมของค่าใช้จ่ายในการดำเนินโครงการในส่วนค่าชดเชยต่างๆ โดยอาศัยกฎ ระเบียบของรัฐเป็นข้อรองรับ

ขณะที่ในปี 2539 หลังจากกลุ่มผู้ได้รับผลกระทบเข้าร่วมกับสมาชิชาคนจนทำให้ผู้ได้รับผลกระทบเล็กที่จะเจรจาต่อรองกับนักการเมืองหรือข้าราชการประจำ แต่หันมาเจรจาต่อรองกับรัฐบาลหรือตัวแทนรัฐบาล ผู้ที่มีอำนาจตัดสินใจได้ เนื่องจากเริ่มมองว่าปัญหาทั้งหมดเป็นปัญหาเชิงนโยบาย และการที่มีมติคณะรัฐมนตรีรองรับก็น่าจะทำให้มีผลในทางปฏิบัติ จากจุดนี้ทำให้เห็นรูปแบบการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นของผู้ได้รับผลกระทบและสมาชิชาคนจนก้าวเข้าสู่รูปแบบการมองปัญหาว่าเกิดจากโครงสร้าง วิธีการแก้ปัญหาที่ถูกต้องคือ การปรับเปลี่ยนโครงสร้างที่อยู่ติดกรมต่อพวกเขา ดังเช่นคำประกาศของสมาชิชาคนจนที่ว่า “ศัตรูของพวกเรา คือ โครงสร้างเศรษฐกิจและสังคมอันอยู่ติดกรม ซึ่งพวกเราและรัฐบาลรวมทั้งคนทุกคนในสังคมต้องร่วมมือแก้ไข เพราะความยากจนในเวลานี้มิใช่เกิดจากความเกียจคร้านของบุคคล แต่เกิดจากแผนการพัฒนาและนโยบายทางเศรษฐกิจที่ก่อให้เกิดความยากจนทางโครงสร้าง แผ่ขยายไปทั่วสังคมไทย”⁹⁶

การแก้ไขความขัดแย้งด้วยความรุนแรง (Violent Conflict Resolutions)

ภายหลังจากการที่มีมติคณะรัฐมนตรี 22 เมษายน 2539 มีเนื้อหาให้ชะลอการก่อสร้างโครงการอ่างเก็บน้ำโปร่งขุนเพชร ทำให้กลุ่มผู้สนับสนุนโครงการที่คาดหวังว่าโครงการนี้จะช่วยให้บรรเทาภัยแล้ง และการขาดแคลนน้ำ ตกอยู่ในสภาวะคับข้องทางสังคม (Social Frustration) แทนกลุ่มผู้ได้รับผลกระทบ เนื่องจากความต้องการน้ำของพวกเขาที่กำลังจะได้รับการแก้ไขต้องยุติลงชั่วคราว ด้วยการเคลื่อนไหวเรียกร้องของกลุ่มผู้ได้รับผลกระทบ จึงเกิดการรวมตัวเคลื่อนไหวและการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้วยความรุนแรงจึงเกิดขึ้น เริ่มจากในวันที่ 22 กรกฎาคม 2539 นายจุน บุญขุนทด แกนนำชาวบ้านห้วยทับนาย ได้ถูกวิสามัญต่อหน้าฝูงชนจำนวนมากในที่สาธารณะโดยตำรวจ ในข้อหาหมิ่นกษัตริย์และต่อสู้อัตตาชนายที่ การวิสามัญแกนนำนั้นถือเป็นการจำกัดคู่ต่อสู้ในรูปแบบ การทำให้ยอมจำนนและได้รับความเสียหายที่สามารถส่งผลกระทบต่ออนาคต ทั้งในเรื่องขวัญ กำลังใจในการเคลื่อนไหว ความกังวลเรื่องความปลอดภัยในชีวิต และทรัพย์สิน ซึ่งมีผลกระทบโดยตรงต่อการเคลื่อนไหวเพื่อแก้ไขความขัดแย้งของกลุ่มผู้ได้รับผลกระทบ

อย่างไรก็ดียังมีกรกล่าวหากลุ่มผู้คัดค้านโครงการว่าเป็นคอมมิวนิสต์ เป็นคนเขมร มีคนไทย ไม่มีศาสนา ค้ายาเสพติด ทำไม้เถื่อน อันเป็นข้อรองรับเพื่อให้นักการเมือง, สจ. รองผู้ว่าราชการจังหวัดชัยภูมิ, กำนัน, ผู้ใหญ่บ้าน, อบต. รวมทั้งตำรวจทั้งในและนอกเครื่องแบบ พร้อมด้วย

⁹⁶ ฝ่ายวิชาการสมาชิชาคนจน, 16 ปัญหาคนจน กับทางออกของสังคมไทย, หน้า 2.

กองปราบจลาจล อาวุธครบมือ จำนวนประมาณ 300 คน สามารถเข้าปิดล้อมหมู่บ้านห้วยหินฝน และบ้านห้วยทับนาย พร้อมใช้กำลังบุกรุก พังประตูรั้วบ้าน บุกรุกเข้าไปในเคหสถาน โดยไม่แสดงตนว่าเป็นใคร และไม่มีหมายค้นใดๆ ในวันที่ 9 พฤศจิกายน 2541 รวมถึงมีการลอบเข้าไปเผาศาลากลางหมู่บ้านห้วยหินฝน และบ้านของชาวบ้านกระจวน ดังจะเห็นได้จากความรู้สึกของผู้คัดค้านโครงการคนหนึ่งทีกล่าวว่า "ทางราชการได้ใช้การข่มขู่สารพัด มีการเผาบ้าน โดยข้าราชการทหารหน่วย กอ.รมน. หน่วยการรักษาความมั่นคงภายใน มีการสูญเสียทั้งชีวิต สูญเสียทรัพย์สิน ทำเหมือนอย่างกับพวกผมไม่ใช่คน มีหน่วยคอมมานโด อาวุธครบมือ อ้างว่าพวกผมเป็นรัฐอิสระ เป็นคอมมิวนิสต์ ซึ่งเขาอะไรมาพูด ผมก็เป็นคนไทยบัตรประชาชนของผมนี่"⁹⁷

นอกจากนี้การที่จังหวัดชัยภูมิรายงานกระทรวงมหาดไทยว่าชาวบ้านที่คัดค้านโครงการและที่ปรึกษาสมัชชาคนจน มีพฤติกรรมกระทำผิดกฎหมาย พรบ.ชลประทานหลวง พ.ศ. 2485, พรบ.ป่าไม้ 2484 พรบ.ป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ.2507, ขัดขวางการปฏิบัติงานของเจ้าพนักงาน, ช้องชุมอาวุธ และยาเสพติด, ปลูกกระตมราษฎรให้ต่อต้านกฎหมาย และการปกครองระบอบประชาธิปไตย เป็นกบฏ, จัดตั้งหมู่บ้านอิสระ หรือรัฐอิสระ เป็นการแบ่งแยกประเทศ โดยนำเสนอบริเวณอ่างเก็บน้ำ และจับกุมกลุ่มสมัชชาคนจนโดยด่วน เหตุการณ์ทั้งหมดนี้สะท้อนให้เห็นภาพการแบ่งแยก "เขา" และ "เรา" โดยมองกลุ่มผู้คัดค้านโครงการเป็นศัตรู ขณะเดียวกันก็เป็นการแสวงหาพันธมิตรภายในจังหวัดชัยภูมิโดยอาศัยสื่อมวลชน

หลังจากที่มีข้ออ้างรองรับแล้ว จังหวัดชัยภูมิได้ขอให้กองกำลังผสม พลเรือน ตำรวจ ทหาร ต่อกระทรวงมหาดไทยเพื่อจับกุมและขับไล่ชาวบ้านให้ออกจากหมู่บ้าน ขณะที่กลุ่มผู้คัดค้านและสมัชชาคนจนได้เข้ายื่นหนังสือต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ขอให้สั่งการระงับการใช้ความรุนแรงในการปราบปรามชาวบ้าน

⁹⁷ ประสิทธิ์ ยิ่งจำเริญ, ชาวบ้านทับนายน้อย, "การรับฟังความคิดเห็นประชาชน กรณีโครงการอ่างเก็บน้ำโปร่งขุนเพชร, ณ หอประชุมเมือง จังหวัดชัยภูมิ," 27-28 มกราคม 2544.

กระบวนการแก้ไขความขัดแย้งลักษณะนี้เกิดจากการมองหรือเข้าใจผิดว่าเป็นคนอื่น คนแปลกหน้า ตัวประหลาดแล้ว การใช้ความรุนแรงยังเกิดจากกระบวนการทำให้ศัตรูมีความเป็นอื่น ในลักษณะเข้มข้น เพื่อเป็นข้ออ้างรองรับให้ใช้ความรุนแรงได้อย่างถูกต้องชอบธรรม และการใช้ความรุนแรงที่เกิดขึ้น นอกจากจะกระทำเพื่อให้เกิดการยอมจำนน หวาดกลัวและยอมตามแล้ว ยังมีลักษณะเป็นตัวอย่างป้องปรามไม่ให้ความขัดแย้งอื่นๆ เกิดขึ้นในสังคมอีก ซึ่งสอดคล้องกับค่านิยมย้ำเน้นทางสังคมที่เป็นอยู่ (Social Order) ที่ต้องการรักษาสภาวะปราศจากความขัดแย้ง โดยพยายามลงโทษกับตัวบุคคลผู้กระทำหรือชักนำทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้น

การแก้ไขความขัดแย้งโดยไม่ใช้ความรุนแรง (Nonviolent Conflict Resolutions)

การแก้ไขความขัดแย้งโดยไม่ใช้ความรุนแรงเป็นวิธีการหนึ่งสำหรับผู้ไร้อำนาจ (Powerless) ใช้ต่อสู้ (Action) เพื่อปรับความสัมพันธ์ให้อยู่ในลักษณะที่เสมอกันหรือมีอำนาจมากกว่า ดังนั้นการต่อสู้ด้วยวิธีนี้จึงเป็นการเสริมสร้างอำนาจ (Empowerment) ให้กับผู้ไร้อำนาจ วิธีการที่นำมาใช้ส่วนใหญ่คือ การดื้อแพ่ง (Civil - disobedience) ที่ถ้าเราไม่เห็นด้วยกับนโยบายหรือกฎหมาย เราก็ไม่จำเป็นต้องทำตามกฎหมายหรือนโยบายนั้น วัตถุประสงค์ของการดื้อแพ่งคือ การพยายามให้การศึกษแก่สังคม ให้ประเด็นที่ทำการดื้อแพ่งเป็นประเด็นทางด้านสังคม เพื่อให้สังคมส่วนรวมพิจารณา เป็นวิธีการหนึ่งที่พยายามเปลี่ยนแปลงความคิดของคนในสังคม⁹⁸ นอกจากนี้การดื้อแพ่งยังเป็นการพยายามเปลี่ยนแปลงกฎระเบียบที่ไม่เป็นธรรมกับผู้ทำการดื้อแพ่ง ซึ่งมีลักษณะสอดคล้องกับการตั้งคำถามถึงความยุติธรรมของสังคม (Social Justice) แต่ด้วยความที่เป็นผู้ไร้อำนาจ ประกอบกับมีจำนวนน้อยในสังคมจึงต้องใช้วิธีนี้เป็นเครื่องมือในการหาแนวร่วมในสังคม

การแก้ไขความขัดแย้งที่ผู้คัดค้านการสร้างเงื่อนไขร่วมกับสมาชิกคนจน คือ การนั่งขวางถนน ยึดพื้นที่หน้าทำเนียบรัฐบาลเพื่อปักหลักเรียกร้อง วิธีการที่ใช้นี้เป็นการผูกข้อเรียกร้องโดยมีพื้นที่บริเวณนั้นเป็นข้อต่อรอง ซึ่งก็ส่งผลต่อการเข้ามาแก้ไขปัญหาของรัฐที่อาจมองได้ว่ารัฐอาจไม่สนใจกับการแก้ไขปัญหามาตามข้อเรียกร้องเหล่านั้น แต่สนใจที่จะแก้ไขปัญหอย่างไรให้พื้นที่เหล่า

⁹⁸ มารศ ตามไท, "การจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธี," สันติวิธีกับความมั่นคงของชาติ, (เอกสารประกอบการสัมมนา กระบวนการแก้ปัญหาคความขัดแย้งในสังคมไทยกับรัฐธรรมนูญใหม่ จัดโดยสำนักงานสภาพความมั่นคงแห่งชาติ, สถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, มูลนิธิเอเชีย, ศูนย์ ปรัชญา กับนโยบายสาธารณะ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันที่ 24-25 กันยายน 2541 ณ ตึกสันติไมตรี ทำเนียบรัฐบาล) หน้า 1.

นั้นกลับคืนมา ผลที่ตามมาบางครั้งจึงเป็นการแก้ไขปัญหาข้อเรียกร้องของผู้คัดค้านเขื่อนและ
 สัมภาษณ์คนจนแบบเฉพาะหน้า ที่ทำให้ต้องเกิดการกลับมาเรียกร้องเช่นเดิมตามมาอีกหลายครั้ง

อย่างไรก็ดีเราจะเรียกการแก้ไขความขัดแย้งโดยไม่ใช้ความรุนแรงที่มีลักษณะเปิดโอกาส
 ให้อีกฝ่ายสามารถเข้ามาใช้ความรุนแรงได้ เช่น เหตุการณ์ที่ชาวบ้านและสัมมาชนคนจนได้เข้าบุกยึด
 ทำเนียบรัฐบาลและเกิดการปะทะกับเจ้าหน้าที่ตำรวจที่ใช้กระบอง แก๊สน้ำตาผสมพริกไทย และใช้
 กำลังเข้ารุมทำร้ายชาวบ้าน จนได้รับบาดเจ็บเป็นจำนวน 21 คน โดยเจ้าหน้าที่ตำรวจหน่วยปราบ
 ปรามจราจรเข้าสลายการชุมนุมที่หน้าทำเนียบรัฐบาลอย่างรุนแรงจนชาวบ้านและนักศึกษาได้รับ
 บาดเจ็บเป็นจำนวนมาก และถูกจับกุมเป็นจำนวน 225 คน ในวันที่ 16 กรกฎาคม 2543 ว่าเป็น
 การแก้ไขความขัดแย้งโดยไม่ใช้ความรุนแรงที่เหมาะสมได้หรือไม่?

การบุกเข้าทำเนียบรัฐบาลในยามวิกาลนั้น ทำให้กลุ่มผู้บุกเข้าไปกระทำผิดในข้อหาบุ
 รุก และเป็นการทำลายค่านิยมอันเน้นระเบียบทางสังคม (Social Order) ที่เปิดโอกาสอย่างยิ่งให้
 เกิดการใช้กำลังในการระงับเหตุ วิธีการเรียกร้องโดยไม่ใช้ความรุนแรงแต่มีลักษณะล่อแหลมให้
 เกิดการใช้ความรุนแรงต่อฝ่ายตนเอง จึงมีลักษณะในการใช้ความรุนแรงของฝ่ายตรงข้ามเป็น
 เครื่องมือในการหาแนวร่วม ตลอดจนเสริมสร้างอำนาจของตน

หากพิจารณาในประเด็นการแก้ไขความขัดแย้งผ่านกระบวนการรับฟังความคิดเห็นจะพบ
 ว่าการรับฟังความคิดเห็นนั้นมีลักษณะสอดคล้องกับค่านิยมที่ตั้งคำถามกับระเบียบทางสังคมใน
 นามของความยุติธรรมทางสังคม ที่เปิดโอกาสให้มีการตรวจสอบ ตั้งคำถามต่อวิธีการดำเนินการ
 ต่างๆ ของโครงการอ่างเก็บน้ำไปรงขุนเพชร อันเป็นการเปิดให้มีการสื่อสารทางการเมืองแบบ 2
 ทาง ที่ผู้ได้รับผลกระทบที่ไม่พอใจต่อโครงการสามารถนำความคับข้องใจต่างๆ ที่เกิดจากการ
 ดำเนินโครงการมาเป็นประเด็นสาธารณะ เพื่อให้การพิจารณาดำเนินโครงการนั้นมีความรอบ
 ด้านมากขึ้น โดยเฉพาะในเรื่องการชดเชยแก่กลุ่มผู้คัดค้านโครงการ และผลประโยชน์ที่สูญเสียไป
 หากมีการก่อสร้างเขื่อนขึ้น ขณะที่ค่านิยมอันเน้นระเบียบทางสังคมที่เป็นอยู่นั้นมีลักษณะเป็นการ
 ปิดช่องทางสื่อสารที่ทำให้กลุ่มผู้คัดค้านโครงการไม่สามารถแสดงความคับข้องใจต่างๆ ออก
 มาได้ ค่านิยมลักษณะนี้จึงทำให้ประชาชนขาดมติการตรวจสอบโครงการของรัฐ เนื่องจากเชื่อว่
 การดำเนินการใดๆ ของรัฐมีอำนาจสิทธิขาดโดยมีกฎหมายรองรับการใช้อำนาจ ทำให้ไม่สามารถ
 ปฏิเสธหรือขัดขวางการปฏิบัติงานของหน่วยงานรัฐ ขณะที่ประเด็นโลกที่มองเห็นได้ถนัด และโลก
 ที่มองไม่เห็น มีความเกี่ยวพันถึงเกณฑ์หรือวิธีการในการคำนวณผลประโยชน์โครงการและผลเสีย
 จากการดำเนินโครงการที่ฝ่ายสนับสนุนโครงการ และฝ่ายคัดค้านโครงการ ยึดถือต่างกัน การที่

ต่างฝ่ายต่างยึดถือเกณฑ์หรือวิธีการคำนวณที่ต่างกัน ทำให้ข้อมูลผลได้ผลเสียของทั้งสองฝ่ายมีขัดแย้งกันสูงมาก ซึ่งจุดนี้ถือว่ามีความสำคัญมากในการพิจารณาว่าโครงการนี้สมควรดำเนินการต่อไปหรือไม่ในการรับฟังความคิดเห็น กล่าวคือ คณะอนุกรรมการฯ จะต้องประเมินผลได้ผลเสียจากโครงการอย่างรอบด้าน ครอบคลุมสภาพปัญหาต่างๆ ที่เกิดจากการก่อสร้างเขื่อน และต้องทำให้ทุกฝ่ายยอมรับในเกณฑ์หรือวิธีการคำนวณที่ทางคณะอนุกรรมการฯ ได้เลือกใช้ นอกจากนี้ในกระบวนการรับฟังความคิดเห็นนั้น สามารถพิจารณาในเรื่องความชอบธรรมได้ใน 2 ประเด็น คือ ความชอบธรรมของผู้ดำเนินการกระบวนการ และความชอบธรรมของตัวกระบวนการรับฟังความคิดเห็น ซึ่งในส่วนนี้ทำให้เห็นว่าทั้งตัวผู้กระทำและโครงสร้างหรือกระบวนการนั้นต่างมีความสำคัญด้วยกันทั้งสิ้น หากแม้ตัวผู้ดำเนินการมีความเป็นกลาง แต่โครงสร้างกระบวนการขาดความโปร่งใส มีลักษณะเป็นปลายปิดที่กระบวนการมีผลสรุปสุดท้ายที่ตายตัว หรือโครงสร้างกระบวนการมีความโปร่งใส สามารถนำไปสู่ผลสรุปที่ทำให้ทุกฝ่ายพอใจได้ แต่ตัวผู้ดำเนินการขาดความน่าเชื่อถือแล้ว กระบวนการต่างๆ เหล่านี้ก็จะไม่สามารถประสบความสำเร็จในการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งได้ นอกจากนี้กระบวนการรับฟังความคิดเห็นยังมีลักษณะเป็นการแก้ไขความขัดแย้งโดยไม่ใช้ความรุนแรง โดยอาศัยกรอบ กติกาในการลดการเผชิญหน้าของทั้งสองฝ่าย รวมถึงการพิจารณา เวลา และสถานที่ที่เหมาะสมในการจัดการรับฟังความคิดเห็นก็มีความสำคัญอย่างมากในการที่จะทำให้การรับฟังความคิดเห็นประสบผลสำเร็จ

สถานการณ์ความขัดแย้งภายหลังการรับฟังความคิดเห็น

สถานการณ์ความขัดแย้งก่อนเริ่มมีการรับฟังความคิดเห็นมีอุณหภูมิความขัดแย้งลดลง เนื่องจากทั้งกลุ่มผู้สนับสนุนโครงการและกลุ่มผู้คัดค้านโครงการต่างต้องการอาศัยกระบวนการรับฟังความคิดเห็น เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจของรัฐต่อการดำเนินโครงการในทิศทางที่แต่ละฝ่ายต้องการ ทำให้ก่อนการรับฟังความคิดเห็นกลุ่มผู้สนับสนุนโครงการไม่มีการกดดันข่มขู่หรือใช้กำลังต่อกลุ่มผู้คัดค้านโครงการรวมถึงการรวมตัวเคลื่อนไหวกดดันให้มีการสร้างเขื่อน อันจะนำไปสู่อุณหภูมิความขัดแย้งที่สูงขึ้น จะเห็นได้จากการให้ความสนับสนุนต่อกระบวนการรับฟังความคิดเห็นเป็นอย่างดี จาก สส.จังหวัดชัยภูมิและกลุ่มผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นที่มีความต้องการให้มีการสร้างเขื่อน ขณะที่กลุ่มผู้คัดค้านโครงการให้ความร่วมมือในการลงพื้นที่โครงการ และให้ข้อมูลส่วนต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ การให้ความสนับสนุนของทั้งสองฝ่ายต่อกระบวนการนี้เองทำให้เห็นได้ว่ากระบวนการนี้ได้รับการยอมรับ ร่วมมือ ซึ่งถือเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลทำให้กระบวนการรับฟังความคิดเห็นประสบผลสำเร็จ

หลังจากการจัดรับฟังความคิดเห็นเสร็จสิ้นลง การแสดงพฤติกรรมความขัดแย้งระหว่างกลุ่มผู้สนับสนุนโครงการและคัดค้านโครงการได้ยุติลง ต่างฝ่ายต่างไม่มีการเคลื่อนไหวเรียกร้องหรือกดดันใดๆ ต่อการดำเนินโครงการ เห็นได้จากการชุมนุมเรียกร้องครั้งที่ 4 ของสมัชชาคนจนที่หน้าทำเนียบรัฐบาล ที่จัดขึ้นภายหลังจากการรับฟังความคิดเห็น มิได้มีประเด็นข้อเรียกร้องที่เกี่ยวข้องในกรณีโครงการอ่างเก็บน้ำโปร่งขุนเพชร อีกทั้งไม่มีการเข้าร่วมชุมนุมของชาวบ้านที่คัดค้านโครงการนี้ด้วย ชาวบ้านที่คัดค้านโครงการยังปักหลักอยู่ในบริเวณพื้นที่โครงการโดยไม่มีการเคลื่อนไหวใดๆ ขณะที่กลุ่มผู้สนับสนุนโครงการก็ได้ทำการกดดันโครงการใดๆ รวมถึงการข่มขู่กลุ่มผู้คัดค้านโครงการ พิเชษฐ์ เพชรนารอบ ได้กล่าวว่า หลังจากการจัดการรับฟังความคิดเห็นแล้ว ชาวบ้านที่สนับสนุนโครงการและคัดค้านโครงการได้มีการไปมาหาสู่กันอย่างปกติ มิได้มีความบาดหมางใดๆ⁹⁹ ทั้งนี้เนื่องจากชาวบ้านทั้ง 2 ฝ่าย มิได้มีความขัดแย้งกัน แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นในโครงการอ่างเก็บน้ำโปร่งขุนเพชรเป็นความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านที่คัดค้านโครงการกับกลุ่มอิทธิพลท้องถิ่นที่ต้องการสนับสนุนโครงการ ดังนั้นสาเหตุที่ทำให้ความขัดแย้งได้ทุเลาเบาบางลงส่วนหนึ่งเกิดการลดบทบาทพฤติกรรมลงของกลุ่มอิทธิพลในท้องถิ่นในการกดดันให้ก่อสร้างโครงการ เนื่องจากกลุ่มอิทธิพลในท้องถิ่นเห็นว่าการกดดันในช่วงระยะเวลานี้ มิได้ก่อให้เกิดประโยชน์ใดๆ เนื่องจากการกดดันใดๆ ในแต่ละครั้งก็จำเป็นต้องมีค่าใช้จ่ายในการชุมนุมเรียกร้อง¹⁰⁰ นอกจากนี้การเคลื่อนไหวใดๆ ทั้งยังเป็นภาระละเมิดมติคณะรัฐมนตรี 29 เมษายน 2540 ที่ให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องยุติการดำเนินการใดๆ ที่เกี่ยวข้องับโครงการในระหว่างรอผลการศึกษาของคณะกรรมการติดตามผลการดำเนินการตามมติคณะรัฐมนตรี ในกรณีเช่นนี้ยังไม่ก่อสร้าง 4 เดือน

ภายหลังจากการรับฟังความคิดเห็นเสร็จสิ้นลง กระบวนการถัดไปคือ การกำหนดขอบเขตการศึกษาในประเด็นต่างๆ เพื่อจัดทำรายงานผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม (EIA) และรายงานผลกระทบด้านสังคม (SIA) โดยคณะกรรมการฯ ซึ่งการจัดทำรายงานผลกระทบทั้งด้านสิ่งแวดล้อมและสังคม เป็นการแก้ไขความขัดแย้งในเรื่องข้อมูลที่มีความแตกต่างกันของทั้งสองฝ่าย ในระหว่างการศึกษาเพื่อจัดทำรายงานหลังจากการรับฟังความคิดเห็น ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มผู้สนับสนุนและคัดค้านโครงการได้ยุติลงชั่วคราว โดยทั้งสองฝ่ายไม่มีการเคลื่อนไหวกดดันต่ออีกฝ่ายหนึ่ง พิเชษฐ์ เพชรนารอบ ได้กล่าวว่า กลุ่มผู้คัดค้านโครงการจะยอมรับผลจากกระบวนการรับ

⁹⁹ สัมภาษณ์ พิเชษฐ์ เพชรนารอบ, 25 เมษายน 2545.

¹⁰⁰ เรื่องเดียวกัน.

ทั้งความคิดเห็นไม่ว่ารัฐจะตัดสินใจให้ก่อสร้างเขื่อนหรือไม่ก็ตาม ทั้งนี้เนื่องจากได้ทำการต่อสู้เรียกร้องอย่างเต็มที่แล้ว¹⁰¹

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่ากระบวนการรับฟังความคิดเห็นสามารถแก้ไขบรรเทาความขัดแย้งในโครงการอ่างเก็บน้ำโป่งขุนเพชรได้ โดยมีปัจจัยสำคัญ 2 ส่วน คือ ในส่วนกลุ่มผู้สนับสนุนโครงการซึ่งนำโดยกลุ่มผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นได้ลดบทบาทการกดดันต่างๆ ลง เนื่องจากไม่เห็นประโยชน์ในการแสดงพฤติกรรมนั้น ประกอบกับกระบวนการรับฟังความคิดเห็นมีผลให้มีการตรวจสอบข้อมูลเพิ่มเติมหลายส่วน การกดดันต่างๆ หากไม่ได้เกี่ยวข้องกับการให้ข้อมูลเพิ่มเติมแล้ว ก็ไม่สามารถสนับสนุนให้มีการสร้างเขื่อนได้ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ความพยายามผลักดันโครงการนี้ลดลงภายหลังจากการรับฟังความคิดเห็น ขณะเดียวกันในส่วนของผู้คัดค้านโครงการ การรับฟังความคิดเห็นสามารถช่วยให้เกิดความไว้วางใจ ทั้งต่อตัวผู้ดำเนินการจัดการรับฟังความคิดเห็นและกระบวนการรับฟังความคิดเห็น รวมถึงกระบวนการรับฟังความคิดเห็นเป็นการแก้ไขปัญหที่สอดคล้องกับการรับรู้สภาพปัญหาความขัดแย้งในโครงการของกลุ่มผู้คัดค้านโครงการที่มองปัญหาหลักเกิดจากความไม่ชัดเจนด้านข้อมูล ทำให้กลุ่มผู้คัดค้านโครงการให้ความร่วมมือต่อกระบวนการนี้ ขณะที่กระบวนการแก้ไขความขัดแย้งก่อนหน้านี้ ไม่สามารถสร้างความไว้วางใจและการยอมรับให้เกิดแก่กลุ่มผู้คัดค้านโครงการได้ ทำให้กลุ่มผู้คัดค้านโครงการไม่เข้าร่วมกระบวนการดังกล่าว ปัญหาความขัดแย้งจึงไม่สามารถคลี่คลายลงได้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹⁰¹ สัมภาษณ์ พิเชษฐ์ เพชรน้ำรอบ, 25 เมษายน 2545.

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาการแก้ไขความขัดแย้งผ่านกระบวนการรับฟังความคิดเห็น พบว่าในระยะแรกของปัญหาที่เกิดจากการดำเนินการก่อสร้างเขื่อนโปร่งขุนเพชร ซึ่งประสบปัญหาจากการจ่ายค่าชดเชย การไม่เปิดเผยข้อมูลของโครงการที่ชัดเจน อาทิ พื้นที่ก่อสร้างโครงการ, พื้นที่ใดที่จะถูกน้ำท่วม, การเลือกปฏิบัติในการคำนวณค่าชดเชยทำให้ชาวบ้านที่ได้ผลกระทบเกิดความไม่พอใจ ทำให้ชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบส่วนหนึ่งเข้าร่วมกับกลุ่มสมัชชาคนจน การสังหารแกนนำบ้านห้วยทับนายทำให้ความขัดแย้งชัดเจนยิ่งขึ้น ทั้งกลุ่มผู้สนับสนุนโครงการ และคัดค้านโครงการต่างเริ่มแสดงพฤติกรรมความขัดแย้งตามแนวทางของตน ซึ่งสะท้อนถึงความไม่พอใจของฝ่ายตน อาทิ การชุมนุมที่หน้าทำเนียบรัฐบาลของกลุ่มชาวบ้านที่คัดค้านโครงการร่วมกับสมัชชาคนจนในปี 2539 จนทำให้เกิดมติคณะรัฐมนตรีให้ชะลอการก่อสร้างโครงการ ตลอดจนการใช้วิธีดื้อแพ่ง เช่น ย้ายลงไปอยู่ในบริเวณพื้นที่โครงการเพื่อไม่ให้ดำเนินการต่อเมื่อไม่เห็นด้วยกับโครงการ, การรวมตัวชุมนุมเรียกร้องของกลุ่มผู้สนับสนุนโครงการที่หน้าศาลากลางจังหวัดชัยภูมิ, การรวมตัวของกลุ่มผู้สนับสนุนโครงการ ทั้งชาวบ้าน ช่างราชการ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เคลื่อนไหวกดดันให้ยกเลิกมติคณะรัฐมนตรีที่ให้ชะลอการก่อสร้าง, การจัดประชุมเพื่อแสดงจำนวนกลุ่มผู้สนับสนุนโครงการเพื่อกดดันให้มีการก่อสร้างโครงการ, การประสานงานกับราชการเพื่อขอกำลังในการนำชาวบ้านที่คัดค้านโครงการออกจากพื้นที่โครงการ และการพยายามจัดเวทีการเจรจาไกล่เกลี่ยเพื่อหาข้อยุติในการสร้างเขื่อน ซึ่งกระบวนการแก้ไขความขัดแย้งของทั้งสองฝ่ายได้นำไปสู่การจัดรับฟังความคิดเห็นประชาชนในกรณีเขื่อนโปร่งขุนเพชรซึ่งเป็นจุดบรรจบวิธีการแก้ไขความขัดแย้งร่วมกันของทั้งสองฝ่ายให้การยอมรับ

กระบวนการจัดรับฟังความคิดเห็นนั้นเป็นกระบวนการแสวงหาข้อเท็จจริงในผลได้ผลเสียจากการดำเนินโครงการ เพื่อจัดทำเป็นรายงานเสนอคณะรัฐมนตรีตัดสินใจ แต่จากการศึกษาข้อมูลที่มีอยู่ของฝ่ายต่างๆ ทั้งกลุ่มผู้สนับสนุนโครงการและคัดค้านโครงการพบว่า ข้อมูลบางส่วนยังขาดความชัดเจนเพียงพอ รอบด้าน ในการชี้วัดว่าควรหรือไม่ควรดำเนินการต่อไป คณะอนุกรรมการฯ จึงได้เสนอให้มีการจัดทำการศึกษาผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม (EIA) และผลกระทบด้านสังคม (SIA) และเปิดเผยข้อมูลต่างๆ ที่ถูกต้องให้ประชาชน องค์กร และหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ผ่านการจัดทำเทคนิคพิจารณ์ (Technical Hearing) เพื่อให้ทุกฝ่ายเข้าใจข้อมูลที่แท้จริง จากนั้นจึงทำการตัดสินใจดำเนินการต่อไปหรือระงับโครงการ โดยพิจารณาอยู่บนพื้นฐานของ

ข้อมูล กระบวนการจัดรับฟังความคิดเห็นจึงเป็นเสมือนขั้นตอนก่อนการจัดประชาพิจารณ์ (Pre - public hearing) ซึ่งเป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญในการประเมินข้อมูลต่างๆ และความขัดแย้งที่มีอยู่

ดังนั้นจะเห็นได้ว่ากระบวนการแก้ไขความขัดแย้งด้วยการรับฟังความคิดเห็นเป็นการแก้ไขที่ยืนอยู่บนการคำนึงถึงข้อเท็จจริง ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นของโครงการจริง และคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวมของโครงการ ซึ่งเป็นการตรวจสอบผลประโยชน์ซึ่งกันและกันของฝ่ายต่างๆ เช่น หากฝ่ายสนับสนุนโครงการต้องการสร้างเขื่อน ต้องสามารถชี้แจงได้ว่าหากสร้างเขื่อนแล้ว อะไรคือผลประโยชน์ที่เขาจะได้รับ และผลประโยชน์ที่จะได้นั้นมากกว่าผลประโยชน์ที่สูญเสียไปหรือไม่ รวมถึงพวกเขาคิดอย่างไรกับแนวทางการแก้ไขเพื่อชดเชยแก่ผู้ได้รับผลกระทบ ขณะที่ฝ่ายคัดค้านโครงการต้องสามารถบอกได้ว่าอะไรคือการสูญเสียที่เกิดจากการสร้างเขื่อน ทำไมจึงไม่ควรสร้างเขื่อน ผลประโยชน์ส่วนใดจากโครงการที่คลาดเคลื่อนไปจากความเป็นจริง

การอาศัยข้อเท็จจริงต่างๆ อย่างรอบด้านในการพิจารณาว่าจะดำเนินโครงการต่อไปอย่างไร จากกระบวนการรับฟังความคิดเห็นมีความสำคัญอย่างมาก ที่จะเป็นบรรทัดฐานในการตรวจสอบข้อมูลการจัดทำโครงการต่างๆ ของรัฐ โดยเฉพาะในโครงการขนาดกลาง และขนาดเล็กที่ไม่จำเป็นต้องจัดทำการศึกษาผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม (EIA) และผลกระทบด้านสังคม (SIA) ซึ่งการรับฟังความคิดเห็นในกรณีโครงการไปรษณูปเทรซีให้เห็นอย่างชัดเจนว่า หากขาดการศึกษาในส่วนนี้จะทำให้ความสูญเสียจากการจัดทำโครงการทั้งด้านสิ่งแวดล้อมและสังคม มิได้ถูกนำไปประเมินในส่วนผลเสียจากการดำเนินโครงการแล้ว จะมีผลอย่างมากที่ทำให้การประเมินผลได้ผลเสียโครงการคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง กล่าวคือ การประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและสังคม ต้องมีความรอบด้าน ชัดเจน ประกอบกับมีการเสนอทางเลือกและมาตรการรองรับผลกระทบที่จะเกิดขึ้น โดยแนวทางแก้ไขผลกระทบทางสังคมต้องเป็นที่ยอมรับของกลุ่มผู้ได้รับผลกระทบ และทำการรวมค่าใช้จ่ายในการแก้ไขปัญหาผลกระทบต่างๆ ในต้นทุนโครงการ เพื่อให้การประเมินผลประโยชน์โครงการมีความเที่ยงตรง แนวทางแก้ไขปัญหาได้ออกมาในรูปข้อเสนอแนะของคณะกรรมการฯ ที่เน้นให้จัดให้มีการศึกษาผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อม (EIA) และผลกระทบทางด้านสังคม (SIA) โดยไม่ใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับขนาดโครงการมาเป็นปัจจัยในการตัดสินใจ¹ จึงเป็นก้าวแรกที่นำไปสู่การตรวจสอบข้อมูลโครงการขนาดกลางและขนาดเล็กของรัฐ

¹ คณะอนุกรรมการให้ประชาชนมีส่วนร่วมต่อโครงการเขื่อนไปรษณูปเทรซีและเขื่อนลำโดมใหญ่, รายงานผลการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน กรณีโครงการเขื่อนไปรษณูปเทรซี, หน้า 35.

ว่ามีความชัดเจน รอบด้านหรือไม่? ก่อนที่จะดำเนินจัดทำโครงการต่อไป ซึ่งมีน่าจะมียุทธศาสตร์เป็นอย่างไรมากในการตรวจสอบวิธีประเมินผลโครงการให้มีความเที่ยงตรงมากขึ้น อันเป็นการช่วยลดความขัดแย้งด้านข้อมูลที่เกิดขึ้นในโครงการนี้ลง ซึ่งแตกต่างจากกระบวนการจัดทำประชาคมที่เป็นเพียงการลงความคิดเห็นสร้างหรือไม่สร้าง โดยขาดการตรวจสอบ ไตร่ตรองบนฐานข้อมูลต่างๆ เกณฑ์ที่วัดว่าที่เป็นการตัดสินใจด้วยจำนวนคนที่เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย ซึ่งการตัดสินใจลักษณะนี้ไม่มีความสัมพันธ์กับข้อเท็จจริง ความคุ้มค่าในโครงการใดๆ เลย

นอกจากนี้กระบวนการรับฟังความคิดเห็นยังเป็นความพยายามการปรับกรอบความคิดในการตัดสินใจการดำเนินโครงการ โดยอาศัยข้อมูลสภาพข้อเท็จจริงต่างๆ เป็นข้อยุติความขัดแย้ง จากเดิมก่อนที่จะมีกระบวนการนี้ ทั้งกลุ่มสนับสนุนโครงการและคัดค้านโครงการอาศัยวิธีการแก้ไขความขัดแย้งที่ไม่ยืนอยู่บนฐานเดียวกัน ทำให้การยอมรับในการแก้ไขความขัดแย้งของอีกฝ่ายมิได้เกิดขึ้น การปรับให้ทั้งสองฝ่ายมาอยู่บนเกณฑ์การใช้หลักเหตุผลบนข้อมูลการจัดทำโครงการที่รอบด้าน ชัดเจนและตรวจสอบได้ จึงน่าจะทำให้เกิดการยอมรับของทั้งสองฝ่ายได้

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการรับฟังความคิดเห็นเป็นกระบวนการปรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจให้คู่กรณีทั้งสองฝ่ายเท่าเทียมกันโดยบุคคลที่ 3 และอาศัยเกณฑ์การตัดสินใจทางการเมืองบนเหตุผล การคุ้มทุน ผลได้ผลเสียต่างๆ จากการจัดทำโครงการอย่างรอบด้าน รวมถึงทางเลือกอื่นในการจัดทำโครงการ กระบวนการนี้จึงน่าจะมีความสำคัญในการแก้ไขความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ซึ่งเป็นการเปิดพื้นที่ใหม่ ที่เป็นการลดระดับความเป็นศัตรูลง นอกจากนี้ยังเป็นการชี้ให้เห็นถึงศัตรูในฐานะ "ความจำเป็นทางการเมือง" (political necessity) ที่การแก้ไขความขัดแย้งไม่จำเป็นต้องใช้ความรุนแรงที่มุ่งขจัดศัตรูออกไปเสมอไป การแก้ไขความขัดแย้งสามารถทำได้โดยสันติ ด้วยการอาศัยหลักเหตุผลเป็นการเกณฑ์ในการแก้ไข อันนำไปสู่การปราศจากความขัดแย้งที่มีความหมาย (meaningful antithesis) และภายหลังจากข้อมูลตรงกับสภาพความเป็นจริงได้รับการเปิดเผย

อย่างไรก็ดีการจะก้าวไปสู่กระบวนการแก้ไขความขัดแย้งจำเป็นอย่างไรถึงที่ผู้ดำเนินกระบวนการแก้ไขความขัดแย้งและกระบวนการแก้ไขความขัดแย้งนั้นต้องได้รับการยอมรับ จึงถือได้ว่ากระบวนการนั้นมีความชอบธรรมในการแก้ไขปัญหา ดังนั้นความชอบธรรมจึงมีผลอย่างมากต่อการแก้ไขความขัดแย้ง หากคู่ขัดแย้งฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งขาดความเชื่อมั่นต่อผู้ดำเนินการหรือตัวกระบวนการแก้ไขความขัดแย้งแล้ว ก็ยากที่กระบวนการแก้ไขความขัดแย้งเหล่านี้จะประสบความสำเร็จได้ ซึ่งในประเด็นนี้การรับฟังความคิดเห็นสามารถสร้างความชอบธรรมจากคู่ขัดแย้งทั้งสองฝ่าย ด้วยองค์ประกอบต่างๆ คือ กระบวนการรับฟังความคิดเห็นและผู้ดำเนินการจัดการรับฟัง

ความคิดเห็นได้รับอำนาจรัฐรองรับในการเข้ามาแก้ไขปัญหา จึงเป็นผลให้ทุกฝ่ายยอมรับและเข้าร่วมกับกระบวนการนี้เพื่อปกป้องผลประโยชน์ของตนเอง ตลอดจนกระบวนการมีความโปร่งใสที่อาศัยข้อมูลสภาพความเป็นจริงที่วัดว่าควรสร้างเขื่อนหรือไม่ ด้วยการรับฟังข้อมูล ความคิดเห็นของทั้งสองฝ่ายทำให้ได้รับข้อมูลที่รอบด้าน จึงทำให้กระบวนการมีลักษณะปลายเปิดที่ผลการรับฟังความคิดเห็นนั้นมิได้มุ่งเน้นไปที่การชดเชยแก่ผู้รับผลกระทบเพื่อให้สนับสนุนการสร้างเขื่อน อีกทั้งการที่การรับฟังความคิดเห็นเป็นช่องทางให้ฝ่ายที่คัดค้านโครงการสามารถสื่อสารความคับข้องใจ ตลอดจนข้อสงสัยต่างๆ ที่มีต่อการดำเนินการก่อสร้างเขื่อน ซึ่งแตกต่างกับกระบวนการประชาคมที่เน้นไปที่การลงคะแนนเสียงเพื่อตัดสินใจโดยไม่เปิดโอกาสแสดงความคิดเห็น หรือชี้แจงข้อมูลต่างๆ ที่ทำให้ฝ่ายคัดค้านโครงการเห็นว่าไม่ควรสร้างเขื่อน นอกจากนี้การจัดการรับฟังความคิดเห็นนั้นดำเนินการขึ้นในระยะเวลาและสถานที่ที่เหมาะสมรวมถึงการให้แต่ละฝ่ายเข้าชี้แจงข้อมูลในวันเวลาที่ต่างกันซึ่งเป็นการลดการเผชิญหน้า ทำให้กระบวนการรับฟังความคิดเห็นสามารถดำเนินการไปได้อย่างราบรื่น

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายงานอ้างอิง

ภาษาไทย

แก้วสรร อติโพธิ์. การได้สวนสาธารณะ : มาตรการยุติความขัดแย้งในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม

กรุงเทพฯ : สถาบันนโยบายศึกษา, 2536.

ชลประทาน, กรม, “หนังสือที่ กษ. 0302/4602, ” 4 กรกฎาคม 2537.

ชลประทาน, กรม, “การวิเคราะห์เศรษฐกิจ โครงการอ่างเก็บน้ำไปรงขุนเพชร จังหวัดชัยภูมิ,”

กุมภาพันธ์ 2542. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

ชลประทาน, กรม, “การวิเคราะห์โครงการ โครงการอ่างเก็บน้ำไปรงขุนเพชร จังหวัดชัยภูมิ, “ 15

กันยายน 2541. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

ชลประทาน, กรม, “รายงานวางโครงการ โครงการอ่างเก็บน้ำไปรงขุนเพชร ตำบลโคกสะอาด อำเภอ

หนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ,” ธันวาคม 2531. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

กลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติลำเชียงทา. “คำชี้แจง ทำไมชาวบ้านกลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติลำเชียงทาผู้คัดค้าน

โครงการเขื่อนไปรงขุนเพชร จึงไม่ยอมรับศาสตราจารย์นายแพทย์วันชัย วัฒนศัพท์.”

(เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

กลุ่มอนุรักษ์ลำเชียงทา. “สรุปสถานการณ์เขื่อน “ไปรงขุนเพชร”. ” (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

ขวัญดี อุตวาทิชัย. ผู้ตี . ใน คำ: ร่องรอยความคิดความเชื่อไทย, หน้า 208. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ลงกรณมหาวิทยาลัย

คณะอนุกรรมการให้ประชาชนมีส่วนร่วมต่อโครงการเขื่อนไปรงขุนเพชร. และเขื่อนลำโดมใหญ่. รายงานผลการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน กรณีโครงการเขื่อนไปรงขุนเพชร. นนทบุรี:

สหมิตรพรินติ้ง, 2544

จรัล ดิษฐาอภิชัย, ไพโรจน์ พลเพชร และชลัท ประเทืองรัตน. “รายงานการวิจัยการศึกษาแนวทางการ

จัดทำประชาพิจารณ์ในสังคมไทย”. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

ฉลองภพ สุสังกร์กาญจน์ และยงยุทธ แฉล้มวงษ์. ประเด็นปัญหาความต้องการแรงงานในประเทศไทย

. ใน เศรษฐกิจไทย : บนเส้นทางแห่งสันติประชาธรรม, เล่มที่สอง. หน้า 443 กรุงเทพฯ:

โรงพิมพ์ธรรมศาสตร์, 2531

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. วัฒนธรรมไทยหมู่บ้านไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2537.

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. อภัยวิถี: มิตร/ศัตรู และการเมืองแห่งการให้อภัย. กรุงเทพฯ: สถาบันปริทัศน์

พนมยงค์, 2543

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. รัฐปัญหาวัฒนธรรมของรัฐกับการจัดการความขัดแย้งในศตวรรษใหม่.

กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. สันติทฤษฎี/วิถีวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2539
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. 100 ปีแห่งการปฏิรูประบบราชการวิวัฒนาการของอำนาจรัฐและอำนาจการเมือง. กรุงเทพฯ: สุขุมและบุตร, 2538
- ชาญชัย แสงศักดิ์. การรับฟังความคิดเห็นสาธารณะโดยวิธีประชาพิจารณ์: การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารราชการแผ่นดิน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2540
- เดชรัตน์ สุขกำเนิด. รายการข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะในการวิเคราะห์ความคุ้มค่าทางเศรษฐกิจของโครงการเขื่อนโปร่งขุนเพชร จังหวัดชัยภูมิ (เอกสารไม่มีการเผยแพร่)
- ประกาศ ปิ่นตบแต่ง. การเมืองบนท้องถนน 99 วัน สมัชชาคนจน และประวัติศาสตร์การเดินขบวนชุมนุมประท้วงในสังคมไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ต้นตำรับ, 2541
- ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์. สิ่งแวดล้อมและการพัฒนา. กรุงเทพฯ: คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- พัชรี สีโรรส, บรรณาธิการ. ความขัดแย้งในสังคมไทยยุควิกฤตเศรษฐกิจ. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์ คบไฟ, 2542
- พิเชต สุนทรพิพิธ. ผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา การป้องกันและแก้ไขปัญหาความขัดแย้งโดยสันติวิธี. ใน การมีส่วนร่วมของประชาชน: ความยั่งยืนของประชาธิปไตย, หน้า 1-15. 3 มีนาคม 2544 การประชุมวิชาการสถาบันพระปกเกล้า ครั้งที่ 2 จังหวัดนนทบุรี
- มารค ตามไท. การจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธี. ใน เอกสารประกอบการสัมมนา กระบวนการแก้ปัญหาความขัดแย้งในสังคมไทยกับรัฐธรรมนูญใหม่, หน้า 1. 24-25 กันยายน 2541 ณ ตึกสันติไมตรี ทำเนียบรัฐบาล กรุงเทพฯ.
- มารค ตามไท. การจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธี. ใน สันติวิธีกับความมั่นคงของชาติ, หน้า 1. กรุงเทพฯ: อรุณการพิมพ์, 2541.
- ยุค ศรีอารยะ. ฝ่าม่านอาณานิคมทางปัญญา จะสร้างทฤษฎีได้อย่างไร. วิถีทรรศน์. (5 กันยายน 2544): 6-7 สมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทย. “ร่างการถอดเทปเสวนาชี้แจงข้อเท็จจริงกรณีการก่อสร้างเขื่อนโปร่งขุนเพชร,” 15 ตุลาคม 2542. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)
- “ร่างบันทึกการประชุมกรรมการสิ่งแวดล้อม.” ห้องประชุมชั้น 2 ศาลากลางจังหวัดชัยภูมิ. 5 มกราคม 2542 (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)
- สมชัย ภัทรธนานันท์. “ความสำเร็จและความล้มเหลวของขบวนการประชาชน: มองผ่านการต่อสู้ของสมัชชาเกษตรกรรายย่อยภาคอีสาน.” (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)
- สมศักดิ์ สามีคคีธรรม. ประชาพิจารณ์กับการระงับข้อขัดแย้งทางสังคม. ใน เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง ทิศทางการจัดการความขัดแย้งของสังคมไทย: วิพากษ์ประชาพิจารณ์

สร้างสถานทางเลือกใหม่. หน้า 1-33. 21-22 พฤศจิกายน 2544 โรงแรมมิราเคิล แคนด์คอนเวนชัน กรุงเทพฯ.

สมัชชาคนจน. 16 ปัญหาคนจน กับทางออกของสังคมไทย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กั้งหัน, 2543

สมัชชาคนจน. “เขื่อนโป่งขุนเพชร อ.หนองบัวระเหว จ.ชัยภูมิ คำนวณให้คุ้มค่า ศึกษาให้รอบด้าน ก่อนการตัดสินใจ”. [ออนไลน์] แหล่งที่มา: <http://www.thai.to/munriver/problem3.html> [2002, June 18]

สมัชชาคนจน. “ลำดับเหตุการณ์ การชุมนุมเรียกร้องขบวนการสมัชชาคนจน” [ออนไลน์] แหล่งที่มา: <http://www.thai.to/aop/instiation.htm> [2002, June 18]

สมัชชาคนจน “สรุปปัญหาโครงการชนประทานเขื่อนโป่งขุนเพชร อ.หนองบัวระเหว จ.ชัยภูมิ,” (เอกสารไม่มีการเผยแพร่)

โสฬส ศิริไสย. บนเส้นทางสู่ความเป็นประชาสังคมของชาวบ้าน: จากสมัชชาเกษตรกรรายย่อยภาคอีสานสู่สมัชชาคนจน. ใน ขบวนการประชาสังคมไทย: ความเคลื่อนไหวภาคพลเมือง, หน้า 262. นครปฐม: โครงการวิจัย และพัฒนาประชาสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2542.

สุมาลี อังตระกูลไทย. กระบวนการรับฟังทางมหาชน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชานิติศาสตร์บัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2533.

อภิญา รัตนมงคลมาศ. ความขัดแย้งระหว่างประเทศ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.

แฉ่ข้าราชการ-นายทุนสุดชั่วร่วมทุจริตสร้างเขื่อนที่ชัยภูมิ. แนวหน้า. (5 กันยายน 2537): 8

แฉ่ทุจริตโป่งขุนเพชรจับคนผิดมาลงโทษ. อีสานรายวัน. (11 สิงหาคม 2537): 1-2.

วันนี้ที่โป่งขุนเพชรหลังปราบเลื่อยยังมีรอยน้ำตา. กรุงเทพธุรกิจ. (4 กุมภาพันธ์ 2542): 2.

ภาษาอังกฤษ

Harold Hasting Buff, “Public Hearing,” บรรยาย ณ อาคารวิทยพัฒนา ชั้น 4 ห้อง 404 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 30 มิถุนายน 2537.

Jean Mater. Public Hearing procedures and Strategies: A Guide to Influencing Public Decisions. Englewood Cliffs. NJ: Prentice-Hall, 1984

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ลำดับสถานการณ์โครงการอ่างเก็บน้ำไปรงขุนเพชร¹

- ปี 2514   หน่วยงานพัฒนาแหล่งน้ำแห่งสหรัฐอเมริกา (USBR) ภายใต้การสนับสนุนของ USAID ได้ทำการศึกษาความเหมาะสมของโครงการน้ำชี และเสนอโครงการเขื่อนไปรงขุนเพชรเป็นส่วนประกอบหนึ่งของแผนพัฒนาแม่น้ำชี
- 12 มี.ค. 2523   พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี
- ปี 2529-2530   กรมชลประทานโดยความช่วยเหลือทางวิชาการจากประชาคมเศรษฐกิจยุโรปได้ทำการศึกษาการใช้น้ำในลุ่มน้ำชีในชั้นการศึกษาความเหมาะสมเบื้องต้นของศักยภาพน้ำท่าและความต้องการน้ำตลอดลุ่มน้ำชี ภายหลังจากศึกษาได้เสนอให้โครงการนี้เป็นโครงการที่มีศักยภาพในการพัฒนาสูง พร้อมทั้งเสนอให้ทำการศึกษารายละเอียดในชั้นความเหมาะสม
- 4 ส.ค. 2531   พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี
- ธ.ค. 2531   กองวางแผนโครงการ กรมชลประทานได้จัดทำรายงานวางแผนโครงการ โครงการอ่างเก็บน้ำไปรงขุนเพชร² ตำบลโคกสะอาด อำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ
- 8 เม.ย. 2532   คณะรัฐมนตรีอนุมัติในหลักการให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ดำเนินการก่อสร้างโครงการอ่างเก็บน้ำไปรงขุนเพชร ในปีงบประมาณ 2533
- 11 ก.ค. 2532   กรมชลประทานได้เตรียมงานก่อสร้างโดย
- ขออนุมัติใช้พื้นที่บริเวณป่าสงวนแห่งชาติป่าบางกลัก จากกรมป่าไม้ ซึ่งทางกรมป่าไม้ได้อนุญาตให้กรมชลประทานเข้าใช้พื้นที่เพื่อก่อสร้างได้แล้ว
  - ทำการจ่ายค่าขนย้ายตามหลักเกณฑ์มติคณะรัฐมนตรี 11 ก.ค. 2532 ให้ในอัตราไร่ละ 8,000 บาท โดยได้จ่ายไปแล้วจำนวน 215 ราย คงค้างเหลืออีก 49 ราย

¹ รวบรวมจาก เอกสารสมัชชาคนจน, สรุป ปัญหาโครงการชลประทานเขื่อนไปรงขุนเพชร อ.หนองบัวระเหว จ.ชัยภูมิ, หน้า 3-9. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่) และ เอกสารกรมชลประทาน, รายงานการวิเคราะห์เศรษฐกิจ โครงการอ่างเก็บน้ำไปรงขุนเพชร จังหวัดชัยภูมิ, (2542) หน้า 3. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

² "อ่างเก็บน้ำ" มักเป็นคำที่กรมชลประทานใช้เรียกแทน "เขื่อน" เนื่องจากในระยะเวลาที่ผ่านมาเขื่อนที่ก่อสร้างเสร็จแล้ว ได้ส่งผลกระทบเป็นวงกว้างเกิดปัญหาต่างๆ ตามมากับชาวบ้านในบริเวณพื้นที่โครงการ จนทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่รู้สึกไม่ดีกับคำว่า "เขื่อน"

- กรมชลประทานได้ดำเนินการประกวดราคาและทำสัญญาจ้างบริษัทให้ดำเนินการก่อสร้างในราคางาน 200,223,995.39 บาท โดยมีระยะเวลาก่อสร้าง 900 วัน บริษัทฯ ก็ยังไม่สามารถดำเนินการก่อสร้างได้ เนื่องจากได้มีราษฎรบางส่วนทำการร้องเรียนให้ระงับการก่อสร้าง และภายหลังราษฎรกลุ่มนี้ได้เข้าร่วมกับกลุ่มสมัชชาคนจน ซึ่งราษฎรผู้คัดค้านต้องการให้

1.เพิ่มราคาค่าขนย้าย (ค่าที่ดิน) ซึ่งกรมชลประทานทำตามไม่ได้ เพราะว่าได้มีการจ่ายเงินส่วนนี้ไปแล้วบางส่วน

2.จัดพื้นที่รองรับเพื่ออพยพ ถ้าทำไม่ได้ก็ให้จ่ายค่าทดแทนหรือค่าชดเชย โดยคิดค่าทำกินในอัตราไร่ละ 50,000 บาท ที่อยู่อาศัยงานละ 30,000 บาท บ้านหลังละ 200,000 บาท และค่าชดเชยการหาของป่าเป็นเวลา 5 ปี เป็นเงิน 500,000 บาทต่อครอบครัว

ตุลาคม 2532

มีการชุมนุมประท้วงสร้างเขื่อนโป่งขุนเพชร³

24 ก.พ. 2534

นายอานันท์ ปันยารชุน เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

7 เม.ษ. 2534

พล.อ.สุจินดา คราประยูร เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

ปี 2533-2537

กรมชลประทานเตรียมความพร้อมในเรื่องการออกแบบ ล้ำารจรั้งวัดที่ดิน จ่ายค่าชดเชยให้กับประชาชนที่ถูกน้ำท่วม เป็นพื้นที่ประมาณ 75% ของพื้นที่ที่ต้องจ่ายค่าชดเชยให้ประชาชน

ปี 2533-2536

ชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบได้ร้องขอความเป็นธรรมจากทางราชการหลายครั้ง จนกระทั่ง จ.ชัยภูมิ ได้มีมติให้มีการจ่ายค่าชดเชยให้แก่ผู้ครอบครองและทำประโยชน์ในที่ดินที่จะถูกน้ำท่วม ไร่ละ 8,000 บาท รวมทั้งค่าต้นไม้ และสิ่งก่อสร้าง ซึ่งก่อนหน้านี้นอกจากทางราชการจะไม่ยอมพูดถึงเรื่องค่าชดเชย ยัง

³ "โป่งขุนเพชร" เป็นคำที่ชาวบ้านที่คัดค้านการก่อสร้างใช้เรียก เนื่องจากพื้นที่บริเวณนั้นเป็น "ดินโป่ง" ที่มีความเค็ม ขณะที่กรมชลประทานใช้คำว่า "โป่งขุนเพชร" ซึ่งน่าจะมาจากการเข้าใจสภาพป่าบริเวณนั้นมีลักษณะโป่ง เนื่องจากเป็นป่าที่มีหินอยู่เป็นจำนวนมาก ทำให้ต้นไม้ขึ้นได้หนาแน่นน้อย ซึ่งสอดคล้องกับชื่อหมู่บ้านหนึ่งในบริเวณนั้นที่ชื่อว่า "ห้วยหินฝน" หากพิจารณาแล้วจะพบว่า ดินโป่งที่มีความเค็มสะท้อนให้เห็นภาพที่ไม่ควรก่อสร้างเขื่อน เนื่องจากหากก่อสร้างแล้ว การที่มีปริมาณน้ำขังอยู่จะทำให้ความเค็มจากดินถ่ายเทมาสู่น้ำ ทำให้น้ำในเขื่อนไม่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ ขณะเดียวกันคำว่า "โป่ง" ของกรมชลประทานกลับมีนัยยะสนับสนุนให้มีการสร้างเพราะป่าโป่งสะท้อนให้เห็นภาพป่าที่ไม่สมบูรณ์ เสื่อมโทรม มีประโยชน์ใช้สอยน้อย ซึ่งหากนำพื้นที่เหล่านี้มาสร้างเขื่อนน่าจะได้ประโยชน์ที่คุ้มค่ามากกว่า

หลอกลวงและข่มขู่ รวมทั้งข้อโกงชาวบ้าน กล่าวคือ บอกว่าไม่มีระเบียบในการจ่ายค่าชดเชย ทั้งที่มี มติ ครม. 11 กรกฎาคม 2532 เขียนไว้ชัดเจนว่าให้จ่ายค่าชดเชยให้ในที่ดินทุกประเภท และข่มขู่ว่าหากใครไม่ยอมให้สร้างเขื่อน จะจับกุม จนกระทั่งชาวบ้านหลงเชื่อและเกิดความหวาดกลัว ยอมส่งมอบที่ดินให้กลุ่มนายทุนที่ร่วมกับเจ้าหน้าที่เข้าไปกว้านซื้อในราคาถูกลงๆ จนเกือบหมดอ่าง

- ปี 2535 กรมชลประทานได้ออกแบบรายละเอียดแล้วเสร็จ
- 10 มิ.ย. 2535 นายอานันท์ ปันยารชุน เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี
- 23 ก.ย. 2535 นายชวน หลีกภัย เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี
- ปี 2537-2538 ชาวบ้านเริ่มมีการชุมนุม เดินขบวน เพราะเห็นวาทวิธีการร้องเรียนอย่างเดียว ไม่มีความคืบหน้า โดยในขั้นแรกได้ขอให้ทางราชการเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับโครงการ ในระหว่างนั้นมีการลักลอบตัดไม้ในบริเวณพื้นที่สร้างเขื่อนอย่างรุนแรงโดยที่เจ้าหน้าที่ไม่ได้ดำเนินการจับกุมแต่อย่างใด ชาวบ้านจึงจับกุมเสียเองได้หลายครั้งรวมทั้งเลื่อยยนต์ของกลางซึ่งได้ส่งมอบให้กระทรวงฯ ดำเนินการจนบัดนี้ก็ยังไม่มีความคืบหน้าแต่อย่างใด หลังจากนั้น ชาวจัดตั้ง "กลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติลำเชียงทา" เพื่อรักษาป่าและธรรมชาติเอาไว้ จึงมีป่าเหลืออยู่ส่วนหนึ่งที่ยังไม่ถูกทำลายจนกระทั่งปัจจุบันนี้
- ปี 2538 สำนักงบประมาณอนุมัติงบประมาณ โดยให้ทำการประกวดราคาจ้างผู้รับเหมา ในวงเงินประมาณ 200 ล้านบาท โดยอ้างว่าเงินที่ใช้ในการก่อสร้างเมื่อเปรียบเทียบกับปริมาณน้ำที่ได้ 97 ล้านลบ.เมตร ถือเป็นการลงทุนเบื้องต้นที่ต่ำที่สุดในประเทศไทย โดยยกตัวอย่างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ที่ 1 ลบ.เมตร ลงทุนเบื้องต้น 25 บาท
- กรมชลประทานได้ดำเนินการประกวดราคาและทำสัญญาจ้างจ้างห้างหุ้นส่วน สยามวิวัฒนาวิศวก่อสร้าง ทำงานก่อสร้างเขื่อน หัวงาน และอาคารประกอบ
- ปี 2539 ชาวบ้านได้สรุปบทเรียนได้ 2 ข้อ คือ
1. ไม่มีประโยชน์อื่นใดเลยที่จะเจรจาต่อรองกับนักการเมืองหรือข้าราชการประจำ มีแต่ต้องเจรจาต่อรองกับรัฐบาล หรือตัวแทนของรัฐบาลผู้มีอำนาจเต็มที่ที่สามารถตัดสินใจได้ เพราะเป็นปัญหาเชิงนโยบาย และมีมติ ครม. รองรับ จึงจะพอวางใจได้บ้านว่าน่าจะมีผลในทางปฏิบัติ
  2. ชาวบ้านค้นพบว่า เขื่อนมีโทษมากกว่าคุณ จึงเรียกร้องให้มีการยกเลิกโครงการ โดยเข้าร่วมกับสมัชชาคนจน ขณะเดียวกันชาวบ้านในเขตอำเภอหนอง

- บัวระเหวชุมนุมเรียกกรองหน้าศาลากลางจังหวัดชัยภูมิ ได้มีการเรียกกรองให้มีการสร้างเขื่อนโปร่งขุนเพชร และการทำประชาคมติ
- 25 มี.ค. 2539 ผู้ได้รับผลกระทบร่วมกับสมาชิกสภาคนจนเรียกกรองหน้าทำเนียบรัฐบาล ตั้งแต่วันที่ 25 มีนาคม 2539 – 22 เมษายน 2539 เป็นเวลา 29 วัน
- 22 เม.ษ. 2539 คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบในผลการเจรจาแก้ไขปัญหาสมาชิกสภาคนจน โดยให้ระงับหรือชะลอการก่อสร้างโครงการอ่างเก็บน้ำโปร่งขุนเพชรไว้ก่อน
- 22 ก.ค. 2539 ตำรวจได้ยิงนายจุน บุญขุนทด แกนนำชาวบ้าน บ้านห้วยทับนาย เสียชีวิตเวลากลางวันต่อหน้าคนจำนวนมาก โดยอ้างว่าในข้อหาหมิ่นกษัตริย์และต่อผู้ขัดขวางเจ้าหน้าที่ทำเป็นคดีวิสามัญ แต่ทางผู้เสียหายฟ้องคดีเอง คดีกำลังสืบพยานอยู่ขณะนี้
- 13 ส.ค. 2539 ชาวบ้านที่เห็นด้วยกับการดำเนินโครงการชุมนุมเรียกกรองให้ก่อสร้างโครงการอ่างเก็บน้ำโปร่งขุนเพชร
- 21 ส.ค. 2539 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (นายสุวิทย์ คุณกิตติ) ได้รับมอบหมายเมื่อ 21 สิงหาคม 2539 ให้เดินทางไปพบกับผู้ชุมนุมและแจ้งให้ทราบ ว่า รัฐบาลพร้อมดำเนินการก่อสร้างให้ แต่ต้องทำความเข้าใจกับกลุ่มผู้คัดค้านก่อน โดยได้ประสานงานกับทางจังหวัดชัยภูมิจัดให้มีการลงประชาคมติซึ่งผลปรากฏว่ามีราษฎรในพื้นที่ 17 ตำบล 5 อำเภอ ในเขตจังหวัดชัยภูมิได้สนับสนุนให้มีการก่อสร้างโครงการอ่างเก็บน้ำโปร่งขุนเพชร
- 25 พ.ย. 2539 พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี
- ปี 2540 ชาวบ้านได้ร่วมกับสมาชิกสภาคนจนชุมนุมหน้าทำเนียบรัฐบาล เรียกกรองให้รัฐบาลชวลิตยกเลิกโครงการอีกครั้ง ตั้งแต่วันที่ 25 มกราคม ถึง 2 พฤษภาคม 2540 เป็นเวลา 99 วัน
- ก.พ. 2540 จังหวัดชัยภูมิ ได้จัดให้มีการลงประชาคมติ ปรากฏว่า 22,194 เสียงสนับสนุนให้มีการก่อสร้าง และมี 4 เสียงที่คัดค้าน
- 29 เม.ย. 2540 คณะรัฐมนตรีมีมติให้ตั้งคณะกรรมการติดตามการดำเนินการตามมติคณะรัฐมนตรี ในกรณีเขื่อนที่ยังไม่ก่อสร้าง 4 เขื่อนขึ้น โดยมี นายนิคม จันทรวิทุร เป็นประธาน ให้ทำหน้าที่พิจารณากำหนดกระบวนการศึกษา ศึกษาความเป็นไปได้ กระบวนการพิจารณาความเหมาะสมของโครงการโดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมและพิจารณาความเหมาะสมฯ ตามกระบวนการที่กำหนด และกำหนดการรับฟังความคิดเห็นคนในท้องถิ่นและดำเนินการให้ประชาชนผู้ได้รับผลกระทบมีส่วนร่วมในการพิจารณาความเหมาะสมของโครงการเขื่อนที่

ยังไม่ได้ก่อสร้าง ได้แก่ เชื้อนแก่งเสือเต้น เชื้อนโปร่งขุนเพชร เชื้อนลำโดมใหญ่ และเชื้อนรับร้อ แล้วให้สรุปผลให้นายกรัฐมนตรีพิจารณาต่อไป แต่ในระหว่างที่รอฟังผลการศึกษา ให้ทางข้าราชการยุติการดำเนินการใดที่เกี่ยวข้องกับโครงการฯ

ขณะเดียวกันมีกลุ่มประชาชนที่สนับสนุนการก่อสร้างได้ขอให้ฝ่ายรัฐบาลทบทวนมติกรม. ดังกล่าวหลังจากนั้น ชาวบ้านกลุ่มคัดค้านก็ยุติการเคลื่อนไหวเพื่อขอให้ข้อมูลแก่คณะกรรมการและรอฟังผลการศึกษา แต่เพื่อเป็นหลักประกันว่า รัฐบาลจะดำเนินการตามมติ กรม. เพราะเคยเห็นมาแล้วในกรณีโครงการ คจก. ชาวบ้าน บ้านใหม่ห้วยหินฝน ประมาณ 40 ครอบครัว บ้านห้วยทับนายประมาณ 20 ครอบครัว และบ้านกระจวนประมาณ 20 ครอบครัว ได้รื้อโรงเรียนลงไปปลูกในบริเวณที่น้ำจะท่วมถึง หากรัฐบาลละเมิดมติกรม. ชาวบ้านจะก็ประท้วงโดยการไม่รื้อถอนบ้านเรือนออกจากพื้นที่น้ำท่วม ซึ่งชาวบ้านถือว่าเป็นการใช้สิทธิโดยชอบด้วยกฎหมายรัฐธรรมนูญ มาตรา 4, 26, 27, 29, 31, 34, 35, 36, 39, 44, 45, 46, 48, 56, 58, 59, 60, 62, 68, 75, 76, 79, 80, 83, และมติ กรม. 11 ก.ค. 2532, 22 เม.ย. 2539, 29 เม.ย. 2540 และ 11 มี.ค. 2540

ในช่วงหลังวันที่ 29 เม.ย. 2540 ฝ่ายสนับสนุนโครงการ ซึ่งกำกับสั่งการโดยกลุ่มอิทธิพล ได้ปฏิบัติการขัดขวางการปฏิบัติตามมติ กรม.

19 ก.ค. 2540

ชมรมกำนันผู้ใหญ่บ้าน อำเภอหนองบัวระเหว ได้มีหนังสือถึงผู้ว่าราชการจังหวัดชัยภูมิ ให้เร่งรัดการก่อสร้างโครงการอ่างเก็บน้ำโปร่งขุนเพชร โดยด่วน นายชวน หลีกภัย เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

9 พ.ย. 2540

30 ธ.ค. 2540

รัฐบาลนายชวน 2 ได้มีมติ กรม. รับรองผลจากเจรจาและรับรองมติ กรม. ที่รัฐบาลก่อนได้ตกลงไว้กับสมาชิกคนจน

ปี 2541

ฝ่ายกลุ่มผู้คัดค้าน ยุติการเคลื่อนไหว

14 ม.ค. 2541

ได้มีคำสั่งนายกรัฐมนตรีที่ 21/2541 แต่งตั้งคณะกรรมการติดตามการดำเนินการตามมติ กรม. 29 เม.ย. 2540 ในกรณีเชื้อนที่ยังไม่ได้สร้าง 4 เชื้อน โดยให้นายนิคม จันทรวิชูร เป็นประธานกรรมการดำเนินการต่อไป แต่ฝ่ายกลุ่มอิทธิพลฯ ผู้สนับสนุนโครงการได้เคลื่อนไหวโดยละเมิดบทบัญญัติรัฐธรรมนูญ หลายบท หลายมาตรา รวมทั้ง ขัดขึ้นและขัดขวางการปฏิบัติตามมติ กรม. 29 เม.ย.2540 เช่นออกไปปลิวใส่ร้ายป้ายสี กลุ่มสมาชิกคนจน ชุมชุมเรียกร้องให้สร้างเชื้อน และให้รื้อบ้านเรือน และให้จับกุมดำเนินคดี กลุ่มสมาชิกคน

จน ผู้คัดค้าน ส่วนทาง สส. เคลื่อนไหวโดยใช้กลไกของ สภาผู้แทนฯ โดยทำเรื่องนี้เข้าสู่การพิจารณาของคณะกรรมการสิทธิการสิ่งแวดล้อม เมื่อเดือนกรกฎาคม 2541

17 มิ.ย. 2541

สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ได้มีหนังสือที่ นร.0205/6984 ถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ แจ้งให้ทราบถึงข้อคิดเห็นของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานงบประมาณ กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม กระทรวงการคลัง และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องแสดงความคิดเห็นในเรื่องมติคณะรัฐมนตรี 22 เมษายน 2539 และ 29 เมษายน 2540 เฉพาะในส่วนโครงการอ่างเก็บน้ำไปรงชุมเพชร ซึ่งกรมชลประทานได้เป็นผู้ประสานงานในการหาข้อยุติในความเห็นที่อาจจะเข้าใจไม่ตรงกันระหว่างหน่วยงาน ซึ่งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมี 4 หน่วยงาน ในเรื่องการทำ EIA ทางสำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม ได้ตอบในประเด็นเรื่องการทำ EIA ว่าโครงการนี้ไม่เข้าข่ายที่จะต้องจัดทำ ตามพระราชบัญญัติสิ่งแวดล้อม 2535

19 ส.ค. 2541

คณะกรรมการสิ่งแวดล้อม ได้เชิญ ผู้ว่าราชการจังหวัดชัยภูมิ นายก อบจ. ชัยภูมิ นายอำเภอ กำนัน เข้าร่วมประชุม มีมติที่สำคัญ ดังนี้

1. เห็นว่า ไม่ต้องทำรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อม (EIA) และแจ้งให้กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีทราบ

2. ให้จังหวัดชัยภูมิร่วมกับชลประทานดำเนินการตรวจสอบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการจ่ายค่าชดเชย และรายละเอียดเกี่ยวกับกลุ่มที่คัดค้าน

26 ส.ค. 2541

มีการตั้งอนุกรรมการ โดยมี สส. กำซุง เป็นประธาน

10 ก.ย. 2541

มีมติให้จังหวัดชัยภูมิตั้งคณะกรรมการตรวจสอบรายละเอียด

14 ก.ย. 2541

จังหวัดชัยภูมิตั้งคณะกรรมการ

24 ก.ย. 2541

คณะอนุกรรมการ ประชุมครั้งที่ 2 มีมติให้ดำเนินการทางกฎหมายกับกลุ่มผู้คัดค้านและสั่งให้กรมชลประทาน ประสานกับกระทรวงวิทยาศาสตร์และสิ่งแวดล้อมว่าไม่ต้องศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อม (EIA) จากพฤติการณ์แห่งการกระทำของคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมและคณะอนุกรรมการ สภาผู้แทนฯ เห็นชัดว่า นอกจากจะสั่งให้จังหวัดชัยภูมิกระทำการอันขัดต่อ มติ ครม. 29 เม.ย. 2540 แล้ว ตนเองยังกระทำการอันเป็นการละเมิดบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ หลายนบทหลายมาตรา เช่น มาตรา 4, 26, 29, 36, 39, 44, 46, 48, 56, 58, 59, 60, 69, 76, 79 เป็นต้น ฉะนั้นการใดๆ หรือมติใดๆ ที่

- เกิดจากคณะกรรมการฯ และอนุกรรมการชุดนี้ จะเป็นการหรือมติที่มี
ชอบด้วยกฎหมาย ย่อมเป็นโมฆะและไม่มีผลในทางปฏิบัติ
- 14-15 ต.ค. 2541 ประธานอนุกรรมการศึกษาตามมติ ครม. 29 เม.ย. 2540 คือ ดร.ศุภวิทย์
เปี่ยมพงศ์สานต์ ลงพื้นที่ บ้านห้วยหินฝน บ้านห้วยทับนาย และบ้านกระจวน
- 16 ต.ค. 2541 ประชุมคณะอนุกรรมการ โดยเรียกให้ ดร.ศุภวิทย์ ชี้แจงและเกลี้ยกล่อม
ให้ ดร.ศุภวิทย์ทำรายงานเสนอนายกรัฐมนตรี ให้มีการสร้างเงื่อนไขได้โดยไม่
ต้องทำการศึกษา
- 22 ต.ค. 2541 ประชุมอนุกรรมการ อีกครั้งหนึ่ง ดร.ศุภวิทย์ พยายามจะเอา VDO ที่ถ่าย
มาจากในพื้นที่ ถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและกระทบต่ออาชีพและวิถีชีวิต
ของชาวบ้าน แต่ประธานที่ประชุมไม่ยอมให้เปิด และพยายามคัดค้านข้อมูล
ของ ดร.ศุภวิทย์ ว่าเป็นความเท็จ โดยเฉพาะผู้ว่าราชการจังหวัดชัยภูมิ ยืนยัน
ว่าไม่ต้องศึกษามลกระทบให้เสียเวลา จะจัดการกับกลุ่มผู้คัดค้านให้เสร็จเด็ด
ขาดภายใน 45 วัน
- 25 ต.ค. 2541 วิฑู อสมท. จังหวัดชัยภูมิ รายงานข่าวในรายการผู้ว่าพบประชาชน กล่าวใส่
ร้ายป้ายสีชาวบ้านผู้คัดค้านและ นายพิเชษฐ เพชรน้ำรอบ และสมัชชาคนจน
- 27-28 ต.ค. 2541 นายกำซุง และนายอนันต์กับพวกให้สัมภาษณ์ หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ ใส่ร้าย
ป้ายสีว่า ดร.ศุภวิทย์ เป็นคนนอกพื้นที่ ไม่รู้จริง เป็นผู้ขัดขวางโครงการสร้าง
เขื่อน
- 30 ต.ค. 2541 นายกำซุง กับพวก มีนายอำเภอหนองบัวระเหว ส.จ. และหัวหน้าแผน ตำรวจ
จำนวนประมาณ 7-8 คนรถ ให้ป็นริ้วเข้าไปใน บ้านห้วยทับนายและห้วยหิน
ฝน กล่าวโจมตี ศ.นิคม จันทวิฑูร และนายอดิศร เพียงเกษ ว่าไม่มีความรู้
ความสามารถไม่สมควรตั้งให้เป็นผู้รับผิดชอบเรื่องเขื่อน พร้อมทั้งยืนยันว่า
จะเอาคนทุจริตเขื่อนโป่งขุนเพชรมาลงโทษให้ได้
- 2 พ.ย. 2541 หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ ลงข่าวว่า นายพิเชษฐ เพชรน้ำรอบ ที่ปรึกษาสมัชชาคน
จน เข้มเกริมทำลายกฎหมายบ้านเมือง ตั้งรัฐอิสระ
- 3 พ.ย. 2541 จังหวัดชัยภูมิ มีคำสั่งให้ตำรวจจังหวัดชัยภูมิ และนายอำเภอหนองบัวระเหว
สืบสวนและติดตามพฤติกรรมของนายพิเชษฐ เพชรน้ำรอบ และที่ปรึกษา
สมัชชาคนจนอื่นๆ และให้ดำเนินการจับกุม
- 4 พ.ย. 2541 จังหวัดสั่งให้อำเภอหนองบัวระเหว จัดตั้งศูนย์เฉพาะกิจติดตามนายพิเชษฐ
และสมัชชาคนจน และรายงานสถานการณ์ให้จังหวัดทราบทุกวันก่อน 15.00
น. และจังหวัดได้แจ้งให้กระทรวงมหาดไทย ทราบทุกกระยะ

- 9 พ.ย. 2541 นายกำซุง กับพวกมี ส.จ. รองผู้ว่าฯ ชัยภูมิ กำหนด ผู้ใหญ่บ้าน อบต. และชาวบ้านธรรมดา รวมทั้งตำรวจทั้งในและนอกเครื่องแบบ พร้อมด้วยกองปราบ จลาจล อาวุธครบมือ รวมประมาณ 300 คน 54 คันรถ เข้าปิดล้อมหมู่บ้านใหม่ห้วยหินฝน และบ้านห้วยทับนาย บ้านกี่ปันรั้วเข้าไป ส่วนนายอนันต์ ประธาน อบจ. ชัยภูมิ ให้ตำรวจพังประตูรั้วบ้าน บุกรุกเข้าไปในเคหสถาน ทำการตรวจค้น ถ่ายภาพ แม้แต่ในที่รโหฐาน โดยไม่แสดงตนว่าเป็นใครและไม่มีหมายค้นใดๆ ทั้งสิ้น พร้อมทั้งบางคนก็กล่าวด้วยคำหยาบคาย เสียดสีชาวบ้านว่าเป็นพวกคอมมิวนิสต์ เป็นคนเขมร มิใช่เป็นคนไทย ไม่มีศาสนา ค้ายาเสพติด ทำไม้เถื่อน ฯลฯ
- 12 พ.ย. 2541 นสพ. ไทยรัฐ ได้ลงข่าวว่ากลุ่มคัดค้านตั้งหมู่บ้านอิสระ ตัวแทนชาวบ้านสมัชชาคนจนได้เข้าพบนายธานี ศักดิ์เศรษฐ์ มท. 2 รักษาการ มท. 1 ที่กระทรวงมหาดไทยเรียกร้องให้ดำเนินการสอบสวนและลงโทษผู้ว่าราชการจังหวัดชัยภูมิและให้ยุติการข่มขู่คุกคาม ไล่ร้ายป้ายสีชาวบ้าน
- 14 พ.ย. 2541 จังหวัดชัยภูมิ รายงานกระทรวงมหาดไทยว่าชาวบ้านที่คัดค้านโครงการฯ นี้รวมทั้ง นายพิเชษฐ์ เพชรน้ำรอบ และที่ปรึกษาสมัชชาคนจนคนอื่น เช่น นส. วนิดา ต้นศิริวิทยาพิทักษ์ นายบารมี ชัยรัตน์ มีพฤติกรรรมผิดกฎหมาย ดังนี้
1. พรบ.ชลประทานหลวง พ.ศ.2485
  2. พรบ.ป่าไม้ 2484 พรบ.ป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507
  3. ขัดขวางการปฏิบัติงานของเจ้าพนักงาน
  4. ชงสมอาวุธ และยาเสพติด
  5. ปลุกกระดมราษฎรให้ต่อต้านกฎหมาย และการปกครองระบอบประชาธิปไตย เป็นกบฏ
  6. จัดตั้งหมู่บ้านอิสระ หรือรัฐอิสระ เป็นการแบ่งแยกประเทศ และรายงานทนายแมกไซไซ ทองใบ ทองเปาด์ เข้าไปปลุกกระดมชาวบ้านให้ฝ่าฝืนกฎหมาย
- 16 พ.ย. 2541 ชมรมกำนันผู้ใหญ่บ้านหนองบัวระเหวและอำเภอเทพสถิต ออกแถลงการณ์กล่าวหาสมัชชาคนจน ทำผิดกฎหมายและขัดขวางคุกคามการก่อสร้างเขื่อนโป่งขุนเพชร หากเป็นผู้ตัดไม้ทำลายป่า ค้ายาเสพติด ตั้งรัฐอิสระ ผักไผ่ลัทธิคอมมิวนิสต์ ฯลฯ และเรียกร้องให้ทางราชการจัดการอพยพราษฎรที่คัดค้านโครงการออกนอกอ่างเก็บน้ำ และจับกุมนายพิเชษฐ์ กับกลุ่มสมัชชาคนจน โดยด่วน ตัวแทนสมัชชาคนจนได้เข้าพบ พล.ต.ศุภชัย มนต์รัตน์ เลขาธิการ

- ผู้นำฝ่ายค้านเพื่อให้ดำเนินการสอบสวนข้อเท็จจริงกรณีผู้ว่าราชการจังหวัด
ชัยภูมิ และนักการเมือง ช่มชู้คุกคามชาวบ้าน
- 19 พ.ย. 2541 มีใบปลิว ชื่อ ชาวชัยภูมิผู้ต้องการน้ำ กล่าวหาว่า ดร.ศุภวิทย์ เปี่ยมพงศ์สานต์
ไม่ดำเนินการศึกษาเพื่อถ่วงเวลาการสร้างเขื่อน ว่าชาวบ้าน ตั้งรัฐอุลิสระ ตัด
ไม้ทำลายป่า ค้ำยาเสพติด และของเถื่อน เป็นพวกหนักแผ่นดิน เป็นภัยต่อ
ประเทศชาติ โดยพุ่งเป้าไปที่ นส.วนิดา และนายพิเชษฐ ตอนกลางวัน มีการ
ประชุมกำนันผู้ใหญ่บ้าน และ อบต.ของหนองบัวระเหว และอำเภอเทพสถิต
กลางคืนเวลาประมาณ 24.30 น. มีคนร้ายลอบเข้าเผาศาลากลางหมู่บ้าน
ใหม่ห้วยหิน เวลาประมาณ 3.00 น. ลอบเข้าเผาบ้านนายผาย ดวงแก้ว บ้าน
กระจวน
- 20 พ.ย. 2541 มีใบปลิวอ้างว่า เป็นแถลงการณ์ของวิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีจังหวัด
ชัยภูมิเรียกร้องให้สร้างเขื่อน
- 21 พ.ย. 2541 ตัวแทนชาวบ้านและสมัชชาคนจนได้ไปที่บ้าน พล.ต.สนั่น ขจรประศาสน์
สนามบินน้ำ เพื่อขอให้ดำเนินการสอบสวนผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอ
เทพสถิต นายอำเภอหนองบัวระเหว ช้อหาชัฒติ क्रम. และชมชู้คุกคามชาว
บ้าน รวมทั้งให้สืบสวน หาตัวคนร้ายที่ลอบวางเพลิงมาลงโทษ
- 24 พ.ย. 2541 ผู้ว่าราชการจังหวัดชัยภูมิ นัดประชุมหัวหน้าส่วนราชการ เพื่อเตรียมการตั้ง
ด้านตรวจร่วมทางเข้าหมู่บ้าน 3 จุด คือ ที่บ้านบึงเวียน บ้านห้วยทับนาย และ
บ้านกระจวน
- 25 พ.ย. 2541 ผู้ว่าราชการจังหวัดชัยภูมิ ประชุมหัวหน้าส่วนเพื่อเตรียมการออกหมายจับ
นายพิเชษฐ์และแกนนำชาวบ้าน
- 27-29 พ.ย. 2541 ตัวแทนนักศึกษาจาก สนนท. และ คอทส. ลงพื้นที่บ้านใหม่ห้วยหินฝนและ
บ้านห้วยทับนายเพื่อเก็บข้อมูลทำการวิจัยผลกระทบจากการสร้างเขื่อน
- 1-5 ธ.ค. 2541 มีเครื่องบินเฮลิคอปเตอร์ของ ทบ. มาบินวนรอบๆ หมู่บ้านกระจวน บ้านห้วย
ทับนาย และบ้านห้วยหินฝน
- 4 ธ.ค. 2541 จังหวัดชัยภูมิ ทำรายงานถึง มท.1 ว่าบ้านห้วยทับนายและบ้านห้วยหินฝน
ตั้งต้นเป็นรัฐอุลิสระทางจังหวัดมีแผนจะให้กองกำลังผสม พตท. (พลเรือน
ตำรวจ ทหาร) เข้าจัดการจึงมีหนังสือของความเห็นชอบจาก มท.1
- 5 ธ.ค. 2541 เวลา 18.30 น. วิฑูย อสมท. จังหวัดชัยภูมิ ออกอากาศรายการผู้ว่าพบประชา
ชน กล่าวหาชาวบ้านทำผิดกฎหมาย เช่น หาของป่า จะต้องจับกุม และจะใช้

- กองกำลังอาสาสมัครพิทักษ์ เข้าดำเนินการขับไล่ชาวบ้านให้ออกจากหมู่บ้าน รวมทั้งนายพิเศษรัฐด้วย
- 7 ธ.ค. 2541 เวลา 22.25 น. ขณะที่กำลังมีพิธีฉลองครบรอบ 1 ปี รัฐธรรมนูญ และครบรอบ 3 ปี สมัชชาคนจน มีคนร้ายลักลอบยิงปืนเข้าในฝูงชนที่กำลังสนุกสนานหน้าเวทีการแสดง 1 นัด
- 8 ธ.ค. 2541 เวลาประมาณ 10.00 น. มีเครื่องบินเฮลิคอปเตอร์ ทบ. บินวนเวียนเหนือหมู่บ้านห้วยทับนายเพื่อทำการถ่ายทำวิดีโอทัศน์ ประมาณ 20 นาที คล้ายกับเป็นการสอดแนมข่าวฝ่ายข้าศึก เพื่อไปวางแผนปราบปราม
- 9 ธ.ค. 2541 ส.ส.อร่าม ไส้หีวระ พรรคความหวังใหม่ จ.ชัยภูมิ ร่วมกับ นายอนันต์ ประธานอบจ. ชัยภูมิ ได้มีโทรสารมาถึง นส.วนิดา ที่ปรึกษาสมัชชาคนจน แจ้งข่าวว่าผู้ว่าราชการจังหวัดชัยภูมิ พุดจาตุหมิน นส.วนิดา แนะนำให้ฟ้องผู้ว่าฯ โดย ส.ส.อร่าม จะเป็นพยานให้
- ชาวบ้านและสมัชชาคนจน ได้เข้ายื่นหนังสือต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ขอให้สั่งการระงับการใช้ความรุนแรงในการปราบปรามชาวบ้าน ซึ่งมีเค้าวว่าจะเป็นดังเช่น กรณี 6 ตุลาคม 2519
  - ชาวบ้านและสมัชชาคนจน ได้เข้ายื่นหนังสือต่อประธานรัฐสภา นายวันมูหะมัดนอร์ มะทา เพื่อขอให้สอบสวนคณะกรรมการสิทธิการสิ่งแวดล้อม และอนุกรรมการเรื่องเขื่อนโขงเขื่อนเพชรของสภาผู้แทนฯ ว่ากระทำการโดยชอบด้วยกฎหมายรัฐธรรมนูญหรือไม่ และได้ขอรายงานการประชุมของคณะกรรมการสิทธิการดังกล่าว แต่จนถึงสิ้นปี 2541 ก็ยังไม่ได้รับรายงานฉบับนี้แต่อย่างใด
- 14 ธ.ค. 2541 มีแถลงการณ์ของชมรมกำนันผู้ใหญ่บ้าน จ.ชัยภูมิ ได้รัฐบาลรับผิดชอบความเสียหายและเรียกร้องให้เจ้าหน้าที่และรัฐบาลจับกุม นายพิเศษรัฐ และกลุ่มสมัชชาคนจน พร้อมทั้งกล่าวตำหนิข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ว่าละเว้นหน้าที่ และอ้างว่าประชาชนผู้เดือนร้อน จะปิดถนนและเข้าจัดการกับชาวบ้านทั้งสองหมู่บ้านด้วยตนเอง หากมีความเสียหาย ทำลายทรัพย์สินและทำร้ายร่างกาย รัฐบาลต้องรับผิดชอบ สุดท้ายกล่าวตำหนิ ส.ส.ชัยภูมิทั้ง 7 คน ว่าไม่สนใจปัญหาชาวบ้าน ยกเว้นที่ติดอยู่คนเดียว คือ ส.ส.กำซุง
- 15 ธ.ค. 2541 จนถึงปัจจุบัน มีทหารหน่วยสันติमित จากกองทัพภาคที่ 2 เข้าประจำในหมู่บ้านกระเจวน และมีการออกลาดตระเวนหาข่าวในหมู่บ้านห้วยหินฝน และบ้านห้วยทับนายทุกวันวิฤกษ์ของจังหวัดชัยภูมิ รายงานผู้ว่าพบประชาชนออก

- อากาศเป็นประจำตั้งแต่ 25 ต.ค. จนถึงปัจจุบันนี้ (15 ธ.ค. 2541) โจมตี
 สัมชชาคนจน นักศึกษาและชาวบ้าน
- 20 ธ.ค. 2541 มีข่าวว่าจะมีการชุมนุมกลุ่มผู้สนับสนุนการสร้างเขื่อน โดยการยึดห้วยนางไว
 และกีดล้อมปากทางเข้าออกหมู่บ้านห้วยทับนาย ด้วยกำลังประมาณ
 10,000 คน แล้วใช้กำลังส่วนหนึ่งเดินเท้าบุกเข้าไปในหมู่บ้านห้วยทับนาย
 และบ้านห้วยหินฝน เพื่อจัดการให้มีการรื้อถอนบ้านเรือนออกนอกบริเวณที่
 น้ำจะท่วม
- 24 ธ.ค. 2541 มีกองกำลังผสมตำรวจ ทหาร อส. และป่าไม้ ตั้งด่านตรวจคนเข้า-ออกบ้าน
 ห้วยทับนายและบ้านห้วยหินฝน 3 จุด ที่บ้านกระจวน บ้านดอกกอก และ
 บ้านบึงเวียง พร้อมทั้งมีการออกลาดตระเวนหาข่าวและปฏิบัติการจิตวิทยา
 แยกสลายมวลชน และมีข่าวแพร่กระจายในพื้นที่ว่าจะมีการจัดชุมนุมใหญ่
 ขึ้นในวันที่ 4-5 ม.ค. 42 โดยกลุ่มที่อ้างตัวว่าเป็นธรรมชมรมกำนันผู้ใหญ่บ้าน
 จ.ชัยภูมิ
- 28 ธ.ค. 2541 ชาวบ้านและสัมชชาคนจนได้ยื่นหนังสือถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวง
 มหาดไทย ขอให้ยุติการใช้ความรุนแรงปราบปรามชาวบ้านผู้คัดค้านโครงการ
 เขื่อนโป่งขุนเพชร
- 30 ธ.ค. 2541 พ.อ.สุรชาติ วายโสกา จาก กอ.รมน. (กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน)
 กองทัพภาคที่ 2 และนพ.วันชัย วัฒนศัพท์ จากสถาบันสันติศึกษา
 มหาวิทยาลัยขอนแก่น มาลงที่บ้านห้วยทับนายน้อย และได้พบปะพูดคุยกับ
 ชาวบ้านและตัวแทนสัมชชาคนจน โดยทางฝ่ายทหารเสนอว่า เนื่องจาก
 ความขัดแย้งในเรื่องการสร้างเขื่อนโป่งขุนเพชร ทำให้มีการชุมนุมเรียกร้อง
 ของชาวบ้านทั้งฝ่ายคัดค้านและฝ่ายสนับสนุนซึ่งมีแนวโน้มว่าจะเกิดความรุนแรง
 ได้ จึงขอให้มีการเจรจาไกล่เกลี่ยเพื่อทำความเข้าใจกัน โดยทหาร
 และนพ.วันชัยรับจะเป็นผู้ดำเนินการประสานงานเอง และได้มีการตกลง
 กติกาบางเรื่องในการเจรจา
- 31 ธ.ค. 2541 ชาวบ้านบ้านห้วยทับนายน้อยได้ย้ายบ้านไปอยู่ที่บ้านห้วยหินฝน เพราะมี
 การปล่อยข่าวในอำเภอหนองบัวระเหว ว่าอาจจะมีการยกกำลังชาวบ้านที่
 สนับสนุนการสร้างเขื่อนเข้ามาทำร้ายชาวบ้าน
- 4 ม.ค. 2542 คณะกรรมาธิการสิ่งแวดล้อมพิจารณาเรื่อง EIA แล้วเห็นว่าโครงการนี้ไม่มีผล
 กระทบทางสิ่งแวดล้อมและเห็นควรสนับสนุนโครงการนี้

คณะกรรมการการสิ่งแวดล้อม สภาผู้แทนราษฎร นำโดยนายสนธิ กุลเจริญ ส.ส.สมุทรปราการ พรรคประชากรไทย และส.ส. ส.จ.ชัยภูมิและชาวบ้านที่สนับสนุนการสร้างเขื่อนส่วนหนึ่งเข้ามาที่บ้านห้วยหินฝน โดยอ้างว่าเป็นการเข้ามาตรวจสอบข้อเท็จจริงและรับฟังความคิดเห็นของชาวบ้าน แต่สิ่งที่คณะกรรมการพูดกับชาวบ้าน คือ การหว่านล้อมให้ชาวบ้านยอมให้สร้างเขื่อนและพยายามพูดว่าการเรียกร้องค่าชดเชยของชาวบ้านนั้นเป็นการเรียกร้องที่เกินจริง ทั้งที่ชาวบ้านพยายามอธิบายว่าไม่ได้เรียกร้องเรื่องค่าชดเชย แต่คณะกรรมการก็ไม่ฟังและยังมาแถลงข่าวบิดเบือนว่าชาวบ้านไม่เป็นตัวของตัวเอง โดนนักศึกษาประกบตลอด

5 ม.ค. 2542

มีการประชุมคณะกรรมการสิ่งแวดล้อม ที่ศาลากลางจังหวัดชัยภูมิ และมีกลุ่มชาวบ้านที่สนับสนุนการสร้างเขื่อนได้ออกมาชุมนุมที่สามแยกปากทางเข้าบ้านแก่งกระเจวที่เป็นหัวงานสร้างเขื่อนประมาณ 300 คน โดยเรียกร้องให้ยกเลิกมติกรม. วันที่ 29 เมษายน 2540 และขอให้นายกรัฐมนตรีลงมาพบและเมื่อทราบว่าคณะกรรมการฯ มีมติให้คณะกรรมการฯ ที่มีนายศุภวิทย์ เปี่ยมพงษ์สานต์ เป็นประธาน ดำเนินการศึกษาข้อมูลให้แล้วเสร็จภายใน 3 เดือน กลุ่มผู้ชุมนุมก็พากันแสดงความไม่พอใจโดยพากันออกมาปิดถนนตั้งแต่เวลาประมาณ 17.00 น. ชาวบ้านจึงยอมสลายการชุมนุมท่ามกลางความไม่พอใจ

7 ม.ค. 2542

ทหารและ นพ.วันชัย วัฒนศัพท์ ได้ลงมาพบชาวบ้านที่บ้านห้วยหินฝนอีกครั้งเพื่ออธิบายขั้นตอนและวิธีการในการเจรจาไกล่เกลี่ยความขัดแย้ง ซึ่งทางชาวบ้านได้เสนอกติกาในการเจรจาให้ นพ.วันชัย ยอมรับแต่หลังจากที่ นพ.วันชัย และทหารเดินทางกลับ ชาวบ้านบ้านห้วยทับนายน้อยก็ย้ายกลับเข้าไปบ้านเดิม ด้วยความมั่นใจว่าทหารจะให้ความคุ้มครองได้ แต่ปรากฏว่าเมื่อเดินทางกลับไปถึงพบว่าการเผาโรงครัวและเล้าไก่ของชาวบ้านซึ่งดูแล้วคาดว่าคนร้ายมีเจตนาจะเผาหมู่บ้าน แต่ชาวบ้านมาพบเสียก่อนจึงช่วยกันดับไฟไว้ได้ จากนั้นไม่นานทหารก็ได้เข้ามาพบและขอให้ชาวบ้านบ้านห้วยทับนายน้อยไปพูดคุยกับชาวบ้านห้วยทับนายใหญ่เพื่อกลับมาเป็นที่นั่งกันเหมือนเดิม ชาวบ้านบอกว่ายินดีเพราะเป็นที่นั่งกันอยู่แล้ว แต่ขอเลื่อนเป็นวันรุ่งขึ้นตอนกลางวัน เพราะเพิ่งเดินทางกลับมาถึงยังเหนื่อยไม่ได้กินข้าวกัน ทางทหารก็รับว่าจะไปคุยให้ หลังจากนั้นประมาณ 30 นาที ทหารนำโดย พ.ต.สุวรรณ เจริญชัย ได้พาชาวบ้านห้วยทับนายใหญ่ประมาณ 60-70 คนร้อง

- เพลง เป้าแคนและกินสุราเข้ามาในหมู่บ้านโดยทางทหารได้พูดกับชาวบ้าน
ห้วยทับนายใหญ่ว่า "พวกบ้านน้อยเขาพร้อมแล้ว และกำลังทำกับข้าวเลี้ยง
อยู่" แต่ไม่ยอมพูดถึงเรื่องไฟไหม้ เพียงแต่บอกว่าอย่าไปแจ้งความให้หาตัว
คนร้ายให้ได้แล้วทหารจะจัดการเอง แล้วพวกบ้านใหญ่ก็พากันมาพูดขอให้
เป็นพี่น้องกันดังเดิม พวกบ้านน้อยก็ไม่ปฏิเสธ จากนั้นทหารจึงเอาสมุดให้
เซ็นชื่อ เพื่อยินยอมย้ายบ้าน ชาวบ้านไม่ยอมเซ็นชื่อ พวกนั้นจึงกลับออกไป
- 8 ม.ค. 2542 ชาวบ้าน 3 คนจากบ้านห้วยหินฝนและบ้านห้วยทับนายน้อยไปพบ นพ.วัน
ชัย เพื่อแจ้งเรื่องการกระทำที่ผิดกติกา คือ มีการเผาบ้านและขอเปลี่ยนแปลง
ที่เจรจาจากวัดบ้านไร่ มาเป็นสถาบันราชภัฏนครราชสีมา กับนพ.วันชัย และ
ทางทหาร
- 13 ม.ค. 2542 เวลาเช้าทหารหน่วยสันตินิมิตได้นำจดหมายมาให้ชาวบ้านที่บ้านห้วยทับ
นายน้อย ให้เดินทางไปคุยกติกากการเจรจาที่สถาบันราชภัฏนครราชสีมา
เวลา 9.00 น. แต่ปรากฏว่า นพ.วันชัย ทหารและราษฎรฝ่ายที่สนับสนุนการ
สร้างเขื่อน กลับเดินทางไปที่วัดบ้านไร่ และแถลงข่าวกล่าวหาว่าฝ่ายคัดค้าน
ไม่ยอมมาเจรจาท่อน้ำหลวงพ่อคุณ ทำให้บุคคลภายนอกไม่ได้รับทราบข้อ
เท็จจริงเข้าใจผิดว่ากลุ่มชาวบ้านห้วยทับนายน้อยเป็นฝ่ายที่เชื่อถือไม่ได้
ขณะที่ชาวบ้านห้วยทับนายน้อยได้เดินทางไปยังสถานที่นัดหมายในจด
หมายที่ได้รับ
- 14 ม.ค. 2542 ชาวบ้าน สมัชชาคนจนและองค์กรพันธมิตรได้เปิดแถลงข่าวที่ จ.นครราชสีมา
แสดงหลักฐานที่ทางทหารเอามาให้ชาวบ้านและยืนยันว่าไม่ได้ผิดนัดเจรจา
แต่ถูกทหารหลอกหลวง
- 6 พ.ค. 2542 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้ทำหนังสือถึงสำนักงานเลขาธิการคณะรัฐ
มนตรี เสนอให้ทบทวนมติคณะรัฐมนตรีวันที่ 22 เมษายน 2539 และ 29
เมษายน 2540 โดยเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเขื่อนโปร่งขุนเพชร เพื่อให้สามารถ
ดำเนินการก่อสร้างต่อไปได้
- 16 ส.ค. 2542 คณะกรรมการพิจารณาแนวทางการให้ราษฎรมีส่วนร่วมในการดำเนินโครง
การ กรณีเขื่อนที่ยังไม่ได้ดำเนินการก่อสร้าง 4 เขื่อน ได้เสนอแผนงานเกี่ยว
กับการแต่งตั้งคณะอนุกรรมการ และการจัดทำประชาพิจารณ์ และขออนุมัติ
งบประมาณเพื่อดำเนินการจำนวน 3,712,434 บาท

- 8 ธ.ค. 2542 คณะกรรมการติดตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 29 เม.ษ. 2540 มีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการให้ประชาชนมีส่วนร่วมต่อโครงการเขื่อนโป่งขุนเพชร และเขื่อนลำโดมใหญ่
- 12 ก.ค. 2543 ชาวบ้านได้ร่วมกับสมัชชาคนจนได้เดินทางมาชุมนุมหน้าทำเนียบรัฐบาลเป็นครั้งที่ 3 จำนวน 1,000 คน
- 16 ก.ค. 2543 ชาวบ้านที่คัดค้านโครงการและสมัชชาคนจนได้เข้าบุกยึดทำเนียบและเกิดการปะทะกับเจ้าหน้าที่ตำรวจที่ใช้กระบอง แก๊สน้ำตาผสมพริกไทย และใช้กำลังเข้ารุมทำร้ายชาวบ้าน จนได้รับบาดเจ็บเป็นจำนวน 21 คน
- 17 ก.ค. 2543 เจ้าหน้าที่ตำรวจหน่วยปราบปรามจรวจเข้าสลายการชุมนุมที่หน้าทำเนียบรัฐบาลอย่างรุนแรงจนชาวบ้านและนักศึกษาได้รับบาดเจ็บเป็นจำนวนมาก และถูกจับกุมเป็นจำนวน 225 คน
- 25 ก.ค. 2543 คณะรัฐมนตรีมีมติ ให้ชะลอและระงับการดำเนินโครงการไว้ก่อน เว้นแต่จะมีการแก้ไขปัญหาต่างๆ ให้แล้วเสร็จ ซึ่งการแก้ไขปัญหาดังกล่าว คณะรัฐมนตรีเห็นควรให้มีการศึกษาข้อเท็จจริงและสภาพแวดล้อมของโครงการ ศึกษาผลกระทบและผลประโยชน์จากการดำเนินโครงการ ศึกษาความคุ้มค่าทางด้านเศรษฐศาสตร์ ศึกษาและจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมและสังคม ตลอดจนจัดทำประชาพิจารณ์เพื่อรับฟังความคิดเห็นของราษฎรที่มีต่อโครงการ เพื่อให้สามารถแก้ไขปัญหาและยุติความไม่เข้าใจหรือข้อขัดแย้งของราษฎร และเพื่อใช้เป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจของรัฐบาลต่อไป
- 20 ก.ย. 2543 เกิดอุทกภัยที่จังหวัดชัยภูมิ น้ำท่วม 8 ตำบลที่มีพื้นที่ติดลำน้ำชี คือ ตำบลลุ่มลำชี, บ้านเขว้า, ชีลอง, หนองนาแซง, บุ่งคำ, หนองไผ่, โนนสำราญ และบ้านค่าย รวมถึงเขตอำเภอเมือง น้ำท่วมติดต่อกันเป็นระยะเวลานาน⁴
- 27-28 ม.ค 2544 คณะอนุกรรมการให้ประชาชนมีส่วนร่วมต่อโครงการเขื่อนโป่งขุนเพชร และเขื่อนลำโดมใหญ่ ในเฉพาะส่วนของเขื่อนโป่งขุนเพชรได้ดำเนินการรับฟังความคิดเห็นของชาวบ้านกลุ่มที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยกับการดำเนินการ
- 9 ก.พ. 2544 พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

⁴ พิทยา ครอบกิจศิริ, ชาวบ้านตำบลบ้านค่าย, "การรับฟังความคิดเห็นประชาชน กรณีโครงการอ่างเก็บน้ำโป่งขุนเพชร", ณ หอประชุมเมือง จังหวัดชัยภูมิ, 27-28 มกราคม 2544.

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นายชูเกียรติ ศิวเวทกุล เกิดวันที่ 13 พฤศจิกายน พ.ศ.2518 ที่เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร สำเร็จการศึกษาปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต สาขาการปกครอง ภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2540 และเข้าศึกษาต่อในหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อ พ.ศ. 2541

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย